

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Anita Jõgiste

**EESTI MÕISAHOONETE PUITPÕRANDAD
STIILILINE ÜLEVAADE
JA
RESTAUREERIMISPROBLEMAATIKA**

Magistritöö

Juhendaja: Oliver Orro, MA
Konsultant: Vahur Kõrbe

Tallinn 2016

Resüme

Kuigi puitpõrandad on ajalooliselt olnud Eesti mõisahoonetes olulisteks ruumide üldmuljet kujundavateks interjöörielementideks, pole ajalooliste puitpõrandate temaatikat Eestis varasemalt uuritud. Teavet ajalooliste põrandate kohta on senini olnud võimalik saada objektipõhiselt vaid mõisahoonete ajaloolistest õienditest ja muinsuskaitse eritingimustest.

Korvamaks varasemat uurimuslikku tühimikku seadis autor magistr töö eesmärgiks koostada stiililine ülevaade Eesti rüütlimõiste peahoonete puitpõrandatest alates 18. sajandi lõpust kuni mõisaajastu lõpuni 20. sajandi alguses. Magistr töö on kirjeldatud Eesti mõisahoonete puitpõrandate stiililist muutumist läbi erinevate ajaperioodide ning ühtlasi on välja toodud erinevate ajastute puitpõrandatele kõige iseloomulikud jooned. Stiililise ülevaate kirjutamiseks teostati 33 Eesti mõisahoones puitpõrandate inventeerimine, millele eelnesid põhjalikud arhiiviuuringud. Mõisahoonete puitpõrandate inventeerimised viidi läbi ajavahemikul 08.10.2014–11.09.2015 ning nende käigus koguti andmeid 100 parkett- ja 109 laudpõranda kohta. Lisaks võeti profiilid 42 põrandaliistult. Inventeerimiskaardid moodustavad ühtlasi ka stiililise ülevaate peamise alusmaterjali.

Käesolevast magistr tööst võib lisaks Eesti mõisahoonete puitpõrandate stiililisele ülevaatele leida teavet ka Lääne-Euroopa ja Venemaa puitpõrandate ajaloost ning iseärasustest. Ülevaated põhinevad inglise- ja venekeelsetel allikatel.

Lisaks eelnimetatule pakub käesolev magistr töö sissevaadet Eesti mõisate puitpõrandate restaureerimisproblematikasse. Peatükis on analüüsitud Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate väärtusi, kirjeldatud on puitpõrandate restaureerimisotsuse kujunemist. Magistr töö on ühtlasi antud ülevaade ka Eesti mõisahoonete puitpõrandate senisest restaureerimispraktikast. Teemaploki alusmaterjaliks on mitmete erinevate kaasaegse muinsuskaitse filosoofiat kujundanud teoreetikute käsitlused ja muinsuskaitse normdokumendid. Eesti mõisahoonete senise restaureerimispraktika ülevaate kirjutamiseks teostas töö autor arhiiviuuringud, mille käigus tutvuti 160 restaureerimisaruande ja põhi-, töö-, ning sisekujundusprojektiga. Põrandate restaureerimisalast infot saadi 83 säilikust.

Tööl on kuus olulist lisa. Eraldi köitesse on koondatud Eesti mõisahoonete põrandate inventeerimisankeedid ning tüpoloogilised tabelid. Magistr töö lisade hulka kuuluvad ka puitpõrandate dokumenteerimisjuhend ning kolme intervjuu transkriptsioonid. Intervjuud teostati Muinsuskaitseameti nõuniku Jaan Valiga, parketimeister Ülo Bertinguga ning arhitekt

Urmas Arikesega. Intervjuude helisalvestised ning transkriptsioonid on esitatud CD-l koos magistritöö digiversiooniga.

Magistritöö pakub ülevaatlikku materjali nii teemast huvitunud lehitsejatele kui ka mõisahoonete puitpõrandate restaureerimislahenduste koostajatele. Magistritöös esitatud puitpõrandate stiililine ülevaade, inventeerimisankeedid ning tüpoloogilised tabelid võiksid pakkuda eeskuju muu hulgas situatsioonides, mil Eesti mõisahoonete restaureerimiskontseptsioon näeb ette puitpõrandate stiilikriitilise taastamise. Ühtlasi saab magistritööd kasutada abimaterjalina puitpõrandate dateerimisel.

Puitpõrand, stiililine ülevaade, restaureerimisproblemaatika, mõisa peahoone, interjäär.

Sisukord

Sissejuhatus	6
1. Puitpõrandad	11
1.1 Puitpõrandate aluskonstruktsioonid	11
1.2 Puitpõrandate liigitus	14
1.3 Parkettpõrandate kujunduslikud detailid	16
2. Lühiülevaade Euroopa puitpõrandate ajaloost	18
3. Lühiülevaade Venemaa puitpõrandate arengust alates 18. sajandist	24
3.1 Vene mõisahoonete puitpõrandad	25
3.2 Parkettpõrandad	27
3.3 Laudpõrandad	34
3.4 Põrandaliistud	35
3.5 Ülevaade Venemaa mõisahoonete puitpõrandate konstruktsioonidest	37
3.6 Kokkuvõte	41
4. Eesti mõisahoonete ajaloolised puitpõrandad: stiililine ülevaade	42
4.1 Puitpõrandad 18. sajandi teisel poolel baroki ja varaklassitsismi ajastu mõisahoonetes	42
4.1.1 Laudpõrandad	43
4.1.2 Mustrisse laotud laudpõrandad	46
4.1.3 Maalingutega laudpõrandad	48
4.1.4 Kokkuvõte	50
4.2 Puitpõrandad 19. sajandi esimese poole klassitsistlikes mõisahoonetes	50
4.2.1 Väana mõisa peahoone saali parkettpõrand	50
4.2.2 Kilpparkettpõrandad	53
4.2.3 Kontrastsest puitmaterjalist parkettpõrandad	57
4.2.4 Laudpõrandad	60
4.2.5 Mustrisse laotud laudpõrandad	60
4.2.6 Väana härrastemaja aaderdatud laudpõrand	61
4.2.7 Kokkuvõte	62
4.3 Parkettpõrandad 19. sajandi keskpaigas	63
4.3.1 Parkettpõrandate uued mustritüübid	63
4.3.2 Kokkuvõte	66
4.4 Mõisahoonete puitpõrandad 19. sajandi teisel poolel ning 20. sajandi alguses	67
4.4.1 Parkettpõrandate levinumad mustritüübid	67
4.4.2 Vaheliistud	71
4.4.3 Bordüürid	72

4.4.4 Friisid	73
4.4.5 Intarsia ja marketrii elementidega parkettpõrandad	73
4.4.6 Parkettpõrandate paiknemine	77
4.4.7 Parkettpõrandate konstruktsioon	79
4.4.8 Laudpõrandad	80
4.4.9 Kokkuvõte	83
4.5 Mõned erandlikud ja raskesti dateeritavad puitpõrandad	84
4.6 Põrandaliistud	87
4.7 Kokkuvõte ja võrdlus Vene mõisahoonete puitpõrandatega	92
5. Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate restaureerimisproblemaatika.....	95
5.1 Restaureerimisväärtuste kujunemise alused	95
5.2 Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate väärtuste hindamine.....	96
5.3 Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate tüüpkahjustused.....	101
5.3.1 Puitpõrandate füüsikalised kahjustused	101
5.3.2 Keemilised kahjustused.....	103
5.3.3 Bioloogilised kahjustused	103
5.3.4 Mehaanilised kahjustused	104
5.4 Puitpõrandate restaureerimisotsuse kujunemine.....	106
5.4.1 Restaureerimisotsuse kujunemine ajaloolise põranda säilimisel	107
5.4.2 Restaureerimisotsuse kujunemine mitme ajaloolise põrandakihistuse säilimisel ..	114
5.4.3 Restaureerimisotsuse kujunemine ajaloolise põranda mittedäilimisel	116
5.5 Kokkuvõte.....	118
6. Ülevaade Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate senisest restaureerimispraktikast.....	120
6.1 Puitpõrandate restaureerimine	121
6.1.1 Põrandate aluskonstruktsioonid.....	121
6.1.2 Laudpõrandad.....	122
6.1.3 Parkettpõrandad.....	125
6.2 Puitpõrandate rekonstrueerimine	131
6.3 Stiilikriitilistel hinnangutel põrandate taastamine	134
6.4 Kokkuvõte.....	143
Kokkuvõte	145
Summary	149
Kasutatud allikad ja kirjandus	153
Illustratsioonide nimekiri	160

Lisade loetelu

LISA 1:Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid
(eraldi köites)

LISA 2: Eesti mõisahoonete puitpõrandate tüpoloogilised tabelid
(eraldi köites)

LISA 3: Puitpõrandate dokumenteerimise juhendmaterjal..... 173

LISA 4: Intervjuu J. Valiga. (Transkriptsioon ja helisalvestis CD-l).

LISA 5: Intervjuu Ü. Bertinguga. (Transkriptsioon ja helisalvestis CD-l)

LISA 6: Intervjuu U. Arikesega. (Transkriptsioon ja helisalvestis CD-l)

CD Magistritöö digiversiooniga

Sissejuhatus

Vaadeldes puitpõrandaid üldise interjööri taustal võivad puitpõrandad tunduda esmapilgul millegi väga argipäevasena, millesse tavaliselt arhitektuuriga tegeledes kuigi palju ei süveneta. Tegelikult moodustavad põrandad väga olulise osa iga ruumi interjöörist. Seda näitavad meile ka Eesti mõisahoonetes säilinud puitpõrandad, mille kujundamisele ning materjali valikule on ajalooliselt pööratud palju tähelepanu.

Eesti mõisahoonete interjööridesse on ajalooliselt kuulunud mitmesugused põrandad. Kui koridoridest, vestibüülidest ning majandusruumidest võis leida peamiselt niiskusele vastupidavamaid kivitõrandaid, siis härrastemaja esindus- ning eluruumidesse kuulusid eelkõige soojad, kujunduselt mitmekesisemaid lahendusi pakkuvad puitpõrandad. Võrdväärset teiste interjöörielementidega oli puitpõrandatel oluline roll mõisahoone sisekujundusliku ruumimulje loomisel. Puitpõrandate välisilme, kujunduslike detailide ning materjalikasutuse eripärad peegeldavad erinevate ajaperioodide ehitustraditsioone, arhitektuuri stiile ning maitse-eelistusi.

Vaatamata sellele, et puitpõrandad on olnud Eesti mõisahoonete interjööride ruumikujunduslike elementide hulgas olulisel kohal, pole ajalooliste puitpõrandate temaatikat Eestis senini varem uuritud. Tutvudes Eesti mõisahoonete sisearhitektuuri käsitlevate uurimustega, ei anna need vastust küsimusele, millised on olnud erinevatele ajastutele iseloomulikud puitpõrandad või kui palju originaalpõrandaid on Eesti mõisahoonetes ühest või teisest perioodist säilinud. Teavet ajalooliste põrandate kohta on võimalik saada objektipõhiselt vaid üksikutest ajaloolistest õienditest ning mõisahoonete muinsuskaitse eritingimustest.

Lisaks sellele, et puudub terviklik ülevaade puitpõrandate säilivusest ja stiiliajaloolisest arengust on viimastel aastatel aktualiseerunud puitpõrandate restaureerimisproblemaatika teemavaldkond. See puudutab nii põrandate rolli ajaloolises interjööris kui tervikus ning sellest tulenevaid restaureerimisalaseid valikuid kui ka konkreetseid tehnilisi küsimusi ja võtteid. Protsessi alguseks võib pidada ennekõike Harjumaal paikneva Vääna ning Hiiumaal asuva Suuremõisa mõisate härrastemajade restaureerimist, mille käigus kerkisid esile puitpõrandate sobivaimate restaureerimislahenduste leidmisega seotud küsimused.

Lisaks üldisele vajadusele mõisahoonete puitpõrandaid uurida on käesoleva magistr töö teema valikut mõjutanud töö autori ammune huvi Baltisaksa kultuuripärandi ning mõisaarhitektuuri vastu.

Magistritöö eesmärgiks on anda ülevaate Eesti rüütlimõisate peahoonete puitpõrandatest erinevatel ajastutel alates 18. sajandi lõpust kuni nn mõisaajastu lõpuni 20. sajandi alguses. See hõlmab põrandate stiililist muutumist läbi erinevate ajaperioodide ning kõige tunnuslikemate joonte väljatoomist ajastupõhiste arhitektuurstiilide taustal. Hilisemaid, st kahe maailmasõja vahel ja pärast II maailmasõda paigaldatud põrandaid, mis pärinevad küll ajast, mil mõisad olid oma algse funktsiooni valdavalt juba kaotanud, kuid mida praeguseks võib iseenesest ka juba lugeda igati ajaloolisteks, on käesolevas töös vaadeldud põgusamalt.

Eesti mõisahoonete puitpõrandate kohta leiduva arhitektuuriajaloolise taustinfo vähesuse korvamiseks ning põrandate dateerimiseks ja süstematiseerimiseks vajaliku konteksti loomiseks on käesolevas töös antud ülevaated ka Lääne-Euroopa ja Venemaa puitpõrandate ajaloost ning iseärasustest. Põhjalikuma ülevaate andmine just Vene puitpõrandatest on seotud mitme asjaoluga. Nimelt leidis töö autor süvakäsitleusega raamatuid ning internetiallikaid peamiselt Vene mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate kohta. Samuti sai rõhuasetuse määramisel oluliseks tõik, et Eesti alad kuulusid 1710.–1918. aastatel Vene Impeeriumi koosseisu ning vaatamata kuulumisele Saksa kultuuriruumi on Venemaa ja eriti Peterburi mõju siinses mõisakultuuris olnud ilmne. Teema käsitlemine on töö autori arvates vajalik, kuna ka Eesti ja Vene mõisahoonete ajaloolistel puitpõrandatel on mitmeid kujunduslikke ja konstruktsioonilisi sarnasusi. Peatükk moodustab alusmaterjali Eesti ja Vene mõisahoonete puitpõrandate võrdleva analüüsi kirjutamisel.

Ühtlasi annab töö sissevaate Eesti mõisate puitpõrandate restaureerimisproblemaatikasse. Teemaploki eesmärgiks on analüüsida Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate väärtusi, kirjeldada restaureerimisotsuse kujunemist ajalooliste põrandate säilimisel ja mittesäilimisel ning anda ülevaade senisest puitpõrandate restaureerimispraktikast.

Magistritöö eesmärgiks muu hulgas seati 30 Eesti mõisa peahoone puitpõrandate inventeerimine. Reaside käigus tutvuti üle-eestiliselt 33 mõisa peahoone ajalooliste puitpõrandatega. Inventeerimised viidi läbi ajavahemikul 08.10.2014–11.09.2015 ning nende käigus koguti andmeid 100 parkett- ja 109 laudpõranda kohta. Lisaks võeti profiilid 42 põrandaliistult. Külastatavate mõisahoonete valimi koostamiseks teostati arhiiviuuringud suuremate rüütlimõisate härrastemajade kohta eesmärgiga selgitada välja kus neist on säilinud ajaloolised puitpõrandad. Lõplik valim moodustati mõisahoonetest, mille omanike või valdajatega saavutati kokkulepe mõisate külastamise osas.

Käesolev magistritöö on jagatud kuueks peatükiks.

Esimeses peatükis antakse lühiülevaade puitpõrandate liigitusest, konstruktsioonidest, laud- ja parkettpõrandate ülesehituslikest iseärasustest ning kujunduslikest detailidest. Peatükis on toodud näiteid eelkõige nende põrandakonstruktsioonide kohta, mille analoogidel ehitati põrandaid ka 19. sajandil ja 20. sajandi esimeses pooles.

Põrandate aluskonstruktsioonide kohta on saadud infot peamiselt A. Veski¹ ja J. Keppo² raamatutest. Puitpõrandate ülesehituslike iseärasuste kirjeldamisel on tuginetud nõukogudeaegsetele puitehituse käsiraamatutele ning tööõpetuse õpikutele.

Magistritöö teises peatükis tutvustatakse põgusalt Lääne-Euroopa laud- ja parkettpõrandate ajalugu ning tuuakse välja erinevatele ajastutele kõige iseloomulikumat puitpõrandad. Ülevaate andmisel on tuginetud mitmetele Euroopa interjööriajalugu käsitlevatele raamatutele ja internetiallikatele. Neist kõige põhjalikumad ülevaadet pakkus J. Fawcett`i raamat „Historic Floors. Their Care and Conservation“.³

Kolmandas peatükis antakse ülevaade Vene mõisahoonetes erinevatel ajastutel levinud puitpõrandate kujunduslikest ning konstruktsioonilistest eripäradest. Peatükis on toodud välja levinuimad parketimuustrid ning erinevad põrandaliistude tüübid. Vene mõisahoone puitpõrandate uurimisel on saadud infot eelkõige K. A. Solovjov`i⁴ ja I. Kiseljov`i⁵ raamatutest.

Neljas peatükk keskendub stiililise ülevaate andmisele Eesti mõisahoone puitpõrandatest erinevatel ajastutel alates 18. sajandi lõpust kuni mõisaajastu lõpuni 20. sajandi alguses. Peatükis on kirjeldatud erinevatele ajastutele omaseid puitpõrandaid, tuues välja nii levinud kui ka erandliku välisilmega põrandad. Ülevaate peamise alusmaterjali moodustavad töö autori poolt 33 mõisahoones inventeeritud ajalooliste puitpõrandate inventeerimisankeetid. Täiendavat infot Eesti mõisahoone puitpõrandatest on autor saanud mõisahoone ajaloolistest õienditest, muinsuskaitse eritingimustest ja aruannetest ning mõisahoone ajaloolistelt interjööri fotodelt, mida on otsitud Rahvusrhiivi,⁶ Eesti Rahva Muuseumi⁷ ja

¹ A. Veski, Kolhoosihoonete ehitamine. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1950.

² J. Keppo, Elamu puitkarkassitööd. Tallinn: „Ehitame“ kirjastus, 1993.

³ J. Fawcett, Historic Floors. Their Care and Conservation. Oxford: Butterworth Heinemann, 2001.

⁴ К. А. Соловьев, Русский художественный паркет. Москва: Государственное изд.-во литературы по строительству и архитектуре, 1953.

⁵ И. Киселев, Архитектурные детали в Русском содчестве XVIII-XIX веков. Москва: Издательство Academia, 2005.

⁶ Rahvusrhiivi Fotode Andmebaas, <http://www.ra.ee/fotis/>, (vaadatud 04.03.2016).

⁷ Eesti Muuseumide Veebivärav, <http://www.muis.ee/>, (vaadatud 04.03.2016).

Herder-Institut Bildsammlung (Sammlung Wolff)⁸ digitaalsetest fotokogudest ning M. Raali poolt koostatud raamatust “Mõisate kadunud hiilgus. Eestimaa mõisainterjööride lugu”.⁹

Lisaks erinevate ajaperioodide puitpõrandaid käsitlevatele ülevaadetele esitatakse iga alapeatüki lõpus lühike kokkuvõtlik analüüs, milles vaadeldakse puitpõrandate arengut ajastutele iseloomulike kultuuriliste ja arhitektuuriliste tendentside valguses. Analüüsi kirjutamisel on põhinetud arhitektuuriajaloolaste A. Heina,¹⁰ J. Maiste¹¹ ja K. Kodrese¹² raamatutele.

Viies peatükk annab ülevaate põhilistest Eesti mõisahoonete puitpõrandate restaureerimisproblematikasse kuuluvatest teemadest. Töö autor kirjeldab restaureerimisväärtuste kujunemist, tutvustades väärtuste määramise võimalusi läbi analüütiliste ja fenomenoloogiliste hindamiskriteeriumite. Eelneva põhjal on analüüsitud Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate väärtuseid toetudes eelkõige Alois Riegl'i väärtuste süsteemile.

Ühtlasi on peatükis tutvustatud puitpõrandate restaureerimisotsuse kujunemist ja võimalikke restaureerimisvõimalusi ajalooliste põrandate säilimisel või mittesäilimisel. Kuna paljude Eesti mõisahoonete interjöörides pole säilinud ajaloolisi põrandaid, käsitleb autor restaureerimisproblematika osana lisaks olemasolevate põrandate säilitamisele, konserveerimisele ja restaureerimisele ka põrandate rekonstrueerimist ning stiilikriitilist taastamist.

Ülevaate kirjutamisel on toetutud erinevatele muinsuskaitse normdokumentidele ning Kurmo Konsa¹³ ja John Earl'i¹⁴ raamatutele. Erinevate interjöörielementide restaureerimisproblematika mitmetahulisuse mõistmisel oli autorile abiks Kadri Kallaste doktoritöö ajaloolistest tapeetidest.¹⁵

Seitsmendas peatükis tutvustatakse Eesti mõisahoonete puitpõrandate senist restaureerimispraktikat. Välja tuuakse nii levinud kui ka erandlikud restaureerimislahendused. Sarnaselt restaureerimisproblematikat käsitlevale peatükile on põrandate restaureerimise kõrval antud ülevaade ka rekonstrueerimisest ning stiilikriitilisest taastamisest. Ülevaate

⁸ Bildkatalog des Herder-Institut , <http://www.herder-institut.de/bildkatalog/>, (vaadatud 04.03.2016).

⁹ M. Raal. Mõisate kadunud hiilgus. Eestimaa mõisainterjööride lugu. Tallinn: Eesti Raamatutrükikoda, 2016.

¹⁰ A. Hein, Eesti mõisaarhitektuur: historitsismist juugendini. Tallinn: Hattorpe, 2003.

¹¹ J. Maiste, Eestimaa mõisad. Tallinn: Kunst, 1996.

¹² K. Kodres, Ilus maja, kaunis ruum. Tallinn: Prisma Prindi Kirjastus, 2001.

¹³ K. Konsa, Artefaktide säilitamine. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007.

¹⁴ J. Earl, Building Conservation Philosophy. Sparkford: J. H. Haynes & Co. Ltd, 2003.

¹⁵ K. Kallaste, Preservation of wallpapers as a parts of interiors. Doktoritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2013.

kirjutamiseks teostas töö autor arhiiviuuringud, mille käigus vaadati läbi 160 erinevate mõisahoonete restaureerimisaruannet ja põhi-, töö-, ning sisekujundusprojekti. Põrandate restaureerimist puudutavat infot saadi 83 säilikust.

Tööl on kuus olulist lisa. Eraldi köitesse on koondatud Eesti mõisahoonete ajalooliste põrandate inventeerimisankeedid ning tüpoloogilised tabelid. Magistritöö lisade hulka kuuluvad ka puitpõrandate dokumenteerimisjuhend ning kolme intervjuu transkriptsioonid. Intervjuud teostati Muinsuskaitseameti nõuniku Jaan Valiga, parketimeister Ülo Bertinguga ning arhitekt Urmas Arikesega. Intervjuude eesmärgiks oli tutvuda Eesti mõisahoonete puitpõrandate restaureerimisega seotud isikute subjektiivsete arvamustega senisest restaureerimispraktikast. Intervjuude helisalvestised ning transkriptsioonid on esitatud CD-l koos töö digiversiooniga.

Sooviksin tänada kõiki, kes on aidanud kaasa minu magistritöö valmimisele, eeskätt juhendajat Oliver Orrot heade nõuannete ja suunavate kommentaaride eest ning konsultanti Vahur Kõrbet, kes oli lahkelt nõus jagama oma teadmisi puitpõrandate ülesehitusest ning restaureerimisest. Ühtlasi sooviksin tänada Riina Hiobit ja Marju Tanni Muinsuskaitseameti arhiivist, kelle kiire ja järjepidev töö võimaldas tutvuda arvukate säilikutega. Aitäh kõigile lähedastele, kes on viimase aasta jooksul osa saanud lõpututest aruteludest Eesti mõisahoonete puitpõrandate teemal.

1. Puitpõrandad

Põrandad moodustavad hoones eraldiseisva konstruktsioonilise terviku. Ometi on põrandatel erinevaid hooneosi ja ruumielemente ühendav roll. Sarnaselt lagedele, toetuvad põrandad hoone tugitarinditele, mille paigaldamise tulemusena moodustub ehitatavasse hoonesse kasutatav, elamiskõlbulik ruum.

Juba ajalooliselt on põrandate ehitamise eesmärgiks olnud paremate hügieenitingimuste loomine ja ruumi soojustamine ning viimistlemine.

Erinevalt teistest interjööriosadest moodustavad põrandad ruumi kõige kasutatavama osa, mis puutuvad vahetult kokku igapäevase elutegevusega. Seetõttu on põrandate kattematerjalide valikul olulisteks elementideks nende vastupidavus ja hooldatavus. Põrandate erinevate materjalide ja pinnatöötluse valikut mõjutavad ka ruumide kasutusotstarve ja esteetilised nõudmised.

Ruumis liikudes puutub inimene kokku vaid põranda pealmise, katva osaga, mida ehitusterminoloogias nimetatakse kasutus- ehk kulumispinnaks.¹⁶ Selle alla jääb põranda aluskonstruktsioon, mille tugevusel ning vastupidavusel on määrav roll põranda pikaajalisuses. Kuigi kaasajal kasutatakse põrandaehituses valdavalt betooni, on ajalooliselt üheks enimkasutatavaks materjaliks olnud puit.

1.1 Puitpõrandate aluskonstruktsioonid

Puitpõrandatel võib olla mitmeid aluskonstruktsioone, mille eripärad sõltuvad hoone funktsioonist. Puitpõrandate aluskonstruktsioonid toetuvad esimeste korruste ulatuses hoone vundamendile, ülemistel korrustel aga vahelagedele. Suurem osa puidust põrandate aluskonstruktsioonidest koosnevad taladest, laudadest ning täitematerjalist.

Kaasajal kasutatakse põrandatarindites peamiselt liim- või kihtliimpuidust talasid.¹⁷ Varemalt valmistati põrandatalad tahutud palkidest, prussidest või paksudest servatud plankudest.¹⁸

Elamutes paiknevate põrandate aluskonstruktsioonide ehitamine algab talade kinnitamisest vundamendile või seinakarkassi konstruktsioonidele. Ülemistel korrustel toetuvad talad tavaliselt ühe otsaga välisseinale ja teise otsaga sisemistele kandeseintele.

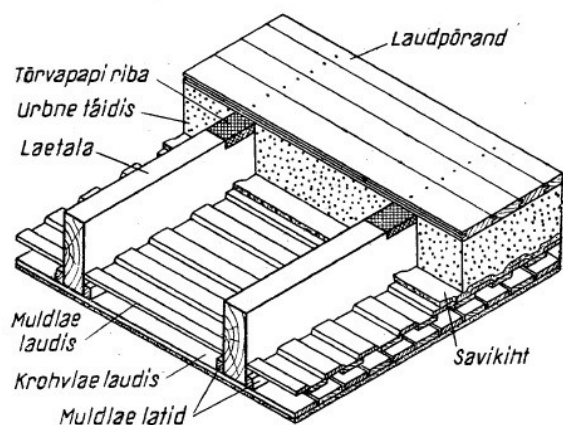
¹⁶ J. Keppo, Elamu puitkarkassitööd, lk 135.

¹⁷ Samas, lk 132.

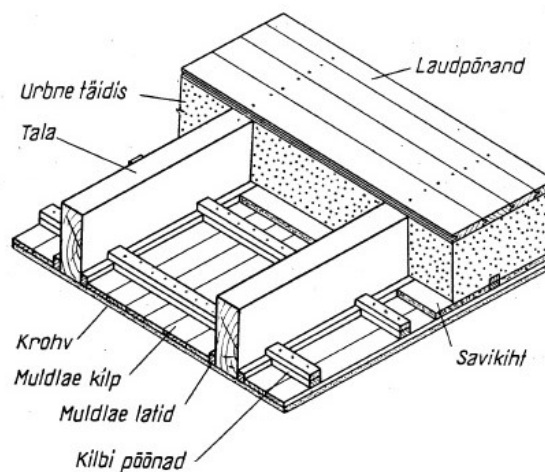
¹⁸ A. Veski, Kolhoosihoonete ehitamine, lk 182.

Vundamendile ja vahelagedele toetuvatel puitpõrandatel on sarnased aluskonstruktsioonid. Enamikel juhtudel toetuvad aluspõranda puitdetailid talade külge naelutatud muldlae kandelattidele. Muldlae lattidele toetuv krohvlae laudis või kilp moodustab nn musta põranda.

Kandelattidele kinnitatakse omakorda muldlae laudis (ill 1).¹⁹ Laudise asemel võidakse kandelattidele kinnitada ka pikilaudadest valmistatud muldlaekilpe (ill 2). Erinevalt muldlae laudisega põrandast ei teki muldlae kilpidega põrandale õhuvahe.²⁰

1. Krohvlae laudisega põranda aluskonstruktsioon.

2. Muldlae kilbiga põranda aluskonstruktsioon.

Nii laudise kui pikilaudadest kilbi eesmärgiks on põranda täite- ehk isoleermaterjali kandmine. Põrandate täitematerjali valik sõltub asjaolust, kas põrand toetub hoone vundamendile või korrustevahelisele vahelaele. Keldri kohal paikneva põrandakonstruktsiooni eesmärgiks on tagada soojapidavus. Tööstuslikult toodetud materjalide kõrval on põranda täitematerjalina kasutatud erinevaid urbseid täidiseid. Näiteks on põrandates kasutatud lubjaga segatud saepurutäidist, põlevkivituhka ning põlevkivituha ja saepuru segu.²¹

Korrustevahelistel vahelagedel paiknevate põrandate täidise ülesandeks on lisaks soojapidavusele ka helikindluse tõstmine, mistõttu kasutatakse seal raskemaid täidismaterjale. Nendeks sobivad hästi liiv, savi ja pinnas.²²

Eelkirjeldatud aluskonstruktsioonile võidakse täiendavalt kinnitada taladega ristipidises suunas paiknevad laage, mille vahed täidetakse täiendava isoleerkihiga (ill 3).²³

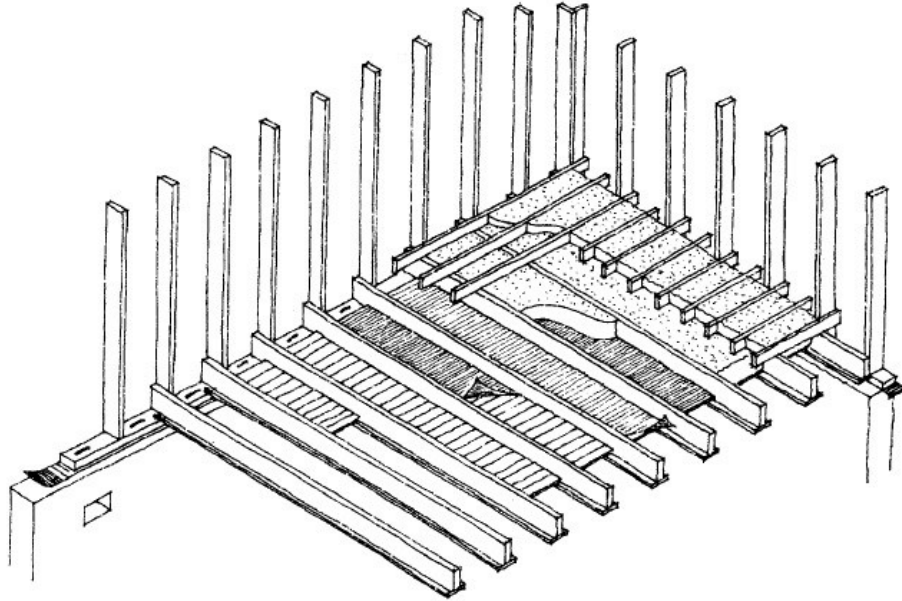
¹⁹ A. Veski, Kolhoosihoonete ehitamine, lk 185.

²⁰ Samas, lk 185.

²¹ Samas, lk 51.

²² Samas, lk 184.

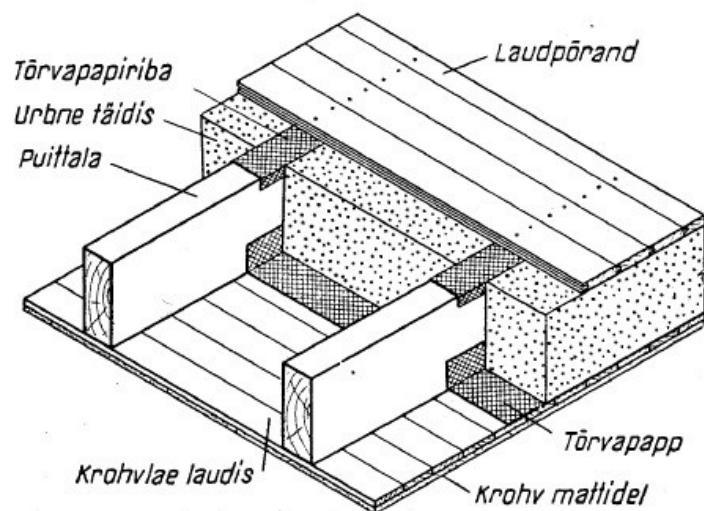
²³ J. Keppo, Elamu puitkarkassitööd, lk 135.

3. Taladele asetatud laagide ja täiendava isoleerkihi põranda aluskonstruktsioon.

Vahekorustel paiknevaid põrandaid võib ehitada ka ilma muldlae laudise või kilpideta (ill 4). Sellisel juhul naelutatakse krohvlae laudis vahetult puittaladele, mis vooderdatakse põranda poolt õhukese vahekihiga ning kaetakse omakorda urbse täidisega.²⁴

Puitpõrandate aluskonstruktsioonide valmistamiseks kasutatakse peamiselt männi- ja kuusepuitu.²⁵

4. Krohvlae laudisel paikneva isoleerkihi põranda aluskonstruktsioon.

²⁴ A. Veski, Kolhoosihoonete ehitamine, lk 188.

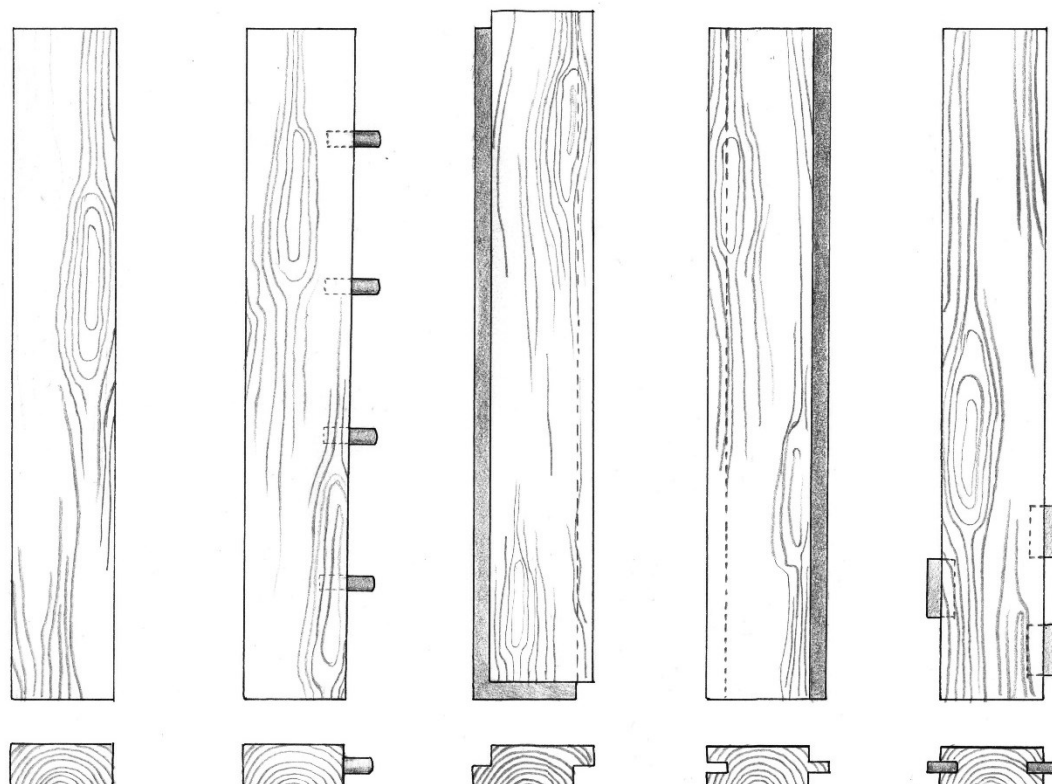
²⁵ T. Ahonen, Põrandad ja nende viimistlus. Tallinn: Viplala, 1999; lk 66.

1.2 Puitpõrandate liigitus

Puitpõrandaid liigitatakse tavapäraselt laud- ning parkettpõrandateks.

Laudpõrandad valmistatakse hõveldatud laudadest. Põrandate katmisel kasutatakse nii erineva suuruse kui ka kinnitus- ning ühendusviisidega puitlaudu. Leida võib näiteks sileserv, tüüblitega sileserv, poolpunn- ja täispunn- ning veederseotisega põrandalaudu (ill 5).

Seotise eripärast tulenevalt naelutatakse lauad alusele kas põrandalaua pealt või küljelt (soonest, punnist).

5. Sileserv-, tüübel-, poolpunn-, täispunn- ja veederseotisega põrandalauad.

Põrandalaudu valmistatakse peamiselt männi- või kuusepuidust, samas saab vastupidavaid põrandalaudu teha ka lehise- seedri-, pöogi- kase- või lepapuidust.²⁶

Teise puitpõrandate grupi moodustavad parkettpõrandad. Nõukogude ajal ilmunud ehitusraamatutes ning tööõpetuse õpikutes liigitatakse parketti omakorda tükk-²⁷ ning kilpparketiks.²⁸

Tükkparketist põrand koosneb tavaliselt puidust või mõnest muust materjalist valmistatud aluspõrandast ning sellele naelutatud või liimitud parketilippidest.

²⁶ A. Veski, Ehitustööd. Tallinn: Valgus, 1975, lk 498.

²⁷ A. Gurvitš, Laudsepatööd. Tallinn: Valgus, 1965, lk 379.

²⁸ Samas, lk 401.

6. Sulundparkett.

7. Veederliistudega parketilipid Uue-Põltsamaa mõisashoones.

Servade profiili järgi võib tükkparketti liigitada omakorda veel veeder- ja sulundparketiks (*ill 6 ja 7*).²⁹ Veederparketi lippidele on iseloomulikud lipi servadesse ja otstesse lõigatud kuni 8 mm sügavused sooned, millesse paigutatakse lippide ühendamiseks veedrid ehk sulundiliistud.³⁰

Sulundparketi lippide servades ja otstes paiknevad lisaks soontele ka punnid, mille abil parketilipid ühendatakse.

Tükkparketti võib paigaldamise eripärade järgi liigitada ka nael- ja liimparketiks.³¹

Kui tükkparketi paigaldamiseks kinnitab parketimeister aluspõrandale kõik puitdetailid eraldi, siis kilpparketi puhul kasutatakse põranda katmiseks suuremamõõtmelisi mooduleid (*ill 8*).³²

Kilpparkettpõrand koosneb ühesuguste mõõtudega puidust alusraamidele kleebitud mustrisse laotud parketilippidega kilpidest.

8. Nõukogudeaegne parketikilp.

²⁹ A. Veski, Ehitustööd, lk 499.

³⁰ Samas, lk 499.

³¹ A. Veski, Puitehituse käsiraamat. Tartu: Tartu Eesti Kirjastus, 1943, lk 100.

³² A. Gurvitš, Laudsepatööd, lk 401.

Kilpparketti tunti nõukogude ajal laiema mustriavaliku tõttu ka mosaiikparketina.³³

Erandlikuks nähtuseks on marketrii- ja intarsiatehnikas põrandad, kus põrandate kaunistamiseks kasutatakse erineva kuju ja värviga mustritesse laotud puitdetailide. Kui intarsiamotiividega põrandate puhul lõigatakse erinevaid mustreid moodustavad puitdetailid parkettpõranda põhimaterjali siis marketriitehnikas motiivid koosnevad mosaiigina laotud puitdetailidest.³⁴ Võrreldes intarsiaornamentidega, mis võivad põrandates esineda põrandavälja kaunistavate väikeste motiividenä katavad marketriiornamendid tavaliselt palju suuremat osa põrandapinnast.

Marketrii- ja intarsiatehnikate kasutamine võimaldab põrandatele luua kordumatuid ning fantaasiarikkaid mustriühendusi.

Lisaks eelkirjeldatud puitpõrandatele leiab tänapäeval paljude tootjate tootevalikust laia valiku puitpõrandaid, mille eripärad on seotud kaasaegsete tootmistehnoloogiate ning materjaliomadustega.

Kui uurida puitpõrandaid tootvate ettevõtete kodulehti, selgub, et valdavalt põhineb kaasaegne puitpõrandate liigitamine endiselt põrandate ülesehituslikel eripäradel. Puitpõrandate liikide nimetamisel lähtuvad tootjad eelkõige oma suvast. Seetõttu valitseb kaasaegses puitpõrandate liigituses teatav terminoloogiline segadus: ühte tüüpi põrandad võivad omada erinevates tootekataloogides erinevaid nimetusi.

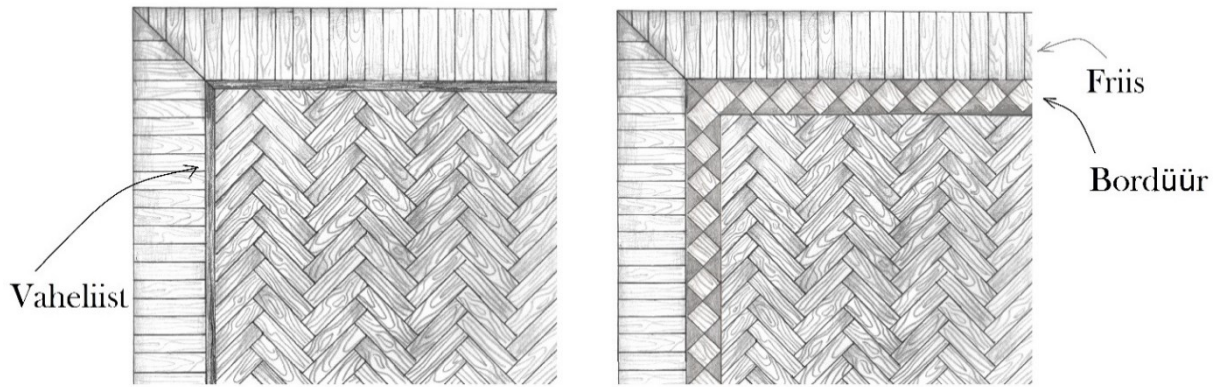
1.3 Parkettpõrandate kujunduslikud detailid

Parkettpõrandate kujunduslik ülesehitus võib koosneda mitmetest erinevatest detailidest. Tänapäeval paigaldatakse parkette peamiselt seinast seinani kulgevate ühtlaste mustriühendajadena. Parketilippidest põrandate mustriühendaja võivad ääristada ka friisid, mis koosnevad ülejäänud parketimustrist ristipidistest lippidest. Taolisel juhul võidakse parketi mustriühendaja ja friisilippide vahele paigutada vaheliiste, mis valmistatakse ülejäänud puitdetailidest pikematest ja kitsamatest liistudest (*ill 9*).

Puitliistud võivad olla valmistatud ülejäänud parketiga samast puitmaterjalist. Kontrastse efekti loomiseks kasutatakse vaheliistude valmistamiseks ka tumedamat puitmaterjali.

³³ A. Veski, Ehitustööd, lk 501.

³⁴ Marquetry and Intarsia. – Fundamentals of Woodworking
<http://www.fundamentalsofwoodworking.com/woodworking-resources/Woodworking-Articles/marquetry-and-intarsia>, (vaadatud 22.10.2015).

9. Vaheliistu ja bordüüri parkettpõrandad.

Parkettpõrandate mustriväljade ja friiside vahel võidakse lisaks vaheliistudele kasutada keerukama dekooriga puitdetailide. Taoliste puitdetailide nimetamisel valitseb erialases kirjanduses teatav terminoloogiline segadus ning neid võidakse nimetada nii friisideks kui ka bordüürideks. Seinaäärsete lippidest friiside ning rikkalikuma kujundusega ehisvööde eristamiseks kasutab autor nende puitdetailide kirjeldamisel käesolevas töös bordüüri mõistet.

2. Lühiülevaade Euroopa puitpõrandate ajaloost

Puitu on kasutatud hoonete interjööride dekoratiivseks viimistlemiseks juba antiikajast alates. Nii Vanast-Egiptusest kui ka Vanast-Roomast on avastatud fragmente esimestest puitpõrandatest, mis olid valmistatud otse pinnasele laotud lihtsatest eritonaalsustes puittahvlitest.³⁵ Senini teadaolevalt pärineb Vanast-Roomast ka tänini üks populaarsemaid puitpõrandate mustreid, milleks on nn kalasaba muster.³⁶

Juba antiikajal võeti esmakordselt kasutusele inkrustatsiooni tehnikad, mis pakkusid võimalusi ka puitpõrandate kaunistamiseks.

Hoolimata heatasemelisest puidutööstlusoskusest oli puidu kasutamine põrandakatte materjalina pikka aega pigem haruldus. Kuni renessansi ajastu alguseni olid kõige levinumateks põrandakatte materjalideks kivi ning põletatud tellised. Mõningate eranditega võis kivist põrandaid leida eluhoonete peaaegu kõikidest ruumidest, milleks olid nii esindus- kui privaatruumid.

Keskajal paigutati puitpõrandaid vaid vähemkõikidesse eluruumidesse. Keskaegsed puitpõrandad valmistati peamiselt puitplankudest, mille laius võis ulatuda kuni 60 cm.³⁷ Plangud valmistati peamiselt tamme, männi ja jalaka puidust. Need puidusordid olid kergesti kättesaadavad ning neid oli lihtne käsitsi saagida ja töödelda.³⁸ Selliseid põrandaid ei lihvitud. Võimalusel kaeti puitplankudest põrandad õlivärviga.³⁹

Puidutöötlemisoskuste edasine areng 16. sajandil tõi kaasa puitpõrandate laiema leviku.

Puitpõrandate ehitamisele ning dekoratiivsele välisilmele hakati pöörama tähelepanu ka renessansi perioodil levima hakanud praktilise sisuga arhitektuuri käsiraamatutes. Kuigi mustiramatutes pakuti põrandakujundusnäidiseid endiselt peamiselt kivist põrandatele, võis nende kõrval leida juba eeskujusid ka puitpõrandatele.

Itaalia päritolu arhitekti Sebastian Serlio (1475–1554) teoses „*I sette libri dell'architettura*“ on esmakordselt toodud näiteid geomeetriliste kordumustritega puitpõrandatest.⁴⁰

Eeskujuraamatud propageerisid puitparketti kui kõige moodsamat põrandakattematerjali ja selle laialdasemat kasutamist. Parkettpõrandate levikut soodustas ka uudne puitplaatide

³⁵ R. G. Blakemore, *History of Interior Design. Furniture From Ancient Egypt to Nineteenth-Century Europe*. Canada: Wiley, 1997, lk 10.

³⁶ D. Adelizzi, *Parquet: yesterday, today, tomorrow*.

http://www.parquetinternational.net/file2009/1212f_wood_floors_history.asp, (vaadatud 09.06.2014).

³⁷ R. G. Blakemore, *History of Interior Design...*, lk 89.

³⁸ Samas, lk 89.

³⁹ *A Short History of Floors*, <http://janeaustenworld.wordpress.com/2011/12/05/a-short-history-of-floors/>, (vaadatud 09.06.2014).

⁴⁰ J. Fawcett, *Historic Floors...*, lk 150.

ühendusmeetod, mis võimaldas parketi puitdetailidele ühendada sulundite abil. Selle tulemusena sai luua väikestest ühendatud puitplaatidest suuri ning ühtlaseid põrandapindu.⁴¹

Termin parkett võeti esmakordselt kasutusele Prantsusmaal.⁴² Parkett, prantsusepäraselt *parquet*, markeeris algselt ruumis trooni alla jäävat uhkemalt kujundatud puitpõranda osa.⁴³ Parketi termin laienes hiljem kõikidele puitpõrandatele, mis olid valmistatud aluspõrandale kinnitatud mustrisse laotud puittahvlitest ning -lippidest.⁴⁴ Parkettpõrandad muutusid alates 17. sajandist prantsuse losside ametlike ruumide peamiseks põrandakattematerjaliks.⁴⁵

Teistes Euroopa kuninglikes paleedes kasutati põrandate ehitusmaterjalina endiselt peamiselt kivi ja puidust põrandalaudu. Parkettpõrandate üleeuroopaline levik oli seotud eelkõige kuninglike pereliikmete sugulussidemete ning visiitidega Prantsusmaale. Näiteks tulid parkettpõrandad Inglismaal moodi kuninganna Henrietta Maria (1609–1669) valitsusajal, kes oli prantsuse kuninga Henri IV (1553–1610) noorem tütar. Kuninganna valis Inglismaal oma ametlikuks residentsiks Somerset`i palee. Kuninganna käsul teostati palees ulatuslikud rekonstrueerimistööd, kus järgiti Prantsuse õukonna paleedele omast stiili. Somerset`i palee esindusruumid said endale ka luksuslikud parkettpõrandad, mida hakati koheselt jäljendama üle kogu Inglismaa.⁴⁶

Märgilise tähtsusega parkettpõrandate ajaloos on 17. sajandi teisel poolel Prantsuse kuninga Louis XIV residentsi Versailles lossi ehitamine. Kuningalossi paigaldati võrreldes varasemaga veel laialdasemalt parkettpõrandaid. Ruumide põrandate valmistamisel kasutati palju erinevaid ning uudseid mustriühendusi, millest kõige populaarsemaks muutus ristuvatest diagonaalsetest lippidest ning ruutudest muster.⁴⁷

Versailles lossi parkettpõrandad said suure imetluse osaliseks ning neid on jäljendatud paljudes Euroopa lossides. Eelnimetatud diagonaalmusteris parkett muutus 17. sajandi lõpus standardseks põrandakatteks aadli residentside formaalruumides ning sellele anti nimetus *Parquet de Versailles (ill 10 ja 11)*.⁴⁸

⁴¹ J. Fawcett, *Historic Floors...*, lk 150.

⁴² Samas, lk 150.

⁴³ Samas, lk 150.

⁴⁴ Samas, lk 150.

⁴⁵ J. Weldon, *Parquetry floors*, 2009. – *The Building Conservation*.

<http://www.buildingconservation.com/articles/parquetry/parquetry.htm>, (vaadatud 22.10.2015).

⁴⁶ Samas.

⁴⁷ J. Fawcett, *Historic Floors...*, lk 150.

⁴⁸ Samas, lk 150.

10. *Parquet de Versailles* parketmuster.

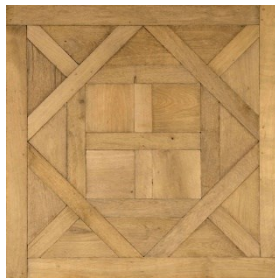
11. Versailles lossi peeglisaal.

Parquet de Versailles levis esmakordselt ka seisuslikult madalamate aadlike linnapaleedesse ja mõisatesse, kusjuures samas mustris parketti leiab lisaks Prantsusmaale ka Saksa, Inglise ja Vene aadliresidentsidest. Parketmuster oli populaarne kuni 19. sajandi keskpaigani.

Lisaks *Parquet de Versailles* mustris parketile levisid ka paljud teised parketimustrid, mis on saanud oma nime losside järgi, mille interjööridesse nad algselt kuulusid (ill 12, 13, 14, 15, 16, 17).⁴⁹

12. Soubise.

13. Aremberg.

14. Chantilly.

15. Chartreuse.

16. Chalosse.

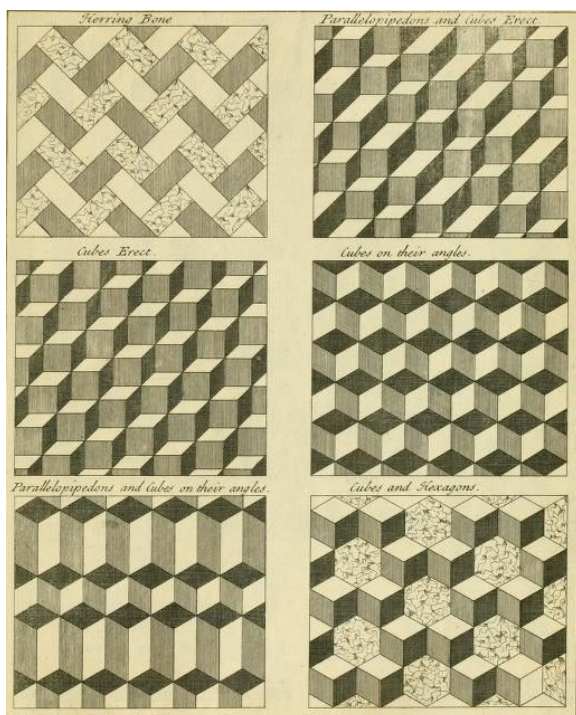
17. Fontainebleau.

Parkettpõrandate populaarsus põhjustas uute võõrpuuliikide suurema impordi Euroopa riikidesse, mille tulemusena hakati esmakordselt lähipiirkonnast saadava puidu kõrval kasutama ka eksootilisi puiduliike.⁵⁰ Eritonaalsuses puiduliikide kombineerimine võimaldas

⁴⁹ Style Glossary: Parquet Floors, <http://www.apartmenttherapy.com/style-glossary-parquet-de-vers-152962>, (vaadatud 22.10. 2015).

⁵⁰ J. Miller, The Style Sourcebook. London: Octopus Publishing Group, 2003, lk 365.

luua värvikontrastide ning eriilmeliste puidutekstuuride abil uusi interjööre rikastavaid efekte. Kohalikest puiduliikidest oli eelistatum tammepuit, mille kõrval muutus järjest populaarsemaks Balti kuuse ja männi puit.⁵¹

18. Näiteid parkettpõrandate muustritest B. Langeley raamatust „*Builder`s and Workman`s Treasury of Designs*“.

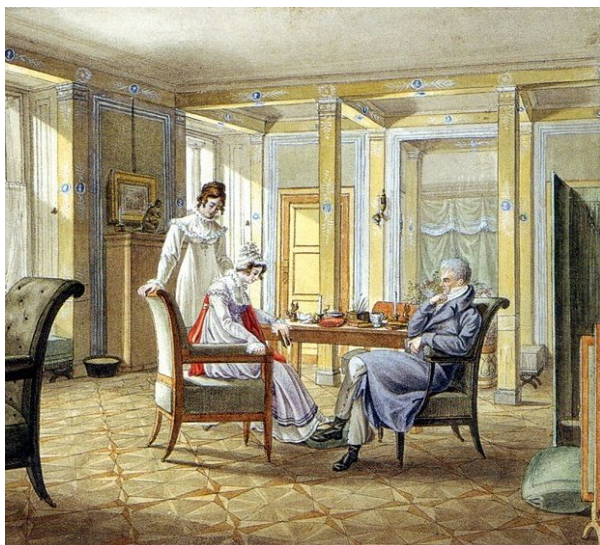
18. sajandil hakati üha laialdasemalt välja andma praktiliste soovitude ning eeskuju näidistega ruumikujunduse raamatuid.⁵² Uusi parkettpõrandate mustreid võis leida näiteks 1739. aastal Inglismaal väljaantud Batty Langley (1696–1751) raamatust „*Builder`s and Workman`s Treasury of Designs*“ (ill 18) ning John Carwitham`i (1701–1779) 24 gravüürist koosnevas köites „*Kinds of Floor Decoration Represented Both in Plano and Perspective*“.⁵³ Nende parkettpõrandate muustrite eeskujuraamatute kasutamist on täheldatud paljudes Euroopa riikides.

Parketi kõrval hakati barokkajastu põrandate kaunistamiseks kasutama üha rohkem ka marketrii tehnikat, mis oli senini kuulunud vaid mööbli dekoreerimise valdkonda. Marketrii tehnika võimaldas puidu spooni tükkidest luua võrreldes parketi võimalustega põrandatele keerukaid ning filigraansemaid ornamente.⁵⁴

18. sajandi lõpus ning 19. sajandi alguses esile tõusnud klassitsismi perioodil jätkus parkettpõrandate populaarsuse kasv. Võrreldes barokiajastu detailirikkusele hakati eelistama mõnevõrra tagasihoidlikumaid geomeetrilisi mustreid (ill 19).⁵⁵

⁵¹ J. Weldon, Timber Floors, 2009. – The Building Conservation. <http://www.buildingconservation.com/articles/timberfloor/timberfloor.htm>, (vaadatud 22.10.2015).
⁵² R. G. Blakemore, History of Interior Design..., lk 237.
⁵³ Samas.
⁵⁴ J. Weldon, Parquetry Floors, 2009. – The Building Conservation. <http://www.buildingconservation.com/articles/parquetry/parquetry.htm>, (vaadatud 22.10.2015).
⁵⁵ R. G. Blakemore, History of Interior Design..., lk 289.

Parkettpõrandate järjest suurenevale levikule aitas kaasa ka parketitootmise mehhaniseerimine. Inglismaa, kes tegi 19. sajandi keskpaigas esimesena Euroopas läbi industrialiseerimisprotsessi, hakkas maailmas esmakordselt tootma tööstuslikku parketti. Aurujõul töötavad masinad muutsid puidu töötlemise olulisemalt kiiremaks protsessiks.⁵⁶ Parketi kättesaadavuse tõus langetas oluliselt selle hinda, mis soodustas parkettpõrandate levimist jõuka keskklassi kodudesse. Siiski võis nii aadlile kui kodanlusele kuuluvatest elamutest endiselt leida lihtsaid hõõveldatud laudadest põrandaid, mida peamiselt küüriti liivaga või vahatati (ill 20).⁵⁷

19. Tundmatu autori interjöörivaade, 1820. aastad.

20. Tundmatu autori interjöörivaade, 19. sajandi esimene pool.

Seoses tekstiilitööstuse arenguga hakati 19. sajandi teisel poolel põrandaid üha rohkem katma vaipadega. Põrandate katmist vaipadega propageeris ka tuntud Inglise arhitekt ning mööblidisainer Charles Locke Eastlake (1793-1865), kes kirjutas 19. sajandi teisel poolel ühe loetuima ruumikujunduse käsiraamatu „*Hints on Household Taste*“.⁵⁸ C. L. Eastlake toonitas vaipade praktilisust (vaipu oli kergem puhastada ning need lõid C. L. Eastlake'i arvates tervislikuma elukeskkonna). Vaipade kasutamine vähendas hoone omanike väljaminekuid, kes ei pidanud enam kulutama raha parkettpõrandatele.⁵⁹ Kõige tüüpilisemaks muutus vaipade ja parkettpõrandate kombineerimine, mille tulemusena laoti seinte ja vaipade vahele jäävale parketi osale keeruka mustriiga bordüürid.

20. sajand algus tõi järkjärgulise parkettpõrandate populaarsuse vähenemise. Esimese maailmasõja järgne periood tõi turule palju uusi ja moodsaid tööstuslikult toodetud

⁵⁶ Woodflooring Q&A, <http://www.oldhousejournal.com/magazine/2005/jan/wood.shtml>, (vaadatud 22.10.2015).

⁵⁷ K. Kodres, Ilus maja, kaunis ruum, lk 142.

⁵⁸ C. L. Eastlake, *Hints on household taste in furniture, upholstery, and other details*. New York: Dover Publication, 1969, lk 89.

⁵⁹ Samas, lk 89.

põrandakattematerjale, mille välisilme ning konstruktsioon vastasid modernismiajastu uuenenud interjöörikuju standarditele.

3. Lühiülevaade Venemaa puitpõrandate arengust alates 18. sajandist

Kui Venemaa ehituskunst peegeldas alates 18. sajandist Lääne-Euroopas moesolevaid arhitektuuri stiile, siis on täheldatud, et Venemaa ajalooliseid puitpõrandad tõusevad ülejäänud Euroopa kontekstis esile hoopis rikkalikuma ornamentika ning puidukasutusega.⁶⁰ Ainulaadsete kujunduslike lahenduste teke oli seotud Lääne-Euroopast kohale kutsutud arhitektide ja Vene pärisorjadest kunstnike ja meistrite oskuste kombineerimisega.

Uue pealinna Peterburi rajamine tõi kaasa puitparketi massilise leviku Venemaal. Kuna parkettpõrandate populaarsuse tõus Lääne-Euroopas kattus Peterburi ehitamisega, oli loomulik, et ka Venemaa pealinna hoonete interjööride kujundamisel järgiti kõige moodsamaid ruumikujundusvõtteid.

Suursuguseimad marketrii-, intarsia ja parkettpõrandad kuulusid peamiselt keiserlikesse lossidesse. Nende põrandate autoriteks olid ajastu juhtivad arhitektid Francesco Bartolomeo Rastrelli (1700–1771), Giacomo Quarenghi (1744–1817), Charles Cameron (1745–1812), Vassili Stassov (1769–1848) ja Carlo Rossi (1775–1849).

19. sajandi keskpaigaks oli Peterburis väljakujunenud Vene põrandameistrite koolkond, kelle töö kvaliteet oli tuntud kogu Euroopas. Peeter I aegadest alates tegeles puitpõrandate paigaldamisega Peterburis Ohta saarel tegutsenud Tarassovite perekond, keda tunti Ohta meistritena.⁶¹

Kuni 19. sajandi teise pooleni valmistati parketti valdavalt käsitsi. Alates 19. sajandi teisest poolest hakati parketti tootma tööstuslikult. Siiski valmistati käsitööna endiselt aadlipaleede esindusruumide parketid. Teisejärgulistesse ruumidesse ilmusid vabrikutes toodetud lihtsamate mustritega parkettpõrandad. Nende hulgas võis 19. sajandi viimases kolmandikus leida ka standardseid tööstuslikke parkette, mis olid paigaldatud nii Moskva kui Peterburi aadliresidentsidesse.⁶²

Peterburis tegutses 19. sajandi teisel poolel kolm parketivabrikut: juba 1836. aastal asutatud Mandbach`i parketivabrik, 1866. aastal asutatud Beljajevi vabrik ja Matisseni parketivabrik.

⁶⁰ J. Weldon, *Parquetry Floors*, 2009. – *The Building Conservation*.
<http://www.buildingconservation.com/articles/parquetry/parquetry.htm>, (vaadatud 22.10.2015).

⁶¹ History of Parquetry, <http://www.rusartnet.com/russia/history/romanov/history-of-parquetry>, (vaadatud 22.10.2015).

⁶² К. А. Соловьев, *Русский художественный паркет*, lk 198.

Moskvas oli 19. sajandil kaheksa parketivabrikut. Nendele lisandus 20. sajandi alguses viis parketivabrikut Moskvast, kaks vabrikut Novgorodis ja kaks vabrikut Peterburi kubermangus.⁶³

Eesti Ajalooarhiivis leidub andmeid 20. sajandi alguses tegutsenud kahe parketitoomisettevõtte kohta ka tsaariaegses Tallinnas. Nendeks olid: E. Eihelbergi parketi töökoda⁶⁴ ja parketi tootmise ettevõtte *Мартенсон и Ко*.⁶⁵

Kokkuvõttes oli 1914. aasta Vene Keisririigi ettevõtete teatmiku alusel Venemaal 85 ettevõtet, milles toodeti puitparketti.⁶⁶ 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses hakkasid kõik vabrikud tootma standardseid parkette lihtsatest tammeliistudest.⁶⁷

Peterburi ja Moskva puitpõrandate eeskujud kandusid üle kogu Venemaa ning mõjutasid interjööre kõigil Vene impeeriumi aladel, sealhulgas ka Eestis.

3.1 Vene mõisahoonete puitpõrandad

Vene aadli ühiskondliku positsiooni tõus ning varaline rikastumine panid aluse Vene mõisakultuurile. 18. sajandi lõpust alates hakkas Vene aadel rajama esinduselamuid ka väljaspool Peterburi ning Moskvat.

Venemaa mõisaarhitektuur oli äärmiselt mitmekülgne: leida võis nii paleelikke kui ka tagasihoidlikumaid mõisahooneid, mis sümboliseerisid nende omanike positsiooni. Nii nagu hoone arhitektuurne lahendus, jäid ka hoonete interjööride omapärad seotuks omanike jõukusega. Rikkamad aadlikud pöördusid mõisate ehitamise sooviga Peterburi ja Moskva arhitektide poole, kes olid paljude Venemaa mõisahoonete projektide autoriteks. Projektide rohkuse tõttu ei saanud arhitektid tihti ehitusel kohal olla ning tegelikkuses vastutasid projektist kinnipidamise eest kohalikud pärisorjadest ehitusmeistrid, kes olid tihti ka mõisate interjööride kujundajateks.⁶⁸

Kõrgaadli mõisate interjööridesse kuulusid Peterburis ja Moskvast asuvate keiserlike paleedega võrdväärselt külluslikud marketriipõrandad. Tähelepanuväärsed on Šeremetjevite perekonnale kuulunud Ostankino mõisa puitpõrandad, mille autoriteks peetakse Argunovide perekonnast pärinevaid puutöömeistreid.⁶⁹

⁶³ К. А. Соловьев, Русский художественный паркет, lk 202.

⁶⁴ Eesti Ajalooarhiiv (edaspidi EAA), f 33, n 3, s 2941: Дело о возведении на паркетной фабрике Э. Эихельбергу новой фабричной постройки без надлежащего на то разрешения, 1912.

⁶⁵ EAA, f 33, n 3, s 3141: Дело об утверждении проекта на перестройку паркетной фабрики "Мартенсон и Ко" в городе Ревель, 1913.

⁶⁶ К. А. Соловьев, Русский художественный паркет, lk 198.

⁶⁷ Samas, lk 202.

⁶⁸ O. Eliseeva, T. Evseeva, S. Tihomirov, Russian Country Estates. Moscow: Mir Entsiklopediy Avanta, 2008, lk 41.

⁶⁹ Samas, lk 41.

Seisuslikult madalama aadli elamute puitpõrandad jäid oma välisilmelt tagasihoidlikemaks ning lähtusid omaniku varanduslikest võimalustest ning praktilistest kaalutlustest.

Põrandate materjali valikul lähtuti eelkõige ruumi funktsioonist ning paiknemisest hoones. Esimesel korrusel asuvatesse majandusruumidesse, mille vundament paiknes vahetult maapinnal, paigutati niiskusele vastupidavamad kivi- ja kivipõrandad. Kõige levinumad olid põletatud telliskividest kalasabamuustrisse laotud kivipõrandad, mis asetati maasse tambitud kiviklibuga pinnasele.⁷⁰

Harvadel juhtudel võis kivipõrandaid leida ka ülemistel korrustelt, kuid ka siis paigutati need eelkõige vähemkõetavatesse ja niiskettesse ruumidesse, näiteks koridoridesse.⁷¹

Puitpõrandad kuulusid eelkõige hoone ülemistel korrustel paiknevate eluruumide interjööridesse. Kuni 19. sajandi alguseni katsid peaaegu kõikide linnaelamute ja mõisate eluruumide põrandaid laiadest laudadest puitpõrandad.⁷²

Laudpõrandaid võis leida nii privaatruumides, külalistele mõeldud salongides, paraadruumides kui ka teenijatele mõeldud ruumides (*ill 21*).⁷³ Seega võisid laiadest laudadest puitpõrandad, kui väga vastupidavad, nägusad ja hästi hooldatavad põrandad, paikneda nii utilitaarset otstarvet kui ka esindusfunktsiooni kandvates ruumides, ilma, et see oleks vihjanud hoone omaniku vaesusele.

21. A. Tõranov. Interjöörivaade, 19. sajandi keskpaik.

⁷⁰ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 147.

⁷¹ Samas, lk 147

⁷² Samas, lk 147.

⁷³ Samas, lk 147.

Esimesed parkettpõrandad leidsid tee mõisate ja linnaelamute interjööridesse alles 19. sajandi esimestel kümnenditel. Sageli kaeti sel perioodil parketiga vaid üks, eelkõige külalistele mõeldud ruum, mis pidi rõhutama hoone omaniku positsiooni ning moeteadlikkust (ill 22).⁷⁴ Teiste ruumide põrandad kaeti endiselt laiade põrandalaudadega.

Puitparketi kasutus ruumides laienes 19. sajandi teisel poolel seoses parkettpõrandate populaarsuse tõusuga, parketi valmistamise oskuste levikuga ning parketi tootmise arenguga. Puitparketti hakati paigutama kõikidesse esindusruumidesse, eelkõige anfilaadselt paiknevatesse ruumidesse, mille hulka kuulusid muu hulgas saalid ja galeriid. Sel perioodil ilmus parkett esmakordselt ka salongidesse, raamatukogudesse ja privaateluruumidesse.

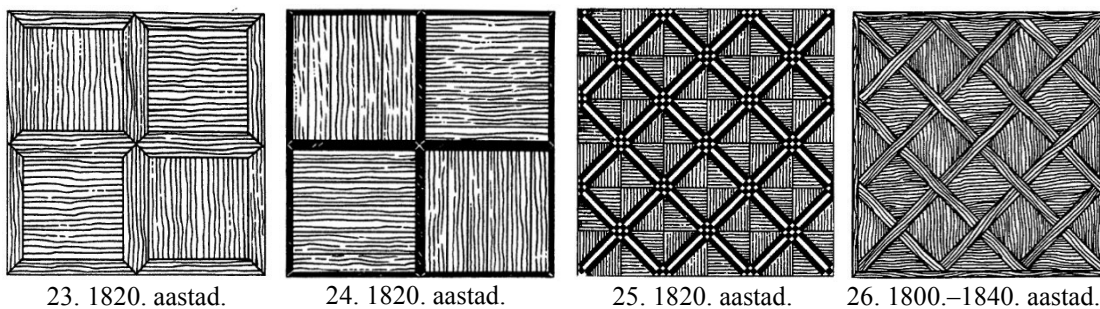
22. G. V. Soroka. Külalistetuba, 19. sajandi keskpaik.

3.2 Parkettpõrandad

Parkettpõrandate mustrite mitmekesisus ning kunstiline lahendus sõltus ruumide interjööride kujundajate fantaasiast, parketimeistrite oskustest, kasutatavast materjalist ning põrandade ülesehitusest. Parkettpõrandate puhul on läbi 19. sajandi olnud kõige levinumad eelkõige sirgjooneliste geomeetriliste kordumustritega põrandad. Sirgjooneline geomeetria parkettpõrandate detailides oli ja jääb seotuks nende valmistamise lihtsuse ning sobivusega puitmaterjalile.

⁷⁴ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 146.

Vene mõisahoonetes ja linnaelamutes olid 19. sajandi esimesel poolel kõige levinumad diagonaalmustrites parkettpõrandad.⁷⁵ Mustrid olid lihtsad ja kujutasid endast valdavalt diagonaaluudustikke või suuremaid ruute moodustavaid nelikruute. Mustrite efekti lõi detailide puidusüü ristiasetus, aga ka erineva värvi ja tumedusastmega puiduliikide kombineerimine (ill 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29).

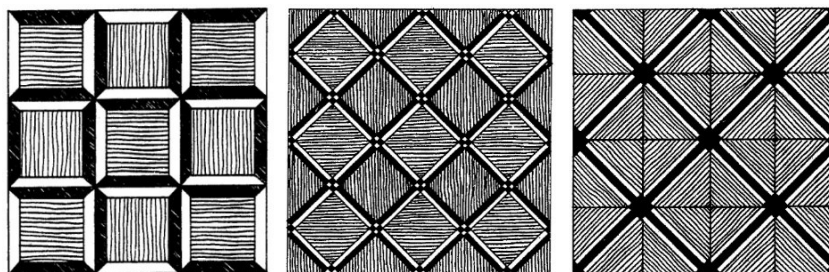

23. 1820. aastad.

24. 1820. aastad.

25. 1820. aastad.

26. 1800.–1840. aastad.

27. 19. sajandi esimene pool.

28. 1830. aastad.

29. 19. sajandi esimene kolmandik.

Lisaks diagonaalmustrite erinevatele modifikatsioonidele hakkasid levima ka põimik- või punutismustrid. Punutismustriga parketid võisid sageli joosta läbi mitmete kõrvuti asetsevate ruumide ja moodustada hoones terveid ühtseid tsoone.⁷⁶

Punutismustritest sai Venemaal levinuimaks Prantsusmaalt pärinev parketmuster, mis kandis nimetust *Parquet de Versailles*. Vanadelt gravüüridelt võib näha, et eelnimetatud parketmustrit võis leida saalidest, raamatukogudest, salongidest ja kabinetidest (ill 30).

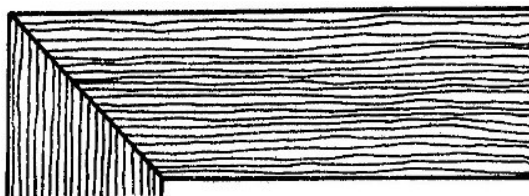

30. F. Tolstoi. Interjöörivaade, 1830. aasta. Ruumi põrandat katab *Parquet de Versailles* mustriga parkett.

⁷⁵ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 157.

⁷⁶ Samas, lk 157.

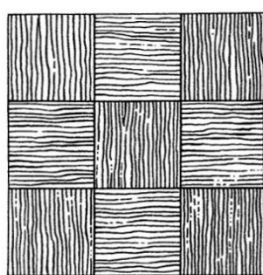
19. sajandi alguses paigaldati parkettpõrandatele lihtsaid eerungisse lõigatud laudfriise, mille puidusüü kulges paralleelselt ruumi perimeetriga (ill 31).⁷⁷ Laudfriiside laius sõltus parketimustri proportsioonidest. Sageli oli friisi eesmärgiks kompenseerida ruumi täielikult mittedobituva parketimustri puudujäävat osa.⁷⁸ Friisid ei olnud sel perioodil siiski parkettide kohustuslikuks koostisosaks.

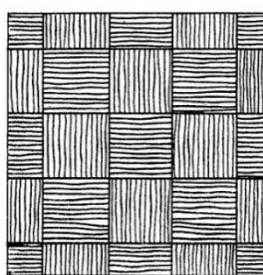
31. Eerungisse lõigatud laudfriis.

Alates 1840. aastatest muutusid populaarseteks ruudustik- ja rombistikmustritega parkettpõrandad. Sel perioodil taandus 19. sajandi esimesele poolele iseloomulik kontrastsete puiduliikide kasutus.

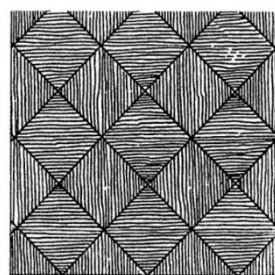
Ajastule omase sisekujundusliku maitse muutumisega ja biidermeieri ajastu saabumisega sisekujunduses hakati nägema parketi ilu lihtsamates, peenemates detailides, milleks said ühtlasemad, vähem kontrastsed parketipinnad. Põhirõhk parketimustrites suundus kujundite selgusele ja detailide vähenemisele. Parketimustrite eriilmelisus saavutati ruudustiku ja rombistikumustrite detailide suuruste varieerumisega erinevates ruumides ning mustrit moodustavate detailide erineva liigendusega ja paigutusega põrandapinnal (ill 32, 33, 34, 35, 36, 37).

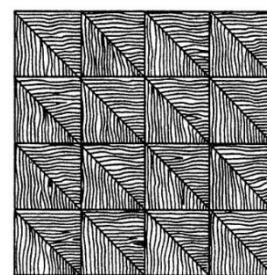
32. 1840. aastad.

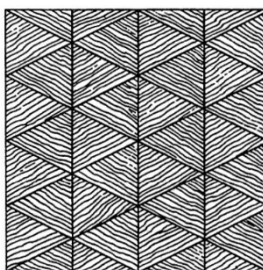
33. 1840. aastad.

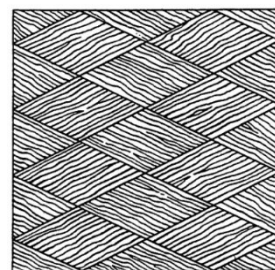
34. 19. sajandi keskpaik.

35. 19. sajandi keskpaik.

36. 19. sajandi keskpaik.

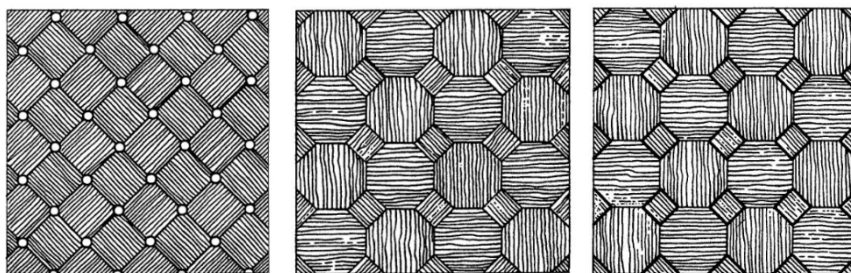

37. 19. sajandi keskpaik.

⁷⁷ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 149.

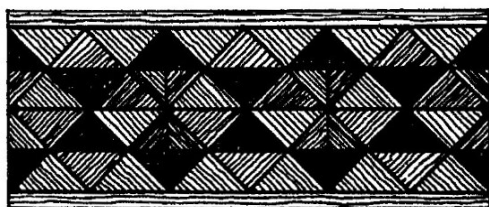
⁷⁸ Samas, lk 149.

Sellel perioodil kujunes välja parketimuster, milles vahelduva puidusüüga ruutude nurkadesse paigutati diagonaalse puidusüüga diagonaalselt asetsevad väiksemad ruudud (*ill 38, 39, 40*).

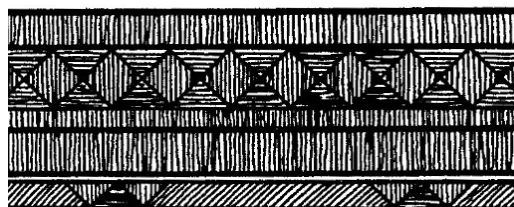

38. 19. sajandi keskpaik. 39. 19. sajandi keskpaik. 40. 19. sajandi keskpaik.

19. sajandi keskpaigas hakkasid lihtsad laudfriisid vahetuma detailirikkamate bordüüride vastu. Laialt hakkasid levima rööbiti paiknevates ruudustikes bordüürid, mida ääristasid mõlemalt poolt tumedamast puidust liistud (*ill 41, 42, 43*).⁷⁹

41. Ruudustikustriga bordüür.

42. Ruudustikustriga ja vaheliistudega bordüür.

43. Tumedamate vaheliistudega bordüür.

19. sajandi teine pool tõi interjööridesse kaasa mustrite ja ornamentika suure valiku.⁸⁰ Selle tingis puidutöökuste ja tehniliste vahendite areng. Võimalikuks sai teostada iga tellija maitse ja fantaasia vilju.

Parketi valmistamisel kasutati peamiselt kodumaiseid puiduliike, milleks olid kask, pähklipuu, mänd, lehis, vaher, tamm, pöök, valgepöök, saar, jalakas, pirnipuu, õunapuu, lepp, kadakas ja põldjalakas. Samas hakati üha rohkem kasutama ka imporditud, kallimaid puiduliike.⁸¹

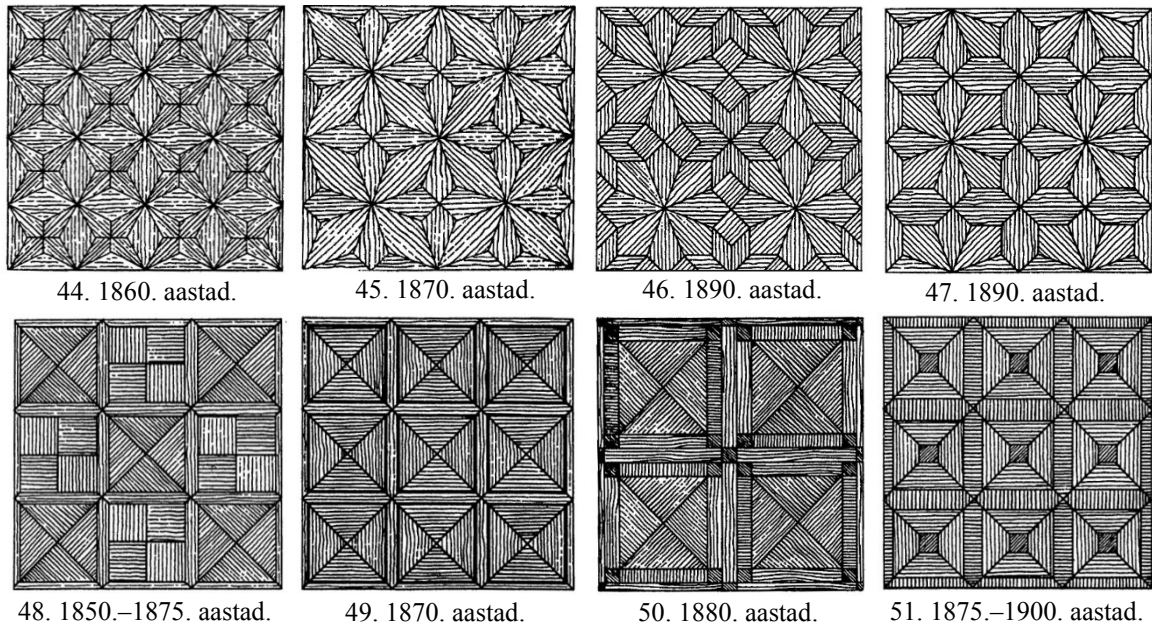
Parketi mustrites hakati üha rohkem kasutama erinevate kujudega detaile, mis andsid võimaluse moodustada uudeid mustreid. Eriti populaarseks muutuseid tähe- ja lillemotiivid (*ill 44, 45, 46, 47*).

19. sajandi teisele poolele oli iseloomulik parketi geomeetriliste mustrite keerukus, millele lisandus interjööre rikastav ruumiline efekt (*ill 48, 49, 50, 51*).

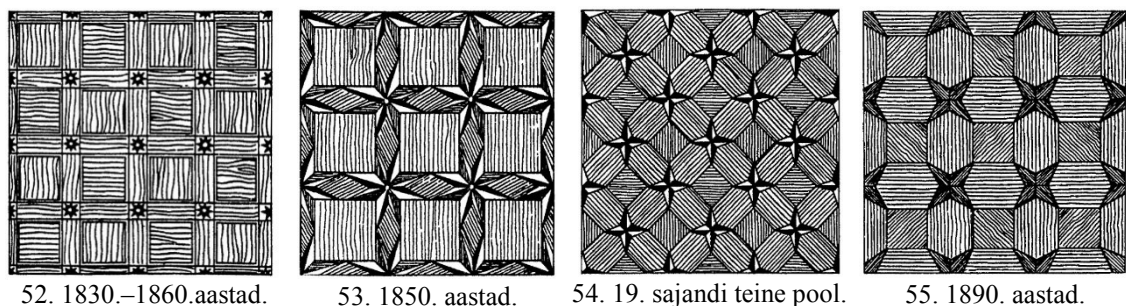
⁷⁹ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 168.

⁸⁰ Samas, lk 165.

⁸¹ К. А. Соловьев, Русский художественный паркет, lk 10.

Kunstilise detailirikkuse eesmärgi kandis ka intarsiatehnika laialdasem kasutamine parketis. Intarsiatehnikas paigutati üldisesse parketimuustrisse erinevaid silmapaistvaid detaile, milleks olid peamiselt mitmevärvilisest puidust valmistatud tähe motiivid (*ill 52, 53, 54, 55*).⁸²

Mustrites hakkasid mängima olulist rolli tumedamast puidust vaheliistud, mis elavdasid ja lisasid kontrasti varasemalt ühetoonilistesse parkettidesse.⁸³ Kitsastest tumedamast puidust vaheliistudest kujunesid 19. sajandi lõpus parkettpõrandate üheks iseloomulikumaks kujunduslikuks elemendiks, millel on oluline roll põrandate dateerimisel.

Tumedamast puidust vaheliiste hakati paigutama ka friiside ja muustriliste põrandaväljade vahele. Vaheliistude laius oli reeglina 20 mm, kuid leidis ka erandeid.⁸⁴ Vaheliistud võisid paikneda nii muustrilise põrandavälja ja friisi lippide vahel kui ka friisiväljas, moodustades kitsamaid vahevöösid (*ill 56, 57*). Vaheliistude puidusüü jooksis valdavalt pikikiudu ning nende omavaheline ühendusviis sõltus friisilippide nurgakinnitusest.⁸⁵

⁸² И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 165.

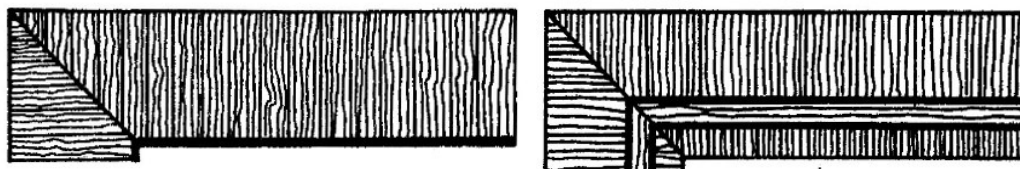
⁸³ Samas, lk 163.

⁸⁴ Samas, lk 168.

⁸⁵ Samas, lk 168.

Eerungnurksete friiside kõrval võis leida ka täisnurkse seotisega friise (*ill 58*).⁸⁶

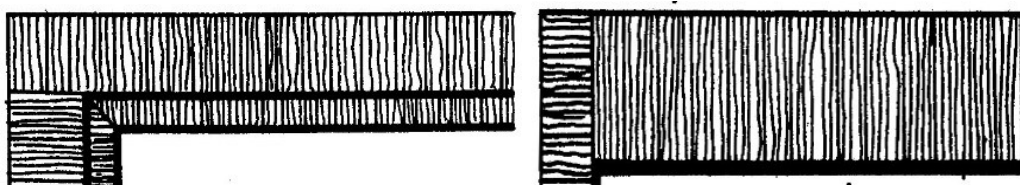
Eerungnurksed friisid on omased kogu 19. sajandile, samas friiside täisnurkse seotisega ühendusviisid on iseloomulikud ainult 19. sajandi teise poole ning 20. sajandi alguse parkettidele.

56. 19. sajandi teisele poolele omased vaheliistudega eerungnurkadega friisid.

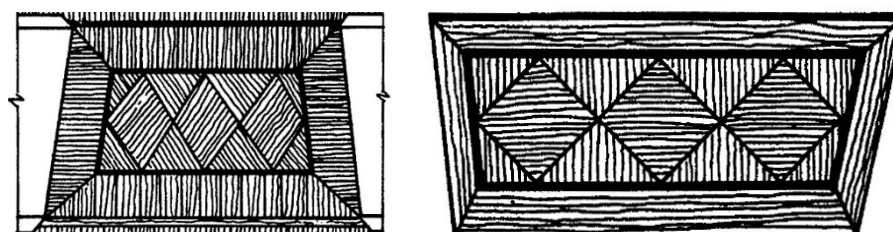

57. 19. sajandi teisele poolele omased vaheliistudega eerungnurkadega friisid.

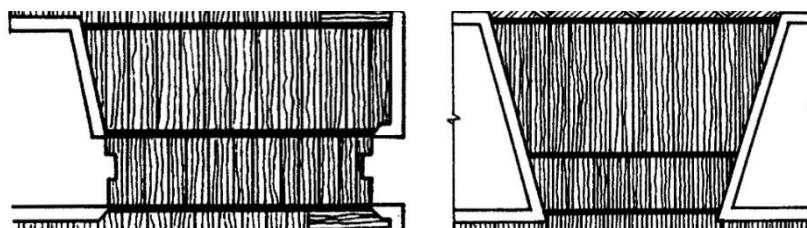

58. Täisnurkse seotisega ja vaheliistudega friisid.

Erinevalt varasemast hakati erilist tähelepanu pöörama aknaniššides ja ukseorvades paiknevate parketipindade kaunistamisele.⁸⁷ Sõltuvalt ruumi parketimuustrist paigutati ukseorvadesse lihtsustatud muustrites tumedamate vaheliistudega raamitud parketivälju, mille suurus oli seotud ukseorva mõõtmetega. Ukseorvade kujundamisel võidi kasutada kuni kolme ruumis paikneva parketi mustrikombinatsiooni kordust (*ill 59*). Mõõtmetelt sügavamad ukseorvad kujundati eripikkuste parketilipi vöönditega, mida ääristasid tumedamast puidust vaheliistud (*ill 60*).

59. Muustrilised parketiväljad ukseorvades.

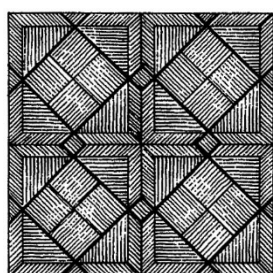
60. Vaheliistudega parkett ukseorvades.

⁸⁶ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 168.

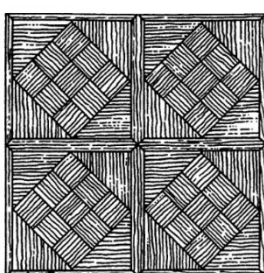
⁸⁷ Samas, lk 171.

Eelkirjeldatud stiililised iseärasused olid omased puitparkettidele kuni mõisaajastu lõpuni. Endiselt kasutati puitparkettides lihtsaid rombistik- ja ruudustikmustreid. Siiski on täheldatavad üksikud trendid, mis olid iseloomulikud 19. sajandi teise poole lõpu kümnenditele.

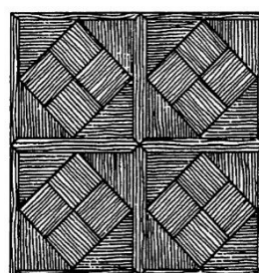
1870.–80. aastatel muutusid populaarseteks parketimustrid, mille põhiliseks motiiviks oli diagonaalselt paiknev kolmnurkadest või nelinurkadest moodustatud keskne ruut, mida raamisid kolmnurklõikes otstega risti- ja pikiliistud.⁸⁸ Motiivil oli hulgaliselt modifikatsioone, milles kasutati näiteks tumedamast puidust vaheliiste ja erineva puidusüüga detaile (*ill 61, 62, 63, 64, 65, 66*).

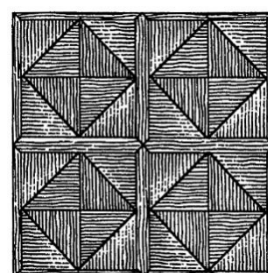
61. 1860. aastad.

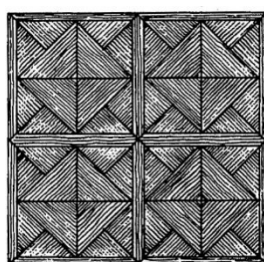
62. 1870. aastad.

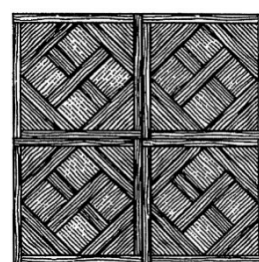
63. 1870.–1880. aastad.

64. 1870.–1880. aastad.

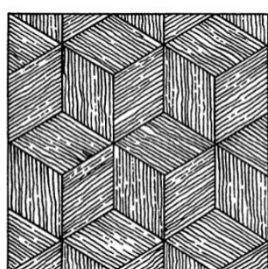

65. 1870.–1880. aastad.

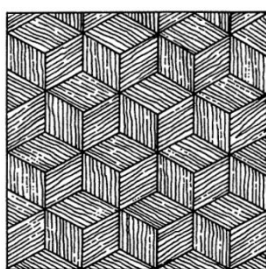

66. 19. sajandi teine pool.

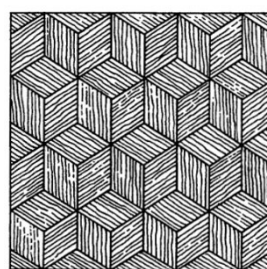
Samal ajajärgul hakkasid levima ka rombistikmustris parketid, mille ruumilise efekti löid kas ühesuurustes või erinevates mõõtmetes üksteise puidusüü suhtes risti paiknevad detailid (*ill 67, 68, 69, 70, 71, 72*).⁸⁹

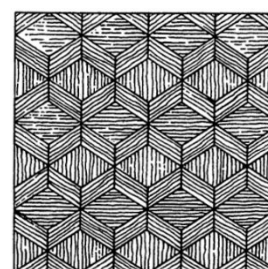
67. 19. sajandi teine pool.

68. 1880. aastad.

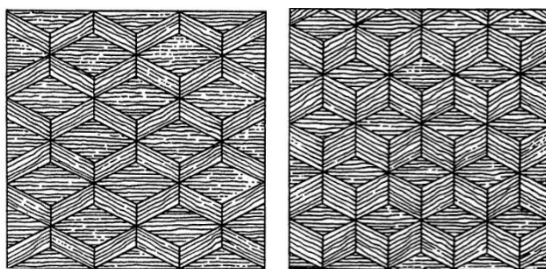
69. 19. sajandi teine pool.

70. 19. sajandi teine pool.

⁸⁸ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 153.

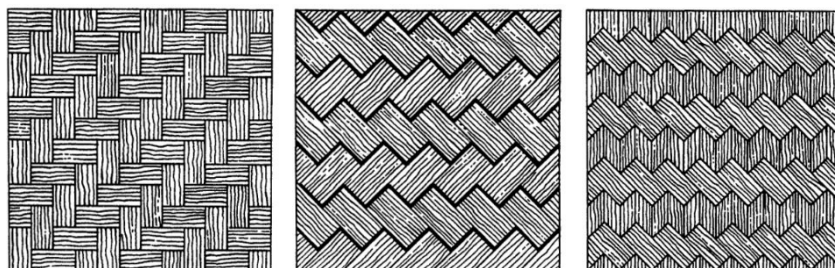
⁸⁹ Samas, lk 166.

71. 1870.–1890. aastad.

72. 1860. aastad.

19. sajandi teine pool tõi kaasa kalasabamustris parketi laiema leviku. Kirjeldatava perioodi parkettide kalasabamustritele on iseloomulikud parketilipid, mille pikkuse moodustas lipi kahekordne laius (vt ill 73).

73. 19. sajandil lõpule omased kalasabamustrid.

Parkettpõrandate vastupidavus ning pikaajaline sõltus nende viimistlemisest ja hooldamisest. Kõige levinumaks parkettpõrandate viimistlemise meetodiks kujunes õlitamine ja vahatamine. Eriti oluliseks peeti parkettpõrandate järjepidevat puhastamist, mis takistas mustuse imendumist parketi puitmaterjali.⁹⁰

3.3 Laudpõrandad

Parketi üha laiem levik 19. sajandi teisel poolel ei vähendanud laudpõrandate populaarsust. Endiselt paigalati ruumidesse lihtsaid, kuid vastupidavaid laudpõrandaid. Kui 18. sajandi lõpus olid iseloomulikud lihtsad ruumi lühema seinaga paralleelselt jooksvad laudpõrandad, siis 19. sajandi alguses hakati tähelepanu pöörama ka laudpõrandate dekoratiivsele välisilmele.

19. sajandi esimesel poolel oli levinud võtteks laudpõrandate kaunistamine maalingutega.⁹¹ Venemaal kujunes eriti levinuks laudpõrandate aaderdamine.⁹² Põrandalaudade aaderdamisel imiteeriti eelkõige tammepuitu. Aaderdus teostati õlivärvidega ning imiteeritava puidu tekstuuri tõetruuks jäljendamiseks kasutati eri suunalisi ja tugevusega pintslitõmbeid.⁹³

⁹⁰ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 150.

⁹¹ Samas, lk 161

⁹² Samas, lk 161.

⁹³ Samas, lk 161.

Maalingud teostati tavaliselt otse puidu pinnale. Samas on teada, et vahel liimiti maalingute alla ka õhuke puuvillase riide kiht.⁹⁴

19. sajandi teisel poolel võidi laudpõrandaid katta puiduimitatsiooni mustris tapeetidega. Sellistel juhtudel viimistleti põrand paksu lakikihiga.⁹⁵

Lisaks maalingutele saavutati dekoratiivseid põrandapindu erinevate mõõtmetega põrandalaudade asetamisel mustrisse. Kõige levinumaks kujunes põrandalaudade paigutamine kalasabamustrisse. Mustriliste laudpõrandate laia leviku põhjuseks oli lühemate põrandalaudade odav hind ning kättesaadavus.⁹⁶

Laudpõrandate raamimisel kasutati sarnaselt 19. sajandi alguse parkettpõrandatele friislaudu. Friislaudade paigaldamisel peeti oluliseks, et erinevate seinte ääres paiknevate laudade mõõdud oleksid võimalikult sarnased.⁹⁷ Erinevalt parkettpõrandatest ei paigutatud laudadest põrandaväljade ja friislaudade vahele bordüüre või liiste.

Laudpõrandate viimistlemisel kasutati peamiselt õlivärvi. On teada, et tavaliselt kaeti laudpõrandad kolme õlivärvi kihiga ning võidi seejärel lakkida. Põrandate viimistlemisel olid eelistatud tumedamad, punakaspruunid õlivärvid.⁹⁸

3.4 Põrandaliistud

Parkett- ja laudpõrandate juurde kuulusid peaaegu alati põrandaliistud, mille eesmärgiks oli katta põrandate ja seinte liitekohti. 19. sajandil valmistati peamiselt kahte tüüpi põrandaliiste, mida liigitatakse nende kuju järgi laudliistudeks (*плинтус дощатый*) ja rihvliistudeks (*плинтус галтельный*).⁹⁹

Laudliiste kasutati peamiselt 18. sajandi lõpus ning 19. sajandi alguses. Rihvliistud hakkasid levima alates 19. sajandi keskpaigast.

Laudliistud, nagu viitab ka nende nimi, olid valmistatud kitsastest laudadest, millel oli profileeritud ülemine osa (*ill 74*).¹⁰⁰ Laudliistude profiili moodustasid erineva sügavusega nõgusad poolkaared. 18. sajandi laudliistudel on täheldatav mõnevõrra detailrikkam profiil kui hilisematel 19. sajandi laudliistudel, mis muutusid oma välisilmelt lakoonilisemaks.¹⁰¹

⁹⁴ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 161.

⁹⁵ Samas, lk 148.

⁹⁶ Samas, lk 150.

⁹⁷ Samas, lk 168.

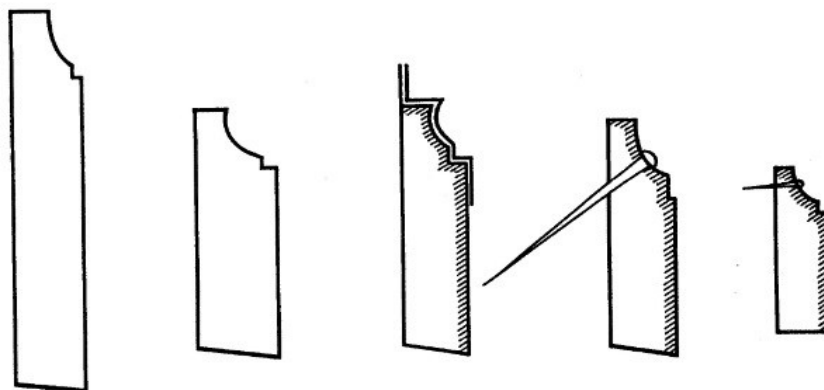
⁹⁸ Samas, lk 161.

⁹⁹ Samas, lk 171.

¹⁰⁰ Samas, lk 173.

¹⁰¹ Samas, lk 173.

Laudliistud olid keskmiselt 10 cm kõrgused, kuid nende kõrgus võis kõikuda 7–14 cm vahel. Liistude paksus oli varieeruv ning sõltus kasutatava puitmaterjali erisustest.¹⁰²

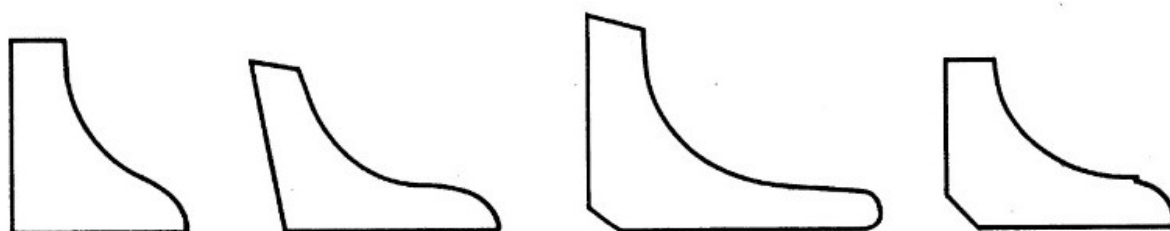

74. Laudliistud.

Laudliistude alumine äär lõigati kerge kaldega põranda poole, et kindlustada liistu parem sobitavus põranda ja seina äärde.

Laudliistud valmistati peamiselt okaspuu puidust, eriti levinud olid männipuidust laudliistud.¹⁰³ Alates 19. sajandi teisest poolest kasutati laudliistude valmistamiseks ka tammepuitu. Laudliiste paigaldati peamiselt laudpõrandatele.¹⁰⁴

19. sajandi keskel hakati lisaks laudliistudele valmistama L- tähe kujulisi rihvliiste (*ill* 75). Võrreldes laudliistudega olid rihvliistud oma kujult oluliselt madalamad. Nende põrandale toetuv osa laienes võrreldes seinale toetuva ülaosaga. Rihvliistude kujus sai domineerivaks liistu profileeriva nõguskaare ehk rihvi sügavus ning kaldenurk. Erinevalt laudliistudest kujunes rihvliistudel keerukam profiil liistu kesk- või alaossa.¹⁰⁵ Rihvliistud võisid olla täisnurklõikelised või moodustada nürinurga seoses seinale toetuva osa kerge lainemisega. Põranda ja seina vaheline liistu nurk võis olla lõigatud viltusena.

75. Rihvliistud.

Rihvliiste kasutati algselt peamiselt parkettpõrandate ääristamiseks. 19. sajandi lõpus hakati neid paigutama ka laudpõrandatele.¹⁰⁶

¹⁰² И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 173.

¹⁰³ Samas, lk 175.

¹⁰⁴ Samas, lk 173.

¹⁰⁵ Samas, lk 174.

¹⁰⁶ Samas, lk 174.

Põrandaliistudega raamistati kogu ruumi põrandapind. Need paigaldati ka seintes paiknevatesse orvadesse ja niššidesse.¹⁰⁷

Põrandaliistud kinnitati seinale naeltega, mis löödi viltusena läbi liistu ülemise osa. Kui puitseintele kinnitati liistud naeltega otse seintele, siis tellisseinte puhul monteeriti tellistesse puidust tüüblid, millesse oli võimalik naelu kinnitada.¹⁰⁸

Lisaks seintele ääristati põrandaliistudega ka ahjusid. Sellisel juhul paigaldati liistu ja ahju vahele üks rida telliseid. Ümmarguste kahhelahjude ääristamiseks kasutati spetsiaalselt valmistatud kaarjaid piirdeliiste. Liistude ümar kuju saavutati liistude tagakülgedele tehtud sisselõigete ja painutamise abil.¹⁰⁹

Põrandaliistude viimistlus oli seotud põrand ja seinte viimistlusega. Tavaliselt värviti põrandaliistud põrandaga ühte tooni, kuid levinud oli ka põrandaliistude värvimine seinaga sama värvi.¹¹⁰ On teada, et vahel võis põrandaliistudel olla ka veidi keerukam värvilahendus, sellisel juhul värviti piirdeliistu alumine pool põrandaga ühte tooni ning ülemine osa värviti liimvärviga seina tooni.¹¹¹

Harvematel juhtudel võidi piirdeliiste värvida ka neutraalselt valgetes või mustjates toonides.¹¹² Suursugusemates linnapaleedes ja mõisates võis leida ka kullatud põrandaliiste.¹¹³

3.5 Ülevaade Venemaa mõisahoonete puitpõrandate konstruktsioonidest

Venemaa mõisahoonetes kujunes kõige levinumaks parketitüübiks kilpparkett.¹¹⁴ 19. sajandi esimesel poolel valmistati parketikilpe peamiselt puutöökodades. Sajandi teisel poolel hakati parketikilpe tootma ka tööstuslikult.

Parketikilbid koosnesid alusraamist ning sellele kleebitud erinevatesse mustritesse asetatud parketilippidest ning -tahvlitest.

Laialt kasutatavaks kujunesid neljaosalised ruudukujulised kokku tapitud raam- ja keskpuga parketikilbid (*ill 76*). Kesk- ja äärisraami vahed täideti hõõveldatud lauakestega.¹¹⁵

Parketikilbid olid tavaliselt 1420x1420 mm suurused, kuid leidus ka 1060x1060 mm suuruseid

¹⁰⁷ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 174.

¹⁰⁸ Samas, lk 173.

¹⁰⁹ Samas, lk 173.

¹¹⁰ Samas, lk 174.

¹¹¹ Samas, lk 174.

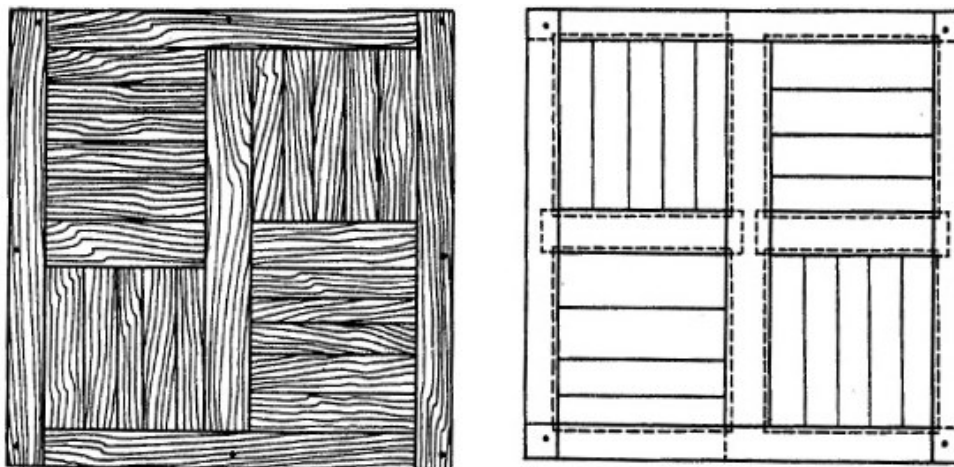
¹¹² Samas, lk 175.

¹¹³ Samas, lk 151.

¹¹⁴ К. А. Соловьев, Русский художественный паркет, lk 11.

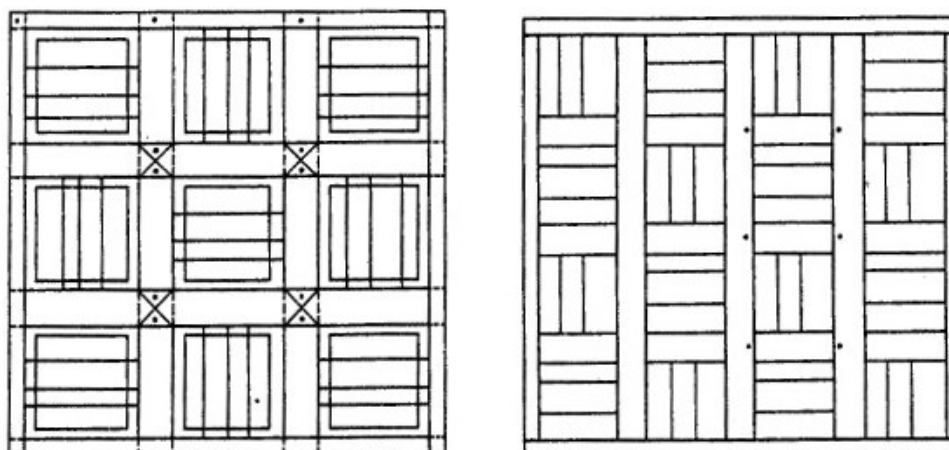
¹¹⁵ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 151.

kilpe.¹¹⁶ Kilpide alusraami paksus jäi tavaliselt 50–70 mm vahele.¹¹⁷ Alusraami puitdetailid valmistati peamiselt männipuidust.¹¹⁸

76. Parketikiilbi tagantvaade ja ülesehitus.

Leida võis ka üheksa- ja kuuteistosalisi ruudukujulisi alusraame.¹¹⁹ Lisaks ruudukujulistele kilpidele valmistati ruumi ja parketimustri iseärasustest sõltuvalt väga erineva kujuga kilpe. Näiteks olid levinud ka viie- ja seitsmenurksed kilbid (ill 77).¹²⁰

77. Üheksa- ja kuuteistosaliste parketikiilpide alusraamid.

Alusraamide pealmise kihi moodustasid nendele liimitud mustrisse asetatud erikujulised puidust lipid ning tahvlikesed, mille paksus võis olla kuni 10 mm.¹²¹ Parketidetailide liimimiseks kasutati peamiselt nahaliimi. Muustrilao kujundamisel jälgiti, et kõikidele kilpidele moodustuks üks terviklik kujund.¹²² Ruudukujuliste kilpide kuju ning konstruktsiooni eripärad tingisid peamiselt geomeetriliste kordumustrite kasutamise.

¹¹⁶ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 148.

¹¹⁷ Samas, lk 148.

¹¹⁸ К. А. Соловьев, Русский художественный паркет, lk 9.

¹¹⁹ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 149.

¹²⁰ К. А. Соловьев, Русский художественный паркет, lk 12.

¹²¹ А. Gurviš, Laudsepatööd, lk 401.

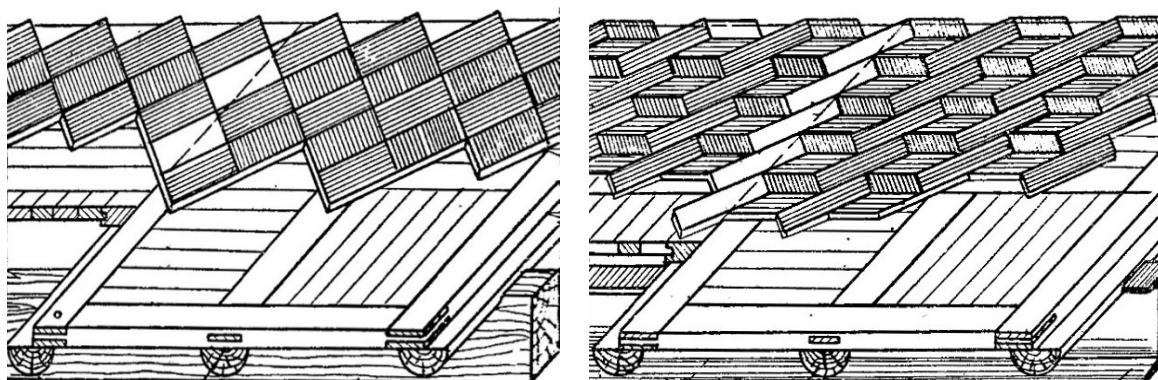
¹²² К. А. Соловьев, Русский художественный паркет, lk 13.

Põranda aluskonstruksiooni ehitamisel kasutati kvaliteetset ja kuiva puitmaterjali, mis lõi kilpparketile tugeva ning vastupidava aluse.

Hoone esimese korruste ruumides paigaldati kilbid tellistest vundamendile kinnitatud taladele.¹²³ Korrustevahelistes ruumides asetati parketikilbid tavaliselt otse laetaladele (*ill 78*). Levinud võtteks oli taladele täiendava parketikilpe toetava puitsõrestiku ehitamine, mis koosnes taladele ristipidises suunas kinnitatud laagidest.¹²⁴ Parketikilbid paigaldati põrandaalusele konstruksioonile arvestusega, et kilpide ääred toetuksid taladele.

Parketikilbid kinnitati aluskonstruksioonile kilbi äärtes paiknevatesse soontesse löödud metallnaeltega. Kilpide omavaheliseks ühendamiseks kasutati veederliiste, mis suruti kilpide soontesse.

Olenevalt kilpide alusraamidele kleebitud mustrist võidi kilbivuukide varjamiseks kasutada kattelippe.¹²⁵ Kattelippe kasutati eelkõige rombistiku ja diagonaalruudustiku mustritega parketikilpide puhul.

78. Puitdetailide paiknemine parketikilpide alusraamidel.

19. sajandi alguses oli levinud võtteks mustrilise parketivälja raamimine eerungisse lõigatud laudadega. Sellisel juhul lõigati friislaudade äärtesse sooned, mille mõõdud vastasid parketikilpide soontele. Parketikilbid ja friislaud ühendati veederliistudega.

19. sajandi keskpaigast hakati parkette ääristama friiskilpidega, mille konstruksioon ei erinenud parketikilpidest.¹²⁶ Friiskilbid koosnesid samuti alusraamist ning pealekleebitavatest, mustrisse laotud lippidest ning tahvlitest. Erinevalt parketikilpidest olid friiskilbid peamiselt ristkülikukujulised. Parketikilbid ja friiskilbid ühendati soontesse surutud veederliistudega.

19. sajandi lõpus liimiti parketi- ja friiskilpide ühenduskohtade äärtesse tumedamast puidust vaheliistud (*ill 79*).¹²⁷

¹²³ К. А. Соловьев, Русский художественный паркет, lk 12.

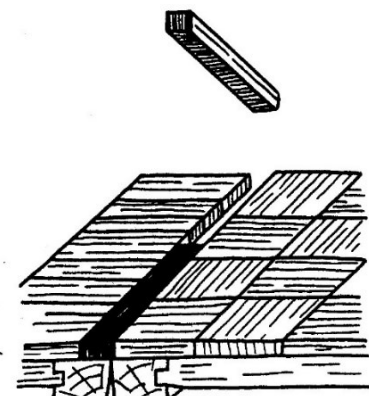
¹²⁴ Samas, 12.

¹²⁵ A. Gurvitš, Laudsepatööd, lk 401.

¹²⁶ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 168.

¹²⁷ Samas, lk 469.

Friiside ja seinte vahele võidi paigaldada ka täiendavaid raamlaudu. Seda tehti peamiselt friiskilpide proportsioonide parandamiseks.¹²⁸

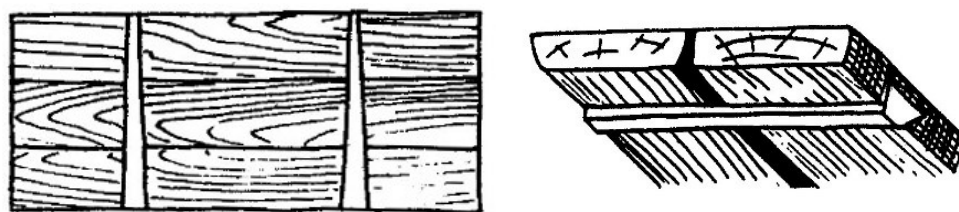
79. Liistu paiknemine parketikilpide vahel.

Vene mõisates leiduvatel laudpõrandatel oli palju ehituslikke iseärasusi, mis sõltusid kohalikest ehitustraditsioonidest ning kättesaadavast puitmaterjalist.

Kõige levinumaks kujunes salapulkadega ühendatud laudpõrandate tüüp.¹²⁹ Põrandalauad olid tavaliselt 200–300 mm laiused ning nende paksus võis kõikuda 35–60 mm vahel.¹³⁰ Põrandalaudade äärtesse lõigati u 1200 mm kauguste vahedega augud, kuhu kinnitati salapulgad. Salapulgad paigutati põrandalaudadesse malelauamustris, mis moodustas põrandale ühtlase võrgustiku.

Põrandatalade ebatasasusi ühtlustati tala ning laua vahele asetatud puitklotsikestega, mis tagasid laudpõranda stabiilsuse.¹³¹

Levinud olid ka kilpideks ühendatud laudadest põrandad (ill 80). Kilbid valmistati põrandalaudade alumisele poolele kinnitatud külgpõõnade abil, mis paigaldati laudadesse lõigatud soontesse. Laudkilbid ühendati omavahel salapulkadega ning naelutati omakorda põrandalaagidele.¹³² Taolise ühendusmeetodiga põrandaid kasutati peamiselt maalingutega põrandate puhul.¹³³

80. Põõnadega kilpideks ühendatud põrandalauad.

¹²⁸ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 149.

¹²⁹ Samas, lk 149.

¹³⁰ Samas, lk 149.

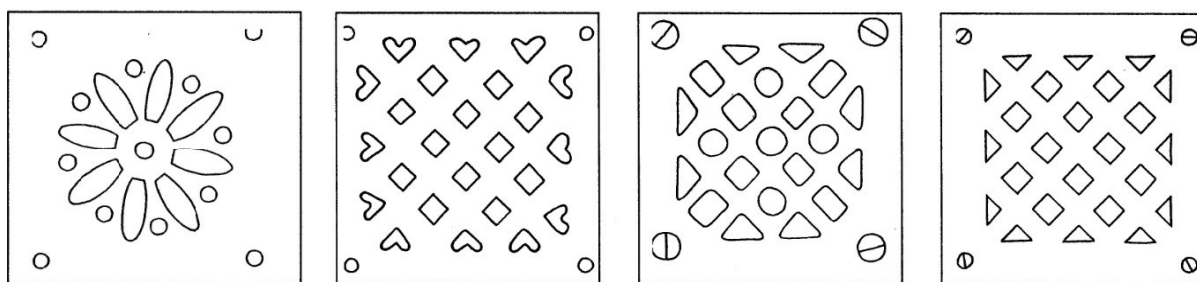
¹³¹ Samas, lk 149.

¹³² Samas, lk 161.

¹³³ Samas, lk 161.

Olulist tähelepanu pöörati puitpõrandate ventileerimisele. Selleks tehti põranda alla vundamendi soklisse õhutusavad. Et ventilatsioon kaasaks siseruumide põrandaid, tehti väikesed avaused ka hoone siseseintesse. Hoonet läbiv õhutusavade süsteem soodustas pidevat õhuvahetust, mis takistas niiske õhu kogunemist põranda alla.¹³⁴

Ülemistel korrustel võidi põrandate konstruktsioonide ventileerimist reguleerida seintes paiknevate õhukanalitega, mis olid ühendatud ahjude või korstnatega.¹³⁵ Kui põrandate aluse õhu väljatõmme oli suunatud ahjudesse, suleti ventilatsiooni kanalid kütmise ajaks siibritega.¹³⁶ Talviti põrandaalused õhutusavad suleti, et vältida külma välisõhu sattumist siseruumidesse.¹³⁷ Lisaks põrandaalustele õhutuskanalitele tehti puitpõrandate nurkadesse väikesed avaused, mis aitasid ühtlustada ruumide ja põrandakonstruktsioonide sisekliimat. Õhutusavad kaeti tavaliselt messingist valmistatud dekoratiivvõredega (*ill 81*). Võred olid tavaliselt 3–4 mm paksused ning need olid kinnitatud kruvidega põrandate külge.¹³⁸

81. Õhutusvõred.

3.6 Kokkuvõte

Vene mõisahoonete puitpõrandate stiililised ja konstruktsioonilised arengud on olnud tihedalt seotud nii erinevatele stiiliperioodidele omaste maitse-eelistuste kui ka põrandate valmistamise eripäradega. Puitpõrandate tööstuslikule tootmisele eelnenud ajastu kannab käsitööna valmistamisele omaseid jooni, mis väljendusid puitpõrandate unikaalsetes ning kordumatutes kujundusvõtetes. Seevastu tööstuslikult toodetud puitpõrandatele – eelkõige parkettidele, olid iseloomulikud kindlad kujundusvõtted, korduvad mustritüübid ning sarnane materjalikasutus. Erinevatel ajaperioodidel Vene mõisatesse paigaldatud puitpõrandate kujunduslikuks eripäraks oli äärmiselt lai mustri- ja materjalivalik. Selle põhjuseks võib pidada Vene mõisaomanike ekstravagantset maitsemeelt ja ainulaadsuse taotlust.

¹³⁴ И. Киселев, Архитектурные детали..., lk 171.

¹³⁵ Samas, lk 171.

¹³⁶ Samas, lk 470.

¹³⁷ Samas, lk 470.

¹³⁸ Samas, lk 171.

4. Eesti mõisahoonete ajaloolised puitpõrandad: stiililine ülevaade

18. sajandi teine pool tõi kaasa Balti aadli varalise jõukuse kasvu, mis väljendus muuhulgas ka aktiivses ehitustegevuses. Erilise tähelepanu osaliseks kujunesid maavalduste keskusteks olevad mõisamajad.

Veel Põhjasõja järgsel ajal paiknesid mõisasüdametes lihtsad, peaaegu talupoeglikud puitelamud, esinduslike kivihoonete rajamine sai paljudes mõisates võimalikuks alles baroki või varaklassitsismi perioodil 18. sajandi lõpus

Muutunud ajastul hakati mõisate ehitamisel pöörama üha rohkem tähelepanu esinduslikkusele. Mõisahoonete mahuline suurenemine andis võimaluse neisse kavandada avaraid ja valgusküllaseid ruume. Härrastemajade uuenenud ruumistruktuuri kujundasid vestibüülid, saalid, galeriid, salongid ning perekonnaliikmetele mõeldud ruumid. Soklikorrusel, mõnel juhul ka esimesel korrusel, paiknesid peamiselt majapidamisruumid, kus asusid köök ning toad teenijatele.

Mõisad rajati eelkõige mõisnike endi soovide järgi ja nende pideva juhendamise ning järelevalve all. Mõisahoone ehitus oli mõisniku eraasi, mis ei kuulunud kooskõlastamisele ühegi institutsiooniga.

Kui 18. sajandi lõpus olid mõisaehitusega seotud peamiselt Põhja-Saksa ehitusmeistrid, siis alates 19. sajandi esimesest poolest hakkasid ehitustöid teostama ka vene rändartellid.¹³⁹

Eesti mõisate puitpõrandate areng on jälgitav alates 18. sajandi teisest poolest. Erinevad ajastud on mõisate puitpõrandatele püstitanud erinevaid esteetilisi ja praktilisi eesmärke, mis on mõjutanud puitpõrandate stiililist ning konstruktsioonilist arengut. Võrreldes mitmete teiste interjööri elementidega iseloomustavad puitpõrandate arengut eelkõige detailikesksed muutused.

4.1 Puitpõrandad 18. sajandi teisel poolel baroki ja varaklassitsismi ajastu mõisahoonetes

Võib arvata, et puitpõrandad kuulusid juba varaseimate 17. sajandist pärinevate mõisamajade interjööridesse. Üsna tõenäoliselt valmistati need kohalikest metsadest kättesaadavast puitmaterjalist.

Ühed esimesed kirjalikud teated mõisate laudpõrandate kohta pärinevad alles 18. sajandist. **Maardu** mõisa (ehitatud arvatavasti juba 17. sajandi lõpus) 1726. aastast pärinevas varaloendis

¹³⁹ A. Hein, Eesti mõisaarhitektuur..., lk 9.

on lisaks ruumide sisustuse detailidele teavet ka mõisahoonete pörandate kohta. Näiteks paiknesid mõisahoonetes kivipörandatega eeskoda ning saal. Saalist paremale jäävates kambrites paiknesid puidust laudpörandad.¹⁴⁰ Samuti on teada, et piki ruumide pörandate ääri kulgesid kivisimsid.¹⁴¹

Kuigi Maardus paiknes üks varaseimad esinduslikult väljaehitatuid mõisasüdameid, võib siiski arvata, et mõisa varaloendis leiduv kirjeldus annab infot ajastul laiemalt levinud puitpörandatest.

4.1.1 Laudpörandad

Uurides 18. sajandil mõisates levinud puitpörandaid, tuleb arvesse võtta tõsiasi, et nimetatud ajast pärinevate mõisahoonete interjööre on hilisematel sajanditel suuremal või vähemal määral muudetud. Seda on tehtud nii praktilistest kaalutlustest kui ka muutunud ajastu maitsest lähtuvalt. Seega on raske leida mõisahooneid, kus oleksid üheaegselt säilinud mitmeid varasematele ehitustappidele omased puitpörandad. Ajastule omast üldpilti mõisate pörandatest saab kujundada vaid üksikute säilinud näidete põhjal.

Kirjeldatavast perioodist pärinevad peamiselt lihtsad laudpörandad, mida on säilinud mitmetes Eesti mõisate härrastemajades.¹⁴²

Tänapäeval võib ühe 18. sajandi keskpaigale iseloomuliku laudpörandad leida **Sagadi** mõisahoonest, mis on valminud mitmes ehitustapi tulemusena. Juba 18. sajandi lõpus ehitati mõisahoonete varasemast peaaegu kaks korda pikemaks.¹⁴³ Kirjeldatav laudpörand on vaadeldav mõisa peahoone ühes läänepoolses tiivas asuva ruumi interjööris, mis kuulus 18. sajandi keskpaigas ehitatud hoone koosseisu (*ill 82*).¹⁴⁴ Ruumis on säilinud 400 mm laiustest tasaseks hõõveldatud laudadest pörand.

Paralleelselt ruumi lühema küljega kulgevad pörandalauad on kinnitatud aluskonstruksioonile jämedate sepistatud naeltega.

Toast pääseb edasi järgmisesse ruumi, mis kuulub juba 18. sajandi lõpus ehitatud hoonemahu koosseisu. Ruumi pörandat katavad eelkirjeldatuga võrreldes juba peaaegu poole kitsamad laud.

¹⁴⁰ K. Kodres, Ilus maja, kaunis ruum, lk 113.

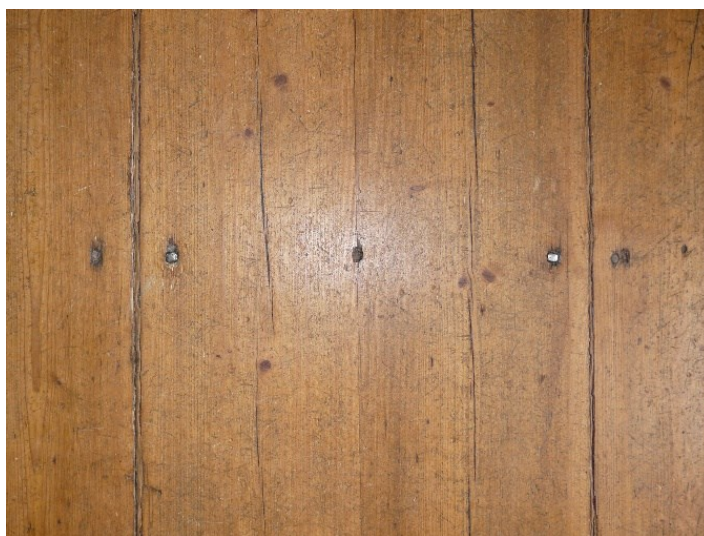
¹⁴¹ J. Maiste, Eestimaa mõisad..., lk 63.

¹⁴² T. Linna, Väana mõisa peahoone. Muinsuskaitse eritingimused ja kultuuriväärtuslike detailide ja tarindite inventariseerimine. Muinsuskaitseamet arhiiv (edaspidi MKA), s A-6695, lk 4.

¹⁴³ H. Sirel, Sagadi mõisa ajalooline õiend. MKA, s P-2020, lk 21.

¹⁴⁴ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpörandate ja pörandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 106.

Kuigi käesoleval hetkel leiab Sagadi mõisahoones ajaloolisi laudpõrandaid vaid nendest kahest ruumist, on alust arvata, et laudpõrandad kuulusid varasemalt rohkemate ruumide interjööridesse.

82. Sagadi mõisahoone 400 mm laiustest laudadest põrand.

Laiu laudpõrandaid leiab ka **Kolga** mõisa peahoonest. Sarnaselt Sagadi mõisale, on Kolga valminud mitmete ehitusetappide käigus ning koondab endas hoone osi nii 18. sajandi barokiajastust kui ka klassitsismiperioodist 19. sajandi esimesel poolel. Kolga mõisa puitpõrandate dateerimisel on olulised 1765.–1768. aastad, mil hoone ehitati kahekorruseliseks. Ajalooliselt on puitpõrandad olnud ainult teise korruse elu- ning anfilaadselt paiknevais esindusruumides. Esimese korruse ruumides ja teise korruse läbivas koridoris on tellispõrandad.

Käesoleval hetkel on Kolga mõisa peakorrusel (tesiel korrusel) säilinud kaheksas ruumis laudpõrandad.¹⁴⁵ Kaheksast põrandast kuus paiknevad 18. sajandi teisel poolel ehitatud hoonemahus ning võivad olla ehitusaegsed. Lihtsaid laudpõrandaid leiab trepiahallist, trepiahallist loodepool asuvast ruumist ja peasaaliga külgnevatest ruumidest. Kõikide ruumide põrandalaudade laius jääb vahemikku 250–290 mm.

Laudpõrandaid leidub ka **Suuremõisa** mõisast. Hoone põhikorpuse valmis juba 18. sajandi keskpaigaks,¹⁴⁶ kuid külgmised teenijatubade ja majandusruumidega tiibhooned ehitati 1772. aastal.¹⁴⁷ Kuna hoone põhikorpuse põrandaid katavad hilisemad parketid, on vanu laudpõrandaid võimalik näha vaid mõisa põhjapoolses tiibhoones.¹⁴⁸ Enam kui pooltes

¹⁴⁵ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 13, 14, 15, 16.

¹⁴⁶ M. Hermat, Suuremõisa mõis. Esialgne ajalooline õiend. MKA, s P-1694, lk 11.

¹⁴⁷ Samas, lk 12.

¹⁴⁸ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeet nr 35.

tiibhoone ruumides on säilinud laudpõrandad. Põrandalaudade laius jääb vahemikku 250–320 mm. Ühes tiibhoone ruumis on säilinud põrandalauad, millel nähtavad ka laudadesse löödud sepistatud naelad.

2015. aastal toimunud restaureerimistööd on andnud huvitavat infot ka mõisa peakorpuse põrandate kohta. Esimese ja teise korruse parkettpõrandate alt leiti kõikidest ruumidest laudadest põrandad. Kuna tookord parkettidele sellist korralikku, laiadest laudadest aluspõrandat üldjuhul ei tehtud, on ilmne, et enne parkettide ajastut ongi uhke mõisamaja põrandaid katnud lihtsad laiad lauad. Võimalik, et laudpõrandad võivad pärineda hoone esimesest ehitusperioodist, kuid allikmaterjali puudumisel on neid raske üheselt dateerida. Laudpõrandaid katvad parketid on siin valdavalt pärit 20. sajandi algusest.¹⁴⁹

Kättesaadava ning vastupidava materjalina jätkati põrandalaudade laialdast kasutamist ka 18. sajandi lõpus ehitatud mõisate interjöörides.

Eelkirjeldatud illustreerivad hästi **Vääna** mõisahoone laudpõrandad. Vääna mõis valmis 1797. aastal tundmatu Itaalia arhitekti kavandite järgi.¹⁵⁰ Hilisbarokse suursuguselt lossiliku härrastemaja peakorruse ruumides on säilinud märkimisväärselt palju lihtsaid laudpõrandaid (*ill 83*). Käesoleval ajal on vanad laudpõrandad vaadeldavad üheteistkümnes ruumis.¹⁵¹ Kuigi põrandate kohta puudub dateering, pärinevad ruumide laudpõrandad üsna tõenäoliselt hoone ehitusajast. Eranditult kõigi ruumide põrandalauad on kinnitatud taladele tahatud sepanaeltega. Huvipakkuv on mõisahoone edelapoolse rotundi laudpõrand (*ill 84*). Ringikujulise põhiplaaniga ruumi põrandat raamivad aknaorvades ülejäänud laudade suhtes risti paiknevad friislauad. Friislaudade paigutus vormistab keskse laudpõranda seitsmenurkseks põrandaväljaks.

83. Laudpõrand Vääna mõisahoone peesaalis.

84. Laudpõrand Vääna mõisahoone rotundis.

¹⁴⁹ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 30, 31.

¹⁵⁰ S. Mäeväli, Vääna mõis. Ajalooline õiend. MKA, s P-2485, lk 12.

¹⁵¹ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeet nr 29.

Eraldi tähelepanu väärivad ka **Roosna-Alliku** mõisahoone laudpõrandad. Roosna-Alliku mõis valmis 1786. aastal arhitekt Johann Schultzi projekti järgi.¹⁵² Erandlikult leiab siin laudpõrandaid majanduskorruse (esimese korruse) kirdepoolses tiivas paiknevatest võlvitud ruumidest.¹⁵³ Need on säilinud kolmes ruumis. Põrandate ehitusaja kohta puudub küll täpsem teave, kuid põrandalaudade erinev laius (lauad on 250–370 mm laiused) ning kulumisaste annavad alust oletada, et need pärinevad 18. sajandi lõpust, hoone valmimise ajast (*ill 85,86*).

85. Laudpõrand Roosna-Alliku mõisahoone esimesel korrusel.

86. Laudpõrand Roosna-Alliku mõisahoone esimesel korrusel.

4.1.2 Mustrisse laotud laudpõrandad

Lisaks lihtsatele laudpõrandatele hakkasid 18. sajandi teisel poolel levima ka mustrisse laotud laudpõrandad. Kuna mustrisse seatud laudpõrandaid on käesolevaks ajaks üpris vähe säilinud, on raske välja tuua ajalooliselt kõige levinumaid lahendusi. Arhitekt Tiina Linna on 18. sajandi teisele poolele omasemaiks pidanud mustrisse laotud laudpõrandat, mille põrandaväli on laudadega jaotatud neljaks sektoriks.¹⁵⁴ Taolise ülesehitusega 18. sajandi teisest poolest pärinevad põrandad on autorile teadaolevalt säilinud vaid **Kolga** ja **Härgla** mõisates.

Kolga mõisahoones paikneb eelkirjeldatud põrand loodepoolses tiivas teisel korrusel nn kabeli kõrval asuvas ruumis.¹⁵⁵ Põranda pind on jaotatud ristuvate põrandalaudadega neljaks sektoriks (*ill 87, 88*). Ristuvaid laudu ühendavad põranda keskel diagonaalselt paigutatud põrandalaudade read, mis moodustavad rombi kujutise. Igas sektoris asetsevad põrandalauad üksteise suhtes erisuunaliselt. Mustrilist põrandavälja raamivad ülejäänud põrandalaudadest veidi laiemad eerungisse lõigatud friislaudad.

¹⁵² O. Suuder, Roosna-Alliku mõis. Ajalooline õiend. MKA, s A-854, lk 12.

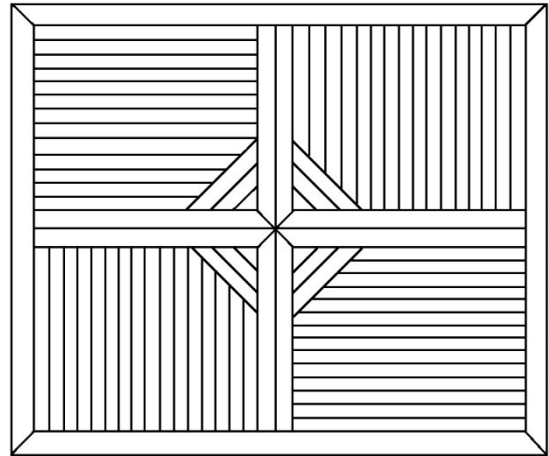
¹⁵³ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeet nr 78.

¹⁵⁴ T. Linna, Väana mõisa peahoone. Muinsuskaitse eritingimused ja kultuuriväärtuslike detailide ja tarindite inventariseerimine. MKA, s A-6695, lk 24.

¹⁵⁵ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeet nr 15.

87. Detailvaade Kolga mõisahoones paiknevale laudpõrandale.

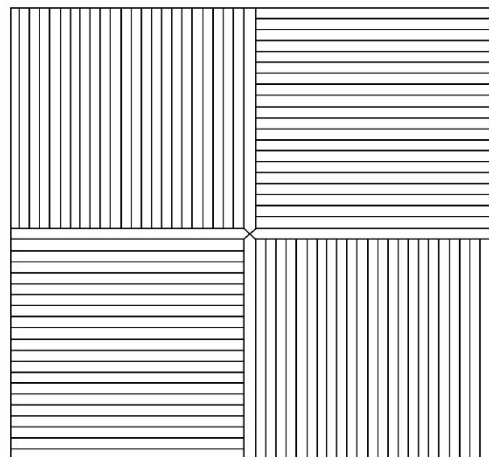

88. Põrandalaudade paiknemise skeem.

Sarnase, kuid detailides mõnevõrra lihtsama, ülesehitusega on ka Härgla mõisa peahoone saalis paiknev laudpõrand.¹⁵⁶ Härgla mustrisse laotud laudpõrandal puudub põranda keskel diagonaalsetest laudadest moodustuv rombi kujutis ning ei ole ka friislaudu (*ill 89, 90*).

89. Detailvaade Härgla mõisahoones paiknevale laudpõrandale.

90. Põrandalaudade paiknemise skeem.

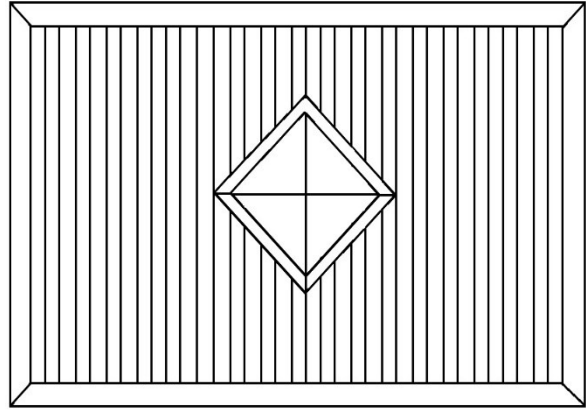
Tulles tagasi Kolga mõisahoonde juurde, leiab sealt veel ühe mustrisse laotud laudpõranda, mis erineb oma ülesehituselt eelkirjeldatud põrandatest (*ill 91, 92*).¹⁵⁷ Mustrisse laotud laudpõrand on säilinud ühes kagupoelses tiivas teisel korrusel asuvas ruumis. Põranda keskvälja kaunistavad kolmnurksed, väga laiadest laudadest välja saetud tahvlid. Tahvlid moodustavad põranda keskele rombi kujutise, mida omakorda raamivad eerungnurkadega kitsamad lauad. Ülejäänud põrandapind on kaetud ruumi lühema küljega paralleelselt jooksvate laudadega, mida raamivad seinte ääres paiknevad eerungnurkadega friislaud.

¹⁵⁶ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 114.

¹⁵⁷ Samas, ankeet nr 14.

91. Kolga mõisahoones paikneva laudpõranda detailvaade.

92. Põrandalaudade paiknemise skeem.

Mustrisse laotud laudpõrandate kasutamine võimaldas parketieelsel ajastul luua ruumidesse dekoratiivsemaid lahendusi. Võimalik, et mustriliste laudpõrandate leviku üheks põhjuseks oli ka tõsiasi, et nõnda sai kasutada ka lühemaid, muidu kasutuskõlbmatuid põrandalaudu.¹⁵⁸

4.1.3 Maalingutega laudpõrandad

Lisaks mustrisse laotud laudpõrandatele oli 18. sajandi teisele poolele omane ka põrandate katmine maalingutega. Põrandate dekoreerimine maalingutega pakkus lihtsat võimalust ruumi täiendavaks kaunistamiseks. Kaasajal leidub maalitud põrandaid töö autorile teadaolevalt vaid kahe mõisa peahoones: **Kolgas** ja **Härglas**. Tõenäoliselt võis see ajalooliselt olla palju levinum mõisahoonete põrandate dekoreerimisvõte.¹⁵⁹ On teada, et põrandamaalinguid võis leida ka **Põhjaka** mõisahoonest.¹⁶⁰ Arhitektuuriajaloolase Oliver Orro andmetel on seda võtet kasutatud päris palju linnamajades, kuid sealsed põrandamaalingud on säilinud väga fragmentaarselt.¹⁶¹

Kolga mõisahoones on säilinud 15 maalingutega põrandalauda, mis algselt kuulusid peasaali kagupoolse kõrvalsaali interjööri (*ill 93*).¹⁶² 265–325 mm laiuseid põrandalaudu katab geomeetiline ruumilise efektiga maaling (*ill 94*). Maalingumuster moodustub helekollastest rombidest, mida ääristavad pruunid ja ookritooni sik-sak mustris väljavenitatud rombide. Maalitud põrandalaudade seas erineb üks laud oma maalingustrilt ülejäänud laudadest. Arvatavasti on tegemist maalinguvälja ääristava põrandalauaga.

¹⁵⁸ T. Linna, Vääna mõisa peahoone. Muinsuskaitse eritingimused ja kultuuriväärtuslike detailide ja tarindite inventariseerimine. MKA, s A-6695, lk 24.

¹⁵⁹ Põrandamaalingud on unustatud klassika. – Äripäev, 1.09.2008, <http://www.ehitus.ee/et/article/169/>, (vaadatud 25.11.2015).

¹⁶⁰ Põhjaka mõisa algupära jääb. – Järva Teataja, 23.12.2006, <http://www.jt.ee/2068263/pohjaka-moisa-algupara-jaab>, (vaadatud 25.11.2015).

¹⁶¹ O. Orro, e-kiri autorile, 28.01.2016.

¹⁶² Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 13.

93. Kolga mõisahoones paiknev maalinguga laudpõrand.

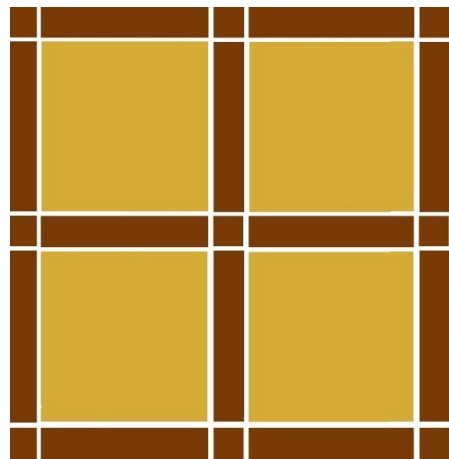

94. Põrandalaudade maalingumuster.

Tähelepanuväärne on Härgla mõisa peahoone saali põrand, mille põrandalauad on ühteagu laotud nii mustrisse kui kaetud maalingutega (ill 95).¹⁶³ Põrandalaudadele on maalitud ruudustikumuster (ill 96). Maalingu muster jaotab põrandavälja väiksemateks ruudukujulisteks ookrtoonide tahvliteks. Tahvleid ääristab punakaspruun raamistik, millele on tõmmatud valged kontuurid. Ka aknaorvades paiknevatele põrandalaudadele on maalitud aknaorvade perimeetreid järgivad tumepruunis raamistikus ookrtoonide väljad.

95. Härgla mõisahoones paiknev maalinguga laudpõrand.

96. Põrandalaudade maalingu muster.

Nii Kolgas kui Härglas on maalingud teostatud õlivärvidega otse laudpõranda pinnale.

Põrandate maalingutega kaunistamine andis võimaluse luua ühetaoliste põrandapindadele dekoratiivseid aktsente. Ajastul moes olnud olnud geomeetriselised mustrid tekitasid põrandatel *trompe-l'œil* (sügavusillusioon, ruumilisuse mulje loomine tasapinnal maalingu või mustri abil) optilisi illusioone, mis mõjusid ruumis mänguliselt ning interjööre rikastavalt

Väheste säilinud maalitud põrandate näitel on raske öelda, kui paljude ja mis funktsiooniga ruumide põrandaid maalingutega võidi katta. Nii Kolga kui Härgla mõisate maalitud põrandad paiknevad mõisahoonete esindusruumides, kust nad avastati hilisemate põrandakihistuste alt.

¹⁶³ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 114.

Kuna põrandalauad neis suhteliselt suure kasutuskoormusega kohtades kindlasti ka mingi aja jooksul kuluvad, ei saa lõpuni kindlalt väita, et praegu nähtavad maalingud pärinevad just 18. sajandist. Võimalik, et neid on hiljem uuendatud.

4.1.4 Kokkuvõte

Võrreldes 18. sajandi teise poole laudpõrandaid ajastu mõisahoonete interjööridele omase üldise kunstilise tasemega, tõuseb esile teatav kontrast põrandate ja ülejäänud interjööri vahel. Kui ruumide seinu ja lagesid kaunistasid juba kunstiliselt kõrgetasemeline stukkdekoor ja rikkalikud maalingud, siis põrandad säilitasid arhailisuse. See seisnes puitdetailide ebatäpsuses: põrandalaudade erinevas laiuses, pikkuses ja paksuses, mustrisse laotud põrandate detailide nihestatud sümmeetrias ja käsitsi valmistamise iseärasustes. Kui muud interjööridetailid järgisid ajastul moes olevaid üldiseid arhitektuurstiile, siis põrandad jäid seotuks piirkondlike ehitustraditsioonidega ja sõltusid kättesaadavast materjalist. Maalitud ja mustrisse laotud puitpõrandates võib siiski näha barokile ja varaklassitsismile omast kaunistamise lembust.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et 18. sajandi teisele poolele on kõige iseloomulikumad lihtsad laudpõrandad, mis kuulusid tõenäoliselt peaaegu kõikidesse mõisahoonete esindus- ja eluruumidesse. Laudpõrandad olid paeplaatidest ja tellistest põrandate kõrval ilmselt levinud ka võlvitud majanduskorrustel, kuid need on korduvate ümberehituste, seal paiknevate ruumide olemusliku kasutusviisi (niisked ruumid, nagu köögid, nõudepesuruumid, sahvrid) ja otse pinnasel paiknemise tõttu praeguseks sageli hävinud.

4.2 Puitpõrandad 19. sajandi esimese poole klassitsistlikes mõisahoonetes

Kuigi 19. sajandi esimesel poolel võib mõisahoonetest leida endiselt hulgaliselt laudpõrandaid, saab kirjeldavasse perioodi paigutada esimesed parkettpõrandad.

4.2.1 Vääna mõisa peahoone saali parkettpõrand

Võimalik, et just 19. sajandi esimesest poolest pärines ka **Vääna** mõisa hoone peasaali parkett, mis otsustati 2015. aasta restaureerimistööde käigus halva seisukorra tõttu põrandalt eemaldada ning restaureerida seinal eksponeeritava moodulina (*ill 97, 98*).¹⁶⁴

Kuigi parketi ehitusaja kohta puudub teave, vihjavad nii parketi erandlik konstruktsioon kui ka muster võimalusele, et tegemist oli Eesti oludes üpris varase parkettpõrandaga.

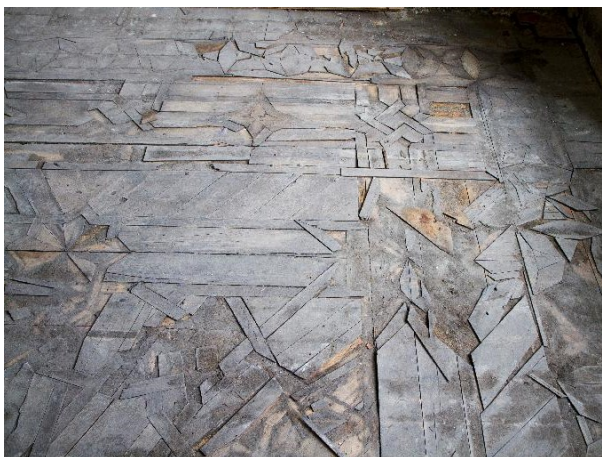
Tunnustatud parketimeister Ülo Berting arvab, et eelkirjeldatud parkett võis pärineda isegi hoone ehitusajast 18. sajandi lõpust.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 24.

¹⁶⁵ Ü. Berting, intervjuu. Küsitles autor, 6.10.2015. Transkriptsioon ja helisalvestis magistr töö lisades.

Parkett avastati 2014. aastal, mil algasid mõisahoones ulatuslikud restaureerimistööd.

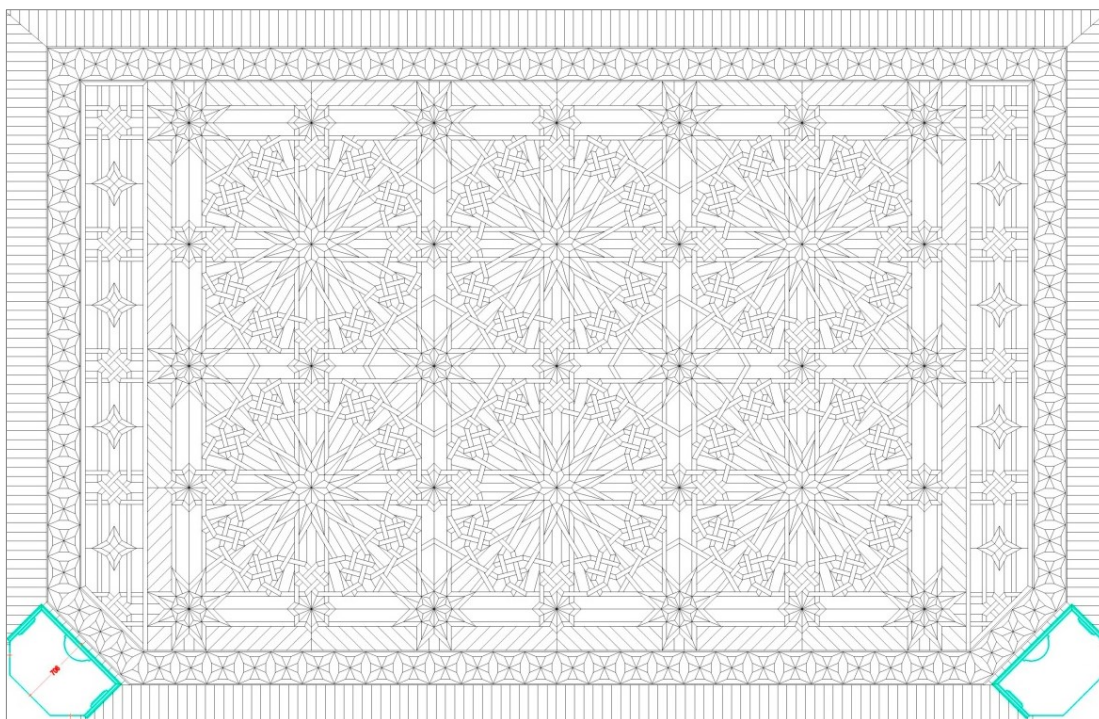
Saali parkettpõranda muster moodustus kuuest ringikujulisest põimikornamendist (ill 99). Iga ornamendi keskel asetses kaheteistnurkne täht, mida omakorda ühendasid põimuvad kaheksanurksed väiksemad tähed. Parketi mustriväli oli raamitud tähemustris bordüüriga, millest seina pool paiknes lihtne lippidest koosnev friis. Tegemist oli mitmevärvilise parketiga, mille valmistamisel oli kasutatud nelja erinevat puiduliiki: tamme-, saare-, pähkli- ja vahtrapuitu.¹⁶⁶

97. Detailvaade Vääna mõisahoonde peasaali parkettpõrandast.

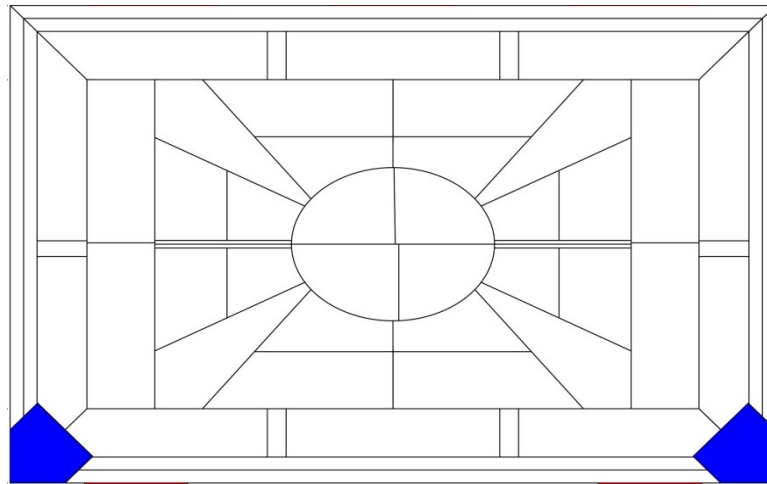
98. Detailvaade Vääna mõisahoonde peasaali parkettpõrandast.

99. Vääna mõisahoonde peasaali parketi joonis.

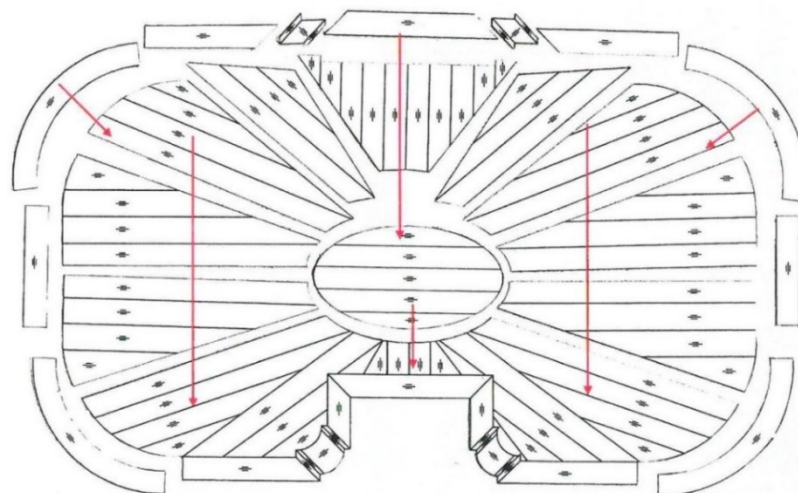
¹⁶⁶ E. Põlgast, Vääna mõisa saali parketi restaureerimine ja eksponeerimine. Lõputöö. Tartu: Tartu Kõrgem Kunstikool. Mööbli ja restaureerimise osakond, 2015, lk 20.

Lisaks keerukale mustri ole tähelepanuväärne ka parketi aluskonstruktsioon. Pealmised parketidetailid olid liimitud kilpidest valmistatud aluspõrandale. Omapärane oli aluspõranda ülesehitus- ruumi keskele moodustus neljast kilbist ovaal (*ill 100*). Kesksest ovaalist kulgesid ruumi nurkadesse laienevad kilbid, mille vahele oli paigutatud omakorda trapetsikujulised kilbid. Kilbid polnud omavahel seotud, vaid olid asetatud täiendavate kinnitusteta üksteise kõrvale ning olid seejärel kinni naelutatud.¹⁶⁷

100. Aluslaudise konstruktsioon.

Arhitektuuriajaloolased Helmi Üprus ja Ants Hein on viidanud Vääna mõisa ehituslikele sarnasustele Preisimaa kuninga Friedrich II kuulunud Sanssouc`i lossiga. Sarnasused on tajutavad samuti Vääna mõisa parketi ja Sanssouc`i lossi ovaalsaali parketi aluskonstruktsioonides. Ka Sanssouc`i ovaalsaali parketi all paikneb keske ovaali ning ruumi nurkadesse laienevatest kilpidest aluspõrand (*ill 101*). Sanssouc`i lossi ovaalsaali parkettpõrand valmis 1767.–1768. aastatel.¹⁶⁸

101. Sanssouc`i lossi põranda aluslaudise joonis.

¹⁶⁷ E. Põlgast, Vääna mõisa saali parketi restaureerimine ja eksponeerimine, lk 24.

¹⁶⁸ Samas, lk 15.

Sanssouc`i lossi põranda keskel paikneb marketriitehnikas lillornamentidega ovaal, millest jooksevad välja kaheksa ülejäänud parketipinda ääristavad kiired. Parketi kilpidest aluspõrand järgib oma konstruktsioonilt parketi mustrilist ülesehitust. Vääna mõisa peasaali põrandat kattis aga parkett, mille muster ei järginud aluspõranda konstruktsiooni. Parketimeister Ü. Bertingu arvates oli Vääna mõisahoonete peasaali keskse ovaaliga aluspõrand algselt valmistatud hoopis teistsuguse mustrilahendusega parketile.¹⁶⁹

4.2.2 Kilpparkettpõrandad

Vääna mõisahoonete peasaali parkettpõrand jääb Eesti mõisate parkettpõrandate seas tõenäoliselt siiski erandlikuks nähtuseks.

Hoopis levinumaks kujunes klassitsismiajastu mõisahoonete interjöörides kilpparketi kasutamine. Pole teada, kas siinsetes mõisates leiduvad parketikilbid valmistati kohalike meistrite poolt või telliti välismaistest töökodadest.

Võimalik, et sarnaselt ülejäänud Euroopaga kujunes ka Eesti mõisahoonetes populaarseks *Parquet de Versailles* mustriga kilpparkett. Siiski on raske teha kaugeleulatuvamaid järeldusi, kuna töö autorile teadaolevalt on tänapäevani säilinud eelkirjeldatud parkett vaid **Kolga** ja **Kiltsi** mõisahoonetes.¹⁷⁰

Tõenäoliselt pärineb Kolga mõisa kilpparkett 1820. aastatest, mil peahoonele lisati külgmised risaliidid (*ill 102*). Kuigi üks ruum, kus paikneb seesugune põrand, asub mõisamaja keskosas, mis on valminud aastail 1765.–1768, võib ka 19. sajandi alguses liidetud hoonemahus paiknevast ruumist leida sarnase teostusega kilpparketi. Näib igati loogiline, et külgtiibade lisamisega samaaegselt tehti suurem remont ka maja vanas osas.

Kiltsi härrastemajas võib *Parquet de Versailles* mustriga kilpparketi leida mõisahoonete põhjapoolse torni teise korruse ruumist (*ill 103*). Mõisahoonete restaureerimistöde käigus avastati 2010. aastal ühe parketikilbi alusraamist 1820. aastatest pärinevad maakaardid.¹⁷¹

Kõrvutades omavahel nii Kolga mõisahoonetes kui Kiltsi mõisahoonetes säilinud *Parquet de Versailles* mustriga parkettpõrandaid, selgub, et mõlemate mõisate parketikilpide suurus on identne: 1420x1420 mm.

¹⁶⁹ Ü. Berting, intervjuu. Küsitles autor, 6.10.2015. Transkriptsioon ja helisalvestis magistritöö lisades.

¹⁷⁰ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 11, 103.

¹⁷¹ Kiltsi lossi põrandaparketi alt paljastusid ajaloolised kaardid. – Virumaa Teataja, 24.02.2010, <http://www.virumaateataja.ee/228426/kiltsi-lossi-porandaparketi-alt-paljastusid-ajaloolised-kaardid> (*vaadatud 17.09.2015*).

102. Kolga mõisahoones paiknev *Parquet de Versailles* mustriuga parkett.

103. Kiltsi mõisahoones paiknev *Parquet de Versailles* mustriuga parkett.

19. sajandi teisest poolest pärinevatelt **Piira**, **Aaspere** ja **Palmse** mõisahoonetel interjööri fotodelt võib näha, et eelkirjeldatud mustriuga kilpparketti võis leida ka nendest 18. sajandi lõpus ehitatud mõisatest (ill 104, 105, 106).

104. Piira mõisahoone interjöörivaade.

105. Aaspere mõisahoone interjöörivaade.

106. Palmse mõisahoone interjöörivaade.

Võimalik, et Eesti mõisates olid levinud teisedki Euroopas tuntud parketimuustrid. Näiteks leiab **Kolga** mõisast kilpparketi, mille mustrikombinatsioon on sarnane Euroopas levinud Chartreuse'i nime kandva parketimuustriga (ill 107).¹⁷² Siiski on Kolga kilpparkett Chartreuse'i parketimuustrist mõnevõrra erinev ning mõjub pigem Euroopas levinud parketimuustri modifikatsioonina. Võrreldes kõrvalruumis paiknenud *Parquet de Versailles* parketiga on eelkirjeldatud parketikilbid väiksemate mõõtmetega: 1120x1120 mm.

¹⁷² Lisa 1. Eesti mõisahoonetel puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 12.

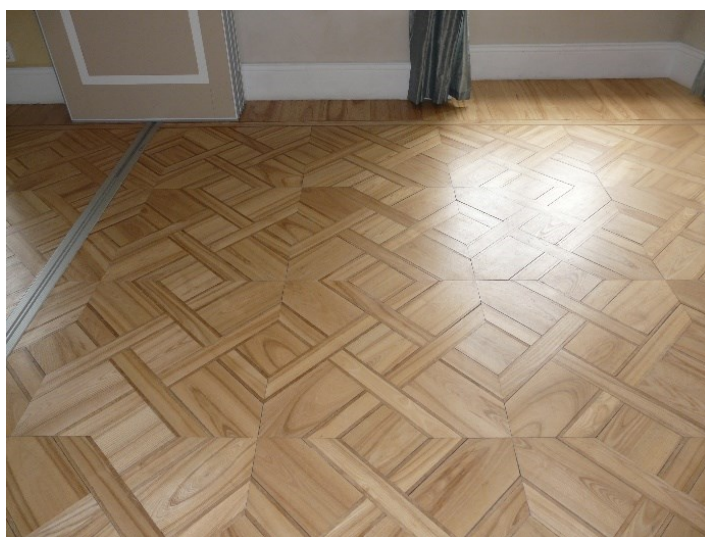

107. Kolga mõisahoones Euroopas levinud Chartreuse`i parketimustriga sarnanev parkettpõrand.

Kilpparkettide konstruktsiooniga on käesoleval hetkel võimalik tutvuda vaid **Kolga** mõisas, kus *Parquet de Versailles* muustriga parketikilbid on põrandalt eemaldatud. Kilpparkett ei erine ülesehituselt Venemaa mõisahoonetes levinud kilpparkettpõrandatest, mis koosnesid samuti alusraamist ja sellele kleebitud muustrisse asetatud parketilippidest ja –tahvlitest.

Kuigi teiste Eesti mõisate kilpparkettide konstruktsiooni kohta puudub teave, on nad tõenäoliselt ehitatud kõik ühel viisil.

On teada, et ka **Kukruse** mõisahoones võis ajalooliselt leiduda kilpparketti. Mõisa põõningult leiti enne restaureerimistöode algust mõned parketikilbid, millel oli eelkirjeldatud kilpparkettidest erinev põimikmuster ning mille järgi on kujundatud mõisahoone esimese korruse rekonstrueeritud parkettpõrandad (*ill 108*).¹⁷³

108. Kukruse mõisahoones originaalparketi eeskujul rekonstrueeritud parkett.

¹⁷³ A. Pantelejev, Kukruse mõisa peahoone, ait ja kuivati. Muinsuskaitse eritingimused hoone restaureerimiseks. MKA, s A-5590, lk 12.

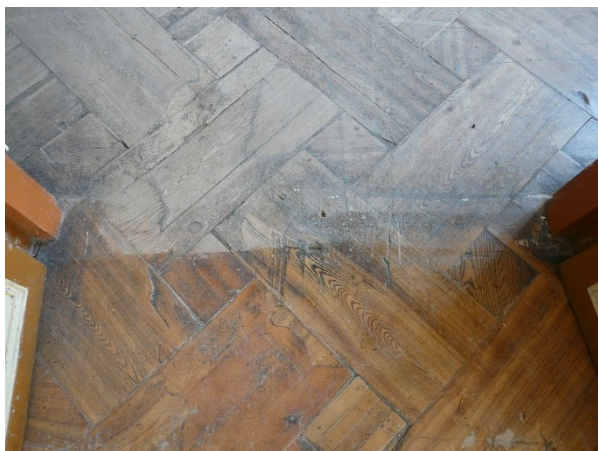
Kuigi tänapäevaks on 19. sajandi esimesest poolest pärinevat kilpparketti säilinud vaid üksikute põrandate näol, võis Eesti mõisatest tõenäoliselt leida suurema mustriampluaaga kilpparketti.

Kilpparkett on säilinud ka **Suuremõisa** ja **Härgla** mõisahoonetes (*ill 109, 110*). Mõlemas hoones on säilinud korvpunutismustris kilpparkettpõrandad. Erinevalt Kolga ja Kiltsi ühesuurustest kilpidest valmistatud parkettpõrandatest on Suuremõisa ja Härgla mõisahoonete korvpunutismustris parketid valmistatud erisuurustest parketikilpidest.¹⁷⁴

Siiski on Suuremõisa ja Härgla parketikilbid Kolga ja Kiltsi mõisate parkettpõrandatega sarnase ülesehitusega: parketikilbid koosnevad alusraamist ning sellele kleebitud õhukesest tammepuidust spoonlehest.

Sarnane ülesehitus Kolga ja Kiltsi kilpparkettidega võimaldab korvpunutismustris parketid paigutada 19. sajandi esimesse poolde.

Suuremõisa ja Härgla korvpunutismustris parketi moodustavad 700x350 mm ja 180x180 mm suurused kilbid, mis katavad mõisahoonete paraadruume. Härgla mõisahoones paikneb parkett saali interjööris ning see on kinnitatud varasemale maalingutega mustrisse laotud laudadest põrandale.

109. Suuremõisa mõisahoones paiknev korvpunutismustris parkett.

110. Härgla mõisahoones paiknev korvpunutismustris parkett.

Suuremõisa peahoones on eelkirjeldatud parketti säilinud neljas esimese korruse ruumis, sealhulgas saalis. Mõisas läbiviidud restaureerimistööde käigus selgus, et kilpparkett oli kõigis ruumides paigaldatud laudpõrandatele. Ühtlasi avastati, et kõigi parketikilpide alusraamile on loodud tähis „PO“, mida Härgla parketikilpidel ei leidunud (*ill 111*).

¹⁷⁴ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 31, 114.

111. Suuremõisa mõisahoonest pärinevale parketikilbile on löödud tähis "PO". Foto: D. Lukas.

Sarnase punutismustriga parkett on vaadeldav ka **Liigvalla**¹⁷⁵ ja **Kehtna**¹⁷⁶ mõisahoone ajaloolistel interjöörivaadetel.

4.2.3 Kontrastsest puitmaterjalist parkettpõrandad

Kilpparkettpõrandad moodustasid mõisahoone interjööride põrandatele eelkõige ühetoonilisest puitmaterjalist kordumustritega välju. Tutvudes klassitsismiajastu mõisate ajalooliste interjöörivaadetega võib mitmetelt fotodelt leida siiski ka kontrastsest puitmaterjalist parkettpõrandaid. Fotodelt nähtavad mitmevärvilisest puitmaterjalist valmistatud parkettpõrandad on ka keerukama mustriga. Võimalik, et taolised parkettpõrandad kuulusid vaid kõige esinduslikumate härrastemajade interjööridesse. Taolisi parkettpõrandaid võib leida näiteks 19. sajandi alguses ehitatud **Valtu**, **Hõreda** ja **Pirgu** mõisahoone ajaloolistelt interjöörivaadetelt (*ill 112, 113, 114*).

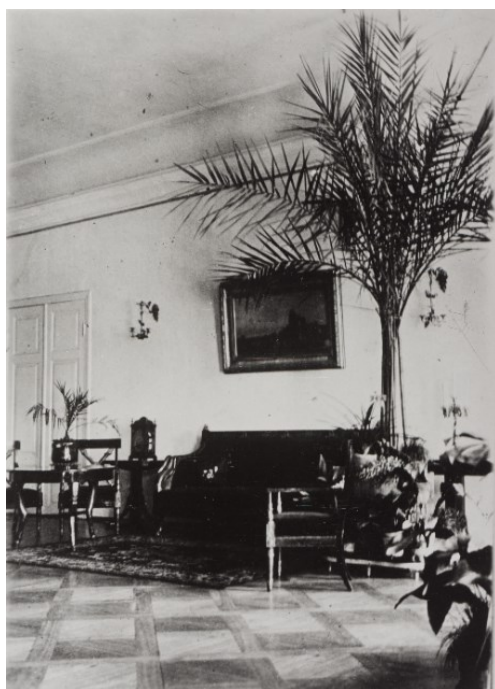
112. Valtu mõisahoone interjöörivaade.

113. Hõreda mõisahoone interjöörivaade.

¹⁷⁵ Bildkatalog des Herder-Institut, (edaspidi HI), 277446: Interieur im Herrenhaus Löwenwolde.

¹⁷⁶ Eesti Rahva Muuseum (edaspidi ERM), Fk 887:541: Kehtna mõis (Kechtel), interjäär enne põlemist enne sõda. Rapla khk.

114. Pirgu mõisahoone interjöörivaade.

Kontrastset puitmaterjalist parkettpõrandad on säilinud **Riisipere** ja **Udriku** härrastemajades.

Võrdväärselt ülejäänud kunstiliselt kõrgetasemeliste interjööridetailidega leiab Riisipere peahoone kõigist paraadruumidest keeruka mustriga parkettpõrandad (*ill 115, 116*).¹⁷⁷ Mõisa peasaali katab diagonaalselt paiknevatest heledamast puidust ruutudest ning tumedamatest vahelippidest koosnev parkett. Läbi ülejäänud anfilaadselt paiknevate paraadruumide jookseb tumedamast puidust vaheliistudega liigendatud ruudustikega parkettpõrandad.

115. Detailvaade Riisipere mõisahoones paiknevast originaalparketist.

116. Riisipere mõisahoone interjöörivaade.

Kontrastsest puitmaterjalist kilpparkettpõrand on säilinud ka Udriku mõisahoone muusikasalongis (*ill 117, 118*).¹⁷⁸ Salongi põrandat katab kolmest erinevast puiduliigist

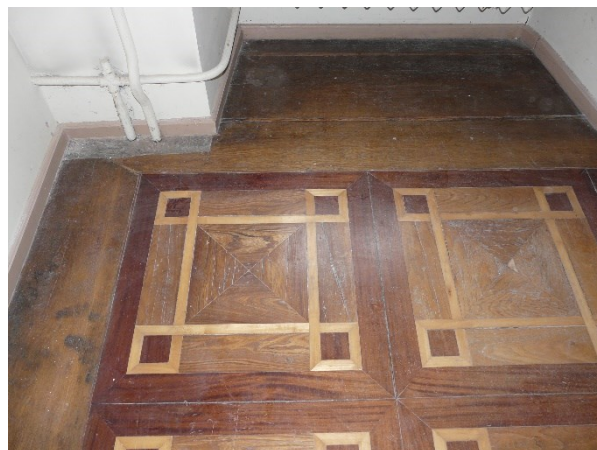
¹⁷⁷ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 19.

¹⁷⁸ Samas, ankeet nr 108.

valmistatud parkett, mille ruudustikmuster sarnaneb oma ülesehituselt Riisipere mõisa anfilaadselt paiknevate esindusruumide parketi mustri. Erinevalt teistest Eesti mõisahoonete 19. sajandi esimesest poolest pärinevatest parkettpõrandatest raamivad Udriku mõisa muusikalongi mustrilist parketivälja eerungisse lõigatud friislauad.

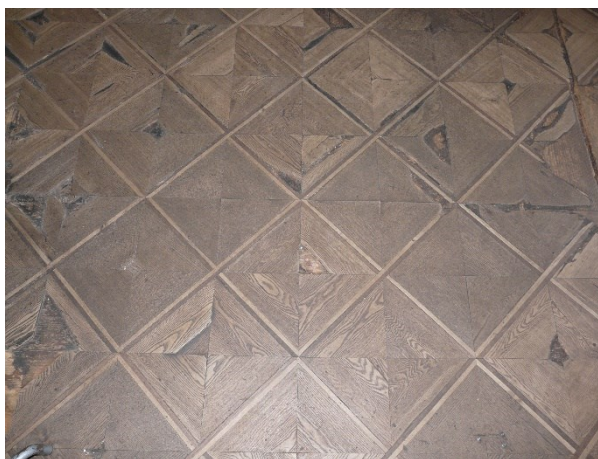
117. Udriku mõisahoones säilinud parkettpõrand.

118. Detailvaade Udriku mõisahoones säilinud parketist.

Võimalik, et 19. sajandi esimese poole kuuluvad ka **Vatla** härrastemaja diagonaalruudustikmustris heledamast ja tumedamast puidust valmistatud parkettpõrandad (ill 119, 120).¹⁷⁹

Erinevalt eelkirjeldatud parketidest raamivad Vatla mõisahoones säilinud parkettpõrandaid vahevööd, millest seina pool paiknevad lippidest friisid. Kuna vahevööde ja friisidega parkettpõrandad hakkasid laiemalt levima alates 19. sajandi keskpaigast, võib see markeerida mõisahoonete parkettpõrandate kuulumist ka mõnevõrra hilisemasse perioodi.

119. Vatla mõisahoones säilinud parkettpõrand.

120. Detailvaade Vatla mõisahoones säilinud parketist.

¹⁷⁹ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 91.

4.2.4 Laudpõrandad

Kuigi 19. sajandi esimene pool tõi endaga kaasa parketi leviku, võib nimetatud ajastul ehitatud mõisatest leida siiani hulgaliselt laudpõrandaid.

Erakordselt palju laudpõrandaid on säilinud 1810.–1820. aastatel ehitatud **Vatla** mõisa peahoones.¹⁸⁰ Laudpõrandaid võib leida enam kui pooltest teise korruse ruumidest ja ka esimesel korrusel paiknenud majandusruumidest.¹⁸¹ Kõikide põrandalaudade laius jääb vahemikku 230-280 mm.

Mitmeid laudpõrandaid on säilinud ka 1803. aastal valminud **Udriku** mõisas.¹⁸² Huvipakkuv on Udriku mõisa rikkaliku stukkdekoori ja laemaalingutega muusikasalong, kus paikneb lihtne laudpõrand.¹⁸³

Laudpõrandate poolest on rikas olnud ka 19. sajandi esimestel kümnenditel ehitatud **Lihula** härrastemaja.¹⁸⁴ Ajalooliselt on laudpõrandad kuulunud kõikidesse mõisa esinduskorruse ruumidesse. Lisaks leidub Lihulas mitmeid laudpõrandaid ka soklikorrusel.¹⁸⁵

Laudpõrandaid kuulusid ka mõisahoonete *mezzanino*-korrustel paiknevate ruumide interjööridesse. Mitmed *mezzanino*-korruse laudpõrandad on säilinud näiteks **Härgla** mõisas.¹⁸⁶

4.2.5 Muustrisse laotud laudpõrandad

Lisaks tavalistele laudpõrandatele võidi ruumidesse endiselt paigaldada ka muustrilisi laudpõrandaid. Siiski pole selge, kui laialt levinuks muustrilised laudpõrandad 19. sajandi esimesel poolel Eesti mõisahoonetes kujunesid. Tänapäeval leiab ühe muustrilise laudpõranda **Kolga** mõisahoone kolmanda korruse ruumist, mis kuulub 1820. aastal juurde ehitatud hoonemahtu (*ill 121, 122*).¹⁸⁷ Laudpõrand järgib oma visuaalselt ülesehituselt juba 18. sajandi teisel poolel levinud mustrit.

¹⁸⁰ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, aneekt nr 93.

¹⁸¹ J. Jõgi, Vatla mõisa laiendatud arhitektuuriajaloolised eritingimused. MKA, s A-5092, lk 15.

¹⁸² Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeet nr 109.

¹⁸³ Samas, ankeet nr 109.

¹⁸⁴ L. Krigoltoi, 2008. Lihula mõisa peahoone. Muinsuskaitse eritingimused hoone restaureerimiseks. MKA, s A-8919, lk 10.

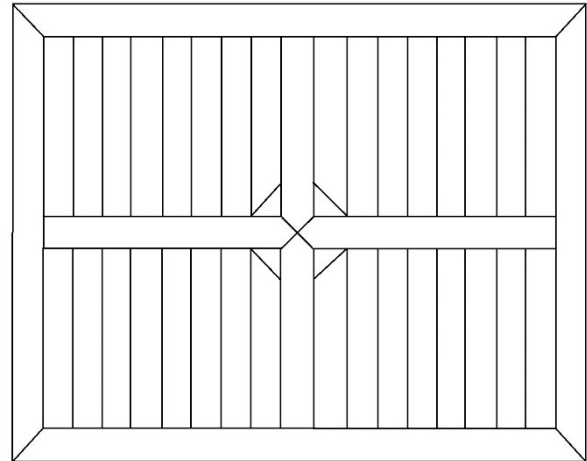
¹⁸⁵ Samas, lk 10.

¹⁸⁶ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeet nr 118.

¹⁸⁷ Samas, ankeet nr 17.

121. Kolga mõisahoones paiknev laudpõrand.

122. Põrandalaudade paiknemise skeem.

4.2.6 Vääna härrastemaja aaderdatud laudpõrand

Kuriosse leiuna mõjub **Vääna** mõisahoone restaureerimistöõde käigus avastatud aaderdatud, parketiimitatsiooniga laudpõrand, mille sisearhitekt Nele Rohtla dateeris 19. sajandi esimesse poolde (*ill 123*).¹⁸⁸ Laudpõrand avastati 1840. aastatel paigaldatud parkettpõranda alt.¹⁸⁹ Ruumis on säilinud laudpõrand, millele on maalitud korvpunutumustris parketmuster koos aaderdusega.¹⁹⁰

Aaderdus on teostatud põrandalaudu katvale õhukesele pahtlikihile kollase ja pruuni õlivärviga.

123. Detailvaade Vääna mõisahoones säilinud aaderdatud laudpõrandast.

Kuna parketiimitatsiooniga laudpõrand on säilinud vaid Vääna mõisas, on raske öelda, kui levinud võtteks kujunes laudpõrandate aaderdamine Eesti mõisates. Parketiimitatsiooniga laudpõrandad pakkusid alternatiivset võimalust põrandate kaunistamiseks perioodil, mil parketist polnud saanud veel levinud põrandakattematerjal.

¹⁸⁸ N. Rohtla, suuline vestlus autoriga, 1.09.2015. Märkmed autori valduses.

¹⁸⁹ Sama.

¹⁹⁰ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 28.

4.2.7 Kokkuvõte

19. sajandi esimesel poolel Eesti mõisates levima hakanud parkettpõrandad iseloomustavad kohalike baltisakslaste teadlikkust Euroopas moes olevatest interjööri kujundamise trendidest. Parkettpõrandate levikut Eesti aladel soodustas ilmselt ka baltisakslaste tihe kontakt välismaaga ning arhitektuurialase kirjanduse parem kättesaadavus.¹⁹¹ Siiski kuulusid parkettpõrandad 19. sajandi esimesel poolel, sarnaselt Vene ja Lääne-Euroopa aadliresidentsidega, mõisahoonete üksikutesse esindusruumidesse. Harvemini võidi samasuguses mustris parketiga katta ka ühe mõisahoonete mitmete esindusruumide põrandaid (näiteks parkettpõrandad Riisipere ja Hiiu-Suuremõisa mõisahoonetes).

Kui Euroopas levinud parketimustritega parketikilbid (näiteks *Parquet de Versailles* mustri parkettpõrandad Kiltsi ja Kolga mõisahoonetes) valmistati kindlate standardmõõtude järgi, siis pole välistatud, et esinduslikemate härrastemajade luksuslikuma materjalikasutuse ja muustrilahendustega parkettpõrandad võidi valmistada eritellimusena kindla ruumi tarbeks. Võimalik, et sarnaselt mitmetele teistele klassitsismiajastu interjöörielementidele (J. Maiste käib oma raamatus „Eestimaa mõisad“ välja idee, et paljud mõisahoonete interjööride stukkkaunistused pärinesid tõenäoliselt Venemaalt), võidi ka parkettpõrandaid, eelkõige kilpparketit, tellida üksikosadena Peterburist ja Moskvast.¹⁹² Sellele viitab Eesti ja Vene mõisahoonetes paigaldatud parketikilpide ühesugune ülesehitus.

Kuigi 19. sajandi esimesi kümnendeid iseloomustab kivist mõisahoonete ehitusbuum (eriti Põhja-Eestis), pole käesolevaks ajaks säilinud väheste 19. sajandi algusest pärinevate parkettpõrandate ja mõisahoonete ajalooliste interjöörifotode põhjal võimalik öelda, kuivõrd paljud sel ajastul ehitatud mõisahooned said endale parkettpõrandad. Tõenäoliselt võis parkettpõrandaid leida vaid esinduslikumalt väljaehitatud härrastemajade paraadruumide interjööridest. Ülejäänud mõisahoonete interjööridesse kuulusid endiselt laudpõrandad.

Võimalik, et parkettpõrandate levikut mõjutas kirjeldataval perioodil 1820. aastatel alguse saanud Balti kubermange haaranud majanduskriis. Eriti rängaks kujunes kriis 1830.–1840. aastatel, mis põhjustas mõisnike tulude olulist vähenemist.¹⁹³ Arhitektuuriajaloolane A. Hein on täheldanud, et majanduslik madalseis mõjutas otseselt mõisnike ehitustegevust.¹⁹⁴

¹⁹¹ A. Hein, Eesti mõisaarhitektuur..., lk 17.

¹⁹² J. Maiste, Eestimaa mõisad, lk 237.

¹⁹³ Samas, lk 17.

¹⁹⁴ Samas, lk 18.

4.3 Parkettpõrandad 19. sajandi keskpaigas

19. sajandi keskpaik tõi endaga kaasa mitmesuguste varasematest erinevate mustritega parkettpõrandate leviku Eesti mõisahoonetes. Nimetatud perioodil said uute mustritega parkettpõrandad lisaks sajandi keskpaigas ehitatud uutele mõisahoonetele ka mitmed varasemad 18. sajandi lõpus ja 19. sajandi esimestel kümnenditel valminud härrastemajad. Võimalik, et uute parkettpõrandate paigaldamine oli kirjeldatud perioodil suuremal või vähemal määral seotud interjöörides läbiviidud „iluremontidega“, mille eesmärgiks oli kujundada mõisahoonete ruumid moodsamaks, aga ka esinduslikumaks. Muudatused interjöörides olid seotud eelkõige historitsistlike interjöörikujundusvõtete levikuga.

4.3.1 Parkettpõrandate uued mustritüübid

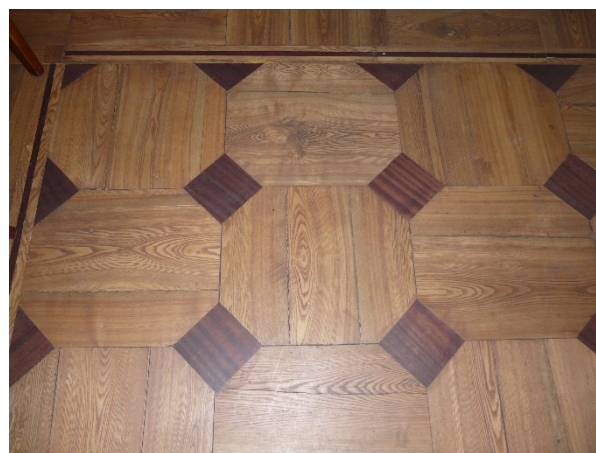
Kuigi säilinud parkettpõrandate põhjal on raske esile tõsta ajastul kõige levinuimaid parketimustreid, joonistuvad siiski välja mõned mustritüübid, mida võib kohata mitmete erinevate mõisahoonete interjöörides.

Võimalik, et nimetatud perioodil kujunesid levinuks ruudustikmustris parkettpõrandad, mida ilmestavad lisaks suurematele ruudukujulistele parketitahvlitele ka väiksemad, diagonaalselt asetatud ning tumedamast puidust valmistatud ruudukujulised tahvlikesed.

Eelkirjeldatud mustriga parkettpõrandad on säilinud **Voltveti** mõisahoone vestibüülist edela pool asetsevas ruumis ja **Vääna** ning **Suure-Kõpu** härrastemajade saalides. Kuigi kõigi eelnimetatud mõisahoonete parkettpõrandatel on ühesugune parketimustri ülesehitus, erinevad parkettpõrandad üksikosade mõõtmete ning täiendavate kaunistuslike detailide poolest. Näiteks raamib Vääna parketi mustrivälja kitsas, kahest erinevast puiduliigist valmistatud vahevöö (*ill 124*).¹⁹⁵

124. Detailvaade Vääna mõisahoones säilinud parkettpõrandast.

125. Detailvaade Suure-Kõpu mõisahoones säilinud parkettpõrandast.

¹⁹⁵ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 26.

Suure-Kõpu ruudustikmustris parketiväli on ääristatud hoopis liistudest koosneva vahevööga (ill 125).¹⁹⁶ Võimalik, et Suure-Kõpu ruudustikmustris parkettpõrand on valmistatud saare- ja mahagonipuidust.

Erinevalt Vääna ja Suure-Kõpu mõisa parkettpõrandatest pole Voltveti mõisas säilinud parketil raamivat friisi ja vahevööd – ruudustikmuster katab tervet põrandapinda.

Lisaks ruudustikmustritele on 19. sajandi keskpaigale omased ka rombikujulistest tahvlikestest koosnevad parkettpõrandad, mis on vaadeldavad **Lihula** ja **Vääna** mõisahoonetes.

Lihulas on rombistikmustriga parkett säilinud mõisahoone peasaalis (ill 126, 127).¹⁹⁷ Parkett koosneb rombikujulistest saarepuidust tahvlitest, mis moodustavad tammepuidust vaheliistudega ääristatud mustrivälja. Liistude ja seina vahel paiknevad mööda ruumi pikemaid külgi tammepuidust friislauad. Ruumi lühemates külgedes on vaheliistu ja seina vahele asetatud tammepuidust friislipid. Ajalooliselt on samasuguse mustriga parkett katnud ka peasaalist läänepoole jääva ruumi põrandat.

Vääna härrastemajast leiab rombistikmustris parkettpõrandaid lausa kolmest ruumist (ill 128, 129).¹⁹⁸

Kuigi Vääna ja Lihula mõisahoonetes säilinud parkettpõrandate mustrid järgivad ühesugust kujunduslikku ülesehitust, on neil mitmeid olulisi erinevusi, mis ilmnevad parketitahvlite proportsioonides, mõõtmetes ja friiside ülesehituses.

Kui Lihula mõisahoone parketi mustrivälja ääristavad laiadest laudadest friisid, siis Vääna härrastemaja rombistikmustris parkettpõrandate friisid koosnevad mitmest kitsamate laudade reast.

Huvipakkuv on ka Lihula ja Vääna härrastemaja interjöörides säilinud parkettpõrandate konstruktsiooni sarnasus. Mõlema mõisa parkettpõrandate puitdetailid on liimitud täiendavate kinnitusteta parketi all paiknevatele laudpõrandatele.

Võimalik, et parkettpõrandate all säilinud ja tükati vaadeldavad laudpõrandad on ruumide originaalpõrandad, millele on hilisemal perioodil paigaldatud parkett. Parkettpõrandate all säilinud laudpõrandad ei erine mõõtudel ja viimistlusel põrandatest samade mõisahoonete nendes ruumides, kuhu pole parketti paigaldatud.

¹⁹⁶ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 147.

¹⁹⁷ Samas, ankeet nr 84.

¹⁹⁸ Samas, ankeet nr 25.

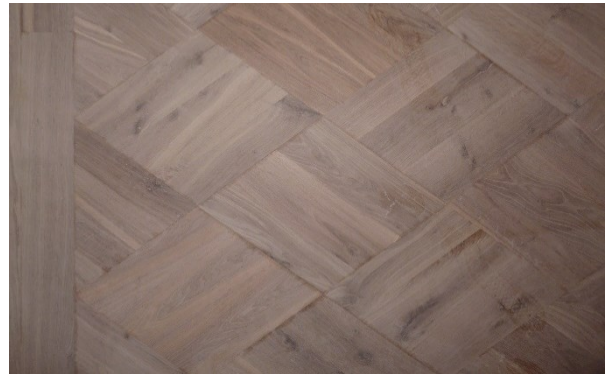
126. Lihula mõisahoone saali parkettpõrand.

127. Lihula mõisahoone saali parkettpõrand.

128. Vääna mõisahoones originaalparketi eeskujul rekonstrueeritud parkettpõrand.

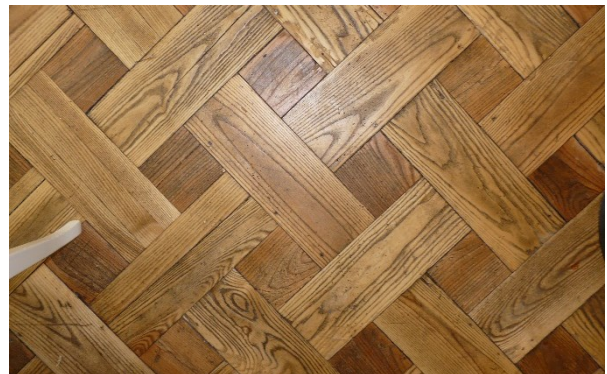

129. Detailvaade Vääna mõisahoones originaalparketi eeskujul rekonstrueeritud parkettpõrandast.

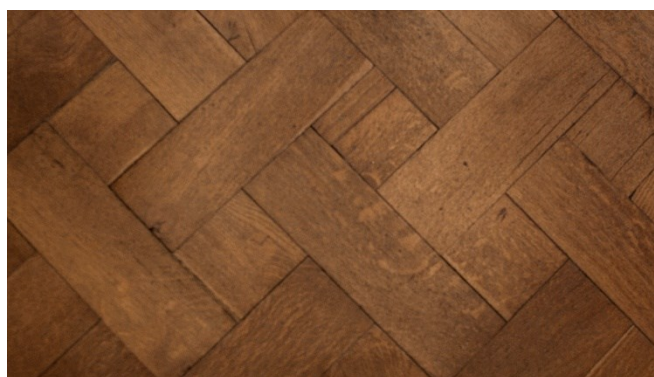
Lisaks eelkirjeldatud mustritele on mitmes Eesti mõisahoones säilinud ka korvpunutismustris parkettpõrandad (ill 130, 131, 132). Sarnaselt rombistikmustris parkettpõrandatele on ka korvpunutismustris parkettpõrandad liimitud laudadest aluspõrandale.

130. Korvpunutismustris parkett Vääna mõisahoones.

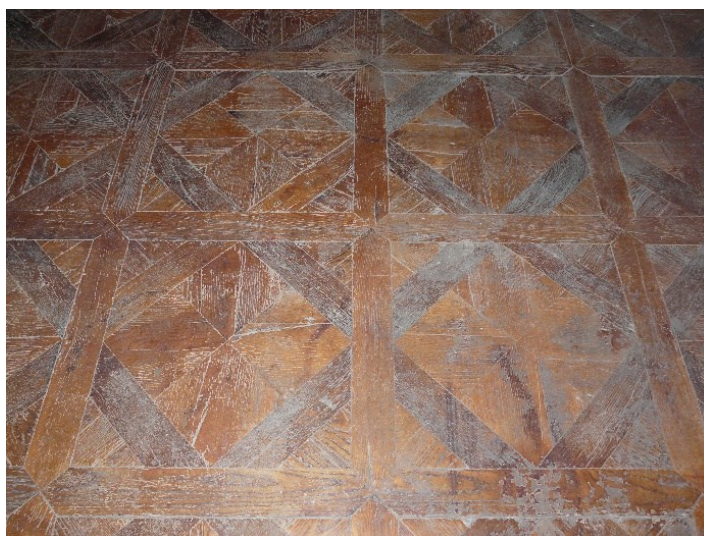
131. Korvpunutismustris parkett Saku mõisahoones.

132. Korvpunutismustris parkett Ruila mõisahoones.

Tõenäoliselt võis kirjeldatud ajal lisaks ruudustik-, rombistik- ja punutismustritele leida ka teistes mustrites parkettpõrandaid.

Nii katab **Lihula** mõisahoone salongi parkettpõrand, mille korduvmuster moodustub ruutudest (*ill 133*). Ruutude keskosas paiknevad neli diagonaalselt asetsevat ruudukujulist saarepuidust tahvlit, mida raamivad tammepuidust tumedamad lipid. Ruudukujuliste mustriväljade vahele on asetatud kolmnurklõikes otstega saarepuidust risti- ja pikiliistud. Lisaks parkettpõrandale on ruumis säilinud ka puidust seinapaneelid ja kassetlagi, mis moodustavad üheskoos stiililise terviku.¹⁹⁹

133. Ruudustikmusteris parkett Lihula mõisahoones.

4.3.2 Kokkuvõte

19. sajandi keskpaik tähistab suurte stiilimuudatuste algust arhitektuuris ja interjöörikujuanduses ning markeerib üleminekuperioodi klassitsismilt historitsismile. Laienes arhitektuuri loomisel aluseks olevate ajalooliste eeskujude areaal, millega seoses liiguti klassikalise kaanoni järgimiselt stiililise mitmekesisuse poole, loobudes ühtlasi rangest sümmeetriataotlusest. Sisekujuanduses väljendus see uutes kontseptsioonides, mis võimaldasid erinevaid stiilielemente tervikuks siduda ning koos eksponeerida, põrandate kunstilist arengut mõjutas teisenenud esteetiliste arusaamade kõrval tugevasti aga ka konstruktsioonide, detailide ja tehnoloogiate muutumine. 19. sajandi keskpaiga parkettpõrandad kannavad veel parketi tööstuslikule tootmisele eelneva ajastu märke ja omadusi. Iseloomulik on detailide ebatäpsus ning sellest tulenev ainulaadsus. Parkettpõrandate mustrijoonistesse tekkisid vaheliistud, mustrilisi parketivälju hakkasid raamima friisid ning parketi mustrites kasutati kontrastsemate värvidega puiduliike. Muutus parkettpõrandate konstruktsioon. Kilpparketi vahetasid välja laudadest

¹⁹⁹ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 86.

aluspõrandatele kleebitud parkettpõrandad. Loobumine aluskilpide konstruktsioonilistest iseärasustest võimaldas põrandatele paigaldada mitmekesisemate mustritega parkette.

4.4 Mõisahoonete puitpõrandad 19. sajandi teisel poolel ning 20. sajandi alguses

Alates 19. sajandi teisest poolest on täheldatav parkettpõrandate märgatavalt laiem levik Eesti mõisahoonete interjöörides. Töö autori poolt inventeeritud parkettpõrandatest moodustavad üle poole just sellest ajastust pärinevad parketid. Ajastule omaseid parkettpõrandaid võib leida eelkõige 19. sajandi teisest poolest ja 20. sajandi algusest pärinevatest mõisahoonetest, kuid neid paigaldati ka varasemalt ehitatud härrastemajadesse.

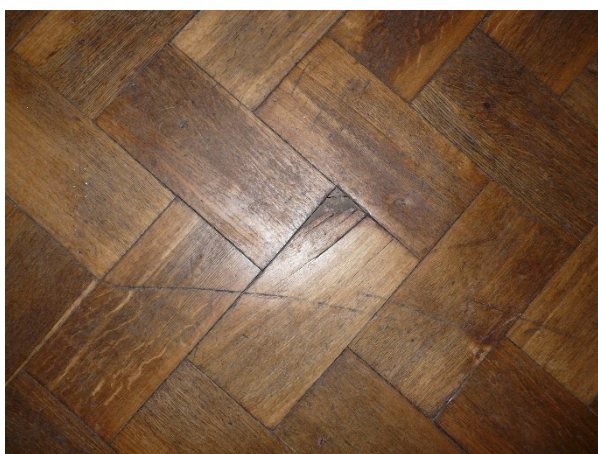
Parkettide laiem levik oli seotud parketi tööstusliku tootmisega. Esimesi tööstuslikult toodetud parkettpõrandaid kohtab 1860.–1870. aastatel valminud mõisahoonetes. Lisaks sellele, et uute valmistamis- ja paigaldamisviiside tõttu muutusid parketid kättesaadavamaks ja laiemalt levinumaks, tuleb arvesse võtta tõsiasi, et selle ajastu parkettpõrandaid on nende hilisema päritolu tõttu ilmselt ka varasematega võrreldes tunduvalt rohkem säilinud.

4.4.1 Parkettpõrandate levinumad mustritüübid

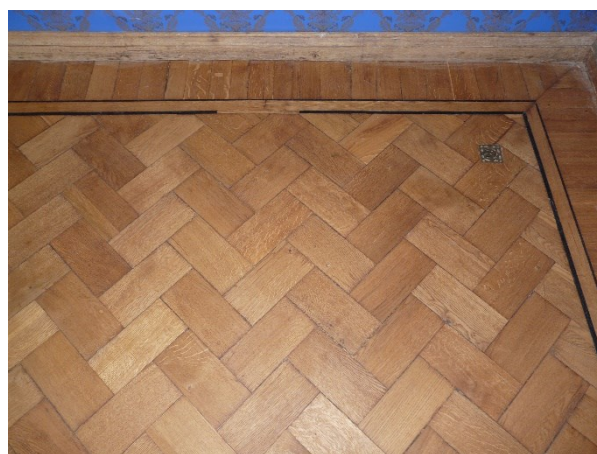
Käsitletaval perioodil kujunesid kõige levinumateks kalasabamustris parkettpõrandad (*ill 134, 135*).

Suurem osa säilinud kalasabamustris parkettpõrandatest on laotud lippidest, mille proportsioonid järgivad kindlat pikkuse ja laiuse suhet. Nendeks kasutati lippe, mille pikkuse ja laiuse suhe oli kaks ühele. Inventeeritud kalasabamustris parkettides on kasutatud lippe, mille mõõtmed jäävad vahemikku 220x110 mm – 270x130 mm.

Eranditena võib leida ka eelkirjeldatutest pikemaid ja kitsamaid lippe.

134. Kalasabamustris parkett Saku mõisahoones.

135. Kalasabamustris parkett Kehtna mõisahoones.

Kalasabamustris parkettpõrandaid leiab tänapäeval näiteks **Arkna**,²⁰⁰ **Kehtna**,²⁰¹ **Koigi**,²⁰² **Kirna**,²⁰³ **Kõltsu**,²⁰⁴ **Sagadi**,²⁰⁵ **Saku**,²⁰⁶ **Võidula**,²⁰⁷ ja **Vihterpalu**²⁰⁸ mõisahoonetes.

Ajaloolistelt interjööri-fotodelt on kalasabamustris parkettpõrandaid näha ka **Seidla**²⁰⁹, **Putkaste**,²¹⁰ **Ohtu**,²¹¹ **Avanduse**,²¹² **Vasula**,²¹³ **Vinni**,²¹⁴ **Maardu**²¹⁵ ja **Kuusiku**²¹⁶ mõisahoonetes.

Kalasabamustris parkettpõrandate kõrval olid populaarsed ka ruudustikmustris parkettpõrandad. Ruudustikmustrite varieeruvus seisnes ruudukujuliste parketitahvlite erinevas paigutuses: ruudustikmustrid võisid kujuneda seintega paralleelselt kulgevatest „maleruudustikest“ või ruumi perimeetriga risti paiknevatest diagonaaluudustikest.

Ruudustikmustrites parkettpõrandaid võib tänapäeval näha **Anija**,²¹⁷ **Lustivere**,²¹⁸ **Olustvere**,²¹⁹ **Härgla**,²²⁰ **Suuremõisa**²²¹ ja **Esna**²²² mõisahoonete interjöörides (*ill 136, 137, 138, 139*).

²⁰⁰ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeet nr 97.

²⁰¹ Samas, ankeet nr 121.

²⁰² Samas, ankeet nr 69.

²⁰³ L. Mutso, Kirna mõisa peahoone ja park. Arhitektuuriajalooliselt väärtuslike detailide inventariseerimine. MKA, s A-5169, lk 13.

²⁰⁴ J. Irik, Kõltsu mõisa peahoone. Ehitustööde tegemise muinsuskaitse aruanne. Kaust 1. Seletuskiri ja fotod. MKA, s A-10132, lk 24.

²⁰⁵ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeet nr 104.

²⁰⁶ Samas, ankeet nr 21.

²⁰⁷ P. Viirsalu, Muinsuskaitse eritingimused võidula mõisa restaureerimiseks. MKA, s A-9262, lk 20.

²⁰⁸ A. Pantelejev, Vihterpalu mõis. Arhitektuuriajaloolised eritingimused koos arhitektuuriajalooliselt väärtuslike detailide ja väikevormide inventeerimisega. MKA, s A-4707, foto nr 53.

²⁰⁹ HI, 228734: Interieur Tür Seydell.

²¹⁰ HI, 228173: Tür Herrenhaus Putkas.

²¹¹ HI, 220444: Ofen eines Wohnraums im Herrenhaus Ocht.

²¹² EAA, f 1414, n 2, s 97: Saal Avanduse mõisa uues hoones.

²¹³ EAA, f 1422, n 1, s 6: Vasula mõisa interjäär.

²¹⁴ ERM, Fk 887:75: Vinni mõis (Finn), raamatukogu. Jaagupi khk.

²¹⁵ ERM, Fk 887:283: Maardu mõis (Maart), salong 1900. Jõelähtme khk.

²¹⁶ ERM, Fk 887:837: Kuusiku mõis (Saage), interjäär enne sõda. Rapla khk.

²¹⁷ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeet nr 1.

²¹⁸ Samas, ankeedid nr 45, 47, 49, 51.

²¹⁹ Samas, ankeedid nr 142, 144.

²²⁰ Samas, ankeet nr 115.

²²¹ Samas, ankeedid nr 30, 35.

²²² Esna mõisa interjööri vaade,

http://www.palverand.ee/katusekohvik/failid/galerii_pildid/DSC00934_Esna%20mõisa%20interjäär_teksti-2.jpg, (vaadatud 19.02. 2016).

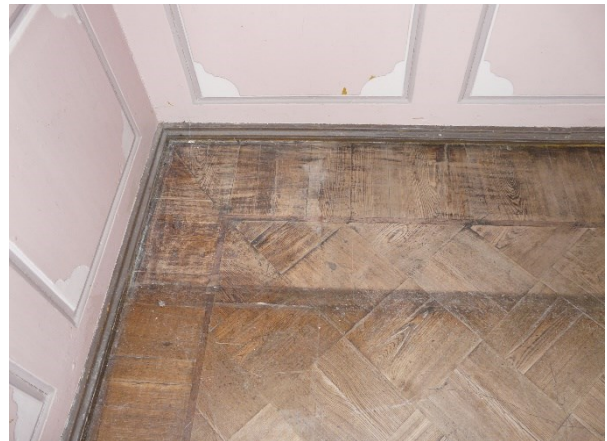
136. Ruudustikmustris parkett Härgla mõisahoones.

137. Ruudustikmustris parkett Olustvere mõisahoones.

138. Ruudustikmustris parkett Lustivere mõisahoones.

139. Ruudustikmustris parkett Suuremõisa mõisahoones.

Inventeeritud parkettpõrandate ruudukujuliste tahvlite suurus jääb vahemikku 100x100 mm – 355x355 mm, kusjuures kõige levinumad on 250x250 mm suurused parketitahvlid. Ruudustikmustris parkettpõrandaid võib näha ka **Kohala**,²²³ **Kukulinna**,²²⁴ **Kõima**,²²⁵ **Muuga**,²²⁶ **Pahkla**,²²⁷ **Põdrangu**,²²⁸ **Raadi**²²⁹ ja **Vana-Antsla**,²³⁰ mõisahoone interjööri fotodelt.

Kolmanda levinud parketimuustrite grupi moodustavad põimikmuustrid, mis oma detailikasutuselt ühendavad ruudustik- ja kalasabamuustrites parkettpõrandaid.

²²³ ERM, Fk 887:936: Kohala mõis (Tolks), saal enne sõda. Rakvere khk.

²²⁴ AM, N 5634:21: Kukulinna mõisa härrastemaja interjäär.

²²⁵ HI, 135261: Gutshaus Kaima.

²²⁶ ERM, Fk 887:691: Muuga mõis (Münkenhof), interjäär skulptuuridega. Simuna khk.

²²⁷ EAA, f 1414, n 2, s 96: Vaade läbi kahe toa Pahkla mõisas.

²²⁸ HI, 228052: Inneneinrichtung Gutshaus Pöddrang.

²²⁹ ERM, Fk 937:21: Raadi loss, kuppelsaali interjäär, 1936 (keskelt vaadatuna).

²³⁰ HI, 135169: Wohnraum, im Herrenhaus von Gut Alt-Anzen.

Kõige tüüpilisemad põimikmustris parkettpõrandad koosnevad rööbiti paiknevatest ruudukujulistest tahvlitest, mida raamivad „põimuvad“ lipid. Selliseid parkettpõrandaid võib kaasajal näha **Anija**, **Kalvi** ja **Kehtna** mõisahoonetes (ill 140, 141).²³¹

140. Põimikmustris parkett Kehtna mõisahoones.

141. Põimikmustris parkett Kalvi mõisahoones.

Põimikmustrites kasutatud ruudukujulised tahvlid võivad olla täiendavalt liigendatud ning omakorda koosneda erikujulistest lippidest, mis toovad põimikmustritesse täiendava nüansirikkuse. Selliseid parkettpõrandaid leiab tänapäeval **Uderna**, **Taagepera** ja **Olustvere** mõisahoonetest (ill 142, 143).²³²

142. Põimikmustris parkett Uderna mõisahoones.

143. Põimikmustris parkett Olustvere mõisahoones.

On teada, et ka **Aaspere** mõisa 1893. aastal valminud Hiina toast võis leida sarnase kujundusliku ülesehitusega parketti.²³³

Kuigi kolme eelkirjeldatud mustriga parkettpõrandad kuulusid märkimisväärselt paljude mõisahoonetes interjööridesse, on nende kõrval säilinud ka üksikuid teiste mustritega

²³¹ Lisa 1. Eesti mõisahoonetes puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 5, 39, 119.

²³² Samas, ankeedid nr 136, 139, 146.

²³³ H. Sirel, 1968. Aaspere mõisa peahoone. Ajalooline õiend. MKA, s P-917, lk 67.

parkettpõrandaid. Leida võib näiteks ka punutis-, rombistik-, tähe- ja ruudumustris parkettpõrandaid.

4.4.2 Vaheliistud

Eelkirjeldatud parketimustrid moodustasid põrandatele peamiselt ühetoonilisi välju. Vaid üksikutel juhtudel leiab parkettpõrandaid, mille detailid on valmistatud erinevat värvi puitmaterjalist. Kontrastsuse ja liigendatuse efekt saavutati tumedamast puitmaterjalist valmistatud vaheliistude ning friiside lisamisega, mis muutusid alates 19. sajansi teisest poolest parkettpõrandate lahutamatuks osadeks.

Eesti mõisates säilinud parkettpõrandatelt leiab ainult ühe või kahe vaheliistuga friise, mis võivad paikneda nii friislippide ja parketi mustrivälja vahel kui ka friisiväljas, moodustades kitsamaid vahevöösid. Kahe vaheliistuga friisid koosnevad tavaliselt kitsamast ja laiemast liistust, kusjuures laiemad liistud paiknevad alati parketi mustrivälja ääres. Vaheliistude laius jääb vahemikku 5–20 mm ning need on valmistatud peamiselt tumedast puitmaterjalist, võimalik, et mustast tammest. Siiski leidub üksikutel juhtudel ka punakast või parketiga samast puitmaterjalist vaheliiste.

Vaheliistudega kaunistati täiendavalt ka ukseorvadesse jäävaid parketipindu, kuhu moodustusid mustrilised väljad. Kaunistatud ukseorvade parkettpõrandad on osaliselt säilinud **Suuremõisa, Olustvere, Uderna ja Lustivere** mõisahoones (ill 144, 145, 146, 147).²³⁴

144. Ruudustikmustris parketiga kaetud ukseorv Suuremõisa mõisahoones.

145. Ruudustikmustris parketiga kaetud ukseorv Olustvere mõisahoones.

²³⁴ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 35, 43, 45, 47, 134, 142, 144, 145,

146. Tähemotiiviga ukseorv Uderna mõisahoones.

147. Põimikmustris ukseorv Uderna mõisahoones.

Ukseorvad on kaetud ruumis paikneva parketiga üldjuhul ühesuguses mustris, kuid selleks on kasutatud ülejäänud parketist mõnevõrra väiksema suurusega detaile.

4.4.3 Bordüürid

Lisaks vaheliistudele võimaldasid parkettidele hoopis rikkalikumaid efekte luua parketi mustrivälja äärde paigaldatud keerukamalt dekoreeritud bordüürid. Käesoleval ajal võib bordüüridega parkettpõrandaid leida **Puurmani** ja **Uderna** mõisatest (*ill 148, 149*).²³⁵ Parkettpõrandate inventeerimine näitas, et nii Puurmani kui ka Uderna mõisate härrastemajades on säilinud ühesugused ruudustikumustriga bordüürid. Ajaloolise õiendi järgi ääristas samasugune bordüür ka **Aaspere** mõisa härrastemaja Hiina toa parketti (*ill 150*).²³⁶

Väheste säilinud näidete põhjal võib arvata, et mustrilised bordüürid jäid võrreldes vaheliistudega märgatavalt vähemlevinuks.

148. Ruudustikumustriga bordüür Uderna mõisahoones.

149. Ruudustikumustriga bordüür Puurmani mõisahoones.

²³⁵ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 56, 136.

²³⁶ H. Sirel, Aaspere mõisa peahoone. Ajalooline õiend. MKA, s P-917, lk 67.

150. Ruudustikmustriga bordüür Aaspere mõisahoones.

4.4.4 Friisid

Vaheliistude ning bordüüridega külgnevad friisid moodustavad parketile tavaliselt ühelaiuse ääristava raami, mis on ruumi kõikides külgedes üldjuhul sama laiusega (*ill 151*). Autori poolt inventeeritud parkettpõrandatest on peaaegu kõigil friisidel eerungnurkne seotis. Vaid **Alu** mõisa härrastemajas võib kohata nn täisnurkse seotisega friisi (*ill 152*).

151. Eerungnurkse seotisega friis Kehtna mõisahoones.

152. Täisnurkse seotisega friis Alu mõisahoones.

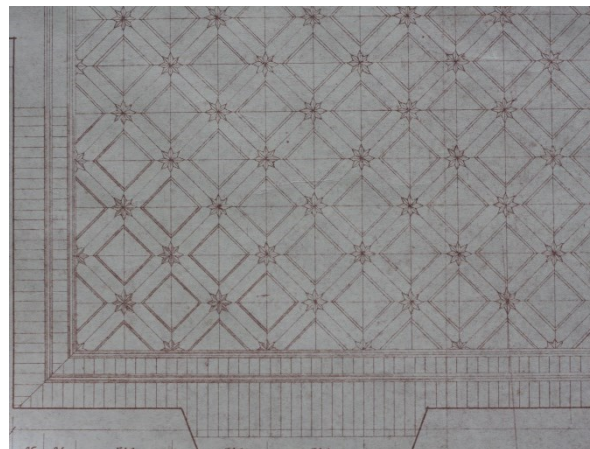
4.4.5 Intarsia ja marketrüi elementidega parkettpõrandad

Kuigi vaheliistude ja friisidega kalasaba-, põimik- ja punutismustrites parkettpõrandad moodustavad inventeeritud parketidest valdava osa, leidub üksikute Eesti mõisate härrastemajadest ka intarsia ja marketrüi elementidega parkettpõrandate näiteid.

Näiteks on **Kolga** ja **Kalvi** mõisahoone saalides on ajalooliselt paiknenud tumedamate vaheliistude ning kahest puiduliigist valmistatud detailidest tähemotiividega intarsiaparketid (ill 153, 154, 155).²³⁷

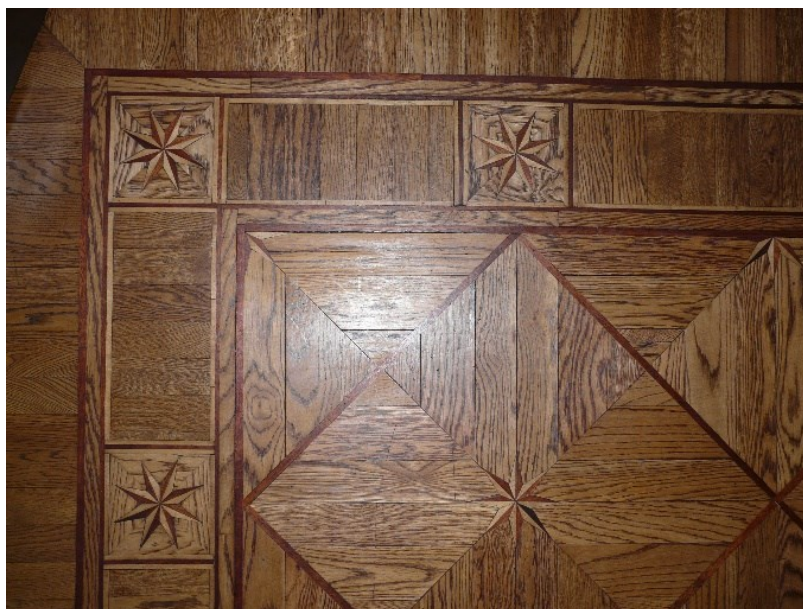

153. Ainuke säilinud detail Kolga mõisahoone peasaali intarsiaparketist.

154. Kolga mõisahoone peasaali intarsiaparketi ülesmõõdistusjoonis.

Kalvi mõisa saali parketmuster on olnud detailirikkam ning kujunduslikult keerukama ülesehitusega. Käesoleval hetkel on Kolga mõisahoone ajaloolisest parketist säilinud üksik fragment, mille leidis töö autor mõisa peasaali nurgast. Kalvi mõisahoone saali põrandat katab originaali eeskujul rekonstrueeritud parkett.

155. Kalvi mõisahoone peasaali originaalparketi eeskujul rekonstrueeritud parkettpõrand.

²³⁷ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 9, 38.

Mõisahoonete ajaloolistest õienditest selgus, et ka **Aaspere** mõisa peesaali põrandat on ajalooliselt katnud tähemotiividega intarsiaparkett, mis on olnud äärmiselt sarnane Kolga peesaali parketiga (*ill 156*).²³⁸

156. Aaspere mõisahoone peesaali tähtmotiividega intarsiaparkett.

Üksikuid intarsiatehnikas detaile leiab ka **Uderna**²³⁹ ja **Kõltsu**²⁴⁰ härrastemajade parkettpõrandatelt. Uderna mõisa saalis on säilinud intarsiatehnikas motiividega kaunistatud ukseorvad, millest ühes paikneb neljatipuline täht ning teises põimikmusteri ning kitsa rombidest äärisvööga väli (*ill 157, 158*).

157. Intarsiamotiividega ukseorv Uderna mõisahoone saalis.

158. Intarsiamotiividega ukseorv Uderna mõisahoone saalis.

²³⁸ H. Sirel, Aaspere mõisa peahoone. Ajalooline õiend. MKA, s P-917, lk 67.

²³⁹ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 134.

²⁴⁰ J. Irik, Kõltsu mõisa peahoone. Ehitustööde tegemise muinsuskaitse aruanne. Kaust 1. Seletuskiri ja fotod. MKA, s A-10132, lk 24.

Kõltsu mõisahoone restaureerimistöõde käigus avastati saali kalasabamustris parketi keskelt heledamast ja tumedamast puidust valmistatud intarsiatehnikas tuulteroo. ²⁴¹

159. Tuulteroo Kõltsu mõisahoone saalis.

Täiesti erandlik intarsiatehnikas parkettpõrand on ajalooliselt paiknenud **Sangaste** mõisa peahoone võlvistikuga ballisaalis (*ill 160*). Originaalpõrand on vaadeldav üksikutel mõisa peasaali ajaloolistel fotodel, millel on osaliselt näha keerukas põimuvatest tähtedest muster. Tähtede keskel paiknesid omakorda ringjad tumedamast puidust ornamendid. Tähemustriga parkettpõrand kujutas endast saali roidvõlvistiku mustri projektsiooni põrandal.

160. Sangaste mõisa peahoone saali vaade.

19. sajandi teisest poolest pärineb Eesti mõisahoone ainuke teadaolev marketriitehnikas ornamendiga parkett, mis on säilinud **Vihula** härrastemaja peasaalis. Parkettpõranda

²⁴¹ J. Irik, Kõltsu mõisa peahoone. Ehitustööde tegemise muinsuskaitse aruanne. Kaust 1. Seletuskiri ja fotod. MKA, s A-10132, lk 24.

dateerimist lihtsustab asjaolu, et parkett asub hooneosas, mis ehitati 1860.–1870. aastatel.²⁴² Peasaali parketi marketriitehnikas ornamendi motiiviks on stiliseeritud õie kujutis. Õie keskel paiknes ajalooliselt pärlmutrist südamik.²⁴³ Ornamendi tausta moodustab kalasabamustris tammeparkett.

Ornamendi detailide valmistamisel on kasutatud erinevaid puiduliike, tõenäoliselt pähkli-, mahagoni-, kase- ja tammepuitu.

161. Vihula mõisa peahoone saali parkett koos marketriitehnikas motiiviga.

4.4.6 Parkettpõrandate paiknemine

Kui intarsia- ja marketriimotiividega parkettpõrandad kuulusid tõenäoliselt vaid üksikutesse esindusruumidesse, siis vaheliistude ja friisidega parkettpõrandatega võidi katta ühes mõisahoones mitmete ruumide põrandaid.

Ilmekaks näiteks on **Suuremõisa** härrastemaja, mille seitsmeteistkümmes esimese ja teise korruse ruumis paiknevad diagonaalruudustikmustris parkettpõrandad (ill 162).²⁴⁴ Ka **Kehtna** mõisahoonel sai pärast 1905. aasta süütamist peaaegu kõikidesse esindusruumidesse vaheliistudega põimikmustris parkettpõrandad (ill 163).²⁴⁵ Vaid jahisaali interjööri leiab kalasabamustris parkettpõrandat.

²⁴² A. Hein, Kompleksed teaduslikud uuringud. Vihula mõis. Arhitektuuriajalooline ülevaade. Kõide I. MKA, s A-2227/a, lk 31.

²⁴³ Samas, lk 31.

²⁴⁴ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeetid nr 30, 35.

²⁴⁵ Samas, ankeet nr 119.

162. Suuremõisa mõisa peahoone ruudustikmusteris parkett.

163. Kehtna mõisa peahoone põimikmusteris parkett.

Kui Suuremõisa ja Kehtna parkettide puhul oli piiratud peamiselt vaid ühe mustriaga, siis **Puurmani** ja **Lustivere** mõisahoone interjööridesse on paigaldatud erisuguse mustriaga parkettpõrandaid, mis oma kujundusliku üleshituse poolest moodustavad sellegipoolest ühtse terviku (ill 164, 165, 166, 167).²⁴⁶

164. Puurmani mõisahoone peesaali parkett.

165. Puurmani mõisahoone salongi parkett.

166. Puurmani mõisahoone buduaari parkett.

167. Puurmani mõisahoone magamistoa parkett.

²⁴⁶ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 43, 45, 47, 49, 51, 54, 55, 56, 57, 58.

Lisaks eluruumidele hakati 19. sajandi teisest poolest parketiga katma ka trepiruumide põrandaid. Nii võib näiteks käesoleval ajal parkettpõrandaid leida **Kehtna**²⁴⁷ ja **Mäetaguse**²⁴⁸ mõisahoone trepiruumidest, kus on säilinud parketiga kaetud trepipodestid (*ill 168, 169*). Omanäolise lahendusena kerkib esile ka **Inju**²⁴⁹ mõisahoone peatrepp, mille astmed on kaetud diagonaalruudustikumustris parketiga (*ill 170*).

168. Kehtna mõisahoones trepipodestil säilinud parkett.

169. Mäetaguse mõisahoones trepipodestil säilinud parkett.

170. Inju mõisahoone peatreppi kattev parkett.

4.4.7 Parkettpõrandate konstruktsioon

Kuigi Eesti mõisates on säilinud märkimisväärselt palju 19. sajandi teisest poolest ja 20. sajandi algusest pärinevaid parkettpõrandaid, leidub nende konstruktiivse ülesehituse kohta vähe infot. Parkettpõrandate dokumenteerimisel selgus, et sarnaselt 19. sajandi keskpaigale on paljude parkettpõrandate puitdetailid liimitud otse laudadest aluspõrandale. Sellised parkettpõrandad

²⁴⁷ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 119.

²⁴⁸ Samas, ankeet nr 42.

²⁴⁹ M. Rähni, Inju mõisa peahoone. Muinsuskaitse eritingimused remondiks ja restaureerimiseks. MKA, s A-5830, lk 36.

on säilinud näiteks **Anija, Härgla, Olustvere Suuremõisa** ja **Õisu**, mõisahoonete interjöörides.

Laudadest aluspõrandatele olid kleebitud ka **Kalvi** ja **Kolga** mõisate intarsiapõrandate puitdetailid.

Siiski on teada, et parkettpõrandate puitdetailide võidi omavahel kinnitada ka veederliistude abil ning täiendavalt naelutada aluspõranda külge. Eelkirjeldatud ülesehitusega on **Sagadi** mõisa peasaali kalasabamustris parkett.²⁵⁰

Üsna tõenäoliselt kasutati põrandate katmiseks endiselt ka kilpparketit. Tõenäoliselt on kilpparketiga kaetud mitmed ruumid **Puurmani** ja **Alu** mõisates. Info puudumisel on võimatu öelda, kas 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses valmistatud parketkilbid on konstruktsioonilt sarnased 19. sajandi alguses valmistatud parketkilpidega.

4.4.8 Laudpõrandad

Kuigi parkettpõrandad kuulusid alates 19. sajandi teisest poolest mõisahoonete üha rohkemate ruumide interjööridesse, leiab nendest endiselt ka laudpõrandaid. Võrreldes 19. sajandi esimesel poolel ehitatud mõisahoonetega on sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses ehitatud mõisates säilinud tänapäevani vähem originaalseid laudpõrandaid. Näiteks pole töö autorile teadaolevalt säilinud ühtegi laudpõrandat **Kalvi, Uderna, Taagepera** mõisates.

Pole teada, kas privaatruumidesse kuulusid endiselt peamiselt laudpõrandad või hakati kirjeldataval perioodil paigaldama nendesse ka parkettpõrandaid.

Mitmeid laudpõrandaid võib leida näiteks 1874. aastal ehitatud **Arkna** ja 1905. aasta tulekahju järgselt taastatud **Kehtna** mõisahoonetest (*ill 171*).²⁵¹ Mõlemas mõisas on säilinud umbes 250–260 mm laiused põrandalauad, kusjuures Arknas on seinte äärde paigutatud eerungnurksete otstega friislauad (*ill 172, 173, 174*).

Kehtna mõisa laudpõrandad on säilinud peasaali kõrval anfilaadselt paiknevates ruumides.

Arkna mõisa laudpõrandad on säilinud kunagistes privaateluruumides.

Lisaks tavalistele laudpõrandatele on Arkna neljas peakorruse ruumis säilinud erandlikult laiadest plankudest põrandad, mida ääristavad kitsamad eerungnurksed friislauad. Võimalik, et põrandad on valmistatud tööstuslikult toodetud puitmaterjalist.²⁵²

²⁵⁰ F. Tomps, Sagadi mõisa peahoone saali parkettpõranda remont-restaureerimine. MKA, s A-4654, lk 3.

²⁵¹ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 99, 101, 123.

²⁵² Samas, ankeet nr 99.

171. Laudpõrand Kehtna mõisa peahoones.

172. Laudpõrand Arkna mõisa peahoones.

173. Plankudest põrand Arkna mõisahoones.

174. Detailvaade.

Omanäolised suhteliselt kitsastest laudadest valmistatud põrandad on säilinud **Sangaste** mõisahoones kolmes teise korruse ruumis.²⁵³ Näiteks võib ühe laudpõranda leida kunagisest raamatukogust. Kõigi ruumide põrandalaudades on vaadeldavad erakordselt jämedad metallkruvid. (*ill 175*).

175. Detailvaade Sangaste mõisahoones raamatukogus paiknevast laudpõrandast.

²⁵³ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 138.

Kui eelkirjeldatud mõisahoonetest võib laudpõrandaid leida vaid üksikutest ruumidest, siis **Alatskivi** mõisahoone tõuseb esile paljude säilinud laudpõrandate poolest.²⁵⁴ Tavapärasest parketti leidis vaid mõisahoone peasaalis ning selle kahes kõvaruumis.²⁵⁵

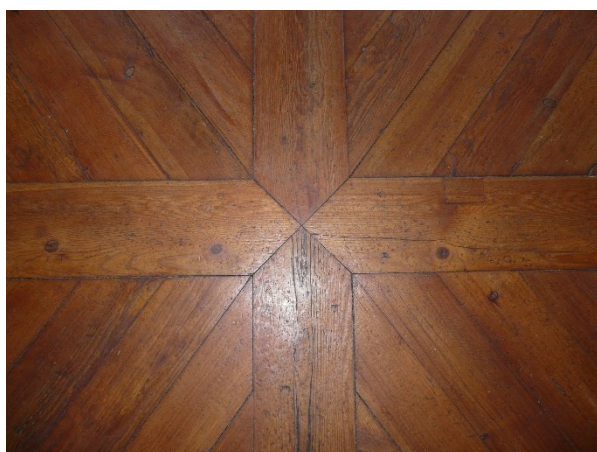
Mõisahoone peaaegu kõigis esindus- ja eluruumides on säilinud mitmesugustesse mustritesse laotud laudpõrandad. Mõisahoone interjööridest leiab mitmeid poolpunnlaudadest valmistatud põrandaid, mida ei leidunud üheski teises inventeeritud mõisahoones. Lauad on laotud kalasabamustrisse, imiteerides esmapilgul parketti (*ill 176, 177*). Kalasabamustris laudpõrandad on laotud täis- või eerungnurksetest laudadest.

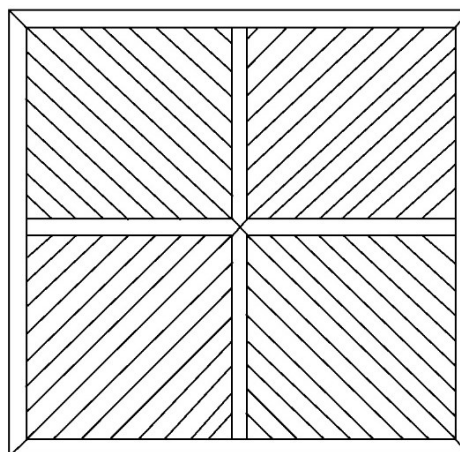
176. Eerungnurksetest laudadest kalasabamustris põrand Alatskivi mõisa peahoones.

177. Poolpunnlaudadest kalasabamustris põrand Alatskivi mõisa peahoones.

178. Detailvaade mustrisse laotud laudpõrandast Alatskivi mõisa peahoones.

179. Põrandalaudade paiknemise skeem.

Kahes ruumis on säilinud laudpõrandad, mille põrandaväli on jaotatud ristuvate põrandalaudadega neljaks sektoriks (*ill 178, 179*). Igas sektoris asetsevad põrandalauad üksteise suhtes erisuunaliselt. Mustrisse laotud põrandat raamivad friislauad. Kulunud põrandalaudades on osaliselt näha laudu ühendavad salapulgad.

²⁵⁴ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid 124, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133.

²⁵⁵ O. Suuder, Alatskivi mõisa esimese korruse osa ruumide restaureerimistööde aruanne. MKA, s A-8813, lk 9.

Alatskivi mõisahooned mitmekesised laudpõrandad moodustavad Eesti mõisate puitpõrandate kollektsioonis võrdlemisi erakordse kogumi, mida tuleb vaadelda lahutamatus seoses Inglise eeskujudele tugineva hoone arhitektuuri ja sisekujundusega.

4.4.9 Kokkuvõte

19. sajandi teist poolt ning 20. sajandi algust võib vaadelda neostiilide ajastu kulminatsioonina. Sel perioodil ehitatud mõisahooned pakatavad historitsismile omasest fantaasiarikkusest, mis pakkus lõputuid võimalusi kordumatute arhitektuuri- ja interjööri lahenduste genereerimiseks. Historitsism peegeldus mitmesugustes järelklassitsistlikes, neorenessanslikes ja neogooti stiilis mõisamajades. A. Hein eristab historitsismiajastul ehitatud mõisahoonetes kahte erinevat põhitüüpi: klassikalistel eeskujudel ehitatud mõisamaja-paleed ning peamiselt keskaja arhitektuuri tõlgendavat mõisamaja-linnust.²⁵⁶

Vaadeldes kirjeldatavast ajastust säilinud puitpõrandaid üldise interjööri kujunduse ja mõisate ruumi plaaneringute foonil, on oluline rõhutada, et historitsism tõi endaga kaasa olulisi muudatusi ruumifunktsioonide tähenduse mõtestamisel ning plaanilahendustes. Historitsismiajastu mõisahoonete planeeringut hakkas kujundama sümmeertiliste anfilaadide asemel uudne tubade vaba paigutus. Sellest tulenevalt vähenes mõisahoone jaotamine esindus- ja argipoolteks. Rõhuasetuse muudatus suunas suurema tähelepanu avalikkuse eest suletumate ruumide kujundamisele ning hubaseks muutmisele. Tõenäoliselt mõjutasid muutunud ruumikujunduslikud väärtushinnangud ka parkettpõrandate levikut mõisahoonetes. Kuigi inventeeritud parkettpõrandatest enamik asuvad endiselt esindusfunktsiooni kandvate ruumide interjöörides, on üsna tõenäoline, et kirjeldatud ajastul paigaldati parkettpõrandaid ka privaatruumide interjööridesse. Parketiga on kaetud näiteks Suuremõisa ja Puurmani mõisahoonetes paiknevad magamistoad. Väheste säilinud näidete ja puuduliku fotomaterjali põhjal pole siiski võimalik teha kaugeleulatuvamaid järeldusi, kui levinuks kujunesid parkettpõrandad mõisahoonete privaatruumides.

Võrreldes neogooti stiilis ja klassikalistel eeskujudel ehitatud mõisahoonetes säilinud parkettpõrandaid ilmneb, et mõlematesse võidi paigaldada ühesuguse kujundusliku ülesehitusega parkette. Kui mitmed interjööridetailid võisid toetada või olla otseses seoses mõisahoone üldise arhitektuuriga, siis parkettpõrandad jäid üldjuhul hoone stiilierinevustest sõltumatuks. Siiski leidub üksikuid erandeid, mil puitpõrandate kujundusele on ruumi stiililise terviku huvides pööratud nähtavalt rohkem rõhku.

²⁵⁶ A. Hein, Eesti mõisaarhitektuur..., lk 94.

19. sajandi teisest poolest ja 20. sajandi algusest pärinevad puitpõrandad eristuvad varasemate ajaperioodide puitpõrandatest tänu puitdetailide mõõtmete ühtlustumisele. See viitab tõostuslikult toodetud põrandamaterjali laialdasemale kasutusele.

Ühesuguste parketidetailide kasutamine erinevates mõisahoonetes osutab ka võimalusele, et kasutuses olid kataloogid, mille järgi sai valida erinevaid mustreid ning parkettpõrandate dekoratiivseid detaile.

19. sajandi teisel poolel muutusid interjööriides mööblipaigutuse põhimõtted. Võrreldes varasemaga ei asetatud mööblit seinte lähedusse, vaid paigutati gruppidega ruumide keskele.²⁵⁷ Ruumide kujundusse lisandusid mitmesugused toataimed ning põrandaid hakati katma vaipadega. Vaipadega võidi katta kogu ruumi põrand, mis muutis põrandapinna vaadeldamatuks.²⁵⁸

4.5 Mõned erandlikud ja raskesti dateeritavad puitpõrandad

Eesti mõisatest võib kaasajal leida mitmeid puitpõrandaid, mida pole võimalik nende erandliku välisilme ja vastavate mõisahoonete kohta käiva ehitusajaloolise info vähesuse tõttu paigutada kindlasse ajaperioodi. Kuigi kõigi põrandate puhul võib leida ühisjooni kindlatele perioodidele omaste puitpõrandatega, esineb neis detaile, mille stiilikriitilise hindamise alusel võiks neid paigutada ka mõnda teise ajastusse.

Huvipakkuvad on **Uue-Põltsamaa** mõisahoone kolme anfilaadselt paikneva ruumi parkettpõrandad.²⁵⁹ Kõigi ruumide parkettpõrandate mustrivälju raamistavad heledast puidust vahevööd ning friisid. Kahes ruumis on vahevööd omakorda ääristatud tumedamate vaheliistudega. Kõigi ruumide parkettpõrandad on erinevate mustritega. Ühe ruumi põrandat katab diagonaalruudustikmusteris parkett (*ill 180*), teises ruumis on säilinud veederliistudega ühendatud lippidest laotud ruudumuster (*ill 181*) ning kolmandas on vaadeldav kalasabamusteris parkett (*ill 182*). Nendest kõige keerukama mustriga on diagonaalruudustikuga parkett, mis on valmistatud heledamast ja tumedamast puitmaterjalist. Kalasaba- ja diagonaalruudustikumusteris parkettide tumedamate liistudega vahevööde põhjal võiks parkette dateerida 19. sajandi teise poolde, samas keerukama diagonaalruudustikumustriga ja kontrastselt puitmaterjalist valmistatud parkett võiks kuuluda ka 19. sajandi esimesse poolde.

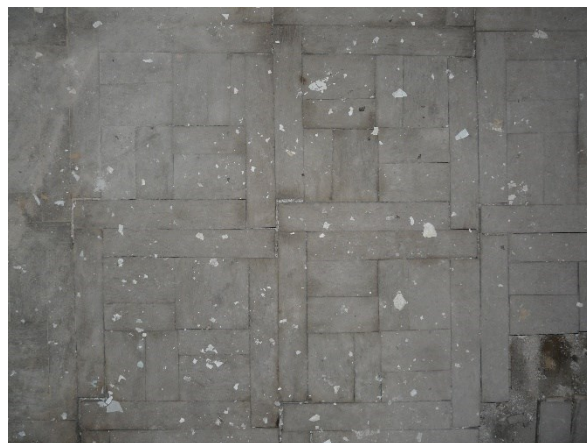
²⁵⁷ A. Hein, Eesti mõisaarhitektuur..., lk 115.

²⁵⁸ E. K. Vabamäe, Eesti mõisainterjöörid 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2011, lk 53.

²⁵⁹ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 62, 63, 65.

180. Uue-Põltsamaa mõisa peahoones säilinud diagonaaluudustikmustris parkettpõrand.

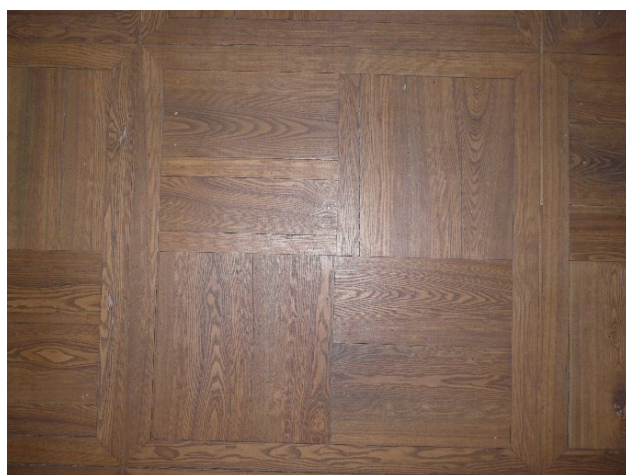

181. Uue-Põltsamaa mõisa peahoones säilinud ruudustikmustris parkettpõrand.

182. Uue-Põltsamaa mõisa peahoones säilinud kalasabamustris parkettpõrand.

Küsimusi tekitab ka **Suure-Kõpu** härrastemaja salongi ruudustikumustris parkett, mis võib kuuluda nii 19. sajandi keskpaika kui ka sajandi lõppu, mil uuendati ruumi interjööri (*ill 183*).²⁶⁰

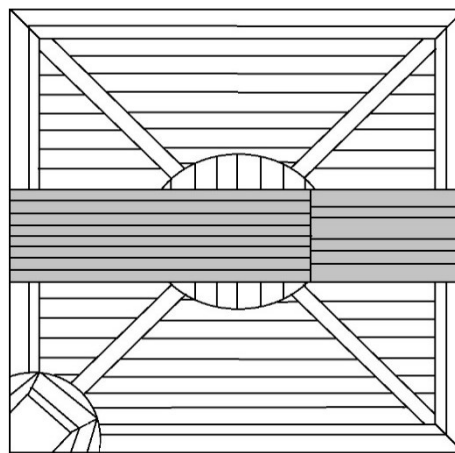
183. Suure-Kõpu mõisa peahoones säilinud ruudustikumustris parkettpõrand.

²⁶⁰ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 149.

Täiesti erilaadne on **Õisu** mõisa peahoones säilinud laudpõrand (ill 184, 185).²⁶¹ Põrand erineb ülesehituselt tavalisest laudpõrandast. Ruumi laudpõranda keskel paikneb ülejäänud põrandalaudade suhtes risti asetatud laudadest ovaal. Ovaalist kulgevad kiirtena igasse ruumi nurka neli põrandalauda. Võimalik, et tegemist on olnud parketi aluspõrandaga.

184. Õisu mõisa peahoones säilinud laudpõrand.

185. Põrandalaudade paiknemise skeem.

Dateerimisel valmistavad raskusi **Koordi** mõisa peahoone puitpõrandad.²⁶² Mõisahoones on säilinud erakordselt palju laudpõrandaid nii põhi- kui ka põõningukorruse ruumides. Lisaks tavalistele laudpõrandatele leidub mitmes ruumis mustrisse laotud laudadest põrandaid. Näiteks paikneb saalis „malelauamustris“ laudpõrand, elutoast võib leida aga eerungnurksetest laudadest laotud kalasabamustriga põranda (ill 186, 187).

Kordumatu detailina tõuseb esile kaasajal magamistoana kasutatava ruumi laudpõrandas paiknev päikesemotiiv. Kõigi ruumide laudpõrandates on vaadeldavad sepistatud naelad.

186. Koordi mõisahoones peasaalis paiknev laudpõrand.

187. Koordi mõisahoones säilinud eerungnurksetest laudadest kalasabamustris põrand.

Mõisahoonet puudutava ehitusajaloolise info kasinuse tõttu pole võimalik Koordi härrastemaja

²⁶¹ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeet nr 156.

²⁶² Samas, ankeedid nr 72, 74, 75, 76, 77.

laudpõrandaid paigutada ühte kindlasse ajaperioodi. Siin võiks näha nii arhailisi jooni, mis osundaks põrandate pärinemisele 19. sajandi esimesest poolest või keskpaigast kui ka paralleele näiteks Alatskivi põrandatega.

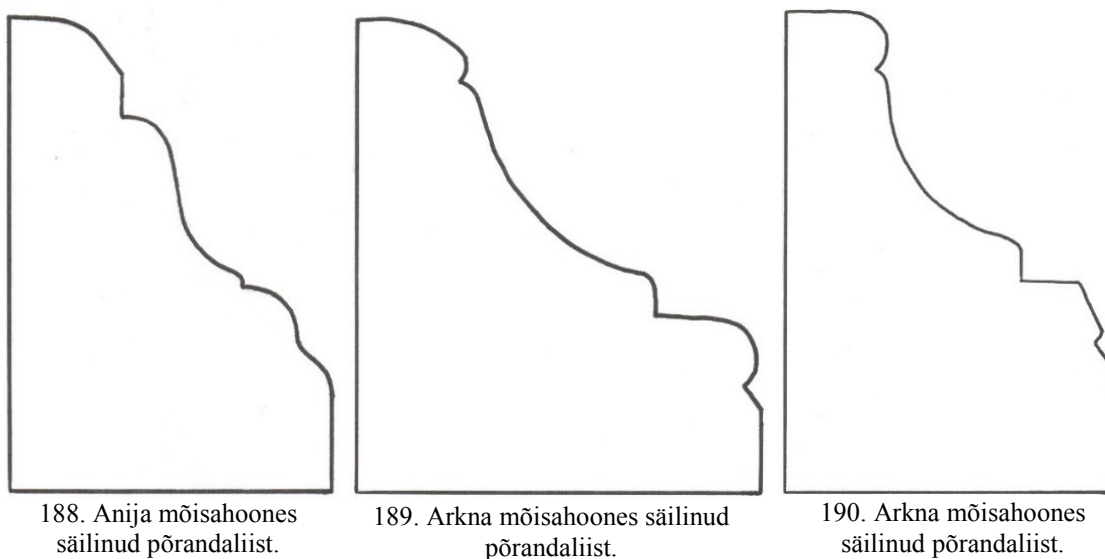
4.6 Põrandaliistud

Töö autori poolt Eesti mõisahoonetes läbiviidud inventeerimiste käigus selgus, et originaalseid või vähemasti vanu ja suure tõenäosusega originaalseid põrandaliiste võib leida 17 mõisa peahoone ruumidest. Põrandaliistud on säilinud peamiselt 19. sajandi teises pooles ehitatud mõisahoonetes. Siiski võib üksikuid põrandaliiste leida ka varasemal perioodil ehitatud mõisahoonetest, kuid sealsete põrandaliistude dateerimisel tuleb arvestada võimalusega, et need võivad pärineda hilisemast perioodist.

Originaalliistud ääristavad peamiselt parkettpõrandaid. Üksikute näidetena on põrandaliistud säilinud ka laudpõrandate juures.

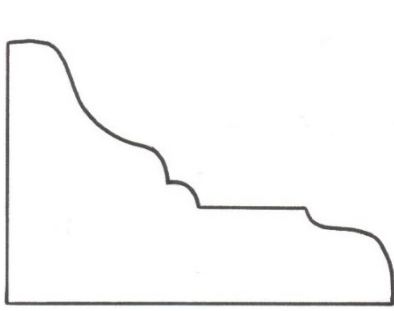
Autori poolt inventeeritud mõisahoonetes on mitmetes mõisates säilinud 19. sajandi teisest poolest ja 20. sajandi esimestest kümnenditest pärinevaid rihvliiste.

Kuigi rihvliistud erinevad üksteisest nii pikkuselt kui ka laiuselt, on peaaegu kõikidele liistudele iseloomulikud nõguskaarte ehk rihvidega²⁶³ profiilid. Sõltuvalt põrandaliistude mõõtmetest võivad rihvid olla erineva kaldenurga ning sügavusega. Rihvliistude profiilidesse toovad nüansirikkust rihve ääristavad soonekesed ehk vahevöödid ja eenduvad poolkaarsed ümarvöödid. Eelkirjeldatud rihvliistud on säilinud näiteks **Anija, Arkna, Lihula, Lustivere ja Õisu** mõisahoonetes (ill 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195).²⁶⁴

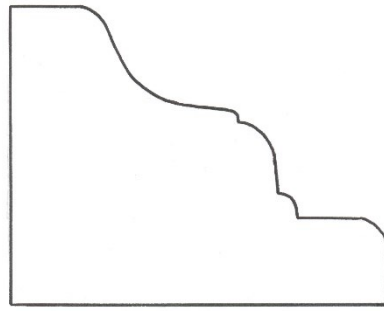

²⁶³ H. Sudell, Puutöö: illustreeritud käsiraamat. Tallinn: Sinisukk, 2009, lk 31.

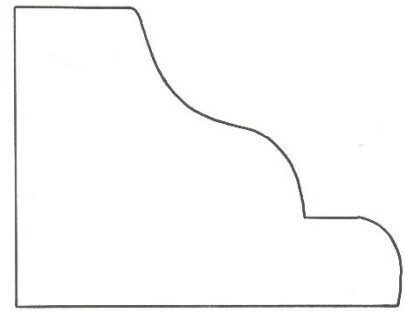
²⁶⁴ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 4, 46, 48, 50, 89, 98, 100, 154, .

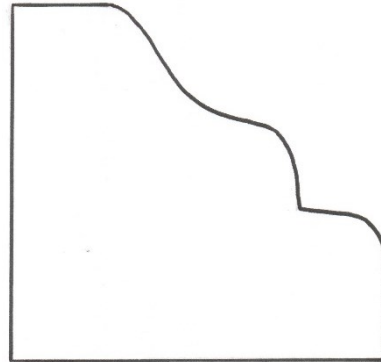
191. Lihula mõisahoones säilinud põrandaliist.

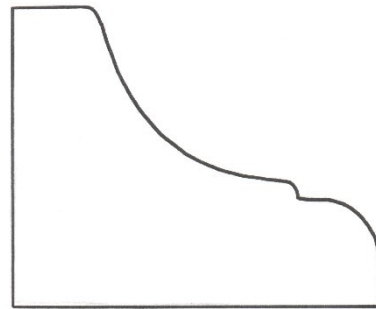
192. Lustivere mõisahoones säilinud põrandaliist.

193. Lustivere mõisahoones säilinud põrandaliist.

194. Lustivere mõisahoones säilinud põrandaliist.

195. Õisu mõisahoones säilinud põrandaliist.

Tähelepanuväärsed on **Lustivere** mõisas säilinud rihvliistud, mis tõusevad esile oma suuruse ning raskepäraste profiilidega (ill 189, 190, 191, 192).²⁶⁵

Paljudele rihvliistudele on ukseavade ääres lõigatud ümarad lõpmikud (ill 196, 197).

196. Ümara lõpmikuga rihvliist Arkna mõisahoones.

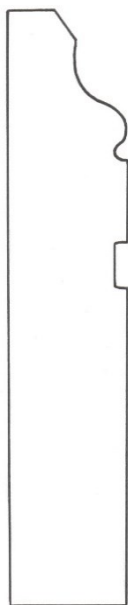
197. Ümara lõpmikuga rihvliist Õisu mõisahoones.

Rihvliistude kõrval leiab Eesti mõisahoone interjööridest ka laudliiste.

Inventeeritud põrandate juurde kuuluvad laudliistud pärinevad sarnaselt rihvliistudega 19. sajandi lõpust või 20. sajandi algusest. Erinevalt rihvliistudest, on laudliistud oma proportsioonidelt kitsamad (nende laius võib varieeruda 28–35 mm ning pikkus 85–165 mm).

²⁶⁵ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeetid nr 46, 48, 50.

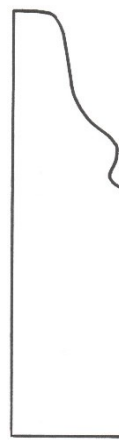
Laudliistude profiil hõlmab vaid liistu ülemist osa, millest põrandapoolne osa on jäetud sirgeks. Laudliistude profileeritud osa moodustub peamiselt kergelt kumerduvatest nõguskaarsetest rihvidest, mis koonduvad eenduvateks poolkaarseteks „paunakesteks“, mida nimetatakse mõikudeks.²⁶⁶ Poolkaarte all võivad täiendavalt kulgeda nõgusad soonekesed. Eelkirjeldatud põrandaliiste võib leida **Kehtna** ja **Õisu** mõisahoonetest (ill 198, 199, 200).²⁶⁷

198. Kehtna mõisahoones säilinud põrandaliist.

199. Kehtna mõisahoones säilinud põrandaliist.

200. Öisu mõisahoones säilinud põrandaliist.

Laudliistude profiil võib piirduda ka vaid kerge lainelise väljalõikega liistu ülaosas. Eelkirjeldatud liistud on säilinud **Uderna** ja **Puurmani** mõisahoonetes (ill 201, 202).²⁶⁸

201. Uderna mõisahoones säilinud põrandaliist.

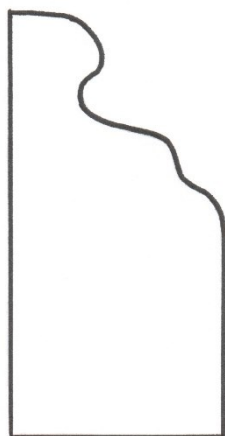
202. Puurmani mõisahoones säilinud põrandaliist.

²⁶⁶ H. Sudell, Puutöö: illustreeritud käsiraamat, lk 31.

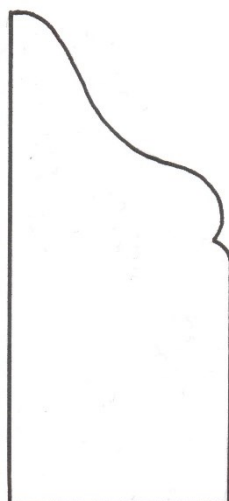
²⁶⁷ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 120, 122, 158.

²⁶⁸ Samas, ankeedid nr 60, 135.

Kolmanda ja ühtlasi kõige levinuna põrandaliistu-tüübina kerkivad esile põrandaliistud, mis kombineerivad rihv- ja laudliistudele iseloomulikke elemente. Eelkirjeldatud liistud on laudliistudest madalamad ning rihvliistude profiilidele omaste nõgusate poolkaarsete rihvidega. Taolised põrandaliistud on säilinud näiteks **Alatskivi, Anija, Lihula, Suuremõisa, Udriku, Uue-Põltsamaa** ja **Vatla** mõisahoonetes (ill 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210).²⁶⁹

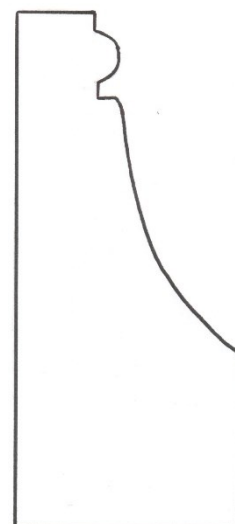
203. Alatskivi mõisahoones säilinud põrandaliist.

204. Anija mõisahoones säilinud põrandaliist.

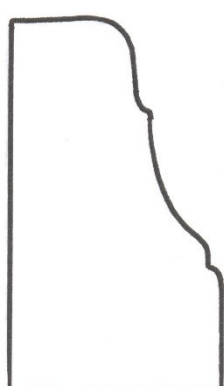
205. Lihula mõisahoones säilinud põrandaliist.

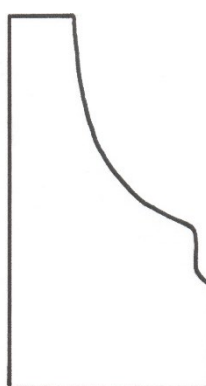
206. Suuremõisa mõisahoones säilinud põrandaliist.

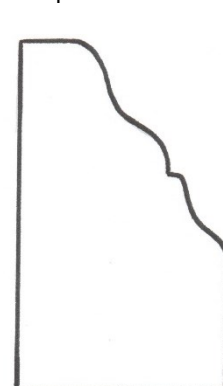
207. Suuremõisa mõisahoones säilinud põrandaliist.

208. Udriku mõisahoones säilinud põrandaliist.

209. Uue-Põltsamaa mõisahoones säilinud põrandaliist.

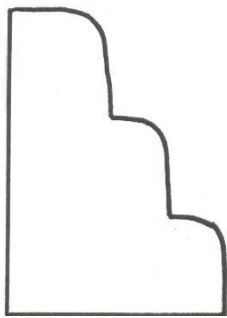

210. Vatla mõisahoones säilinud põrandaliist.

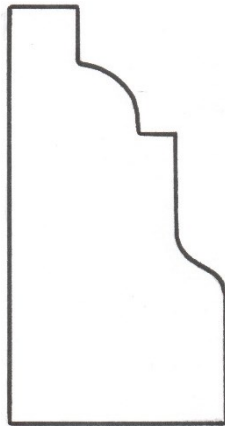
Eelkirjeldatud liistudel võib olla ka eenduvatest ümarvöötidest moodustuv profiil. Taolised põrandaliistud on säilinud näiteks **Härgla, Lustivere, Olustvere** ja **Uderna** mõisahoonetes (ill 211, 212, 213, 214).²⁷⁰

²⁶⁹ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 3, 32, 33, 67, 85, 110, 126.

²⁷⁰ Samas, ankeedid nr 52, 116, 137, 143.

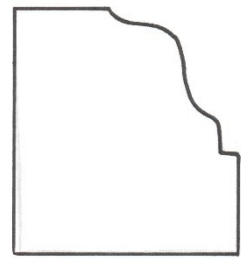
211. Härgla mõisahoones säilinud põrandaliist.

212. Lustivere mõisahoones säilinud põrandaliist.

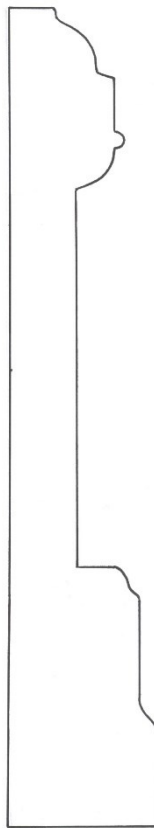

213. Olustvere mõisahoones säilinud põrandaliist.

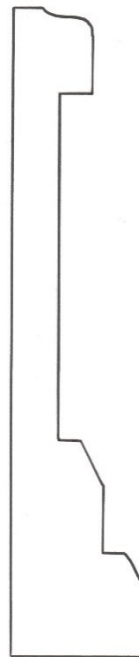

214. Uderna mõisahoones säilinud põrandaliist.

Põrandaid võisid ääristada ka palju suuremat seinapinda katvad liistud, millele on iseloomulikud liistu üla- ja alaosas paiknevad eenduvad detailid ning kitsas keskosa. Eelkirjeldatud põrandaliistud on säilinud **Kolga**, **Lustivere** ja **Vatla** mõisahoonetes (ill 215, 216).²⁷¹

215. Lustivere mõisahoones säilinud põrandaliist.

216. Vatla mõisahoones säilinud põrandaliist.

Inventeeritud mõisahoonetes säilinud põrandaliistude põhjal võib öelda, et ühe mõisahoone ruumide põrandaid võisid samaaegselt ääristada nii ühesuguse kui ka erineva profiiliga

²⁷¹ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 10, 44, 92.

põrandaliistud. Ühesuguse profiiliga põrandaliiste võib leida näiteks **Olustvere** ja **Suuremõisa** peahoonete mitmetes ruumides paiknevate ühesuguse kujundusliku ülesehitusega parkettpõrandate juurest.

Erinevate põrandaliistude poolest on tähelepanuväärne **Lustivere** mõisa peahoone, kust võib leida vähemalt viie erineva profiiliga põrandaliistu.²⁷² Eraldi väärib äramärkimist profiililiistude paigutamise „hierarhia“ – suuremates ruumides ääristavad parkettpõrandaid ka suuremad ning esiletungiva profiiliga põrandaliistud, samas kui väiksematest ruumidest leiab madalamaid ning kitsamaid põrandaliiste.

Omalaadse lahendusega on ka **Arkna**, **Kehtna** ja **Lustivere** mõisa peahoones säilinud põrandaliistud, mille profiilid kujutavad endast ühe profiili erinevaid variatsioone.²⁷³

19. sajandi teisel poolel hakati ruumide seinu katma puitpaneelidega. Puitpaneeli võidi ääristada profileeritud liistudega, mis kas erinesid või sarnanesid oma profiilidelt teiste ruumide põrandaliistudega. Näiteks võib **Suuremõisa** mõisast leida puitpaneelide ääreliste, millel on ühesugune profiil teistes ruumides säilinud põrandaliistudega.

Nii ajalooliste kui hilisemate restaureerimiste käigus paigaldatud põrandaliistude kohta, mida käesoleva töö käigus inventeeriti, puudub autoril teave nende ehitusest, ajaloolisest viimistlusest, seinu kinnitamise eripäradest ja hiljem paigaldatud liistude profiilieeskujudest. Samuti pole teada kuivõrd levinud võtteks kujunes ahjude ääristamine põrandaliistudega. Inventeeritud mõisahoonetest võib ahje ümbritsevaid põrandaliiste leida vaid **Arkna** mõisas.

4.7 Kokkuvõtte ja võrdlus Vene mõisahoonete puitpõrandatega

Eesti ja Vene mõisahooned kuulusid ajalooliselt ühtsesse Vene Keisririiki katvasse mõisate võrgustikku. Valduste keskpunktiks olevate härrastemajade esinduslikum väljaehitamine oli seotud mõisnike varakuse ja silmaringi, piirkondlike ehitustraditsioonide ning erinevate stiiliilmingutega. Nii Eesti kui ka Vene mõisaarhitektuuri kujundasid Lääne-Euroopast pärinenud arhitektuurstiilid ja kujundustrendid, mis kohalike ehitustraditsioonide foonil andsid eriilmelisi ning kordumatuid tulemusi. Kuigi Eestimaa ja Liivimaa kubermangud kuulusid Vene Keisririigi koosseisu, olid siinsetele aladele omased siiski tugevad erisused. Erinevalt ülejäänud Venemaast valitses siinset ala baltisakslastest aadelkond. Baltisakslaste seotus nii

²⁷² Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 44, 46, 48, 50, 52.

²⁷³ Samas, ankeedid nr 46, 48, 50, 98, 100, 120, 122.

Lääne-Euroopa kui ka Venemaaga jättis jälje ka kohalikule mõisapärandile. Erinevad eeskujud ilmnevad mõisahoonete arhitektuuris ja sisekujunduse detailides.

Nii Eesti kui ka Vene mõisate puitpõrandate ajalugu algab lihtsatest laudpõrandatest, millele lisandusid alates 19. sajandi esimesest poolest esimesed parkettpõrandad. Eesti ja Vene mõisate parkettpõrandatel on mitmeid sarnasusi: mõisate interjöörides esinesid erinevatel ajastutel ühesuguse kujundusliku ülesehitusega ja mustritüüpidega parkettpõrandad.

Siiski eristuvad Eesti mõisates säilinud parkettpõrandad oluliselt kitsama mustriampluaaga. Eriti märgatav on see alates 19. sajandi teisest poolest, mil Eesti mõisates võis leida peamiselt ruudustik-, kalasaba- ja põimikmustrites parkettpõrandaid. Samal ajal levisid Venemaal erinevate tähemotiividega, intarsia- ja põimitud ruudustikega mustrid, mida ei kohta Eesti mõisate ajaloolistel interjöörivaadetest ega säilinud parkettpõrandate mustrivalikus.

Lisaks ühesugustele parketimustritele võib Eesti ja Vene mõisahoonetest leida identseid bordüüre ning vaheliistudega friisilahendusi. Huvitavaks äratundmiseks kujunes ruudustikmustris ja vaheliistudega bordüür, mida leiab tänapäeval Uderna ja Puurmani mõisates ning mis kattis Aaspere mõisa härrastemaja Hiina toa põrandat ning mis ühtlasi kuulus alates 19. sajandi teisest poolest Venemaal kõige levinumate bordüüride hulka.

Tulles tagasi Eesti mõisahoonetes säilinud parkettpõrandate mustrite juurde, selgub, et siinsetest mõisatest võib leida siiski ka mitmeid parkette, mille mustrite eripärad ei kattu Vene mõisate härrastemajades dokumenteeritud parketimustritega. Mustrierisustel võib olla mitmeid põhjuseid: pole välistatud, et mitmed kaasajani säilinud parkettpõrandad valmistati eritellimusena kindla ruumi interjööri tarvis või tellitud need Lääne-Euroopast.

Sarnasusena saab esile tõsta ka nii Eestis kui ka Venemaal 19. sajandi esimesel poolel levinud kilpparkettide ühesugust konstruktsioonilist ülesehitust. Lisaks kilpide ülesehitusele olid Eesti ja Vene mõisatesse paigaldatud parketikilbid ka ühesuguste mõõtudega.

Kui Venemaal levis kilpparkett kuni mõisaajastu lõpuni, siis Eesti mõisahoonetest leiab alates 19. sajandi keskpaigast parkettpõrandaid, mille detailid liimiti otse laudadest aluspõrandale.

Nii Eesti kui ka Vene mõisates on olnud eluruumide interjöörides suur osakaal laudpõrandatel. Mõlema riigi mõisahoonetes on säilinud nii maalingutega kui ka mustrisse laotud laudadest põrandaid. Kui Venemaal levisid peamiselt kalasabamustris laudpõrandad, siis Eesti mõisahoonetes tõuseb esile laudpõrandatüüp, mille põrandaväli on jaotatud põrandalaudadega neljaks sektoriks. Kohalike ehitustraditsioonide jätkupidavust iseloomustab tõik, et

eelkirjeldatud mustrisse laotud laudpõrandaid paigaldati härrastemajade interjööridesse alates 18. sajandi teisest poolest kuni 19. sajandi lõpuni.

Võimalik, et Vene mõjud Eesti mõisahoonete parkettpõrandate kujunduslikus ülesehituses olid tuntavamad nendes härrastemajades, mille omanike ring oli Venemaaga tihedamalt seotud. Siiski vajab eelkirjeldatud väite tõestamine põhjalikumalt tutvumist erinevate mõisahoonete omanike elulugudega, mille uurimine ei mahtunud käesoleva magistritöö raamesse.

Vene mõjude ilmnemist parkettpõrandatel on ilmselt soosinud ka Eestimaa ja Liivimaa kubermangude lähedus Vene Keisririigi pealinna Peterburiga. 19. sajandi teisel poolel ehitati siinsetele aladele raudteevõrgustik, mis kiirendas märkimisväärselt Eesti ja Vene linnade vahelist transporti ja kaubavedu.²⁷⁴ Tihe transpordiühendus võis soodustada ka Venemaal tööstuslikult toodetud parketi levikut Eesti aladel.

Kuigi Vene mõjud Eesti mõisate puitpõrandatele on äratuntavad, eristuvad siinsetes mõisates säilinud põrandad (üksikute eranditega) oma alalhoidlikumate ja praktilisemate lahenduste poolest.

Nii nagu on Juhan Maiste oma raamatus „Eestimaa mõisad“ tabavalt kirjutanud, polnud Eestimaa mõisatele omased suurejoonelised lahendused. Representatiivne seostus pea alati utilitaarsega ning sellest tulenevalt oli siinsetele mõisatele iseloomulik intiimsus ja ökonoomsusetaju.²⁷⁵

Lihtsamad lahendused arhitektuuris ja interjööris peegeldavad baltisakslastele omast tagasihoidlikumat maitsemeelt. Üksikud kunstilist väärtust kandvad puitpõrandad näitavad, et põrandatele omistati eelkõige utilitaarne roll.

²⁷⁴ K. Arjakas, Eesti raudtee 140. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikogu, 2010, lk 47.

²⁷⁵ J. Maiste, Eestimaa mõisad, lk 150.

5. Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate restaureerimisproblematika

Ajalooliste puitpõrandate restaureerimisproblematika on kaasaegses muinsuskaitstes seotud mitme erineva valdkonnaga. Esmalt kujuneb oluliseks küsimus, mida pidada ajalooliseks puitpõrandaks, sest kõik kihistused markeerivad erinevaid etappe hoone ajaloos. Käesolevas peatükis käsitleb autor ajalooliste puitpõrandatena Eesti rüütlimõisate peahoonetesse 18. sajandi teisest poolest kuni 1918. aastani paigaldatud puitpõrandaid. Olukordades, kus mõisaaegseid põrandaid pole säilinud või kui hoone ruumimuljet kujundavad olulisel määral hilisemad ümberehitused, tuleb töö autori arvates hinnata ka esimese Eesti Vabariigi ja nõukogude ajast pärinevate puitparkettpõrandate väärtuseid kogu ruumi kontekstis.

Kuna paljude Eesti mõisahoonete interjöörides pole säilinud ajaloolisi põrandaid, käsitleb töö autor puitpõrandate restaureerimisproblematika osana lisaks olemasolevate põrandate säilitamisele, konserveerimisele ja restaureerimisele ka rekonstrueerimist ning stiilikriitilist taastamist.

Ajalooliste puitpõrandate restaureerimislahenduste spetsiifika sõltub sellest, kuidas me hindame konkreetse põranda, aga ka ruumi interjööri kui terviku väärtust. Valikukriteeriumid ja võimalikud lahendused on seotud restaureeritava põranda seisundi, mõisahoone restaureerimiskontseptsiooni, restaureerimislahenduste kättesaadavuse (ajaline ressurss, heade meistrite olemasolu jne), teiste interjöörielementide iseloomu, ruumi kavandatava funktsiooni ning hoonesse projekteeritavate tehnosüsteemide ja rahaliste võimalustega. Olukorra iseärasustele vastavate lahenduste leidmine kujundab ajalooliste puitpõrandate edasise saatuse.

5.1 Restaureerimisväärtuste kujunemise alused

Ajaloolise objekti restaureerimisprotsess eeldab säilitatava objekti omapära, kordumatuse ning ülesehituse hindamist. Objekti väärtuste määratlemine laiemas kultuuriloolises kontekstis aitab välja selgitada edasise restaureerimisprotsessi kujundava lähenemise. Selleni jõudmiseks on mitmed teoreetikud pakkunud välja erinevaid väärtuste süsteeme.

Austria kunstiajaloolane Alois Riegl (1858–1905) oli üks esimesi, kes lõi analüütilise väärtuste klassifitseerimise süsteemi.²⁷⁶

²⁷⁶ J. Jokilehto, Arhitektuuri konserveerimise ajalugu. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2010, lk 276.

A. Riegl jagas mälestistele omistatavad väärtused kahte gruppi: 1) mälestusväärtused: vanusest tulenev väärtus, ajalooline väärtus ja kavatsuslik mälestusväärtus; 2) tänapäevased väärtused: kasutusväärtus, kunstiväärtus, uudsusväärtus ja suhteline kunstiväärtus.²⁷⁷

Analüütilise hindamise tulemusena selgitatakse välja objekti ajalooline ja/või kunstiline tähendus, mille alusel selgub kas tegemist on mingi kindla ajastu erakordse või tüüpilise näitega. Taolisi väärtusi omistatakse objektile eelkõige kunstiteadlaste ja ajaloolaste poolt.

Analüütiline väärtuste hindamine põhineb kriteeriumitel, mis aitavad jõuda ajaloolise objektiga seonduvate faktiliste teadmiseni. Taoline lähenemine annab ülevaate ajaloolise objekti kujunemisloost, tegelikust seisundist ning võimaldab hinnata objekti konteksti selle valmimisajaks.

Kui restaureeritavale objektile läheneda vaid analüütilisest aspektist, jääb nende väärtuste tunnetamise protsess ühekülgseks. Seda tajus juba 19. sajandi keskpaigas romantismiperioodil Inglise kunstikriitik John Ruskin (1819–1900), kes rõhutas ajaloolise objekti tunnetuslikku väärtustamist.²⁷⁸

Objekti väärtuste hindamise tulemusi laiendab lisaks analüütilisele hindamisele ajaloolise objekti väärtustamine fenomenoloogilise filosoofia kriteeriumitest lähtuvalt.

Fenomenoloogia tegeleb teadvuse kogemuses olevate asjade uurimise ning lahtimõtestamisega. Erilise tähtsuse omandab subjektiivne tunnetusprotsess, mis on taju, teadmiste, mõtlemise ning kogemuste süntees.²⁷⁹ Erinevalt analüütilisest aspektist, mis püüab toota faktiliselt põhjendatud väärtuseid, on fenomenoloogilisele tähenduste andmise protsessile omane ajas pidev uuenemine ning muutumine. Fenomenoloogiline lähenemine on tuntav ka kaasaegset muinsuskaitse filosoofiat mõjutanud ajaloolase ja kunstikriitiku Cesare Brandi (1906–1988) restaureerimisteoorias, mille kohaselt toimub ajaloolise objekti teadvustamine alati olevikus. Objekti hindamine erinevatel ajahetkedel põhjustab väärtuste pidevat muutumist.²⁸⁰

5.2 Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate väärtuste hindamine

Olgugi, et käesolev magistritöö keskendub Eesti mõisahoonete ajaloolistele puitpõrandatele, moodustavad need ümbritseva interjööri lahutamatu terviku. Puitpõrandate väärtuste hindamisel on oluline vaadelda neid nii konkreetse interjööri kontekstis kui ka Eesti, kui piirkondliku terviku, mõisahoonete ajalooliste ehitustraditsioonide ja interjööride stiiliarengute

²⁷⁷ J. Jokilehto, Arhitektuuri konserveerimise ajalugu, lk 276.

²⁷⁸ J. Ruskin, Arhitektuuri seitse lampi. Tartu: Ilmamaa, 2013, ptk 3.

²⁷⁹ K. Lehar, „Loodus, keskkond või maastik. – Maastik: loodus ja kultuur. Maastikukäsitlusi Eestis. Toim H. Palang, H. Sooväli. Tartu: Tartu Ülikooli Geograafia Instituut, 2001, lk 70.

²⁸⁰ J. Jokilehto, Arhitektuuri konserveerimise ajalugu, lk 292.

taustal. Puitpõrand ei ole ruumidetailide kogumis vaid üks arvuline ühik, vaid moodustab terviku ruumi kujundaja kontseptsioonis objekti valmimisajal.

C. Brandi on väitnud, et „tervik“ manifesteerib ennast jagamatu ühtsusena, mis võib potentsiaalselt eksisteerida ka tema üksikosades, kuid restaureerimine peab baseeruma sellel, mis eeldatavasti on objekti potentsiaalne ühtsus, võttes arvesse tema ajaloolisi ja esteetilisi aspekte.²⁸¹

Kaasaegne muinsuskaitse hindab, tuginedes A. Riegl'i restaureerimisväärtuste kontseptsioonile, Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate juures mälestusväärtustena eelkõige ajaloolist-, vanusest tulenevat väärtust ja tänapäevaste väärtustena originaalmaterjali kunsti- ja kasutusväärtust.

Tänapäevaks säilinud Eesti mõisahooned pärinevad erinevatest ajastutest ja kannavad seega igale ajastule omast erilist individuaalset väärtust. Kõige vanemad mõisahooned on ehitatud 18. sajandil ning nad võivad sisaldada ehitusosi varasematest perioodidest. Tegemist on baroki ja varaklassitslikus stiilis ehitistega. 19. ja 20. sajandi algusesse kuuluvad klassitsistlikud, historitsistlikud ja juugendlikud mõisamajad.

Seega on Eestis säilinud väga erinevatest ajaloolistest stiiliajastutest pärinevaid põrandaid, mis omavad kõik ajaloolist väärtust. Ajalooline väärtus, lisaks ajastupõhiste stiiliisearasustele, ilmneb ka puitpõrandate valmistamise tehnoloogiate eripäradest tulenevates detailide mõõtmete erinevuses, detailide paigutuslikes iseärasustes ja materjalikasutuses.

Nii nagu kõikidele ajaloolistele objektidele, on ka ajaloolistele põrandatele omane vanusest tulenev väärtus, mida muuhulgas iseloomustavad kasutamisest tekkinud puitpõrandate vormi ja värvi muudatused ning teistest teguritest tingitud kahjustused. Puitpõrandate vanusest tulenev väärtus on tihedalt seotud nende ajaloolise väärtusega. Põrandate inimtegevuselised kulumisjäljed on tunnistajateks möödunud inimpõlvete elutegevusele. Nii on võimalik käiguradade põhjal jälgida peamisi liikumistrajektoore ruumides, põrandate puitdetailide põlemiskahjustused näitavad kunagiste tulekollete asukohti ja põrandavärvimuutused võivad anda teavet mööbli paiknemisest.

Puitpõrandate vananemisel on märgilise tähtsusega paatina, mis on põrandatele tekkinud peamiselt värvierinevusega kihistusena nende kasutamise tagajärjel. Kui põrandate puudulikust hooldamisest tingitud mustust on võimalik eemaldada tavapärase hoolduse käigus, siis paatina on puidu pealispinda süüvinud värvimuudatusega kiht, mida pole võimalik eemaldada ilma

²⁸¹ C. Brandi, *Theory of restoration*. Firenze: Nardini, 2005, lk 55.

mehaaniliste meetoditeta. Ajalooliste põrandate vanusest tulenevad muutused on lahutamatu osa puitpõrandate ajaloolisest ja vanuselisest väärtusest, mille eemaldamine vähendab oluliselt originaalmaterjali oreooli.

Määratledes ajalooliste puitpõrandate kunstiväärtust, tuleks uurida ja hinnata põrandate algset ja muutmata kuju, mida soovitakse taastada.

A. Riegl'i arvates ei ole olemas absoluutset ja universaalset kriteeriumi ajaloolise objekti kunstiväärtuse hindamiseks. Tema arvates saab möödunud ajastute kunstiväärtusi hinnata vaid niipalju, kuipalju nad on vastavuses kaasaegsete kunstiväärustega.²⁸² Lähtudes A. Riegl'i teooriast, saab kunstiväärtust omistada vaid kunstilist eesmärki kandvatele objektidele. Minnes Eesti mõisahoonetes säilinud ajalooliste puitpõrandate juurde, võib A. Riegl'i kontseptsiooni kohaselt kunstiväärtust omistada nende hulgast vaid üksikutele kunstiliselt keerukama kujundusliku ülesehituse ja materjalikasutusega parkettidele ja maalingutega ning mustrisse laotud laudpõrandatele.

Samas on töö autor arvamusel, et Eesti mõisaarhitektuuris tuleks puitpõrandate kunstiväärtuse hindamisel väärtustada ka neid põrandaid, mis toimivad osana hoone või ruumi kui arhitektuuriteose kunstilisest väärtusest ja moodustavad sellega ühtse stiililise terviku.

Kõigi eelnevate väärtushinnangute kategooriate kõrval puutub ajalooliste puitpõrandate hindaja kokku ka rariiteetsuse ehk haruldusväärtuse määratlemisega.

Rariiteetseks peetakse haruldasi objekte, mida leidub harva esinevate näidetena ning mis erinevad teistest omataolistest välisilme, ülesehituse ja materjalikasutuse poolest.

Rariiteetsus Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate kontekstis seostub nende kunstilise ja ajaloolise väärtuste hindamise tulemustega. Hinnates puitpõrandate rariiteetsust nende kunstilise väärtuse kaudu võib rariiteetsete puitpõrandate hulka arvata kõik erakordsete mustrite ja keerukama materjalikasutusega parkettpõrandad, maalingutega ja mustrisse laotud laudpõrandad. Eelkirjeldatu põhjal võib töö autori arvates Eestis rariiteetseteks pidada tänapäevani säilinud **Riisipere**,²⁸³ **Udriku**,²⁸⁴ **Uue-Põltsamaa**²⁸⁵ ja **Vatla**²⁸⁶ mõisahoonete erineva kujundusliku ülesehitustega ruudustikmustris parkettpõrandaid, **Kolga**²⁸⁷ ja **Härgla**²⁸⁸

²⁸² J. Jokilehto, Arhitektuuri konserveerimise ajalugu, lk 276.

²⁸³ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 18, 19.

²⁸⁴ Samas, ankeet nr 108.

²⁸⁵ Samas, ankeedid nr 62, 63.

²⁸⁶ Samas, ankeet nr 91.

²⁸⁷ Samas, ankeet nr 13.

²⁸⁸ Samas, ankeet nr 114.

mõisahoonetes säilinud maalitud laudpõrandaid ning mustrisse laotud laudpõrandaid **Alatskivi**,²⁸⁹ **Härgla**,²⁹⁰ **Kolga**²⁹¹ ja **Koordi**²⁹² mõisahoonetes.

Ajaloolise väärtuse poolest saab rariteetseteks pidada kindlatele ajastutele omaseid puitpõrandaid, mida on Eesti mõisahoonetes käesolevaks hetkeks säilinud originaalkujul üksikute näidetena. Nii võib töö autori arvates Eesti kontekstis rariteetseteks pidada näiteks **Kiltsi**²⁹³ ja **Kolga**²⁹⁴ mõisahoonetes säilinud *Parquet de Versailles* mustriga kilpparkettpõrandaid.

Ajaloolise väärtuse põhjal saab rariteetseteks pidada ka kõiki Eesti mõisahoonete puitpõrandaid, mis kannavad valmistamise ajastule omaseid jooni, millele on tunnuslikud puitdetailide ebakorrapärane paigutus, erinevad mõõtmed, konstruktsioonilised ja valmistamistehnoloogiatest tulenenud eripärad. Eelkirjeldatu põhjal kvalifitseeruvad rariteetseks kõik tööstusliku tootmise ajastule eelnenud perioodil, 19. sajandi esimesel poolel valmistatud Eesti mõisahoonete parkettpõrandad. Arvestades ajalooliste puitpõrandate konstruktsioonilisi eripärasid, tõusevad Eesti kontekstis rariteetsetena esile **Alatskivi**²⁹⁵ mõisahoonetes säilinud tööstuslikult toodetud poolpunnlaudadest põrandaid, kuna töö autorile teadaolevalt Eestis taolisi puitpõrandaid rohkem ei leidu.

Töö autori arvates tuleks rariteetsuse määratlemisel vastata muuhulgas küsimusele, millised puitpõrandad klassifitseeruvad ainulaadseteks ja millised tüüpilisteks? Siinjuures ei saa eeldada, et tüüpilised ajaloolised puitpõrandad on selles liigituses vähemväärtuslikud kui ainulaadsed. Kui ainulaadsete puitpõrandate väärtus seisneb nende unikaalsuses ja vanuses, siis tüüpilised puitpõrandad on ajalooliselt väärtuslikud selle poolest, et nad esindavad kindlale ajaperioodile kõige iseloomulikumaid lahendusi. Tuleb aga arvestada, et kui mõni põrand võiski olla algusest peale haruldane, vahest kohe loodud teadliku ambitsiooniga saada teistest eristuv lahendus, siis teisel võib mõni omas ajas tüüpiline põrandalahendus aja jooksul olla omandanud harulduseväärtuse, st seda, mis kunagi oli väga tavaline, on nüüdseks alles vaid üksikjuhtudena.

²⁸⁹ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeedid nr 124, 125, 129, 130, 131.

²⁹⁰ Samas, ankeet nr 114.

²⁹¹ Samas, ankeedid nr 14, 15, 17.

²⁹² Samas, ankeedid nr 72, 74, 75.

²⁹³ Samas, ankeet nr 103.

²⁹⁴ Samas, ankeet nr 11.

²⁹⁵ Samas, ankeedid nr 124, 125, 128, 129.

Kuna põrandad omavad interjööri otsesest funktsionaalset tähendust, on vajalik hinnata nende praktilist kasutusväärtust. Kasutusväärtuse kujundab põrandate ja nende konstruktsioonide säilivusaste. Originaalmaterjali seisukorra hindamisel tuleb kasutada nii visuaalseid kui ka teaduslikke uurimismeetodeid.²⁹⁶

Lisaks olemasolevale kasutusväärtusele tuleb ajaloolisi puitpõrandaid hinnata ka ruumikasutuse tulevikuperspektiivist lähtudes. Arvestama peaks, et originaalmaterjali olemasolu ja selle säilitamine jätkuva kasutamise eesmärgil aitab hoida interjööri ajaloolist omapära ning kordumatust.²⁹⁷

Oluline on rõhutada, et kuigi põrandate hindamisprotsess on eelkõige seotud ruumis visuaalselt vaadeldava põranda osaga, on samaväärselt oluline väärtustada põrandate ajaloolisi aluskonstruktsioone, mis moodustavad lahutamatu terviku põranda pealmise osaga. Aluspõrandate konstruktsioonilised lahendused kannavad endas informatsiooni ajalooliste ehitusvõtete ja tehnoloogiate iseärasustest ja arengutest.

Puitpõrandate väärtuste hindamine analüütilisel meetodil on ja jääb muinsuskaitse väärtuskriteeriumite kujundamise oluliseks osaks. Siiski võib analüütilise meetodi ühekülgsus tuua kaasa ajalooliste objektide muinsuskaitseliste väärtuste hindamise tulemused, mille alusel võivad kujuneda universaalsed, objekti spetsiifika, algupära ja subjektiivse autentsuse vähesest tunnetamisest mõjutatud lahendused.

Kuna ajaloolised puitpõrandad moodustavad olulise osa ümbritseva ruumi interjöörist, kandes oma osa ruumikujunduslikus esteetikas, on oluline nende hindamine ka fenomenoloogilisest aspektist lähtuvalt.

Ajaloolise interjööri fenomenoloogilisel hindamisel tuleb kasutada tajumisprotsessi, et mõista objekti kujundaja algset kunstilist ja praktilist taotlust luua objekt interjööri elemendina antud vormis ja väljenduslikkuses. Ajalooliste puitpõrandate hindamine mainitud viisil võimaldab vajaliku tähelepanelikkusega arvestada kogu ruumikujunduse aktsente ja tähendust.

Ajalooliste puitpõrandate väärtuste mitmekülgse hindamise võti peitub iga hindaja laialdastel teadmistel ja vastutustundel, mis eeldab kõikide hindamismeetodite ärakasutamist ja nende tulemuste arvesse võtmist restaureerimisotsuse kujundamisel.

²⁹⁶ K. Konsa, Artefaktide säilitamine, lk 32.

²⁹⁷ J. Earl, Building Conservation Philosophy, lk 74.

5.3 Eesti mõisahoone ajalooste puitpõrandate tüüpkahtused

Puitpõrandate kahtustate eripärad on seotud hoone üldise ehitusliku seisundiga. Mõisahoonetest, mis on olnud järjepidevas kasutuses, leiab suurema tõenäosusega paremas seisukorras säilinud originaalseid puitpõrandaid. Kõige halvemini säilinud põrandad asuvad seevastu pikemat aega tühjalt seisnud mõisahoonetes. Olulisteks faktoriteks põrandate säilimisel on mõisahoonete stabiilne sisekliima ning järjepidev hooldamine. Seega võib Eesti senise kogemuse põhjal öelda, et intensiivne kasutus ning sellest tulenev kulumine kahtustab põrandaid kokkuvõttes vähem, kui hoone hüljatusest ning hooldamatusest tulenevad probleemid (niiskuskahjustused, tulekahjud, rüüstamine).

Eesti mõisahoonete puitpõrandatel leidub mitmeid erinevate tekkepõhjustega kahtustusi.

5.3.1 Puitpõrandate füüsikalised kahtustused

Sarnaselt ülejäänud interjööri puitdetailidega on puitpõrandad tundlikud hoone sisekliima muutuste suhtes. Kuna puit on hügrokoopne materjal, reageerib see õhuniiskuse muutusele. Suurimad puitpõrandate niiskuskahjustused on tekkinud eelkõige kasutuseta mõisahoonetes. Kütmata ruumidesse kogunenud niiskus ning väliskliimast sõltuvale sisekliimale iseloomulikud järsud temperatuurimuutused, mõnel juhul ka katuse läbijooksud, põhjustavad puitpõrandate detailide paisumist ning kokkutõmbumist. Teatud piirides ei too taoline protsess põrandate puitdetailidele pöördumatuid kahtustusi. Pikema aja jooksul põhjustab detailide mõõtmete pidev muutumine puidu lõpliku deformeerumise.

Puitdetailide kujumuutused on nähtavad paljude Eesti mõisahoonete laud- ja parkettpõrandate juures: niiskusolude muutumine on põhjustanud puitdetailide piki- või ristikaardumise. Kui parkettpõrandate puitdetailide puhul võib märgata peamiselt pikikaardumist, siis põrandalaudade puhul esineb kõige rohkem ristikaardumist ehk kõmmeldumist (ill 217, 218).

217. Kaardunud parketidetailid Anija mõisa härrastemajas.

218. Kõmmeldunud põrandalauad Alu mõisa härrastemajas.

Lisaks eelkirjeldatule on puidu pidev paisumine ja kahanemine põhjustanud paljude Eesti mõisahoonete puitpõrandate detailide pragunemist ning murdumist. Eelkirjeldatud kahjustused moodustavad ühtlasi ka levinuima puitpõrandate kahjustuste liigi. Kuigi pragunemist võib täheldada ka laudpõrandates, on see rohkem levinud parkettpõrandate puhul. Pragunenud puitdetailidega põrandaid võib kohata nii kasutuseta kui ka kasutuses olevatest mõisahoonetest (ill 219, 220). Praod põrandates on märgatavad peamiselt ruumides, kuhu on paigaldatud radiaatorid või kütetorustik.

219. Murdunud parketidetailid Härgla mõisa härrastemajas.

220. Pragunenud friisliidid Lustivere mõisa härrastemajas.

Mitmes mõisahoones on liigniiskuse tingimustes paisunud parkettpõrandate puitdetailid hügrokoopsuspiiri saavutamisel aluspõrandalt eraldunud. Niisketes tingimustes paisuv puit põhjustab juhtudel, kus konstruktsioonelementide horisontaalsuunalise liikumise võimalused on piiratud (näiteks on parketilipid naelutatud aluspõrandale), tugevaid vertikaalsuunalisi paigutusi, mistõttu osa põrandalaudu või parketilippe/kilpe surutakse, n.ö. “trügitakse”, üles (ill 221). „Trügijõu“ tulemusena moodustuvad põrandal nn niiskuserked ehk omalaadsed vaod, kühmud ja muhud, mis ekstreemjuhtudel võivad olla poole meetri kõrgused või kõrgemadki.

221. Aluspõrandalt eraldunud parketi puitdetailid Uue-Põltsamaa mõisa härrastemajas.

Füüsikaliste kahjustuste hulka kuuluvad ka puitpõrandate värvusemuutused. Värvuse muutumist võib põhjustada nii pikaajaline otsese ultraviolettkiirguse mõju puidu enda struktuurile kui ka põrandaid katvatele viimistluskihtidele (vahad, lakid, värvid) ning ilma täpsemate laboratoorsete uuringuteta ei ole võimalik nende mõjude tekke- ja toimimismehhanisme lähemalt analüüsida.

5.3.2 Keemilised kahjustused

Eesti mõisate peahoonete puitpõrandate keemilised kahjustused esinevad peamiselt parkettpõrandate puhul, mille detailid on liimitud laiadest laudadest aluspõrandale. Ajalooliselt kasutati parkettpõrandate puitdetailide liimimiseks loomseid liime, eelkõige nahaliimi.²⁹⁸ Kuna tegemist on vees lahustuva liimiga, on see tundlik ruumi niiskustaseme muutuste suhtes. Kondiliim kaotab liialt kuivades, aga ka liialt niisketes tingimustes oma vastupidavuse.²⁹⁹ Hapraks muutunud liimühendus on põhjustanud mitmete mõisahoonete parkettpõrandate puitdetailide eraldumise aluspõrandast (*ill 222*).

222. Liigniiskuse mõjul parketi kilbi alusraamilt eraldunud puitdetailid. Kolga mõisa peahoone.

5.3.3 Bioloogilised kahjustused

Eesti mõisahoonete puitpõrandate bioloogiliste kahjustuste tekkimine on seotud hoone ebastabiilse sisekliimaga. Kuigi puidu biokahjustusi võivad tekitada nii bakterid kui ka aktinomütseedid, on kõige sagedamateks puitpõrandate kahjustajateks eelkõige seened.³⁰⁰ Puitu kahjustavate seente seas eristatakse puidu pinnal arenevaid seeni, puitu värvivaid ja lagundavaid seeni. Kõige suuremat kahju põhjustavad puitu lagundavad seened ehk mädanikud.³⁰¹

²⁹⁸ V. Kõrbe, suuline vestlus autoriga, 15.09.2015. Märkmed autori valduses.

²⁹⁹ K. Kõnsa, Artefaktide säilitamine, lk 210

³⁰⁰ Samas, lk 211.

³⁰¹ Samas, lk 211.

Seentele sobilikud kasvutingimused tekivad peamiselt niisketesse puuduliku ventilatsiooniga põranda konstruktsioonidesse. Puitu lagundavate seente kahjustuste tulemusena kaotab põranda aluskonstruktsioon oma kandevõime ning see põhjustab põranda vajumist. Seenkahjustustega on probleeme olnud näiteks **Saku**,³⁰² **Inju**³⁰³ ja **Lasila**³⁰⁴ mõisahoonetes, kus mädanikkahjustustega talad kaotasid osaliselt oma kandevõime. Kui Inju ja Lasila härrastemajades kahjustas mädanik vaid põranda aluskonstruktsiooni, siis Saku mõisa peahoone saalis levis mädanik ka parketilippide alla, põhjustades nende aluspõrandast eraldumise.³⁰⁵

Kõige ohtlikumad ja kiiremini levivad on mädanikkahjustused hoonete esimeste korruste ja soklikorruste pinnasele rajatud laudpõrandates, kus nende tekkimisele võib kaasa aidata ka pinnase tõstmise või oluline vertikaalplaneeringuline muutus hoone ümbruses. Pinnasel põrandate bioloogiliste kahjustuste eripärad ning nende vältimise ja likvideerimise võimalused on keerukas ning kompleksne probleem, kuuludes pigem konstruktori kui konservatori kompetentsi ning käesolevas töös seda lähemalt ei vaadelda. Pealegi on vaatluse all olnud suuremates rüütlimõisates seda tüüpi põrandaid ka üsna vähe säilinud.

Aluskonstruktsioonide kahjustuste ulatuse ning sellest tulenevalt ka ajalooliste põrandakatete säilitatavuse senisest adekvaatsemal hindamisel on kindlasti suur potentsiaal kaasaegsetel instrumentaalsetel mittelõhkuvatel uurimismeetoditel, mida tuleks põrandate uurimisel edaspidi rohkem kasutada.

5.3.4 Mehaanilised kahjustused

Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate mehaanilistel kahjustustel on erinevad tekkepõhjused. Kulumiskahjustuste levik on seotud mõisaahoone kasutusfunktsiooni ning puitpõrandate hooldamise eripäradega. Seega leiab suuremate mehaaniliste kahjustustega puitpõrandaid peamiselt nendest mõisatest, mille põrandad saavad suurema kasutuskooormuse osaliseks ning on hooldamata.

Suurem osa Eesti mõisahoonete puitpõrandate mehaanilistest kahjustustest on tekkinud igapäevaelu tagajärjel toimunud kulumisest. Vanade laudpõrandate üheks iseloomulikumaks „kahjustuseks“ on põrandalaudadesse kulunud käigurajad. Käigurajad on hästi loetavad ka

³⁰² AS Restor, Saku mõisa peahoone. Ehitustööde aruanne, MKA, s A-5015, lk 71.

³⁰³ M. Rähni, Inju mõisa peahoone. I korruse interjööride 2013. a restaureerimistööde aruanne, MKA, s A-11918, lk 29.

³⁰⁴ E. Kaldam, Lasila mõisa peahoone. Remont- restaureerimistööde muinsuskaitsejärelevalve aruanne, MKA, s A-5597, lk 4.

³⁰⁵ AS Restor, Saku mõisa peahoone. Ehitustööde aruanne, MKA, s A-5015, lk 71.

parkettpõrandates, eriti ukseorvades paiknevatel mustriväljadel, mille puitdetailid on tihti kulunud vaid paari millimeetri paksuseks (*ill 223, 224*).

223. Käigurajad Anija mõisahoone laudpõrandas.

224. Paari millimeetri paksuseks kulunud spoonlehtedega parketkilbid Hiiu Suuremõisa mõisahoones.

Lisaks käimisjälgedele, võib ajaloolistel puitpõrandatel leida märke mööbli nihutamisest ning ümberpaigutamisest, mille tulemusena on põrandale tekkinud kriimud. Tõsisemaid kahjustusi Eesti mõisahoonete ajaloolistele puitpõrandatele on tekitanud klaverite liigutamine, mis on põrandatele jätnud sügavad vaod (*ill 225*). Väga halva toimega on olnud ka koolisaalide kasutamine võimlatena, eriti sellega seoses aset leidnud pallimängud (parkettidele halvasti mõjuv tugev vibratsioon) ning raskete riistvõimlemisvahendite liigutamine ruumis. Paljud sellisel viisil kasutatud saalide originaalpõrandad on praeguseks hävinud.

225. Klaveri liigutamisest tekkinud vaod Alatskivi mõisahoone saali laudpõrandal.

Eesti mõisahoonete puitpõrandatel leidub ka hoolimatust suhtumisest põhjustatud mehaanilisi kahjustusi. Näiteks võib **Alatskivi** mõisahoonest leida mustrisse laotud laudadest põranda, mille peale oli nõukogude ajal asetatud plekkahi. Ahju kütmise tulemusena on põrand osaliselt

söestunud. Väiksemaid põlemisjälgi põrandatel võib näha ka mitmetes teistes mõisahoonetes (ill 226, 227).

226. Söetunud põrandalauad Alatskivi mõisahoones.

227. Söestunud ja määrdunud parkett Vatla mõisahoones.

Ajalooliste puitpõrandate seisukorda on halvendanud hilisemate kattekihtide, sealhulgas sekundaarsete puitpõrandate paigaldamine. Hilisemad põrandakatted on tavaliselt naelutatud või kleebitud otse ajaloolistele puitpõrandatele.

Ajalooliste põrandate, eriti parkettpõrandate olukorda on halvendanud põrandate mitteprofessionaalsed sondaažid, mille tulemusel on lõhutud vanade puitpõrandate heas seisukorras detaile.

Täiendavaid põrandate mehaanilisi kahjustusi Eesti mõisahoonetes on tekitanud ebaühtlased põrandate aluskonstruktsioonide vajumised, mille tõttu on parketilippide vahele tekkinud üle põrandavälja jooksvad praod. Vajumiste põhjused võivad olla väga erinevad, alates hoone vundamentidega seotud tõsistest probleemidest või vahelae talaotste pehkimisest kuni ebaprofessionaalselt kavandatud ja/või teostatud remonditöödeni alumisel korrusel, mille käigus on läbimõttlematult eemaldatud tugikonstruktsioone.

5.4 Puitpõrandate restaureerimisotsuse kujunemine

Põrandate restaureerimisotsus kujuneb mitmete erinevate tegurite koosmõjul. Enne restaureerimismetoodika valikut tuleb restaureeritavates ruumides viia läbi uuringud, mis annavad vastused küsimustele: 1) kas restaureeritavates ruumides on ajaloolised põrandad säilinud, 2) millises seisukorras on säilinud põrandad ning nende aluskonstruktsioonid.

Kuigi restaureerimisotsuse kujunemine on seotud ajalooliste põrandate olemasolu ja nende seisukorraga, on sobivaima lahenduse leidmisel oluline ka hoone üldine restaureerimiskontseptsioon. Erinevad võimalikud rõhuasetused ajaloolise hoone kui terviku taastamisel (kas ruumides säilitatakse ja eksponeeritakse üheaegselt erinevaid kihistusi või

taastatakse mingile kindlale ajastule iseloomulik ilme, kas säilivad ruumide senised funktsioonid või võetakse need kasutusele uuel otstarbel jne) mõjutavad mõistagi ka põrandate restaureerimisotsuse kujunemist. Oluline on ka erinevate ekspertide kaasamine juba projekteerimise varases faasis, seda eriti hoonete puhul, kus kavandatakse tervet ehitist hõlmavat kapitaalset remonti-restaureerimist. Eriti tuleb rõhutada seda, et teostatud uuringute tulemused jõuaksid ka eriosade (elektrisüsteem, ventilatsioon, küte, veevarustus jne) projekteerijateni ning kujuneks pidev koostöö konservaatori, inseneride ja sisekujundajate vahel. Tõenäoliselt näiteks ei saa kavandada põrandakütet ruumi, kus on *in situ* eksponeerimist nõudvad parketid, mida kavatsetakse ilma üles võtmata konserveerida, samas mõjutab seinaradiaatoritega küttelahendus kogu ruumi edasist kujunduskontseptsiooni jne.

5.4.1 Restaureerimisotsuse kujunemine ajaloolise põranda säilimisel

Ajaloolise puitpõranda taastamisel on võimalik kasutada mitmeid alternatiivseid meetodeid. Restaureerimisotsuse vastuvõtmisele peab eelnema ajaloolise puitpõranda kahjustuste määramine. Olenevalt puitmaterjali seisukorrast ja väärtuste hindamisest võib ajalooliseid põrandaid säilitada, konserveerida ja restaureerida.

Säilitamisena mõistetakse kaasaegse muinsuskaitse valdkonnas ajaloolise objekti hoidmist olemasolevas seisukorras. Vastavalt Burra hartale on säilitamise rakendamine sobilik olukorras kus objekt omab olulist kultuurilist tähtsust või mille säilimise eripärad ei anna piisavalt teavet objekti konserveerimiseks.³⁰⁶ Vastavalt eelkirjeldatud definitsioonile ei hõlma säilitamine objekti kindlustamist ega seisundi muutmist.

Säilitamistegevuste hulka võib siiski lugeda kaitset objekti edasise kahjustumise ja lagunemise eest.³⁰⁷ Näiteks võib ajaloolise objekti seisundi stabiliseerimiseks muuta ruumi sisekliima näitajaid ja takistada päikesevalguse (UV-kiirguse) ligipääsu. Säilitamistegevuseks loetakse ka ajaloolise objekti seisundi dokumenteerimist.³⁰⁸

Tulles Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate juurde, saab säilitamispõhimõtteid rakendada vaid nende põrandate puhul, mille seisund võimaldab nende edasist kasutamist *in situ* ajaloolises interjööris.

Kuna säilitustegevus välistab ajalooliste põrandate mistahes seisundimuudatused, hõlmab säilitamine sekundaarsete kattekihtide eemaldamist, ajalooliselt väärtusliku puitpõranda puhastamist lahtisest mustusest ja põrandale sobivate sisekliima tingimuste loomist.

³⁰⁶ Burra harta, Artikkel 12, 1979.

³⁰⁷ K. Konsa, Artefaktide säilitamine, lk 32.

³⁰⁸ Samas, lk 32.

Säilitamispõhimõtete rakendamist raskendab see, kui restaureeritavate mõisahoonete puitpõrandad on jõudnud staadiumisse, kus nende edasine säilimine sõltub suuremakaalulisest sekkumisest põranda seisundi kindlustamisel, kui seda pakub säilitamise tegevusraamistik. Samuti ei taga säilitamispõhimõtete järgimine põrandatele pikaajalisemat kaitset olukorras, mil ruumi kavandatud funktsioon näeb ette senise kasutuskooormuse märgatavat tõusu.

Põrandate säilitamispõhimõtete järgimine pakub pigem ajutist lahendust ning seda tuleks rakendada olukorras, mil ajaloolised põrandad avastatakse mõisahoonest, millel puudub lähiajal väljavaade kasutatava hoonena. Kuna tühjalt seisvates mõisahoonetes pole võimalik luua põrandate seisukorda stabiliseerivaid ja edasist lagunemist peatavaid sisekliima tingimusi, on äärmiselt oluline roll säilinud põrandakihistuste dokumenteerimisel. Oluline on koguda infot nii põranda konstruktsiooni kui ka kujunduslike detailide eripärade ja materjalikasutuse kohta. Kogutud teave omandab olulise väärtuse olukorras, kui ajalooline põrand peaks hävima.

Säilitamisele ja hooldamisele kuuluvad mõistagi ka juba konserveeritud põrandad, mille seisund ei eelda lähiajal uut aktiivset sekkumist. Oluliste muudatusteta säilitada saab ka konserveerimata-restaureerimata, ent rahuldavas seisundis põrandad ruumides, mille praegune kasutusintensiivsus on suhteliselt madal ja mida lähiajal remontida ei kavatseta, näiteks laudpõrand mõisakooli õpikutelaona kasutatavas ruumis. Säilitamisena võib mõtestada ka mõningaid preventiivsele konserveerimisele suunatud tegevusi, millega objekti enda seisundisse otseselt ei sekkuta, näiteks väärtustatava põranda ajutist kinni katmist (näiteks papi või vineertahvlitega) remondi- või kolimistöode ajaks ning ka juhul, kui möödapääsmatu on mõne ruumi ajutine kasutamine viisil, mis võiks põrandat kahjustada.

Puitpõrandaid, mille seisund võimaldab neid kasutada ajaloolise ruumi osana, kuid mille edasine säilimine eeldab täiendavate säilitamismeetodite kasutamist, võib konserveerida. **Konserveerimisena** mõistetakse kaasaegses muinsuskaitstes tegevust, mille eesmärgiks on kindlustada objekti olemasolev olukord. Konserveeriv lähenemine põhineb originaalmaterjali respektseerimisel ning tagasipööratavuse printsiipide arvestamisel.³⁰⁹ Konserveerimistöodel peab üldjuhul kasutama traditsioonilisi materjale ja töövõtteid, kuid kaasaegsed muinsuskaitse normdokumendid ei välista ka tänapäevaste materjalide ja töövõtete kasutamist, mis võivad pakkuda mitmekülgsemaid konserveerimisvõimalusi.³¹⁰

³⁰⁹ Burra harta, Artikkel 3, 1979.

³¹⁰ Burra harta, Artikkel 4, 1979.

Puitpõrandate konserveerimistöode hulka võib lugeda hilisemate ruumi üldmuljet moonutavate põrandakihistuste eemaldamist, ajaloolise põrandal aluskonstruktsiooni kindlustamist, aluspõrandast eraldunud põrandalaudade või parketi puitdetailide kinnitamist ning põrandate puhastust. Kuna konserveerimistöode eesmärgiks loetakse ajaloolise objekti kasutatavasse seisundisse viimist,³¹¹ võib töö autori arvates konserveerimise hulka lugeda ka ajalooliste puitpõrandate viimistlemist. Viimast eriti juhtudel, mil varasemaid viimistluskihte ei eemaldata, näiteks laudpõrandale kantakse uus värvikiht vanade kihtide peale. Endiste kihistuste eemaldamise puhul (ilma suurema lihvimiseta, näiteks nn *speedheater*'i abiga) on tegemist juba millegi konserveerimise ja restaureerimise vahemaile kuuluvaga, vanade viimistluskihtide eemaldamisel koos (masin)lihvimisega aga kindlasti juba restaureerimistöoga.

Puitpõrandate konserveerimist saab rakendada olukorras, kus ajalooline puitpõrand on täielikult säilinud ning selle kahjustuste likvideerimine ei nõua puitpõrandal originaalmaterjali asendamist.

Sarnaselt säilitamisele on konserveerimine mõeldav eelkõige nende põrandate puhul, mille seisukord võimaldab nende edasist täisväärtuslikku kasutamist interjööri osana. Kuna restaureerimislahenduse valik on seotud ruumi funktsiooni ja hoone üldise restaureerimiskontseptsiooniga, võib konserveerimine pakkuda lahendust vaid üksikute hästi säilinud põrandate puhul.

Puitpõrandate konserveerimine võib osutada problemaatiliseks eelkõige suurema kasutusintensiivsusega ruumides. Sõltuvalt seisukorrast võib konserveerimine olla nendes ruumides küll sobiv lahendus ülesehituslikult vastupidavamate laudpõrandate seisundi kindlustamisel, kuid ajalooliste parkettpõrandate tulevikuperspektiivi arvestades võib konserveeriv lähenemine edasise säilimise tagamisel osutada ajutiseks ning ebapiisavaks.

Kuna konserveerimine ei hõlma puitpõrandate hilisematest viimistluskihtidest vabastamist ning kulunud puitdetailide väljavahetamist, ei pruugi see anda interjööri restaureerimisel ka soovitud esteetilisi tulemusi. Seda eriti olukordades, kus restaureerimiskontseptsiooni eesmärgiks on ruumi või terve hoone esinduslikkus.

Juhul kui ajaloolise põrandal puitmaterjal on tugevasti kulunud (põrand on määrdunud, sisaldab hilisematel perioodidel tehtud sobimatuid parandusi ja põrandal aluskonstruktsiooni seisukord ei võimalda põrandal edasist säilitamist olemasoleval kujul) või hoone

³¹¹ K. Kõna, Artefaktide säilitamine, lk 32.

restaureerimiskontseptsioon näeb ette interjööride ajaloolise ilme taastamise, võidakse langetada otsus restaureerimise kasuks.

Restaureerimise eesmärgiks on taastada kahjustatud objekti esialgne terviklikkus.³¹² Veneetsia harta (1964) kohaselt võib restaureerimist teostada vaid siis kui sellest sõltub objekti edasine säilimine või see aitab rõhutada objekti esteetilist ja ajaloolist väärtust.³¹³ Restaureerimistööd peavad tuginema põhjendatud valikutel, ning lõppema seal, kus algab hüpotees.³¹⁴

Ajalooliste puitpõrandate puhul tähendab see, et restaureerijatel on piisavalt infot põranda puitdetailide mõõtmete ja nende paigutuslike iseärasuste ning konstruktsioonilise ülesehituse kohta.

Veneetsia hartas on rõhutatud, et kaasaegsed lisandused ning parandused peavad kandma meie ajastu iseloomu ning olema originaalist eristatavad.³¹⁵

Ajalooliste puitpõrandate puhul hõlmab restaureerimine aluskonstruktsiooni parandamist/uuendamist, hilisematest viimistluskihtidest puhastamist, puuduolevate laudade/parketidetailide asendamist originaali eeskujul, kohtparanduste tegemist ja viimistlemist.

Kõik eelkirjeldatud tööd tõstatavad küsimuse, milline on puitpõrandate restaureerimistööde ulatuse optimaalne piir, et need tagaks ajaloolise põranda säilimise, kasutatavuse ja esteetilise terviklikkuse. Bioloog Kurmo Konsa rõhutab, et säilitatavat objekti ei tohi töödelda rohkem, aga ka vähem kui kahjustuse likvideerimiseks või seisundi stabiliseerimiseks on vajalik.³¹⁶

Kuigi paljudel ajaloolistel põrandatel esineb tüüpkahtusi, on neil kõigil erinev kahjustuste määr. Seega pole võimalik puitpõrandate restaureerimisel rakendada universaalseid lahendusi. Kahjustuste erinevus tingib erinevate meetodikate kasutamise. Põrandate restaureerimismetoodika on individuaalne ning sõltub restaureerimistööde teostaja oskustest ning läbiproovitud tehnikate efektiivsusest.³¹⁷

Paljudel juhtudel piirdub restaureerimine vana puitpõranda plommimise, proteesimise või lihvimisega. Plommimiseks nimetatakse väikesemõduliste puiduparanduste tegemist, kus hävinud puitu süvistatakse sobiva kujuga pesa, millesse liimitakse sisse parandustükk. Kõige levinum proteesimisviis kujutab endast kahjustunud põrandalaudade jätkamist talade kohalt.³¹⁸

³¹² K. Konsa, Artefaktide säilitamine, lk 32.

³¹³ Veneetsia harta, 1964.

³¹⁴ Burra harta, Artikkel 14, 1979.

³¹⁵ Veneetsia harta, 1964.

³¹⁶ K. Konsa, Artefaktide säilitamine, lk 36.

³¹⁷ Sama on välja toonud tapeetide restaureerimise puhul K. Kallaste oma doktoritöös. K. Kallaste, Preservation of wallpapers as a parts of interiors. Doktoritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2013, lk 153.

³¹⁸ V. Kõrbe, Laudpõranda restaureerimine. Käsikiri. Koopia magistratöö autori valduses.

Kui puitpõrandate plommimine ja proteesimine kujutavad endast kohtparandusi kahjustuse suurusest lähtuvalt, siis lihvimine hõlmab tavapäraselt terve puitpõranda ebatasasuste ühtlustamist ning hilisematest viimistluskihtidest puhastamist.³¹⁹ Ajalooliste puitpõrandate masinlihvimises nähakse Eesti restaureerimispraktikas küll efektiivset ja odavat meetodit, mis on arvestatav piiratud eelarvega restaureerimistöodel, kuid millel on siiski kahetine väärtus. Nii saadakse küll sile ja erialase taustata tavavaataja jaoks esmapilgul kena ning puhtana mõjuv pind, kuid lihvimise käigus eemaldatakse põrandalt puitmaterjali kiht, mis on ajaloolise väärtusega originaalmaterjali osa ja kannab selle iseloomulikke omadusi.

Tunnustatud Inglise puitpõrandate restaureerija Jasper Weldon peab masinlihvimist üheks kõige radikaalsemaks puitpõrandate restaureerimismeetodiks.³²⁰ Lihvimise tulemusena hävib põrandate kasutamise ja kulumise tulemusena tekkinud paatina, mida J. Weldon kutsub üles vaatlema vana puitpõranda lahutamatu osana.³²¹ J. Welsoni sõnul tuleks puitpõranda paatinale läheneda samamoodi kui antiikmööblit restaureerides, kus üldjuhul nähakse ette paatina säilitamine.³²²

J. Weldon soovib vanadele puitpõrandatele iseloomuliku tumenenud kihi säilitamiseks põrandate käsitsi puhastamist tärpentini ja kaabitsaga.³²³

Põranda lihvimine on töö autori arvates põhjendatud vaid neil juhtudel, kui seda nõuab ruumi kõrge kasutatavus, esindusotstarve või kui ebaühtlane põrand ei võimalda ohutut liikumist. Küsitavaks võib pidada ka värvieemalduskeemia ohtrat kasutamist vanade puitpõrandate puhastamisel, sest tugevad kemikaalid võivad imbuda puitu ning nende mõju on raske prognoosida. Põranda puhastamise meetodi ning puhastamise (vanade viimistluskihtide ja paatina eemaldamise) määra üheks oluliseks valikukriteeriumiks on siiski ka see, milline on kavandatav lõppviimistlus: kas laudpõrand kavatakse uuesti värvida või hoopis õlitada.

Lisaks sobivaima restaureerimismetoodika valikule on oluline roll paranduste ja asendamiste tegemiseks kasutataval puitmaterjalil. Küsimus milliseid materjale kasutada, omab puitpõrandate restaureerimisel kesksel tähtsust.³²⁴

³¹⁹ V. Kõrbe, Laudpõranda restaureerimine. Käsikiri. Koopia magistr töö autori valduses.

³²⁰ J. Weldon, Timber floors, 2009. – The Building Conservation.

<http://www.buildingconservation.com/articles/timberfloor/timberfloor.htm>, (vaadatud 05.02.2016).

Directory, 2004.

³²¹ Samas.

³²² Samas.

³²³ Samas.

³²⁴ J. Vali, intervjuu. Küsitles autor, 1.10.2015. Transkriptsioon ja helisalvestis magistr töö lisades.

Parketmeisterid soovitavad puitpõrandate restaureerimiseks kasutada originaalmaterjaliga võimalikult sarnase kiustruktuuriga puitu, mis reageerib ruumi sisekliima muutustele originaalpõranda puitmaterjaliga sarnasel viisil.³²⁵ Esteetiliselt tervikliku tulemuse huvides ei saa vähem tähelepanu pöörata ka uue puitmaterjali värvile, puidusüüle ning oksakohtadele. Restaureerimisel kasutatava puitmaterjali esteetilisest-visuaalsed omadused on määrava tähtsusega ennekõike parkett- ja värvimata laudpõrandate taastamisel.

Uute puitdetailide kinnitamisel soovitatakse järgida originaalpõranda puhul kasutatud meetodeid, mis aitavad kaasa uute ja vanade puitosade paremale ühildavusele.³²⁶ Detailide liimimisel tuleb arvestada, et vanade puitdetailide kinnitamiseks on tõenäoliselt kasutatud loomseid liime. Uue liimi valimisel tuleks jälgida, et liim võimaldaks uute puitdetailide liikumist, kui ruumi niiskusel aastaaegade vaheldumisest tingituna muutuvad.

Vanade ja uute puitosade ilme ühtlustamisele aitab kaasa nende viimistlemine. Traditsiooniliselt on laudpõrandaid värvitud linaõlivärviga, pleegitatud või seebitatud, parkettpõrandaid on peamiselt õlitatud. Aja jooksul on tööstuslikult toodetud värvid, lakid, õlid ja vahad need meetodid välja tõrjunud.³²⁷ Kaasaegses põrandate restaureerimispraktikas pole põrandate erinevate viimistlusvahendite osas kujunenud välja kindlat eelistust. Parkett- ja laudpõrandaid harilikult lakitakse, õlitatakse ja vahatatakse. Viimistlusvahendi valik sõltub peamiselt ruumi kasutuskooormusest. Õlitamine sobib pigem vähemkõivadatesse ruumidesse ning eeldab protseduuri kordamist kindla ajavahemiku tagant.³²⁸ Samas lakk loob tugevama kaitsekihi põrandatele, mis on igapäevaselt aktiivsemas kasutuses. Uue viimistlusvahendi valimisel on oluline kindlaks teha, mil moel on põrand olnud algselt viimistletud. Üldiselt pole võimalik kord vahatatud või õlitatud põrandat lakkida või vastupidi.³²⁹

Olukorras, kus ajalooline põrand on säilinud vaid osaliselt üksikute fragmentidena ning selle säilitamine originaalasukohal eeldab kallist ning suuremahulist restaureerimist, võib kaaluda selle osalist või täielikku rekonstrueerimist.

Rekonstrueerimiseks nimetatakse kaasaegses muinsuskaitstes tegevust, mis hõlmab hävinud objekti uuesti üles ehitamist originaali eeskujul. Burra hartas on rõhutatud, et rekonstrueerimine on lubatud ainuüksi olukorras, kus ajalooline objekt on tugevasti kahjustunud või kaotanud ümberehituste käigus oma algupärase ilme ning kui see aitab kaasa ajaloolise objekti edasisele

³²⁵ V. Kõrbe, Laudpõranda restaureerimine. Käsikiri. Koopia magistr töö autori valduses.

³²⁶ Sama.

³²⁷ R. Soodla, K. Männik, Puitpõrand. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik, 2011.

³²⁸ J. Vali intervjuu. Küsitles autor, 1.10.2015. Transkriptsioon magistr töö lisades.

³²⁹ R. Soodla, K. Männik, Puitpõrand..., 2011.

säilimisele.³³⁰ Rekonstrueerimine peab tuginema originaalobjekti kujunduslikku ja konstruktsioonilist infot koondavale alusmaterjalile, mille põhjal on võimalik taastada objekti algne välisilme. Puitpõrandate rekonstrueerimine on töö autori arvates valikuvõimaluseks ainult nendes olukordades, kus ruumi kasutuskoormus ei võimalda originaalpõranda edasist säilitamist.

Ajalooliste puitpõrandate puhul on rekonstrueerimine mõeldav ka olukorras kus ajalooline põrand on küll fragmentidena säilinud, kuid see annab piisavalt infot põranda algse terviklahenduse kohta. Rekonstrueerivatest lahendustest juhul, kui originaalpõrand pole säilinud, on antud ülevaade eraldi alapeatükis 6.3.3 (Restaureerimisotsuse kujunemine ajaloolise põranda mitesäilimisel).

Kuna kaasaegne restaureerimisfilosoofia väärtustab originaalmaterjali maksimaalset säilitamist, võib kaaluda originaalpõranda heas seisukorras fragmentide (osalist) restaureerimist ning eksponeerimist originaali eeskujul rekonstrueeritud põranda osana tingimusel, et rekonstrueeritud põranda osa on selgelt eristatav originaalist.

Kõikidel eelkirjeldatud juhtudel (puitpõranda säilitamisel, konserveerimisel, restaureerimisel ja rekonstrueerimisel) sõltub ajaloolise põranda restaureerimisotsus ka ruumi funktsioonist ja ruumi ning hoone üldisest restaureerimiskontseptsioonist.

Määravaks kriteeriumiks ajalooliste puitpõrandate restaureerimisotsuse tegemisel on ruumi funktsiooni ja kasutuskoormuse võimalikult täpne määratlemine. Ruumi kasutuse määratlemine esindus- või tavakasutuses ruumina võimaldab valida puitpõranda restaureerimiseks sobivaima meetodika. Iseenesest sarnases seisundis ja sarnase harulduseastmega põranda otstarbekas restaureerimisotsus võib ruumis, mida kavatsetakse edaspidi kasutada esindusrestorani või abiellumisteremooniate saalina, olla väga erinev võrreldes ruumiga, mida kavatsetakse kasutada näiteks magamistoana. See puudutab nii üldist lähenemist (säilitada, konserveerida, restaureerida, rekonstrueerida) kui ka konkreetsemaid üksikaspekte, näiteks viimistlusviisi (kas laudpõrand värvida või õlitada).

Lähtudes kaasaegsetest muinsuskaitsealistest arusaamadest tuleb olemasolev ja edasist kasutamist võimaldav ajalooline puitpõrand üldjuhul säilitada, sõltumata ruumi funktsioonist ja hoone üldisest restaureerimiskontseptsioonist.

Ruumi funktsiooni ja hoone restaureerimiskontseptsiooni problemaatika kerkib aga esile juhtudel, mil säilinud puitpõranda seisukord ei võimalda selle eesmärgipärast kasutamist

³³⁰ Burra harta, Artikkel 17, 1979.

lähiperspektiivis ja see ei toeta tervikliku interjööri loomist lähtuvalt hoone või ruumi restaureerimiskontseptsioonist. Säilitamist mitte võimaldav seisukord võib siin tähendada nii põrandakatte enda halba seisundit (näiteks väga paljude kahjustustega ja äärmiselt õhukeseks kulunud parkett) kui ka aluskonstruktsiooni seisukorda (seenkahjustused talades, mille likvideerimine paratamatult eeldab põrandakatte eemaldamist).

Töö autori arvates tuleneb nendel juhtudel põranda restaureerimisotsus ülejäänud ruumi ajalooliste interjöörielementide säilimise ja taastamise võimalikkusest ja ulatusest.

Juhul, kui puitpõrand moodustab ülejäänud interjöörielementidega ajaloolise ja esteetilise terviku, kuid selle seisukord ei võimalda põranda säilitamist originaalkujul, tuleks see rekonstrueerida originaali eeskujul arvestades kaasaegse muinsuskaitse tavaid.

Juhul, kui ruumi interjööri ajalooline tervik on kaotanud ümberehituste käigus oma algupärase ilme ja ruumi funktsioon näeb ette tavakasutusest kõrgema intensiivsusega kasutuse, võib töö autori arvates halvas seisukorras puitpõranda asendada kaasaegse (st vajadusel ajaloolisest ka kujunduslikult ja/või ülesehituslikult erineva) puitpõrandaga või isegi ruumi funktsioonist ning kujundustervikust lähtuva muud liiki põrandaga.

Omaette juhtumid on eriotstarbelised ruumid, mille kavandatavat kasutusviisi ja asukohta hoones ei ole võimalik muuta, näiteks väärtusliku parkettpõranda avastamine ruumis, mida on tarvis kasutada hooldushaigla palatina või restorani kööginä. Sellistel juhtumitel tuleb originaalsubstantsi hävitamisele kindlasti eelistada selle kinni katmist, kusjuures enne tuleb ajalooline põrand hoolikalt dokumenteerida ja kattekihtide valik ning kinnitamise meetodika peaks sündima sisekujundaja ja konservaatori koostöös.

5.4.2 Restaureerimisotsuse kujunemine mitme ajaloolise põrandakihistuse säilimisel

Harvematel juhtudel võib põrandate uurimisel selguda, et ruumis on säilinud mitu ajaloolise põranda kihistust. Põhiküsimusteks sellisel juhul kujuneb: milline kihistus on ajalooliselt ja esteetiliselt kõige väärtuslikum ning millise põrandakihistuse seisukord võimaldab selle eksponeerimist ajaloolise interjööri osana.

Veneetsia hartas on öeldud, et erinevate ajastute kihistusi tuleb maksimaalselt säilitada, kuna stiiliühtsus ei ole restaureerimise lõppülesandeks. Kui mälestis kannab erinevate ajastute jooni, on ühe kihi eemaldamine õigustatud ainult sel juhul, kui eemaldatavad detailid pole

väärtuslikud, kui arhitektuuriline kompositsioon kujutab endast pärast restaureerimist silmapaistvat väärtust ajaloolisest või esteetilisest seisukohast.³³¹

Kõrvaldamisele määratud elementidele hinnangu andmisel ja nende eemaldamise otsustamisel peavad osalema projekti autor, muinsuskaitse spetsialistid ja objekti omanik. Kui esteetiliste ning ajalooliste argumentide kõrvale kerkivad olulisena tehnilised küsimused (kas mingi kihistus on üldse restaureerimiskõlbulik), tuleb otsustusprotsessi kaasata vastavate praktiliste kogemustega restauraator ja seda soovitavalt juba projekteerimise ajal, sest ajaloolise põranda säilitamise ning eksponeerimise võimalikkusest võib mõnel juhul sõltuda ka kogu ruumi või terve hooneosa perspektiivne kasutusviis ning laiem restaureerimis- ja kujunduskontseptsioon.

Kui restaureerimisotsus näeb ette pealmise põrandakihistuse säilitamist ja selle restaureerimist, tuleb kindlustada alumise põrandakihistuse edasine säilimine. Vastavalt olukorrast võib see hõlmata aluskonstruksiooni tugevdamist, kohtparanduste tegemist, puhastamist, vahekihiga eraldamist.

Alumise põrandakihistuse eksponeerimist saab õigustada vaid siis, kui alumise kihistuse ainulaadsus ületab oluliselt pealmise kihistuse väärtust. Eelkirjeldatud otsuse langetamisel peab arvestama, et sellega kaasneb pealmise ajaloolise põrandakihistuse puitmaterjali osaline või täielik hävimine.

Enne pealmise kihistuse eemaldamist tuleb uurida, milline meetod võimaldab selle eemaldamist võimalikult väikeste kahjustustega ja kas puitmaterjali on võimalik „taaskasutada“ ruumides, kus puudub ajalooline põrand. Kuigi muinsuskaitse normdokumendid näevad ette ajalooliste objektide säilitamist originaalasukohas, on nende ümberpaigutamine õigustatud juhul, kui sellest sõltub nende edasine säilimine.³³²

Lähtudes kaasaegsest muinsuskaitse filosoofiast, mis väärtustab kõikide ajalooliste kihistuste säilitamist, peaks restaureerimiskontseptsioon pakkuma lahendusi ka eemaldatavate põrandakihistuste eksponeerimiseks. Kaaluda võiks pealmiste põrandakihistuste eksponeerimist analoogselt seinte viimistluskihtidele, mis vormistatakse ribasondaažidena. Olukorras, kus restaureerimisotsus näeb ette alumise põrandakihistuse säilitamise, võiks kaaluda pealmise põrandakihistuse osalist säilitamist ja eksponeerimist. Seda võiks teha eelkõige ruumi vähemkaidaval alal, näiteks selle ühes nurgas.

Juhul kui restaureerimisotsus näeb ette pealmise põrandakihistuse säilitamise võib kaaluda alumise põrandakihistuse osalist eksponeerimist nn „arheoloogilise aknana“.

³³¹ Veneetsia harta, 1964.

³³² Burra harta, Artikkel 9, 1979.

Kuigi erinevate kihistuste eksponeerimine annab ruumisolijatele teavet interjööri erinevatest viimistluskihtidest ning iseloomustab selle kujunemist läbi aja, peab siiski arvestama, et erinevate kihistuste liigselt innukas eksponeerimine võib lõpuks mõjuda ruumi esteetilist terviklikkust häiriva didaktilise lahendusena. Töö autori arvates tuleks nn laigutamismeetodit kasutada eelkõige olukordades, kus kunstiliselt väärtuslike viimistluskihtide eksponeerimine on mõisahoone restaureerimiskontseptsiooni üks eesmärkidest ning kui see annab olulist teavet konkreetse ruumi kujunemisloost.

Restaureerimisproblemaatika üheks keerukamaks küsimuseks mitme ajaloolise põrandakihistuse olemasolul on eksponeerimisvaliku tegemine arvestades interjööri stiililist üldmuljet. Juhul kui ruumis säilinud pealmine põrandakihistus moodustab ülejäänud interjööri ühtse stiililise terviku ja on heas seisukorras, ei ole põhjendatud varasema kunstiliselt väärtuslikuma kihistuse eelistamine. Situatsioonis, kus pealmine ruumiga ühtse stiililise terviku loov põrandakihistus eeldab kulukat ja töömahukat restaureerimist, tuleks analüüsida, kas restaureerimise eesmärgiks seatakse ruumi stiililise terviklikkuse säilitamine või harukordse puitpõranda eksponeerimine ja vaadeldavus.

Kui mõisahoone ajalooline põrand on säilinud hilisema (nt nõukogudeaegse) põrandakihistuse all, on põranda restaureerimisotsus suuresti seotud ülejäänud interjööridetailide säilimise mahu ja iseloomuga. Hilisema põrandakihistuse eemaldamine on sellisel juhul põhjendatud siis, kui restaureerimiskontseptsioon näeb ette interjööridetailide restaureerimise ja eksponeerimise. Juhul, kui ruum on kaotanud oma „mõisaaegse“ ilme ning kui interjööri kujundavad hilisemad ümberehitused, tekib küsimus kas ajaloolise põrandakihistuse, eriti parkettpõrandate eksponeerimine hilisemate ümberehituste käigus muutunud ruumis on antud juhul parim lahendus. Töö autori arvates võib mõisaaegse puitpõranda, kui ainsa interjööridetaili, taastamine sellisel juhul anda vastuolulise lahenduse. Seda eriti ruumides, mille kaasaegsest funktsioonist tulenevad interjöörilahendused oponeerivad ajaloolise põranda kujunduslikule ülesehitusele. Sellisel juhul võib restaureeritud põrand hakata mõjuma ülejäänud interjöörist eristuva „museaalina“.

Vaatamata sellele, milliseid põrandakihistusi soovitakse restaureerida ja eksponeerida, tuleb säilinud põrandakihistused põhjalikult dokumenteerida.

5.4.3 Restaureerimisotsuse kujunemine ajaloolise põranda mittesäilimisel

Olukorras, kus pole säilinud ühtegi ajaloolist põrandakihistust või põranda fragmendid ei anna piisavalt teavet põranda algse kujundusliku ja konstruktsioonilise ülesehituse kohta, tuleb viia

läbi täiendavad arhiiviuuringud. Uuringute eesmärgiks on leida allikaid (ajaloolised interjöörivaated, mälestused, ruumi kirjeldused), mis võiksid sisaldada infot ruumi interjööri kui ka põranda originaallahenduse kohta. Nende olemasolu või puudumine on aluseks põranda restaureerimisotsuse kujunemisel.

Juhul kui arhiiviuuringute tulemusena saadakse teavet ruumi ajaloolise põrandalahenduse kohta, võib kaaluda selle **rekonstrueerimist**. Kuna rekonstrueerimine võib põhineda vaid dokumentaalsetel tõenditel, peavad allikad andma piisavalt infot ruumis paiknenud põranda kujundusliku lahenduse eripära ning materjalikasutuse kohta.

Olukorras, kus puudub teave ruumi põranda originaallahenduse kohta, võidakse langetada otsus stiilikriitilistel hinnangutel põhineva lahenduse kasuks, mida töö autor nimetab **stiilikriitiliseks taastamiseks**.

Stiilikriitilistel hinnangutel tugineva lahenduse peaks välja töötama sisearhitekt koostöös muinsuskaitse spetsialistiga, kes on kursis Eesti mõisahoonete interjöörikujuanduse eripäradega.

Stiilikriitiline põrandate taastamine võib tugineda nii ajaloolistel eeskujudel (näiteks teised sama mõisahoonete sarnase funktsiooniga ruumide põrandad, teistes sama arhitekti kavandatud või muude interjööridetailide poolt väga sarnastes hoonetes leiduvad põrandad) kui ka sisearhitekti visioonil ruumi sobivast põrandast.

Kuigi puitpõrandate, eelkõige parketi, stiilikriitiline taastamine põhineb suuresti subjektiivsetel valikutel, ei tohiks see töö autori arvates eirata Eesti mõisahoonete puitpõrandatele omaseid jooni. Stiilikriitiline taastamine ei peaks põhinema ainuüksi ajalooliselt levinud mustrite kopeerimisel vaid selle eesmärgiks võiks pigem olla kindlal ajastul levinud kujundusvõtete mitmekülgne tõlgendamine.

Lisaks ajaloolistele eeskujudele võib põrandate stiilikriitiline taastamine põhineda ka üksikutel ajaloolise põranda fragmentidel, mis ei paku küll teavet põranda terviklahenduse kohta, kuid mis annavad osalise ettekujutuse põrandas kasutatud detailidest ning nende paiknemisest. Vastavalt kaasaegsele restaureerimispraktikale, mis väärtustab ajaloolise materjali maksimaalset säilitamist, võiks töö autori arvates sellisel juhul põranda taastamisel ruumi restaureerimiskontseptsioonist lähtuvalt kaaluda ka ajaloolise põranda originaaldetailide eksponeerimise võimalikkust. Seda eriti juhul, kui restaureerimiskontseptsiooni eesmärgiks on eksponeerida interjööride erinevaid viimistluskihistusi.

Olukorras, kus ajaloolised põrandad pole säilinud, on põrandate taastamine seotud eelkõige hoone restaureerimiskontseptsiooni ning edasise kasutusfunktsiooniga. Eriti teravalt tõusetub küsimus põrandate taastamislahendustest olukorras, mil mõisahoone interjöörides on hilisemate ümberehituste käigus säilinud vaid üksikud „mõisa aega“ meenutavad interjöörielemendid. Põrandate taastamine rekonstrueerides või stiilikriitilistel hinnangutel on töö autori arvates kohane vaid siis, kui ruumi või hoone restaureerimiskontseptsiooni eesmärgiks on luua mõisahoone ajastupõhine „ajalooline“ interjöörilahendus. Juhul, kui seda teha ei planeerita või see pole võimalik arvestades ruumifunktsiooni tuleks töö autori arvates juhinduda kaasaegsetest muinsuskaitse tavadest, mille alusel peaks taastatava põranda materjali valikul lähtuma mõisahoones traditsiooniliselt ruumifunktsiooni põhiselt kasutatud põrandamaterjalidest.

Olukorras, kus ruumides pole vanemaid põrandakihistusi, kuid on säilinud 20. sajandi jooksul paigaldatud sekundaarsed puitpõrandad, tuleks töö autori arvates ruumide restaureerimisel hinnata olemasolevate põrandate sobivust ülejäänud interjööoriga ning kaaluda nende edasise säilitamise võimalikkust. Mainitud puitpõrandate restaureerimine on põhjendatud olukordades, kus ruumi interjöörilahendust tervikuna on kujundanud hilisemad ümberehitused või kui säilinud põranda kujunduslik ülesehitus ei põhjusta vastuolusid ruumi ajaloolise ilme taastamisega. Seda eriti juhtudel, mil ruumides on säilinud hilisemad, paljudes mõisates hoone koolina kasutamise seonduvad kalasabamustriga parkettpõrandad, mille kujunduslik ülesehitus sarnaneb 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses mõisahoonetesse paigaldatud kalasabamustris parkettpõrandatega.

5.5 Kokkuvõte

Mõisahoone taastamise üheks etapiks kujuneb tavapäraselt ka ajalooliste puitpõrandate restaureerimislahenduste väljatöötamine. Sobivaima meetodi valimine tugineb puitpõrandate seisukorra väljaselgitamisel ja väärtuste määratlemisel. Sõltuvalt olukorra spetsiifikast on ajalooliseid puitpõrandaid võimalik säilitada, konserveerida, restaureerida või rekonstrueerida. Olukorras, kus põrandaid pole säilinud ning puudub info konkreetse ruumi või konkreetse hoone mõisaaegsete põrandakihistuste kohta, võib kaaluda vastavalt hoone restaureerimiskontseptsioonile ja funktsioonile põrandate stiilikriitilist taastamist ajalooliste põrandate eeskujul.

Eelkirjeldatud meetoditel põrandate taastamine omab olulist rolli restaureeritud ruumi esteetilise tervikmulje kujundamisel: vastavalt restaureerimiskontseptsioonile võib põrandast

kujuneda nii ruumi dominant kui ka neutraalne foon teiste ajalooliste interjöörielementide esile tõstmiseks. Rõhuasetuse määramisel tuleb arvestada hoone ja ruumi funktsiooni ning restaureerimisprotsessiga seotud erinevate osapoolte (tellija, muinsuskaitse, kasutaja), ootustega. Kompromisside leidmine peaks igal juhul põhinema ajaloolise põranda maksimaalsel säilitamisel ajaloolise interjööri osana.

6. Ülevaade Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate senisest restaureerimispraktikast

Eesti mõisahoonete puitpõrandate restaureerimiseks on senini kasutatud mitmeid erinevaid meetodeid. Hoone restaureerimiskontseptsiooni ning -lahenduste väljatöötamine on põhinenud mõisahoonete muinsuskaitse eritingimustel, kus on määratud hoone väärtuslikud detailid ning nende restaureerimisvajadus.

Sobivaimate restaureerimislahenduste leidmisel on mänginud määravat rolli põrandate seisukord ja hoone funktsioon. Kuna enamik restaureeritud ajaloolistest põrandatest asuvad mõisahoonetes, millel on kaasajal ühiskondlik funktsioon, on tulnud lahenduste leidmisel arvestada ruumide kasutuskoomuse eripäradega.

Juhtudel, kus ühiskondlikus kasutuses olevate ajalooliste hoonete taastamisel on tulnud arvestada piiratud rahaliste ressurssidega, on põrandate restaureerimiskontseptsiooni loomine seisnenud kompromissi otsimises interjööride esteetilise tervikmulje taasloomise ning ruumide maksimaalse kasutatavuse vahel.

Eravalduses olevate ühiskondliku kasutusotstarbeta mõisahoonete taastamisprotsessis, kus rahalised vahendid pole omanud olulist rolli, on ajalooliste põrandate taastamisel olnud võimalik teostada ajamahukamaid ja kulukamaid ajalooliste põrandate restaureerimis- ning rekonstrueerimistöid.

Uurides Eesti mõisahoonete muinsuskaitse eritingimusi ning väärtuslike detailide nimekirju, selgub, et paljud ajaloolised puitpõrandad olid enne restaureerimist pikalt hooldamata ning märkimisväärselt kahjustunud. Sellest tulenevalt pole olnud võimalik Eesti mõisahoonete puitpõrandate restaureerimisel järgida pelgalt säilitamisele omaseid printsiipe. Ka põrandate konserveerimine, mis on piirdunud nõukogudeaegsete põrandakatete eemaldamise ning nende alt välja tulnud ajalooliste põrandate puitdetailide kinnitamise ja viimistlemisega, on olnud võimalik vaid üksikute hästi säilinud põrandate puhul.

Tulenevalt puitpõrandate seisukorrast on paljude Eesti mõisahoonete puitpõrandate taastamisel järgitud restaureerimise printsiipe. Siiski leiab mitmetest mõisahoonetest põrandaid, mille taastamisel on tulnud põrandat suuremal või vähemal määral rekonstrueerida.

Olukorras, kus põrandaid ei ole säilinud, on põrandate taastamisele lähenetud mitmel erineval viisil. Sõltuvalt hoone või ruumi restaureerimiskontseptsiooni eripäradest on ajalooliseid põrandaid ajaloolise allikmaterjali eeskujul rekonstrueeritud või taastatud stiilikriitilistele

hinnangutele tuginedes. Ajalooliste puitpõrandate ja allikmaterjalide puudumisel on paljud mõisahooned saanud endale ka kaasaegse lahendusega puitpõrandad.

Kuna töö autor leidis puitpõrandate restaureerimist puudutavat lähemat teavet vaid taasiseseisvumise järgsel perioodil restaureeritud mõisahoonete muinsuskaitsealistest aruannetest ning restaureerimisprojektidest, ei anta käesolevas töös eraldiseisvat ülevaadet nõukogudeaegsest puitpõrandate restaureerimispraktika eripäradest.

Töö autor, tuginedes mõisahoonetes läbi viidud inventeerimistele ja magistritöö raames tehtud intervjuudele, on seisukohal, et nõukogudeaegne puitpõrandate taastamine ei erinenud oluliselt kaasaegsest restaureerimispraktikast. Tõsi, teatud viimistlusmaterjalid (lakid, liimid) ja töövõtted võisid olla erinevad, kuid seda saab lähemalt uurida alles siis, kui peaks tekkima vajadus neid põrandaid tulevikus uuesti kapitaalselt restaureerida ning selle käigus on võimalik konstruktsioone avada ning teha laboratoorseid analüüse.

6.1 Puitpõrandate restaureerimine

Paljude Eesti mõisahoonete puitpõrandate restaureerimine on kujutanud endast mitmeetapilist protsessi. Sõltuvalt põranda seisukorrast on restaureerimistööd enamikel juhtudel hõlmanud peamiselt põranda pealmise kattedekihi (laud- või parkettpõrandate) taastamist. Siiski on mitmetes mõisates tulnud põrandakatte materjali vajumise tõttu restaureerida ja kindlustada ka põranda aluskonstruktsioone.

6.1.1 Põrandate aluskonstruktsioonid

Eesti mõisahoonete puitpõrandate aluskonstruktsioonide restaureerimisprotsessis on tavapäraselt piiratud kas puitpõrandate pehkinud või seenkahjustustega puitlaagide proteesimise või täieliku väljavahetamisega.

Sõltuvalt kahjustatud piirkonna ulatusest on aluskonstruktsiooni restaureerimiseks eemaldatud osaliselt või täielikult pealmine põrandakatte materjal.

Mitmel pool on pärast põrandakonstruktsiooni avamist teostatud vanade ja asendatud puitlaagide antiseptimist. Nii on toimitud näiteks **Illuka**,³³³ **Kostivere**³³⁴ ja **Inju**³³⁵ mõisahoonete põrandate restaureerimisel.

Laagide eemaldamist ning osalist väljavahetamist on tinginud ka põrandakonstruktsioonide vajumised, mis on põhjustanud põranda ebatasasust ning vetruvust. Näiteks olid Kostivere

³³³ J. Jõgi, Illuka mõisa restaureerimisaruanne. MKA, s A-3520, lk 11.

³³⁴ M. Pärtel, Kostivere mõisa peahoone. MKA, s A-10951, lk 7.

³³⁵ M. Rähni, Inju mõisa peahoone. I korruse interjööride 2013. a restaureerimistöde aruanne. MKA, s A-11918, lk 56.

mõisahooned saali põranda ebatasastused põhjustatud asjaolust, et ruumi põrandalaagid paiknesid paralleelselt ruumi pikiteljega, mis tingis põranda keskel parkettpõranda kerget vajumist. Edasise vajumise ennetamiseks paigaldati põranda restaureerimise käigus täiendavaks toetuseks laagidele ristipidises suunas karpraudtalad.³³⁶

Põrandate avamisi on lisaks aluskonstruksioonide restaureerimisele teostatud ka elektrijuhtmete, torude ja kaablite paigaldamise eesmärgil. Kommunikatsioonide paigaldamiseks on valitud tavaliselt ruumid, kus paiknevad laudpõrandad, kuna laudu on võrreldes parketiga lihtsam aluskonstruksioonilt eemaldada ning hiljem tagasi paigaldada.

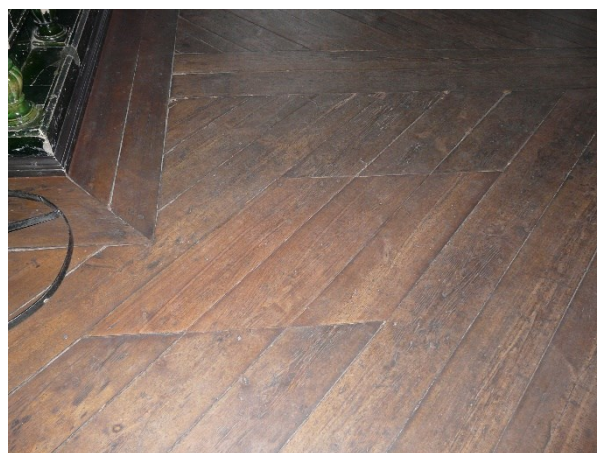
6.1.2 Laudpõrandad

Eesti mõisahoonetes on laudpõrandate restaureerimisele lähenetud mitmel erineval viisil. Laudpõrandate hea säilivuse korral on restaureerimine piirdunud peasjalikult laudade puhastamisega hilisematest viimistluskihtidest, masinlihvimise ning viimistlemisega.

Suuremate kahjustuste korral on põrandalaudu tavaliselt plommitud ja proteesitud, säilitades nõnda maksimaalselt põrandate originaalmaterjali. Plommitud laudpõrandaid võib leida näiteks **Koordi**,³³⁷ **Vohnja**³³⁸ ja **Vääna**³³⁹ härrastemajast, proteesitud laudpõranda **Alatskivi**³⁴⁰ mõisahoonest (*ill 228, 229*).

228. Plommitud laudpõrand Koordi mõisahoones.

229. Proteesitud laudpõrand Alatskivi mõisahoones.

Pehkinud või tugevate kulumisjälgedega laudu on tavapraselt asendatud terve te põrandalaudadega. Selleks on kasutatud nii mõisahooned muudest ruumidest pärinevaid kui ka täiesti uusi põrandalaudu.

³³⁶ M. Pärtel, Kostivere mõisa peahoone. MKA, s A-10951, lk 7.

³³⁷ R. Vaiksoo, Koordi mõisa peahoone. Muinsuskaitse aruanne. MKA, s A-6550, lk 31.

³³⁸ J. Rumm, Vohnja kool-lasteaia restaureerimise ja remonttööde muinsuskaitse aruanne. MKA, s A-8870, lk 7.

³³⁹ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 28.

³⁴⁰ O. Suuder, Alatskivi mõisa peahoone esimese korruse osa ruumide restaureerimistööde aruanne. MKA, s A-8813, lk 12.

Mitmetes mõisahoonetes on tekitanud probleeme põrandalaudade vahelised praod. Kitsamate pragude puhul on piirdutud pragude kittimisega, milleks on kasutatud eelkõige linaõlikitti. **Hummuli** mõisas kasutati põrandalaudade pragude täitmiseks ka värnitsas leotatud nõõri ja saepurutäidisega kitti.³⁴¹

Kuna eelkirjeldatud meetodid pakuvad efektiivset lahendust vaid kitsamate pragude täitmisel, siis mitmesentimeetriste pragude täitmiseks on kasutatud peamiselt puitliiste. Just nii on restaureeritud näiteks **Koordi** härrastemajas paiknevad laudpõrandad, kus kitsamad praod on täidetud kitiga ning laiemad praod puitliistudega.³⁴² Pragude eemaldamise eesmärgil on põrandalaudu ka üles võetud ning paigaldatud uuesti laagidele nõnda, et need jääksid tihedalt üksteise vastu. Nii on toimitud näiteks Inju härrastemajas.³⁴³

Eelkirjeldatud meetodeid on kasutatud ka mitmete parkettide laudadest aluspõrandate restaureerimiseks, mille käigus on parketi puitdetailid osaliselt või täielikult aluspõrandalt ajutiselt eemaldatud.

Eesti mõisahoonetes säilinud laudpõrandate viimistlemiseks on kasutatud peamiselt põrandaõli. Üksikutes mõisates on põrandaid viimistletud ka õlivaha (nt **Anija** mõisa härrastemajas)³⁴⁴ ja õlivärviga (nt **Aruküla**³⁴⁵ ja **Olustvere**³⁴⁶ mõisahoones).

Kuigi Eesti mõisahoonete ajalooliste laudpõrandate seniste restaureerimislahenduste valik on valdavalt olnud seotud nende kahjustuste spetsiifikaga, leidub mõisahoonetes laudpõrandaid, mille restaureerimine on võetud ette lähtuvalt hoone restaureerimiskontseptsioonist tulenevatest esteetilisest eesmärkidest. Esteetiliselt terviklikuma ruumimulje saavutamiseks ja parema hooldatavuse eesmärgil on laudpõrandatelt eemaldatud viimistluskihid ja neid on lihvitud, kititud ning viimistletud. Eelkirjeldatud viisil on laudpõrandaid restaureeritud nii esindusfunktsiooni kandvates kui ka tavakasutuses olevates ruumides. Seega võib lihvitud ja viimistletud laudpõrandaid leida nii nendest ruumidest, kus eesmärgiks on olnud tervikliku ajaloolise interjööriahenduse loomine, kui ka ruumidest, kus nimetatud eesmärk puudub. Eelkirjeldatud viisil on ajalooliseid laudpõrandaid komplekselt restaureeritud mõisahoonetes, kus ajalooliste interjööridetailide algupärase ilme taastamine on olnud

³⁴¹ E. Needo, A. Needo, Hummuli mõisa peahoone. Sisekujunduse projekti korrektuur. MKA, s P-16740, lk 23.

³⁴² R. Vaiksoo, Koordi mõisa peahoone. Muinsuskaitsearuanne. MKA, s A-6550, lk 31.

³⁴³ M. Rähni, Inju mõisa peahoone. I korruse interjööride 2013. a restaureerimistööde aruanne. MKA, s A-11918, lk 56.

³⁴⁴ L. Täheväli Stroh, Anija mõisa peahoone. Restaureerimistööde muinsuskaitsejärelevalve aruanne. MKA, s A-11249, lk 6.

³⁴⁵ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid, ankeet nr 28.

³⁴⁶ E. Sova, Olustvere mõisa peahoone. Restaureerimise ja ümberehituse arhitektuurne põhiprojekt. MKA, s P-15339, lk 15.

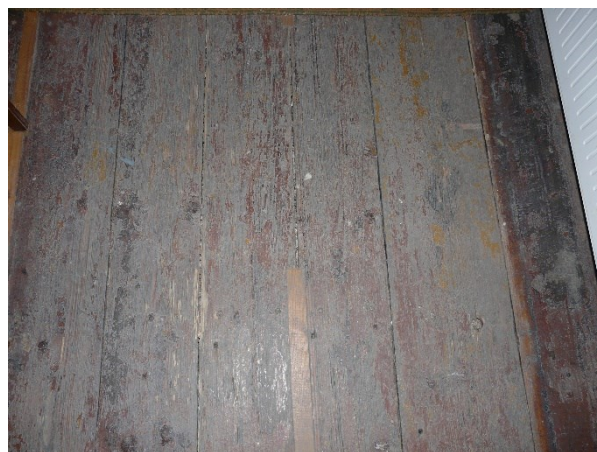
restaureerimiskontseptsiooni üheks peamiseks eesmärgiks ja kus on see olnud võimalik rahaliste ressursside olemasolu tõttu.

Mõnevõrra erinev lähenemine on tuntav nende mõisahoone laudpõrandate restaureerimislahendustes, mis on olnud mõjutatud praktilistest kaalutlustest ja piiratud rahalistest ressurssidest. Erinevad lähenemised ühe mõisahoone laudpõrandate restaureerimisel on hästi nähtavad näiteks **Suure-Kõpu** mõisahoones, kus esinduslikkuse ja ruumide rikkaliku sisekujunduse taastamine on olnud põhikorruse restaureerimiskontseptsiooni üheks eesmärgiks. Nii on selle korruse koosseisu kuuluvas käesoleval hetkel õpetajate toana kasutatavas ruumis vaadeldav hilisematest viimistluskihtidest puhastatud, lihvitud ja õlitatud laudpõrand (*ill 230*). Restaureeritud laudpõrandal on oluline roll juugendlike lae- ja seinamaalingutega ruumi tervikliku üldmulje loomisel.

Ruumide restaureerimiskontseptsiooni rõhuasetuse muutus on hästi tuntav mõisahoone teise korruse ruumides, kus koolile sobilikud praktilised lahendused on kaalunud üles mõisaaegse ruumimiljöö taastamise. Ajalooliselt eluruumidena kasutatud ruumide restaureerimisele on lähenetud olemasolevat olukorda konserveerivalt. Teisel korrusel paiknevaid mõisaaegseid laudpõrandaid on osaliselt küll plommitud, kuid erinevalt esimesel korrusel säilinud laudpõrandast, pole teise korruse laudpõrandaid varasematest viimistluskihtidest puhastatud ega lihvitud (*ill 231*).

230. Õpetajate toa restaureeritud laudpõrand Suure-Kõpu mõisahoones.

231. Laudpõrand Suure-Kõpu mõisahoone teisel korrusel.

Kui hinnata ajalooliste laudpõrandate senist restaureerimispraktikat, ilmneb, et senini valitseva „trendi“ kohaselt on laudpõrandatelt restaureerimistöode käigus eemaldatud nii viimistluskihid kui ka paatinaga puidukiht. Teistest erineva lähenemisega tõusevad esile Järvamaal paikneva **Aruküla** mõisahoone restaureeritud laudpõrandad, millelt ei eemaldatud puhastamise käigus

tumenenud paatinakihti (ill 232).³⁴⁷ Puitpõrandate restaureerimispraktikat puudutava pikaajalise diskussiooni mõjuna on võimalik Aruküla laudpõrandate puhul täheldada suhtumise muutumist restaureeritavasse objekti, mille tulemuseks on unikaalne ajaloolist puitpõrandat väärtustav lahendus.

232. Laudpõrand Aruküla mõisahoones.

Laudpõrandate restaureerimisel Eesti mõisahoonetes pole piiratud vaid mõisaaegsete laudpõrandate taastamisega. Olemasoleva materjali maksimaalse taaskasutamise eesmärgil on mõisate härrastemajades restaureeritud ka nõukogude perioodil paigaldatud laudpõrandaid. Seda on tehtud eelkõige mõisahoonetes, mille restaureerimiskontseptsioon on loodud nii restaureerimistöõde piiratud ressursse arvestades kui ka ideestikul, mille kohaselt on väärtustatud olemasolevate, hästi säilinud kuid erinevatest ajastutest pärinevate interjöörielementide alles hoidmist ning edasist kasutamist. Hilisemaid laudpõrandaid on restaureeritud ruumides, mida ajalooliselt on kasutatud nii esindus- kui eluruumidena. Näiteks on Järvamaal paikneva Aruküla mõisahoone kunagises krahvinna magamistoas restaureeritud nõukogudeaegne kitsastest laudadest põrand.³⁴⁸

6.1.3 Parkettpõrandad

Võrreldes laudpõrandatega, mille taastamisega on puutunud kokku enamikes restaureeritud mõisahoonetes, on paljud tänaseni säilinud parkettpõrandad siiani restaureerimata. Nimelt asub märkimisväärne osa Eesti mõisahoonete ajaloolistest parkettpõrandatest tühjalt seisvates või veel restaureerimata mõisate härrastemajades. Uurides mõisahoonete restaureerimistöõde muinsuskaitselisi aruandeid, selgub, et restaureeritud parkettpõrandaid võib käesoleval hetkel leida umbes 20 mõisahoonest.

³⁴⁷ T. Schvede, suuline vestlus autoriga 06.05.2015. Märkmed autori valduses.

³⁴⁸ Sama.

Sarnaselt laudpõrandatega on paljude Eesti mõisahoone ajalooliste parkettpõrandate restaureerimine piirdunud hilisemate viimistluskihtide eemaldamise, lihvimise ning viimistlemisega. Restaureerimistöde käigus on asendatud ka kulunud või hävinud puitdetaile, milleks on tavapärast kasutatud ajaloolise parketi puitmaterjaliga võimalikult sarnast puitu. Kahjustunud lippide asendamisel on uued lipid paigutatud vahetult hävinud detaili asemele. Nii on restaureeritud näiteks **Olustvere** ja **Suuremõisa** härrastemajade ruudustikmusteri ja vaheliistudega parkettpõrandad (ill 233, 234).³⁴⁹

233. Restaureeritud parkettpõrand Olustvere mõisahoones.

234. Parkettpõranda restaureerimine Hiiu Suuremõisa mõisahoones.

Üksikutel juhtudel on parkettide restaureerimisel kasutatud ka plommimist, mille käigus on asendatud uue puitmaterjaliga kulunud parketidetailid. Plommitud bordüüridega parkettpõrand on vaadeldav näiteks **Puurmani** härrastemaja endises krahvinna buduaaris (ill 235).³⁵⁰

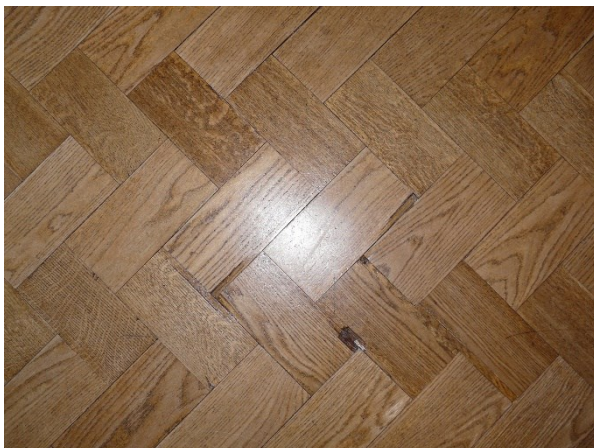
235. Plommitud bordüüri parkettpõrand Puurmani mõisahoones.

³⁴⁹ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeetid nr 30, 35, 37, 142.

³⁵⁰ Samas, ankeet nr 56.

Olukordades, kus kahjustunud parketidetailide osakaal on moodustanud peaaegu poole põranda ulatusest, on parkettpõrandate puitdetailid aluspõrandatelt eemaldatud. Eemaldamise järgselt on parketi puitdetailide seast sorteeritud välja lipid, mida on olnud võimalik põrandal taaskasutada. Kulunud parketilipid on asendatud originaaldetailide eeskujul valmistatud lippidega. Vanad ja uued parketilipid on paigaldatud aluspõrandale nii, et moodustuvad vahelduvad read originaal- ja asenduslippidest. Eelkirjeldatud viisil restaureeritud parkettpõrandaid võib leida näiteks **Sagadi**,³⁵¹ **Vasalemma**³⁵² härrastemajade saalidest (ill 236). Eelnimetatud mõisahoonetes on asenduslippide kinnitamiseks kasutatud originaalpõrandaga samasugust kinnitusviisi: Sagadi mõisas naelutati uued lipid sarnaselt originaalpõrandale aluspõrandale, Vasalemma mõisahoone saalis paigaldati laudadest aluspõrandale puitlaastplaadid, millele liimiti parketi originaal- ja asenduslipid.³⁵³

Tähelepanuväärsed on **Kõltu** mõisahoones restaureeritud kahe ruumi kalasabamustris parkettpõrandad, mille asenduslipid saadi mõisahoone teistest ruumidest eemaldatud vähesel määral säilinud parkettpõrandatest (ill 237). Puitdetailide ühtlustamiseks põrandad lihviti ning õlitati. Ülejäänud mõisahoone parkettpõrandad rekonstrueeriti originaalpõrandate eeskujul.³⁵⁴

236. Restaureeritud parkettpõrand Sagadi mõisahoones.

237. Restaureeritud parkettpõrand Kõltu mõisahoones.

Sarnaselt laudpõrandatega on paljude ajalooliste parkettpõrandate restaureerimisprotsessi käigus täidetud puitdetailide vahele tekkinud praod. Selleks on kasutatud tavaliselt nii linaõlikitti kui ka parketi lihvimise tulemusena tekkinud puidutolmu ja laki segu, mida kutsutakse puidupahtliks. Laiemate pragude täitmiseks on kasutatud puitliiste.

³⁵¹ F. Tomps, Sagadi mõisa peahoone. Aruanne remont- restaureerimistöde kohta 2001. a. MKA, s A-4834, lk 3.

³⁵² S. Volmer, Vasalemma mõisa saali ja endise söögisaali restaureerimise aruanne. MKA, s A-7324, lk 6.

³⁵³ Samas, lk 6.

³⁵⁴ J. Irik, Kõltu mõisa peahoone. Ehitustööde tegemise muinsuskaitse aruanne. Kaust 1. Seletuskiri ja fotod. MKA, s A-10132, lk 12.

Parkettpõrandate viimistlemisel on piiratud peamiselt õlitamise ning lakkimisega.

Kui eelkirjeldatud restaureerimismeetodid kujutavad endast tavapärasest Eesti mõisahoone parkettpõrandate restaureerimispraktikat, leiab ühest Eesti mõisahoonest teistest erinevalt restaureeritud parkettpõranda.

2014. aastal, enne restaureerimistööde algust, avastati **Vääna** mõisahoone peasaalist harukordse konstruktsiooni ja mustriahendusega parkettpõrand. Kuna parketi puitdetailid olid säilinud suuremas jaos peamiselt seinte äärsel alal, oleks põranda taastamine eeldanud suuremahulist ning kulukat rekonstrueerimist (ill 238). Seda polnud restaureerimistööde piiratud eelarvet arvestades võimalik aga teha. Kuna Vääna mõisahoone on kaasajal kasutuses koolina ning peasaali kasutuskooormus ei oleks võimaldanud fragmentaarselt säilinud parkettpõranda säilitamist originaalasukohal, otsustati osa ajaloolisest parketist taastada raamalusel eksponeeritava moodulina (ill 239).³⁵⁵ Restaureerimistööd teostas Tartu Kõrgema Kunstikooli õpilane E. Põlgast kõrgkooli lõputööna.

238. Vääna mõisahoone peasaali parkett.

239. Vääna mõisahoone peasaali parkett, mis on restaureeritud raamalusel moodulina.

Mooduli valmistamiseks eemaldati parketikilpidele liimitud erikujulised parketi puitdetailid, mis transportiti Tartu Kõrgema Kunstikooli puidutöökotta, kus need puhastati mustusest, pressiti ning lihviti. Purunenud detailid liimiti kokku ning puuduolevad detailid valmistati originaali eeskujul originaalparketi puitmaterjalile võimalikult sarnasest puidust ja teistest põrandalt eemaldatud parketi detailidest.³⁵⁶ Erinevad mustrikujundid liimiti vineerist moodulitele, mis kinnitati omakorda MDF-plaadile. Valminud parketimoodul on 2,2x2,8 m

³⁵⁵ E. Põlgast, Vääna mõisa saali parketi restaureerimine ja eksponeerimine..., 2015, lk 19.

³⁵⁶ Samas, lk 22

suurune ning sellel on vaadeldavad kõik parkettpõranda mustriks domineerinud kujunduslikud elemendid.³⁵⁷ Moodul on eksponeeritud Vääna mõisa tall-tõllakuuri seinal.³⁵⁸

Kuna Eesti mõisahoonete ajaloolised parkettpõrandad on säilinud peamiselt mõisahoonete kunagistes esindusruumides, on parkettpõrandate seniste restaureerimislahenduste valikut mõjutanud lisaks põranda seisukorrale ka konkreetse ruumi kasutusfunktsioon ning restaureerimiskontseptsioon. Olukorras, kus ajaloolised parkettpõrandad klassifitseeruvad nende interjöörielementide hulka, mida on säilinud vaid üksikutes mõisahoonetes, on nende restaureerimisel püütud maksimaalselt säilitada olemasolevate parkettpõrandate originaalmaterjali. Kapitaalsemaid restaureerimistöid on teostatud peamiselt mõisahoonete kõrgema kasutusintensiivsusega saalide parkettpõrandate taastamisel. Kuigi parkettpõrandate restaureerimise üheks eesmärgiks on olnud nende edasine kasutamine interjööri osana, on esindusruumides paiknevate parkettpõrandate restaureerimise tulemustel olnud oluline roll ka esteetiliselt terviklikuma ruumimulje loomisel. Selleks on eemaldatud parkettpõrandate visuaalseid omadusi moonutavad viimistluskihid ja asendatud kulunud ning purunenud puitdetailidele. Lisaks on parkettpõrandad puitdetailidele iseloomuliku puidusüü parema vaadeldavuse nimel lihvitud ning viimistletud. Eelkirjeldatud viisil restaureeritud parkettpõranda leiab näiteks **Vasalemma** mõisahoone söögisaalist, mida käesoleval hetkel kasutatakse Vasalemma Põhikooli esindusruumina ning mille algupärase ilme taastamine oli mõisahoone restaureerimiskontseptsiooni üheks eesmärgiks (*ill 240*).³⁵⁹

240. Vaade Vasalemma mõisahoone söögisaalile.

Algupärase interjöörilahenduse taastamine oli võimalik mitmete oluliste interjöörielementide säilimise tõttu. Näiteks olid ruumis säilinud interjööri üldilmet kujundavad puidust kassetlagi,

³⁵⁷ E. Põlgast, Vääna mõisa saali parketi restaureerimine ja eksponeerimine..., 2015, lk 19.

³⁵⁸ Samas, lk 19.

³⁵⁹ S. Kasemets, suuline vestlus autoriga 11.03.2016. Märkmed autori valduses.

neogooti stiilis puitpaneelid ning seinamaalingud. Ka parkettpõranda restaureerimisel lähtuti põhimõttest, et see toetaks terviklikku ruumimuljet ning võimaldaks ruumi kasutamist kooli esindusruumina. Samadel põhimõtetel on restaureeritud ka mitmete teiste, näiteks **Suuremõisa**, **Suure-Kõpu** ja **Puurmani**, mõisahoonete mõisahoonete parkettpõrandad (ill 241, 242).

241. Ruum Hiiu Suuremõisa mõisahoones.

242. Vaade Suure-Kõpu mõisahoone saalile.

Vähem tähelepanu pole pööratud ka nende parkettpõrandate restaureerimisele, mis on säilinud ruumides, mille ruumimulje taastamisel on mänginud määravat rolli käesolev kasutusfunktsioon. Nii leiab hilisematest viimistluskihtidest eemaldatud, lihvitud ja lakitud parkettpõranda **Koigi** mõisahoone peasaali kõrvalruumist, mille interjööri on kujundatud eelkõige klassiruumi tarbeks sobivate õpitingimuste loomise eesmärgil (ill 243).

243. Klassiruumina kasutatav ruum Koigi mõisahoones.

Lisaks mõisaaegsete parkettpõrandate restaureerimisele on mitmetes mõisahoonetes restaureeritud ka nõukogude perioodil paigaldatud parkettpõrandaid.

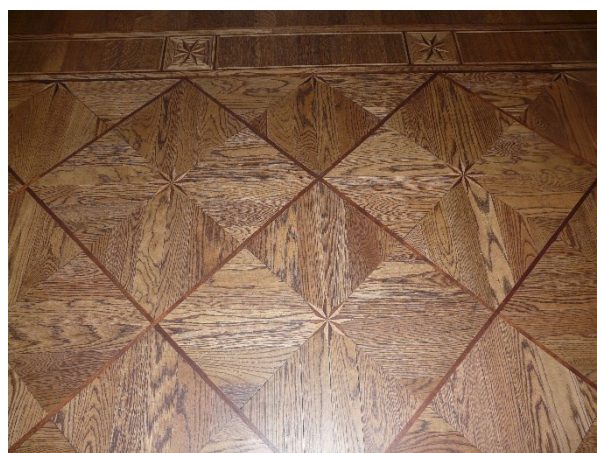
6.2 Puitpõrandate rekonstrueerimine

Eesti mõisahoonete puitpõrandate rekonstrueerimine on senini hõlmanud peamiselt esindusruumides paiknenud parkettpõrandate taastamist nii originaalpõrandast säilinud fragmentide eeskujul kui ka ajaloolisele illustratiivsele materjalile tuginedes.

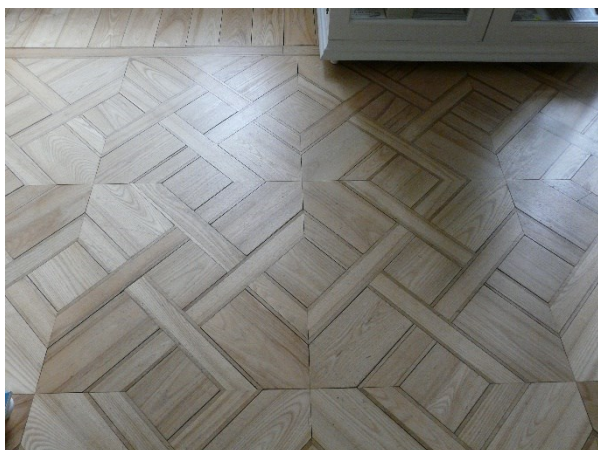
Mitmetest Eesti mõisahoonetest võib leida originaalparketi eeskujul täielikult rekonstrueeritud parkettpõrandaid. Täieliku rekonstruktsiooni kasuks on otsustatud nii ruumi kõrge kasutuskoormuse kui ka originaalparketi halva seisukorra tõttu. Rekonstrueeritud parkettpõrandaid leiab kaasajal näiteks **Alatskivi**,³⁶⁰ **Albu**,³⁶¹ **Kalvi**,³⁶² **Kukuruse**,³⁶³ **Roosna-Alliku**³⁶⁴ ja **Viimsi**³⁶⁵ mõisahoonete saalidest (ill 244, 245, 246, 247).

244. Rekonstrueeritud parkett Albu mõisahoones.

245. Rekonstrueeritud parkett Kalvi mõisahoones.

246. Rekonstrueeritud parkett Kukruse mõisahoones.

247. Rekonstrueeritud parkett Roosna-Alliku mõisahoones.

³⁶⁰ O. Mellov, R. Pärnoja, R. Org, J. Okas, Alatskivi mõisa peahoone esimese korruse osa ruumide sisekujunduse põhiprojekt (ballisaal). MKA, s P-14011, lk 6.

³⁶¹ N. Rohtla, Albu mõisa peahoone sisekujundusprojekt. MKA, s P-11616, lk 6.

³⁶² M. Keskküla, Kalvi mõisa peahoone restaureerimise aruanne. MKA, s A-4857, lk 91.

³⁶³ A. Pantelejev, Kukruse mõisa peahoone, ait ja kuivati. Muinsuskaitse eritingimused hoone restaureerimiseks. MKA, s A-5590, lk 12.

³⁶⁴ N. Rohtla, Roosna-Alliku mõisa saalide restaureerimistöde järelevalve aruanne. MKA, s A-3103, lk 5.

³⁶⁵ H. Ilves, Viimsi mõisa peahoone. Restaureerimis-remontööde muinsuskaitse aruanne. Koide I. MKA, s A-11245/I, lk 5.

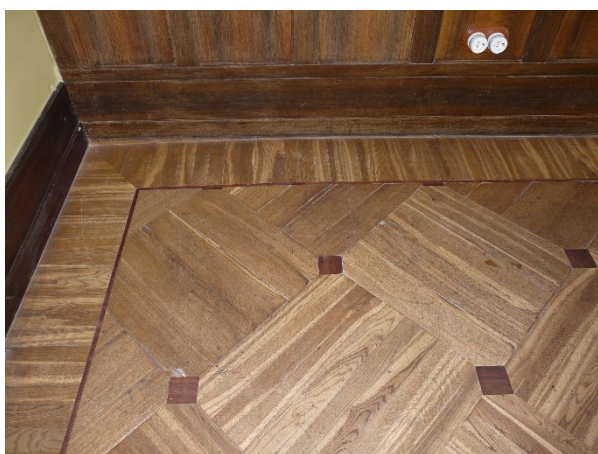
Lisaks täielikult rekonstrueeritud parkettpõrandatele võib mitmest mõisahoonest leida rekonstrueeritud parkettpõrandaid, milles on eksponeeritud osa originaalpõrandast. Taoliseid parkettpõrandaid võib leida näiteks **Kostivere**,³⁶⁶ **Puurmani**,³⁶⁷ **Taagepera**³⁶⁸ ja **Vääna**³⁶⁹ mõisahoone saalidest (ill 248, 249, 250, 251). Tähelepanuväärne on **Puurmani** mõisa härrastemaja peasaali parketi rekonstrueerimine, mille käigus säilitati originaalparkett uue rekonstrueeritud põranda all.³⁷⁰

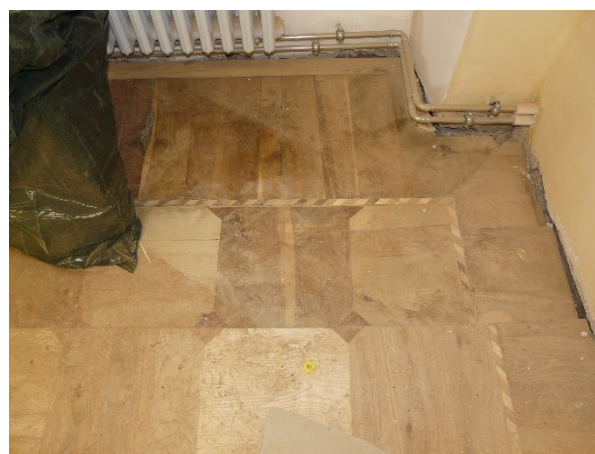
248. Originaalparkett Kostivere mõisahoone saalis.

249. Originaalparketi muustrilõik Puurmani mõisahoone peasaalis.

250. Originaalparketi muustrilõik Taagepera mõisahoone peasaalis.

251. Originaalparketi muustrilõik Vääna mõisahoone peasaalis.

Nii Puurmani kui ka Taagepera mõisahoones on rekonstrueeritud parketi koosseisus eksponeeritud originaalparketi detail ühe mustrikorduse piirides. Kostivere ja Vääna mõisahoones on rekonstrueeritud parkettpõrandates säilitatud aga oluliselt suurem osa originaalparketist. Kui Kostiveres katab originaalparkett saali ühte nurka, siis Vääna mõisas on

³⁶⁶ M. Pärtel, Kostivere mõisa peahoone. MKA, s A-10951, lk 7.

³⁶⁷ A. Kulbach, K. Onton, Puurmani mõisa peahoone. Esimese korruse ja fassaadi remont-restaureerimise muinsuskaitse järelevalve aruanne. MKA, s A-9618, lk 8.

³⁶⁸ Lisa 1. Eesti mõisahoone puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 140.

³⁶⁹ Samas, ankeet nr 26.

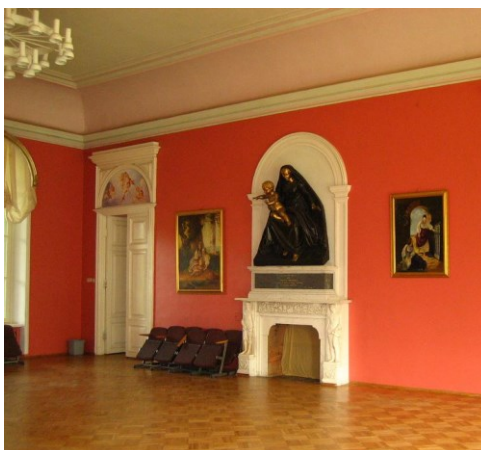
³⁷⁰ L. Kekorainen, suuline vestlus autoriga, 20.04.2015. Märkmed autori valduses.

säilitatud põhjapoolse seina ääres paiknev ruudustikmusteri ja intarsiatehnikas vahevöö ning friisiga originaalparketi riba. Kostivere, Puurmani ja Taagepera mõisahoonetes on uue ja vana ühildamisel tekkinud mustrikorduselt ühtlane üleminek. Väana mõisahoones tõuseb esile parketimustri ebatäpne kokkujooks. Olukorra on tinginud tõsiasi, et originaalparketi detailid on võrreldes rekonstrueeritud parketiga valmistatud erineva suurusega puitdetailidest, mille ühildamisel on tekkinud mustrikorduse nihestatus.

Eesti mõisahoonete parkettpõrandate rekonstrueerimisel on eeskujuks võetud ka ajalooliseid interjöörivaateid. Fotode põhjal on taastatud näiteks **Alatskivi**,³⁷¹ **Muuga**,³⁷² ja **Pirgu**³⁷³ härrastemajade paraadruumide parkettpõrandad (ill 252, 253, 254). **Keila-Joa** mõisahoone sambaruumides ja külalistesaalis rekonstrueeriti parkettpõrandad ajalooliste sullejoonistuste eeskujul (ill 255).³⁷⁴

252. Rekonstrueeritud parkett Alatskivi mõisahoones.

253. Rekonstrueeritud parkett Muuga mõisahoone saalis.

254. Rekonstrueeritud parkett Pirgu mõisahoone saalis.

255. Rekonstrueeritud parkett Keila-Joa mõisahoone sambaruumis.

³⁷¹ K. Must, suuline vestlus töö autoriga, 22.04.2015. Märkmed autori valduses.

³⁷² N. Rohfla, Muuga mõisa peahoone. Muinsuskaitse eritingimused ja ajalooliselt väärtuslike detailide inventeerimine. Akende restaureerimine, MKA, s A-5433, lk 7.

³⁷³ Pirgu mõisa ajaloo, <http://www.pirgu.eu/pirgu-moisa-ajaloost/>, (vaadatud 19.02.2016).

³⁷⁴ K. Laos, Allan Strus, Keila-Joa mõisa peahoone. Sisearhitektuurne projekt. MKA, s P-16536/I, lk 9.

Illustratiivsete allikate põhjal parkettpõrandate rekonstrueerimise oluliseks küsimusteks on kujunenud see, millise suurusega peavad olema detailid ja kuidas saavutada mustrite originaalipõhised proportsioonid. Nii võib näiteks Muuga härrastemaja peasaalist ning Alatskivi mõisahoone endisest krahvinna buduaarist leida originaalist mõnevõrra väiksemas moodsus puitdetailidega parkettpõrandad.

Kuigi parkettpõrandate rekonstrueerimisel on järgitud originaalpõrandate kujunduslikku ülesehitust, ei selgu muinsuskaitse järelevalve aruannetest, kas rekonstrueerimisel on kasutatud originaalparkettidega samasugust puitmaterjali.

Puitpõrandaid on rekonstrueeritud nendes mõisahoonetes, mille restaureerimiskontseptsiooni eesmärkideks on olnud nii kohandada ruumid kaasaegsetele nõuetele vastavaks kui ka järgida ajaloolist lähtematerjali originaalipõhise ruumikujundusliku eesmärgi saavutamiseks.

Parkettpõrandade rekonstrueerimine ajalooliste allikate alusel ruumides, kus põrand on moodustanud interjööris olulise osa ruumimulje loomisel, on andnud väärikaid tulemusi **Alatskivi, Keila-Joa, Kalvi ja Puurmani** härrastemajades.

Üksikudel juhtudel on parketi rekonstrueerimises nähtud võimalust taastada ruumides, milles pole säilinud teisi mõisaaegseid interjöörielemente, üks ajalooliselt ruumi kuulunud interjöörielement. Nii on sisekujundusliku dominandina rekonstrueeritud **Kostivere** mõisahoone peasaali parkettpõrand.

6.3 Stiilikriitilistel hinnangutel põrandade taastamine

Juhtudel, kus mõisahoonetes pole säilinud ajalooliseid puitpõrandaid ning puudub ajalooline allikmaterjal, mille põhjal oleks võimalik põrandaid rekonstrueerida, on paljudes Eesti mõisahoonetes taastatud põrandaid stiilikriitilistele hinnangutele, see tähendab ajastulistele analoogiatele tuginedes.

Stiililiselt on taastatud peamiselt paraadruumide puitpõrandaid, kuid ajaloolistel eeskujudel parkettpõrandaid võib leida ka mõisahoonete endistest eluruumidest. Muinsuskaitsearannetest ning restaureerimise põhiprojektidest selgub, et üldiselt on puitpõrandate valikul lähtutud põhimõttest: kõikidesse paraadruumidesse on paigaldatud parketid ning endised eluruumid on saanud laudpõrandad.

Stiilikriitilistel hinnangutel parkettpõrandade taastamisele on lähenetud mitmel erineval viisil. Levinuimaks võtteks on senini kujunenud Eesti mõisahoonetes ajalooliselt levinud parketimustrite jäljendamine. Mitmetest mõisahoonetest võib leida ajaloolistel eeskujudel põhinevaid põimik-, punutis- ja ruudustikmustrites parkettpõrandaid. Nii katavad näiteks

Koigi³⁷⁵ mõisahoone saali põrandat põimikmustris parkett (*ill 256*), **Kiltsi**,³⁷⁶ **Vasalemma**³⁷⁷ ja **Väätsa**³⁷⁸ mõisate härrastemaja ruume punutismustris parketid (*ill 257, 258*) ning **Kumna**,³⁷⁹ **Mäetaguse**³⁸⁰ (*ill 259*) ja **Vihterpalu**³⁸¹ mõisahoonete saale ruudustikmustrites ajaloolistel eeskujudel rekonstrueeritud parkettpõrandad.

256. Põimikmustris parkett Koigi mõisahoone saalis.

257. Punutismustris parkett Vasalemma mõisahoone saalis.

258. Põimikmustris parkett Väätsa mõisahoone saalis.

259. Ruudustikmustris parkett Mäetaguse mõisahoone saalis.

Kuigi ajalooliste parketimustrite eeskujud on ilmselgelt äratuntavad, on uute parkettpõrandate puitdetailid võrreldes ajalooliste parkettpõrandatega teistsuguste proportsioonide ja suurustega.

³⁷⁵ K. Palo, Koigi mõisa peahoone. Esiterrassi ja saali põrandate restaureerimise projekt. Arhitektuurne osa, MKA, s P-12684, lk 5.

³⁷⁶ N. Rohtla, K. Kikas, M. Rähni, Kiltsi mõisa peahoone. Sisekujundusprojekt. MKA, s P-12467, lk 21.

³⁷⁷ Vasalemma mõisa saali vaade, http://static1.nagi.ee/i/p/534/95/13373949cfabd6_m.jpg/1, (*vaadatud 19.02.2016*).

³⁷⁸ U. Arike, Väätsa mõisa peahoone. Põhiprojekt. MKA, s A-10642, lk 16.

³⁷⁹ Kumna mõisa interjööri vaade,

http://www.estonianlocations.com/sites/default/files/styles/medium/public/pildid/_mg_7771.jpg, (*vaadatud 19.02.2016*).

³⁸⁰ Lisa 1. Eesti mõisahoonete puitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeetid, ankeet nr 40.

³⁸¹ O. Mihkelmaa, Vihterpalu mõisa interjööri vaade,

http://www.olev.ee/uploads/RTEmagicC_Harjumaa_moisad_018.JPG.jpg, (*vaadatud 19.02.2016*).

Ilmneb ka erinev materjalikasutus: erinevalt ajaloolistest põrandatest, on uutes parkettpõrandate mustriväljades sagedamini kasutatud erivärvilisest puidust detaile.

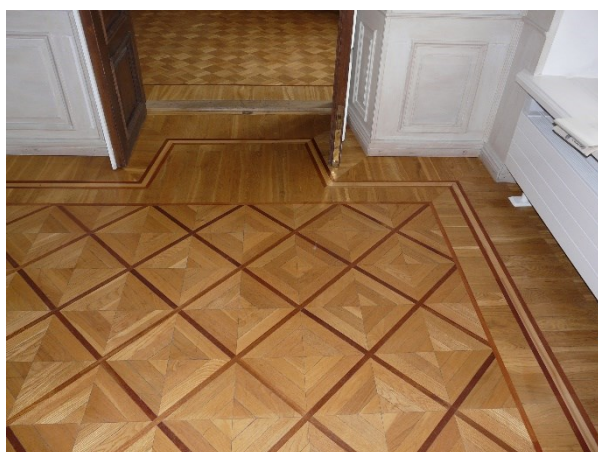
Lisaks ajaloolistel analoogidel põrandate stiilikriitilisele taastamisele põhineb paljude Eesti mõisahoone uute parkettpõrandate kujunduslik ülesehitus ajalooliste parketimustrite loomingulisel tõlgendamisel. Mitmetest mõisahoonetest leiab parkettpõrandaid, mille mustritest võib leida küll kaudseid viiteid kindlatele mustritüüpidele, kuid mille üldmulje kujundab ajaloolistele parkettpõrandatele omaste kujunduslike võtete uudne kombineerimine või on eeskujuks võetud Lääne-Euroopa keerukamad ning mitmekesisemad mustrivariandid, mida meil ajalooliselt ei leidunud. Näiteks võib **Alu**,³⁸² **Kiltsi**,³⁸³ **Mäetaguse**³⁸⁴ ja **Padise**³⁸⁵ mõisahoone saalidest leida tumedate vaheliistudega ja diagonaalruudustikmustrites parkettpõrandaid (ill 260, 261, 262, 263).

260. Parkett Kiltsi mõisahoone saalis.

261. Parkett Alu mõisahoone saalis.

262. Parkett Mäetaguse mõisahoone kaminasaalis.

263. Parkett Padise mõisahoone saalis.

³⁸² N. Rohtla, Albu mõisa peahoone. Sisekujundusprojekt. MKA, s P-11616, lk 6.

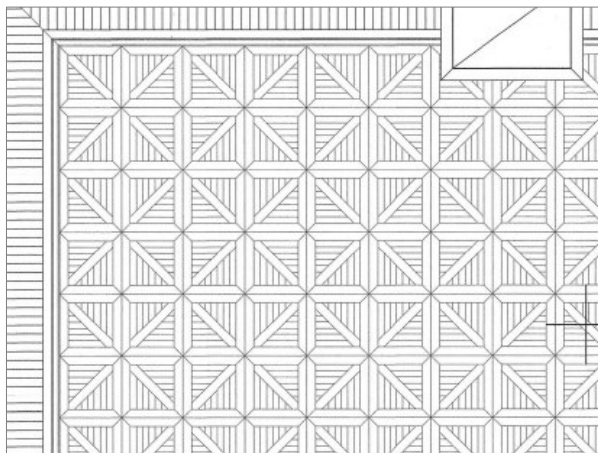
³⁸³ N. Rohtla, K. Kikas, M. Rähni, Kiltsi mõisa peahoone. Sisekujundusprojekt. MKA, s P-12467, lk 19.

³⁸⁴ Mäetaguse mõisahoone saali vaade, <http://fenixevent.ee/wp-content/uploads/2014/12/maetaguse.jpg>, (vaadatud 19.02.2016).

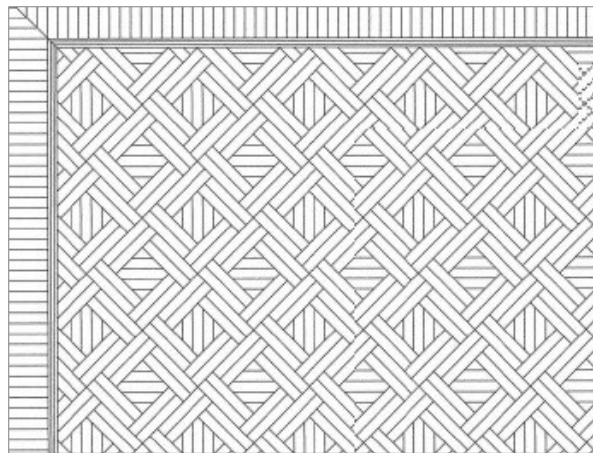
³⁸⁵ Padise mõisahoone saali vaade,

http://www.padisemois.ee/public/galleries/restaurant/.thumbnails/_TTT0933_470x303.jpg, (vaadatud 19.02.2016).

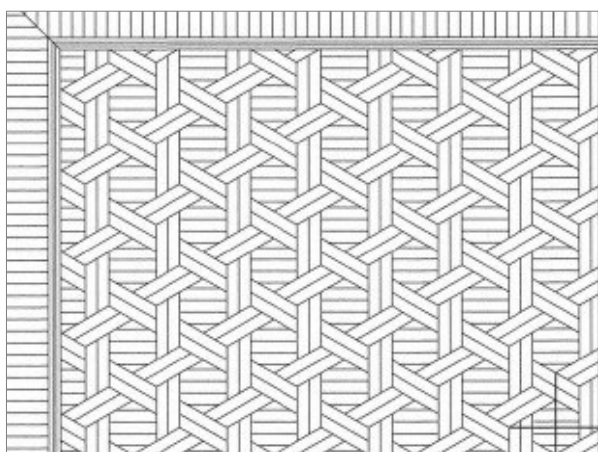
Inju härrastemaja esindusruumide põrandaid katab nii diagonaalselt ristatud lippidest moodustatud ruudustikmuster kui ka kärjemotiiviga muster (*ill 264, 265, 266*). Erakordselt julgena mõjub **Kiltsi** mõisa Pompeji maalingutega ruumi põimikmustris sik-sak motiividega parkettpõrand (*ill 267*).³⁸⁶

264. Inju mõisahoone parketi mustrijoonis.

265. Inju mõisahoone parketi mustrijoonis.

266. Inju mõisahoone parketi mustrijoonis.

267. Parkettpõrand Kiltsi mõisa Pompeji maalingutega ruumis.

Mäetaguse teise korruse esindusruumide parkettpõrandate kujundusliku lahenduse eeskujuks on võetud mõisa peatrepi podestidel säilinud ajalooline parkett ning ruumides restaureeritud laemaalingute motiivid (*ill 268*).³⁸⁷ Laemaaling on olnud ilmselt eeskujuks ka **Suure-Kõpu** mõisahoone peasaali puitpõranda kujunduslikus ülesehituses (*ill 269*).

Mõisahoonete restaureerimistöde põhiprojektide ning töö autori poolt läbiviidud inventeerimiste põhjal võib öelda, et stiilikriitilistel hinnangutel põrandate taastamisel on eeskujuks seatud eelkõige 19. sajandi teisele poolele ja 20. sajandi algusele omased friiside ja tumedamate vaheliistudega parkettpõrandad. Mustrivälja ääristavad vaheliistud ja seinäärsed

³⁸⁶ N. Rohtla, K. Kikas, I. Kuuse, M. Rähni, Kiltsi mõisa peahoone. Sisekujundusprojekt. MKA, s P-12467, lk 18.

³⁸⁷ M. Rähni, Mäetaguse mõisa restaureerimistöde aruanne. MKA, s A-3882, lk 9.

friisid on olemas peaaegu kõikidel nii ajaloolistel eeskujudel, kui ajalooliste mustrite kombineerimise tulemusena valminud parkettpõrandatel. Vaid Saue³⁸⁸ ja Pürksi³⁸⁹ mõisahoone saalidest võib leida parkettpõrandaid, mille kujunduslik ülesehitus viitab 19. sajandi alguses ja keskpaigas levinud parketimustrite eeskujudele (ill 270, 271).

268. Mäetaguse mõisahoone saali parketi keskne motiiv, mille eeskujuks on olnud ruumis säilinud laemaalingud.

269. Suure-Kõpu mõisahoone peesaal.

270. Saue mõisahoone ballisaal.

271. Pürksi mõisahoone saal.

Seega on need valdavalt 18. sajandi lõpus ja 19. sajandi alguses ehitatud Eesti mõisahooned saanud mõisahoone restaureerimiste käigus endale 19. sajandi lõpule ja 20. sajandi algusele omased parkettpõrandad. Eelkirjeldatu iseloomustab küll ka baroklike ja klassitsistlike mõisahoone interjööride loomulikke arenguid, mille käigus ruumid tihtipeale saidki historitsismiajastul uued ja sellele perioodile omased parkettpõrandad. Seega ei ole lahendus paljudel juhtudel põhimõtteliselt vale, kuid töö autori arvates jääb senine „trend“ arvestades erinevaid parkettpõrandate kujundamise valikuvõimalusi ühekülgses.

³⁸⁸ Saue mõisahoone saali vaade, <https://d3otexg1kysjv4.cloudfront.net/images/236130/ballisaal%202006.JPG>, (vaadatud 19.02.2016).

³⁸⁹ Pürksi mõisahoone saali vaade, <http://www.riigigymnaasiumid.ee/files/gallery/album18/wp20150113125717pro.jpg>, (vaadatud 19.02.2016).

Eraldiseisva kogumina võib vaadelda **Kärstna**,³⁹⁰ **Mäetaguse**,³⁹¹ **Palmse**,³⁹² **Padise**³⁹³ ja **Saku**³⁹⁴ mõisahoone esindusruumide parkettpõrandaid, mille ühendavaks elemendiks on parkettpõranda keskel paiknev tuulteroos või tähemotiiv (ill 272, 273, 274, 275, 276). Motiiv figureerib nii nõukogude ajal kui ka taasiseseisvumise järgsel perioodil restaureeritud mõisahoone paraadruumide põrandatel. Töö autoril puudub teave, miks on ajalooliselt Eesti mõisahoones laiemalt mittelevinud motiivist kujunenud nii paljude uute parkettpõrandate oluline kujunduslik element.

272. Tähemotiiv Kärstna mõisahoone saali parketil.

273. Tähemotiiv Mäetaguse mõisahoone saali parketil.

274. Tähemotiiv Palmse mõisahoone saali parketil.

275. Tähemotiiv Padise mõisahoone saali parketil.

³⁹⁰ Kärstna mõisahoone saali vaade, <https://register.muinas.ee/content/monument/regular/1166.jpg>, (vaadatud 19.02.2016).

³⁹¹ Mäetaguse mõisahoone kaminasaali vaade,

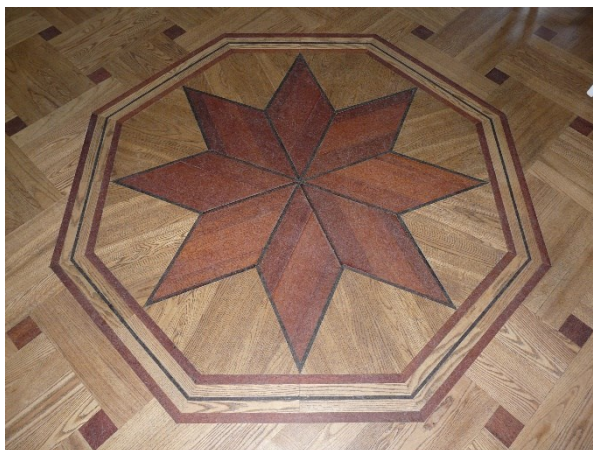
[http://www.puhkuseestis.ee/bw_client_files/puhkus_eestis/public/ss_sightseeing_img/magick.php/1618_7080_kaminasaad.jpg?resize\(800x600\)](http://www.puhkuseestis.ee/bw_client_files/puhkus_eestis/public/ss_sightseeing_img/magick.php/1618_7080_kaminasaad.jpg?resize(800x600)), (vaadatud 19.02.2016).

³⁹² Palmse mõisahoone saali vaade, <http://ic.pics.livejournal.com/313th/49613976/321/original.jpg>, (vaadatud 19.02.2016).

³⁹³ Padise mõisahoone saali vaade, http://www.olev.ee/uploads/pics/Harjumaa_moisad_003.JPG, (vaadatud 19.02.2016).

³⁹⁴ Saku mõisahoone saali vaade,

http://www.estonianlocations.com/sites/default/files/styles/medium/public/pildid/_mg_1171.jpg, (vaadatud 19.02.2016).

276. Tähemotiiv Saku mõisahoone saali parketil.

Uute parkettpõrandate paigaldamisega on tavapäraselt uuendatud ka ruumide põrandate aluskonstruktsioone. Tihtipeale on olnud vanad aluskonstruktsioonid kandevõimetud või hoopis välja lõhutud. Erandliku näitena tõusevad esile **Inju** mõisa härrastemaja stiilikriitilistel hinnangutel taastatud parkettpõrandad, mis on laotud ajaloolistele laiadest laudadest põrandale. Kuigi ruumidest ei leitud jälgi varasemast parketikasutusest, avastati, et seinalambriide ja laudpõranda vahel oli märkimisväärne vahe, mis viitas võimalusele, et ruumides võis ajalooliselt paikneda parkett.³⁹⁵

Stiilikriitilistel hinnangutel taastatud parkettpõrandad paiknevad peamiselt mõisahoone esindusruumides. Siiski on üksikutes mõisates saanud parkettpõrandad ka need ruumid, kus ajalooliselt pole parketti olnud. Näiteks **Väätsa** mõisa peahoone põhikorruse peaaegu kõiki ruume „õilistatud“ põimikmusteris parkettpõrandatega. On teada, et ajalooliselt paiknesid nendes ruumides laudpõrandad.³⁹⁶

Kuigi stiilikriitilistel hinnangutel taastamine on puudutanud peamiselt parkettpõrandaid, leiab ühe kurioosse näite laudpõranda näol **Heimtali** mõisahoone peasaalist, mida võib tinglikult vaadelda stiilikriitilise taastamisena. Kuna härrastemaja restaureerimistöõde piiratud eelarve raames polnud võimalik uuendada saali põrandakatet, tegi restaureerimistöõde projekti autor arhitekt Urmas Arike ettepaneku nõukogude perioodist pärineva laudadest valmistatud põranda restaureerimiseks.

³⁹⁵ M. Rähni, Inju mõisa peahoone. I korruse interjööride 2013. a restaureerimistöõde aruanne. MKA, s A-11918, lk 76.

³⁹⁶ S. Mäeväli, Väätsa mõisa peahoone renoveerimine. Muinsuskaitsejärelevalve aruanne. MKA, s A-10096, lk 13.

Varjamaks kitsastest laudadest põranda mittersobivust saali interjööris kavandas arhitekt põrandale must-valge diagonaalruudustikmustris maalingu (ill 277).³⁹⁷

277. Heimtali mõisa saali maalinguga laudpõrand.

Uurides mõisahoonete restaureerimisaruandeid ning põhiprojekte ilmneb, et põrandaid on stiilikriitiliselt taastatud peamiselt juhtudel, mil terve hoone või konkreetse ruumi restaureerimiskontseptsioon näeb ette kindlale ajaperioodile omase sisekujundusliku seisundi taastamise. Restaureerimiskontseptsiooni aluseks on valdavalt võetud nii mõisahoone ehitusjärgsete interjöörilaheduste taastamine ajalooliste allikate alusel kui ka “mõisaliku” ruumimiljöö loomine toetudes sisearhitekti poolt pakutud sisekujunduskontseptsioonile.

Nii on stiilikriitilistel hinnangutel taastatud põrandad saanud **Keila-Joa** mõis, mille restaureerimiskontseptsiooni eesmärgiks oli taastada mõisa esimese omaniku Aleksander von Benckendorff'i aegne miljöö toetudes ajaloolistele allikatele.³⁹⁸

Sisearhitekti poolt koostatud sisekujunduskontseptsioonil on taastatud näiteks **Kumna** mõisa uuema peahoone interjöörid, sealhulgas puitpõrandad³⁹⁹.

Stiilikriitilistel hinnangutel taastatud põrandate kujunduslikes lahendustes on arvestatud ruumi kunagist funktsiooni, paiknemist hoone plaanil ning ruumis leiduvate teiste interjöörielementide iseärasusi. Tihti on põrandate kujundusliku ülesehituse kontseptsiooni mõjutanud ülejäänud ruumis vaadeldavate interjöörielementide detailirikkus. Nii on näiteks **Inju** mõisa mitmed ruumid saanud ülejäänud rikkalikult kujundatud interjöörielementidega (eelkõige maalingutega) võrdväärse mustriahendusega parkettpõrandad. Mõnel juhul võib see samas olla ka n.ö. libe tee, sest senised uuringud Eesti mõisahoonetes on ebapiisavad näitamaks

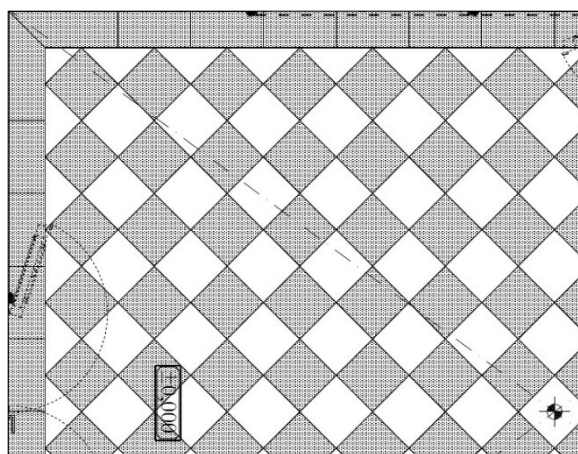
³⁹⁷ U. Arike, intervjuu. Küsitles autor, 30.11.2015. Transkriptsioon ja helisalvestis magistr töö lisades.

³⁹⁸ K. Laos, Allan Strus, Keila-Joa mõisa peahoone. Sisearhitektuurne projekt. MKA, s P-16536/I, lk 9.

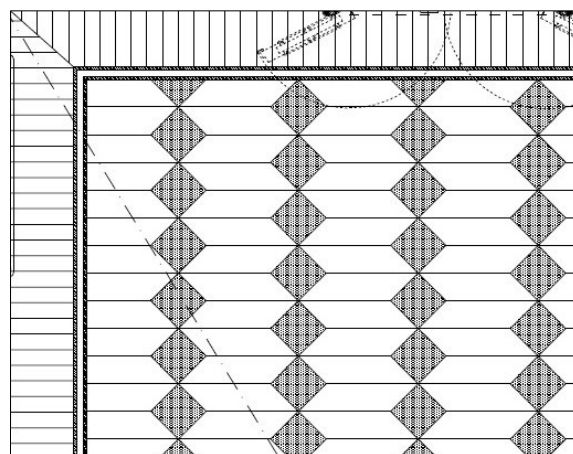
³⁹⁹ I. Pungar, Kumna mõisa uus peahoone. Sisearhitektuurne põhiprojekt. MKA, s P-16695, lk 10.

selget ajaloolist korrelatsiooni näiteks maalingute olemasolu ja iseloomu ning kasutatud parketimustrite vahel.

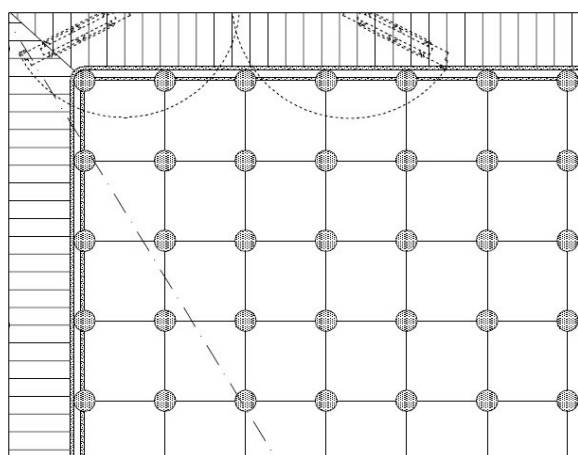
Kuigi stiilikriitiliselt taastatud puitpõrandaid võib tavapäraselt leida ühe mõisahoone piires vaid mõnest ruumist, leidub Eestis mitmeid mõisahooneid, mille kõigi ruumide põrandad on taastatud stiilikriitilistel alustel ühtse tervikuna. Eelkirjeldatud kontekstis tõusevad järjekordselt esile **Keila-Joa** mõisa härrastemaja stiilikriitilistel alustel taastatud parkettpõrandad, mida võib leida kõigist mõisahoone esimese ja teise korruse ruumidest, välja arvatud torniruumidest, kuhu paigaldati laudpõrandad (ill 278, 279, 280, 281).⁴⁰⁰ Mõisahoone sisekujunduslikus projektis on laialdast parkettpõrandate stiilikriitilist taastamist põhjendatud ruumide ajaloolise sisekujundusliku omapäraga. Iga üksiku ruumi terviklikkuse taastamisel on erakordse tähtsuse omandanud muu hulgas ka ruumiti erinevad parketimustrid.⁴⁰¹

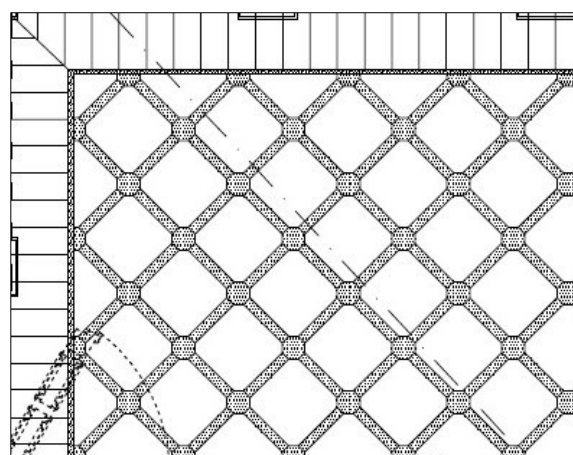
278. Keila-Joa mõisahoone trepiruumi parketi muster.

279. Keila-Joa külaliste saali parketi muster.

280. Keila-Joa mõisahoone söögisaali parketi muster.

281. Keila-Joa mõisahoone kabineti parketi muster.

⁴⁰⁰ K. Laos, Allan Strus, Keila-Joa mõisa peahoone. Sisearhitektuurne projekt. MKA, s P-16536/I, lk 9.

⁴⁰¹ Samas, lk 9.

6.4 Kokkuvõte

Eesti mõisahoonete ajalooliseid puitpõrandaid on senini peamiselt restaureeritud, rekonstrueeritud ning taastatud stiilikriitilistel hinnangutel põhinedes. Siiski on paljud mõisahoonete interjöörid saanud endale ka täiesti uued, kaasaegsed puitpõrandad, mille puhul on levinud peamiselt kalasaba- ja laevateki mustritega parkettpõrandad. Paigaldatud on ka laminaatparketti.

Restaureerimisel on peamiselt piiratud põrandate puhastamisega hilisematest viimistluskihtidest, lihvimise, hävinud detailide asendamise ning viimistlemisega. Rekonstrueerimise kasuks on otsustatud olukorras kui ajaloolist põrandat ei ole olnud võimalik säilitada ruumi kasutusfunktsioonist lähtuvalt. Stiilikriitilistel hinnangutel on taastatud eelkõige esindusruumide parkette, kus ajaloolised põrandad ei ole säilinud.

Kui ajalooline puitpõrand on olnud säilinud, on põranda restaureerimine või rekonstrueerimine põhinenud olemasoleva originaalmaterjali taastamisel. Kui puitpõrand on hävinud, kuid ajaloolise põranda kohta on olnud olemas allikmaterjal, on põrand rekonstrueeritud allikmaterjalide alusel. Stiilikriitilistel hinnangutel põrandate taastamine on põhinenud aga subjektiivsetel ettekujutustel mõisahoonete interjööride võimalikust ajaloolisest tervikmuljest. Senini on 18. sajandi lõpus, 19. sajandil ehitatud mõisahoonete interjööridesse kavandatud peamiselt historitsismiajastule omased parkettpõrandad. Et mitmekesistada stiilikriitilistel hinnangutel põhinevaid lahendusi, võiks töö autori arvates tulevikus baroki- ja klassitsismiajastul ehitatud mõisahoonete parkettpõrandate kavandamisel seada tihedamini eeskujuks 19. sajandi algusele omaseid parketimustreid. Kaaluda võiks ka nendesse baroki- ja klassitsismiajastu mõisahoonetesse, mille ehitusloos pole infot historitsismiajastul teostatud ulatuslikest ümberehitustest ning remontidest, paigaldada mustrisse laotud laudpõrandaid.

Autor seab eeskujuks arhitekt U. Arikese lahendust Heimtali mõisahoone peasaali nõukogudeaegse põranda katmisel põrandamaalinguga. Kuigi säilinud näidete põhjal pole võimalik öelda, kuivõrd levinuks kujunes ajalooliselt laudpõrandate katmine maalingutega Eesti mõisahoonetes, pakuvad põrandamaalingud võimalust ajaloolise interjööri ilmestamiseks ja unikaalsete lahenduste pakkumisel.

Ühtlasi arvab autor, et varasemalt veel sagedamini võiks mõisahoonete interjöörides hinnata ja väärtustada ka hilisemaid, eelkõige eesti- ja nõukogudeaegseid parketikihistusi. Seda tuleks teha eelkõige mõisahoonetes, kus interjöörides on esil hoone hilisema funktsiooniga seotud ulatuslikud ümberehitused ning kui mõisaaegne kihistus on halvasti säilinud või täielikult

hävinud. Ühe rekonstrueeriva variandina sellistel juhtudel võiks parkettide puhul kaaluda ka Eesti- ja nõukogude ajale omaseid kalasabamustreid.

Töö autor on arvamusel, et ajalooliseid parkettpõrandaid, mille seisukord ei võimalda neid säilitada nende originaalasukohal, võiks eksponeerida kas Vääna mõisa peasaali parketi eeskujul raamalustel moodulitena või muul mõisahoonete interjööri sobival viisil.

Kuigi Eesti mõisahoonetes pole senini olnud võimalik puitpõrandate restaureerimisel järgida pelgalt säilitamisele omaseid printsiipe, leiab Tallinna Suurgildi hoone peasaalist ajaloolise parkettpõranda kaasaegse säilitamise lahenduse, mille kasutamist võiks võtta eeskujuks ka Eesti mõisahoonetes. Suurgildi hoone peasaali 19. sajandi lõpust pärinevale kalasabamustris parkettpõrandale on ehitatud sekundaarne kõrgem põrand, mis võimaldab seinte ääres ning põranda keskel vaadelda ajaloolist parkettpõrandat.

Kokkuvõte

Rüütlimõisate peahoonete puitpõrandate stiililine areng Eestis on jälgitav alates 18. sajandi teisest poolest, mil hakati esinduslikumalt välja ehitama mõisasüdametes paiknevaid härrastemaju. Vanimaid tänaseni säilinud puitpõrandaid võibki leida nimetatud perioodil ehitatud baroksetest ja varaklassitsistlikest mõisahoonetest.

Eesti mõisahoonete puitpõrandate stiililist ja konstruktsioonilist arengut on mõjutanud erinevatele ajastutele omased esteetilised nõuded ja maitse-eelistused, piirkondlikud ehitustraditsioonid ning kättesaadava puitmaterjali omadused. Võrreldes mitmete teiste interjöörielementidega iseloomustavad puitpõrandate stiiliarenguid eelkõige detailikesksed muutused.

Eesti rüütlimõisate peahoonete vanimad 18. sajandi teisest poolest pärinevad puitpõrandad on valdavalt lihtsad laudpõrandad. Väheste säilinud näidetena tõusevad sellest ajastust esile ka mõned mustrisse paigutatud ja maalingutega laudpõrandad.

Esimesi teadaolevaid parkettpõrandaid võib dateerida 19. sajandi esimestesse kümnenditesse. Nimetatud ajastust on käesoleva hetkeni säilinud küll üksikud parkettpõrandad, kuid ajalooliste fotode ja säilinud näidete põhjal saab öelda, et perioodile kujunesid iseloomulikuks Lääne-Euroopas levinud mustritega (eelkõige *Parquet de Versailles* mustriga) kilpparkettpõrandad. Sellele perioodile olid omased ka korvpunutismustris ning kontrastsest puitmaterjalist parkettpõrandad.

19. sajandi keskpaik tõi endaga kaasa uue konstruktsioonilise ülesehitusega parkettpõrandate leviku. Kilpparketile lisaks hakati ruumidesse paigaldama ka laudadest aluspõrandale kleebitud puitdetailidest parkettpõrandaid.

Historitsismiajastu muutis märkimisväärselt parkettpõrandate kujunduslikku ülesehitust. Alates 19. sajandi keskpaigast hakkasid parkettpõrandates domineerima mööda seinte perimeetreid kulgevad, ülejäänud parketimustriga risti asetatud lippidest friisid ning neid ülejäänud mustriväljast eraldavad tumedamad vaheliistud. Kirjeldatud kujunduslik ülesehitus jäi ilmestama parkettpõrandaid kuni mõisaajastu lõpuni 1918. aastal.

19. sajandi keskpaigast kerkivad esile peamiselt ruudustik-, rombistik- ja korvpunutismustritega parkettpõrandad.

Kuigi 19. sajandi keskpaigast alguse saanud parkettpõrandate levik tõi endaga kaasa parkettide ulatuslikuma kasutamise, ei vähendanud see laudpõrandate tähtsust ka hilisemal perioodil ehitatud mõisahoonete interjöörides.

19. sajandi lõpp ning 20. sajandi algus tõi mõisahoonete interjööridesse valdavalt lihtsa mustri ülesehitusega ruudustik-, kalasaba- ning põimikmustris parkettpõrandad. Eesti mõisahoonete puitpõrandate inventeerimise tulemusena selgus, et üle poolte kaasajani säilinud inventeeritud parkettpõrandatest moodustavad just sellest ajastust pärinevad parketid.

Hinnates Eesti mõisahoonete puitpõrandaid Lääne-Euroopa ja Vene aadlielamute puitpõrandate foonil, võib öelda, et siinsed puitpõrandad eristusid tagasihoidlikuma kujundusliku ülesehituse ja materjalivaliku poolest.

Töö autori poolt Eesti mõisahoonetes läbi viidud puitpõrandate inventeerimise tulemused iseloomustavad Eesti mõisaarhitektuuri üldisemalt ning need kinnitavad arhitektuuriajaloolase J. Maiste mõtet, et võrreldes Lääne- Euroopa ja Vene aadlielamutega olid Eesti mõisahoonetele üksikute eranditega omased pigem praktilised kui suurejoonelised lahendused.

Eesti mõisahoonete puitpõrandate restaureerimisproblemaatika hõlmab kaasaegses muinsuskaitstes mitut erinevat teemavaldkonda. Töö autor on veendunud, et mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate restaureerimisotsuse kujunemisele peab eelnema puitpõrandate väärtuste täpne ja laiapõhjaline määratlemine. Kaasaegses muinsuskaitstes hõlmab see eelkõige puitpõrandate hindamist analüütilistel alustel, mille tulemused võimaldavad mõista nii mõisahoonete puitpõrandate vanusest tulenevat, ajaloolist, kunstilist kui ka kasutusväärtust. Autor on arvamusel, et kõrvuti analüütilise hindamisega tuleb puitpõrandaid hinnata ka fenomenoloogilise teooria kriteeriumitest lähtuvalt, mis väärtustab subjektiivset tunnetusprotsessi ja võimaldab märgata ajaloolise interjööri aktsente ning puitpõrandate rolli ruumimulje kujunemises.

Võimalik, et puitpõrandate väärtuste suhteliselt ühekülgne hindamine on üheks põhjuseks seni valitsevale restaureerimistrendile, mille kohaselt nähakse laud- ja parkettpõrandate masinlihvimises ning kõikidest viimistluskihtidest puhastamises pigem nende esteetilise väärtuse tõstmist kui ajaloolise väärtusega puitpõranda originaalmaterjali osalist hävitamist.

Puitpõrandate restaureerimisproblemaatika on seotud puitpõrandate säilivuse ja kogu mõisahoone restaureerimiskontseptsiooniga. Ajaloolise põranda säilimisel sõltub restaureerimisotsus peamiselt puitpõranda seisukorrast ning ruumi funktsiooni eripäradest. Mitme ajaloolise kihistuse säilimisel on restaureerimisotsus seotud põrandakihistuste seisundi ja ruumi restaureerimiskontseptsiooniga. Juhul kui ajalooliseid põrandaid pole säilinud, seostub taastamisotsus eelkõige ruumi või mõisahoone üldise restaureerimiskontseptsiooniga.

Eesti mõisahoonete puitpõrandate senine restaureerimispraktika hõlmab peamiselt puitpõrandate restaureerimist, rekonstrueerimist ning stiililist taastamist. Kõige tüüpilisemaks puitpõrandate restaureerimise viisiks on kujunenud nende masinlihvimine, puitparanduste tegemine ja viimistlemine. Puitpõrandate rekonstrueerimise kasuks on otsustatud juhtudel, kus ajalooliste puitpõrandate seisukord pole võimaldanud nende edasist säilitamist, arvestades ruumi tänapäevast kasutusfunktsiooni või kui puitpõrandate rekonstrueerimisel on olnud oluline roll ajaloolise interjööri lahenduste taastamisel. Ajalooliste puitpõrandate mittedsäilimisel ja allikmaterjali puudumisel on mitmete Eesti mõisahoonete restaureerimise käigus puitpõrandaid taastatud stiilikriitilistele hinnangutele tuginedes.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et magistritöös püstitatud eemärgid (kirjeldada Lääne-Euroopa ja Venemaa aadlielamutes levinud puitpõrandate ajalugu ja nende kujundusliku ülesehituse ning konstruktsiooni iseärasusi; anda stiililine ülevaade Eesti mõisahoonetes säilinud puitpõrandatest erinevatel ajastutel alates 18. sajandi lõpust kuni mõisaajastu lõpuni 20. sajandi alguses; analüüsida Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate väärtusi; kirjeldada restaureerimisotsuse kujunemist ajalooliste põrandate säilimisel ja mittedsäilimisel ning anda ülevaade senisest puitpõrandate restaureerimispraktikast) said täidetud. Töö autor peab ise oma töös tähtsaks Eesti mõisahoonete puitpõrandate inventeerimistulemusi ja tõstab muu hulgas esile sissevaadet puitpõrandate restaureerimistotsuste kujundamise kriteeriumitesse.

Töö autor loodab, et magistritöö leiab kasutust muinsuskaitsete, mõisahoonete omanike ja valdajate, mõisahoonete restaureerimisega seotud sisearhitektide ning interjööriajaloost huvitunute poolt. Käesoleva töö üheks eesmärgiks on olnud pakkuda kiiresti leitavat informatiivset materjali nii teemast huvitunud lehitsejatele kui ka mõisahoonete puitpõrandate restaureerimislahenduste koostajatele. Magistritöös esitatud puitpõrandate stiililine ülevaade, inventeerimisankeedid ning tüpoloogilised tabelid võiksid pakkuda eeskujuna muu hulgas juhtudel, mil Eesti mõisahoonete restaureerimiskontseptsioon näeb ette puitpõrandate stiilikriitilise taastamise. Ühtlasi saab magistritööd kasutada abimaterjalina edaspidi uuringute käigus leitavate puitpõrandate dateerimisel.

Kuna käesoleva magistritöö raames on uuritud Eesti ajaloolisi puitpõrandaid laiemalt esmakordselt, on töö autor arvamusel, et käsitletav teema ei ole täielikult ammendunud vaid vajab edasist uurimist ning teemat on võimalik laiendada mitmete täiendavate uurimisprobleemidega. Teabe vähesuse tõttu polnud võimalik käesoleva magistritöö raames anda ülevaadet mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate aluskonstruktsioonide ülesehituslikest

iseärasustest. Samas oleks teemavaldkonna uurimine äärmiselt vajalik, võimaldades täpsustavat infot ajalooliste ehitustraditsioonide arengu ja mõisahoonete põhikonstruktsioonide tehnilise toimimise kohta, mille mõistmine on oluline puitpõrandate restaureerimislahenduste väljatöötamisel.

Ühtlasi pole senini süstemaatiliselt määratud Eesti mõisahoonete ajaloolistes puitpõrandates, eelkõige parkettpõrandates, kasutatud puiduliike. Kuigi mitmed laiemalt levinud puiduliigid on visuaalselt kergesti määratavad, leidub märkimisväärselt palju parkettpõrandaid, mille puitmaterjali tuvastamine nõuab täpsemaid uuringuid. Valdkonna uurimine annaks vastuse muu hulgas küsimusele, kui võrd laialdaselt kasutati Eesti aladel põrandate valmistamiseks kohaliku puitmaterjali kõrval ka imporditud puiduliike. Puiduliikide täpsustamine on vajalik ka restaureerimislahenduste väljatöötamisel.

Uurimist vajaks ka Eesti mõisahoonete ajalooliste puitpõrandate ja põrandaliistude ajaloolised viimistluskihid. Kuigi üksikutest mõisahoonete viimistlusuuringute aruannetest võib leida infot põrandate ja põrandaliistude ajalooliste viimistluskihtide kohta, ei ole seniste uuringute tulemuste põhjal võimalik teha üldistatud järeldusi puitpõrandate ajalooliste viimistlusvõtte kohta.

Põhjalikumat käsitlust vajaks Eesti puitpõrandate eripära Saksamaa, aga ka näiteks Soome, Läti ja Poola puitpõrandate taustal, käesolevas töös oli võimalik süvenenumalt vaadelda peamiselt Vene mõjusid.

Ajalooliste puitpõrandate stiililist ülevaadet oleks edaspidi võimalik laiendada linnamajades säilinud ajalooliste puitpõrandate dokumenteerimise ning stiilikriitilise analüüsiga. Eesti mõisahoonete puitpõrandate inventeerimistulemuste ja stiililise ülevaate kõrvutamise linnamajades säilinud puitpõrandate uurimistulemustega võimaldaks anda veelgi terviklikuma ülevaate erinevatele stiiliperioodidele omastest tüüpilistest ning vähemlevinud puitpõrandatest. Laudpõrandate tüpologia ning konstruktsiooniliste eripärade uurimisel peaks tulevikus veel põhjalikumalt vaadelda väiksemaid mõisahooneid, sh põlisbalti tüüpi maju (lisaks peahoonele näiteks ka mõisate valitsejamaju), kus võib olla säilinud väga arhailisi põrandaid, mida käesolevas paratamatult piiratud mahuga töös aga ei olnud võimalik lähemalt uurida.

Summary

Historic wooden floors in Estonian manor houses. Stylistic overview and restoration problems

Anita Jõgiste

Historically Estonian manor houses have had different types of floors. While corridors, entrance halls and economic units had mainly damp-proof stone floors, the floors of living rooms in the mansion houses were primarily made of wood. Wooden floors were warmer and allowed various design solutions, and they had significant role in creating spatial impression of the interior equally with other elements.

Regardless of the fact that wooden floors have such an important role in the hierarchy of the design elements in Estonian manor houses, this subject matter is still almost untouched. Studies of interior design of Estonian manor houses do not answer the questions about characteristics of wooden floors on different eras.

While the stylistic overview of wooden floors is absent, the restoration issues of wooden floors and respective questions have also become more relevant over the last years.

The process started with restoration of Vääna manor house in Harju county and Suuremõisa manor house in Hiiu county. During the process questions about the most suitable restoration solutions of wooden floors arose.

The aim of this master's thesis is to propose an stylistic overview of wooden floors in Estonian manor houses in different eras from 18th century until the end of the epoch of manors in early 20th century. It comprises the stylistic variations of wooden floors through different eras and brings forth the most characteristic features on the ground of epochal architectural styles.

To compensate the scarcity of background information in architectural history about wooden floors in Estonia this paper also looks into history and features of wooden floors in Western-Europe and Russia.

This thesis offers also an insight into the restoration issues of wooden floors in Estonian manors. The aim is to analyse the values of historic wooden floors, to describe the formation of decision to preserve those floors, and to propose an overview of existing practice of restoration of wooden floors in Estonian manor houses.

Additional aim of the thesis was to take the physical inventory of the conditions of wooden floors in 33 Estonian manor houses. These inventories were carried out during the period from

08.10.2014 to 11.09.2015, and in the process 100 parquet floors and 109 timber floors were documented, and profiles from 42 skirtings were taken.

There are six substantial appendixes to this thesis. Inventory worksheets and typological charts of historic floors have been collected into separate volume.

Three interviews were conducted for the master's thesis.

As a result of the physical inventory it turned out that the stylistic development of wooden floors of Estonian manor houses is traceable to the second half of the 18th century, when building out of mansions in more presentable way began. The oldest wooden floors still extant can be found in baroque and early classical manor houses of this period.

The stylistic and constructional development of the wooden floors in Estonian manors has been influenced by esthetic demands and preferences of different eras, by regional building traditions, and by quality of available materials. In comparison with many other elements of interior design the stylistic developments of wooden floors are mostly characterized by alterations in details.

The oldest wooden floors in Estonian manor houses, dating from 18th century, are mainly plain timber floors. But there are also some timber floors, that are patterned and covered with paintings.

First known parquet floors can be dated back to early 19th century. Although only a few parquet floors have extant from that era, the historic photos and preserved examples show, that assembled parquet floors with patterns (e.g. *Parquet de Versailles* pattern) prevalent in Western-Europe were characteristic to this epoch.

Mid-nineteenth century brought with it proliferation of innovatively constructed parquet floors. Parquet floors made of wood details glued on an underfloor made of planks were installed in rooms in addition to assembled parquet floors.

Historicism era changed the design structure of parquet floors significantly. Since the middle on 19th century strip patterns running along wall perimeters and set perpendicularly with the rest of parquet pattern began to dominate in parquet floors. This design dominated in parquet floors until the end of manor epoch in 1918.

Since the middle of the 19th century mostly grid, rhombus and basketwork patterned parquet floors emerge.

The proliferation of parquet floors in the middle of 19th century did not downplay the importance of timber floors in manor houses built on later period.

The late 19th and the early 20th century brought in mostly simple parquet floors with grid, fishtail, and braid patterns. The physical inventory of wooden floors in Estonian manor houses show, that more than a half of parquet floors extant to this day originate from this era.

Wooden floors in Estonian manors in comparison with wooden floors in manor houses of Western-Europe and Russia were more unpretentious in terms of design and variety of materials.

The results of the physical inventory of wooden floors in Estonian manor houses conducted by the author of this thesis characterize architecture of Estonian manor houses in general, and also confirm the idea of Estonian architectural historian J. Maiste, that in comparison with Western-European and Russian manor houses Estonian manor houses were stylistically rather practical than grandiose.

The restoration problems of wooden floors in Estonian manor houses include various matters in modern heritage conservation. The author of this thesis is certain, that before restoration decisions of historic wooden floors accurate and extensive specification of qualities of these floors must be carried out. In modern heritage conservation it means primarily the estimation of wooden floors on analytical basis, the results of which allow to understand age-related, historical, and artistic use of these floors. Author holds the opinion, that in addition to analytical estimation the wooden floors also should be estimated on the assumption of phenomenological criteria, that values cognitive processes and allows us to see the accents of the historical interior and the role of wooden floors in forming of spatial impression.

The restoration problems of wooden floors are related to safekeeping of these floors and to concept of restoration of the manor house as a whole. The restoration decision depends primarily on the condition of the floor and of the functional features of the room. In case there are no historical floors extant, the restoration decision is primarily related to overall concept of restoration of the room or manor house.

Recent practice of restoration of historical wooden floors in Estonia includes mainly restoration, reconstruction and stylistic renovation of the floors. The most common practices are machine sanding, correcting and polishing. In cases, where the condition of historical floors makes conserving impossible, the reconstruction is seen as a solution. In several cases the wooden floors have been restored on the basis of stylistic criteria.

The author hopes, that this master's thesis finds use by heritage protectors and interior architects, as well as by owners and keepers of manor houses, and by those who are interested

in history of interior. The aim of this thesis has been to offer informative material to those, who are interested in the subject, as well as to professionals, who are engaged in the subject.

Stylistic overview of wooden floors, inventory worksheets and typological charts of wooden floors proposed in the master's thesis could be set as an example in situations, where concept of restoration of Estonian manor houses suggests the reconstruction of wooden floors on the basis of stylistic criteria. The master's thesis can also be used as a auxiliary material in dating the wooden floors.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad

Muinsuskaitseameti arhiiv (MKA)

AS Restor, Saku mõisa peahoone. Ehitustööde aruanne. MKA, s A-5015.

Arike, U., Väätsa mõisa peahoone. Põhiprojekt. MKA, s A-10642.

Hein, A., Komplekssed teaduslikud uuringud. Vihula mõis. Arhitektuuriajalooline ülevaade. Kõide I. MKA, s A-2227/a.

Hermat, M., Suuremõisa mõis. Esialgne ajalooline õiend. MKA, s P-1694.

Ilves, H., Viimsi mõisa peahoone. Restaureerimis- remonttööde muinsuskaitsealine aruanne. Kõide I. MKA, s A-11245/I.

Irik, J., Kõltsu mõisa peahoone. Ehitustööde tegemise muinsuskaitsealine aruanne. Kaust 1. Seletuskiri ja fotod. MKA, s A-10132.

Jõgi, J., Illuka mõisa restaureerimisaruanne. MKA, s A-3520.

Jõgi, J., Vatra mõisa laiendatud arhitektuuriajaloolised eritingimused. MKA, s A-5092.

Kaldam, E., Lasila mõisa peahoone. Remont- restaureerimistööde muinsuskaitsealise järelevalve aruanne. MKA, s A-5597.

Keskküla, M., Kalvi mõisa peahoone restaureerimise aruanne. MKA, s A-4857.

Krigoltoi, L., 2008. Lihula mõisa peahoone. Muinsuskaitse eritingimused hoone restaureerimiseks. MKA, s A-8919.

Kulbach, A., **Onton**, K., Puurmani mõisa peahoone. Esimese korruse ja fassaadi remont- restaureerimise muinsuskaitse järelevalve aruanne. MKA, s A-9618.

Laos, K., **Strus**, A., Keila-Joa mõisa peahoone. Sisearhitektuurne projekt. MKA, s P-16536/I.

Linna, T., Vääna mõisa peahoone. Muinsuskaitse eritingimused ja kultuuriväärtuslike detailide ja tarindite inventariseerimine. MKA, s A-6695.

Mellov, O., **Pärnoja**, R., **Org**, R., **Okas**, J., Alatskivi mõisa peahoone esimese korruse osa ruumide sisekujunduse põhiprojekt (ballisaal). MKA, s P-14011.

Mutso, L., Kirna mõisa peahoone ja park. Arhitektuuriajalooliselt väärtuslike detailide inventariseerimine. MKA, s A-5169.

Mäeväli, S., Vääna mõis. Ajalooline õiend. MKA, s P-2485.

Mäeväli, S., Väätsa mõisa peahoone renoveerimine. Muinsuskaitsealise järelevalve aruanne. MKA, s A-10096.

Needo, E., **Needo**, A., Hummuli mõisa peahoone. Sisekujunduse projekti korrektuur. MKA, s P-16740.

Palo, K., Koigi mõisa peahoone. Esiterrassi ja saali põranda restaureerimise projekt. Arhitektuurne osa. MKA, s P-12684.

Pantelejev, A., Kukruse mõisa peahoone, ait ja kuivati. Muinsuskaitse eritingimused hoone restaureerimiseks. MKA, s A-5590.

Pantelejev, A., Vihterpalu mõis. Arhitektuuriajaloolised eritingimused koos arhitektuuriajalooliselt väärtuslike detailide ja väikevormide inventeerimisega. MKA, s A-4707.

Punger, I., Kumna mõisa uus peahoone. Sisearhitektuurne põhiprojekt. MKA, s P-16695.

Pärtel, M., Kostivere mõisa peahoone. MKA, s A-10951.

Rohtla, N., Albu mõisa peahoone sisekujundusprojekt. MKA, s P-11616.

Rohtla, N., Kikas, K., Kuuse I., Rähni, M., Kilti mõisa peahoone. Sisekujundusprojekt. MKA, s P-12467.

Rohtla, N., Muuga mõisa peahoone. Muinsuskaitse eritingimused ja ajalooliselt väärtuslike detailide inventeerimine. Akende restaureerimine. MKA, s A-5433.

Rohtla, N., Roosna- Alliku mõisa saalide restaureerimistööde järelevalve aruanne. MKA, s A-3103.

Rumm, J., Vohnja kool-lasteaia restaureerimise ja remonttööde muinsuskaitse aruanne. MKA, s A-8870.

Rähni, M., 1998. Mäetaguse mõisa restaureerimistööde aruanne. MKA, s A-3882.

Rähni, M., Inju mõisa peahoone. I korruse interjööride 2013. a restaureerimistööde aruanne. MKA, s A-11918.

Rähni, M., Inju mõisa peahoone. I korruse interjööride 2013. a restaureerimistööde aruanne. MKA, s A-11918.

Sirel, H., 1968. Aaspere mõisa peahoone. Ajalooline õiend. MKA, s P-917.

Sirel, H., Sagadi mõisa ajalooline õiend. MKA, s P-2020.

Sova, E., Olustvere mõisa peahoone. Restaureerimise ja ümberehituse arhitektuurne põhiprojekt. MKA, s P-15339.

Suuder, O., Alatskivi mõisa peahoone esimese korruse osa ruumide restaureerimistööde aruanne. MKA, s A-8813.

Suuder, O., Roosna-Alliku ajalooline õiend. MKA, s A-854.

Tomps, F., Sagadi mõisa peahoone saali parkettpõranda remont-restaureerimine. MKA, s A-4654.

Täheväli Stroh, L., Anija mõisa peahoone. Restaureerimistööde muinsuskaitse järelevalve aruanne. MKA, s A-11249.

Vaiksoo, R., Koordi mõisa peahoone. Muinsuskaitse aruanne. MKA, s A-6550.

Viirsalu, P., Muinsuskaitse eritingimused Võidula mõisa restaureerimiseks. MKA, s A-9262.

Volmer, S., Vasalemma mõisa saali ja endise söögisaali restaureerimise aruanne. MKA, s A-7324.

Eesti Ajalooarhiiv (EAA)

EAA, f 1414, n 2, s 96: Vaade läbi kahe toa Pahlkla mõisas.

EAA, f 1414, n 2, s 97: Saal Avanduse mõisa uues hoones.

EAA, f 1422, n 1, s 6: Vasula mõisa interjööri.

EAA, f 33, n 3, s 2941: Дело о возведении на паркетной фабрике Э. Эихельбергу новой фабричной постройки без надлежащего на то разрешения, 1912.

EAA, f 33, n 3, s 3141: Дело об утверждении проекта на перестройку паркетной фабрики "Мартенсон и Ко" в городе Ревель, 1913.

Eesti Rahvamuuseumi fotokogu (ERM)

ERM, Fk 887:283: Maardu mõis (Maart), salong 1900. Jõelähtme khk.

ERM, Fk 887:541: Kehtna mõis (Kechtel), interjööri enne põlemist enne sõda. Rapla khk.

ERM, Fk 887:691: Muuga mõis (Münkenhof), interjööri skulptuuridega. Simuna khk.

ERM, Fk 887:75: Vinni mõis (Finn), raamatukogu. Jaagupi khk.

ERM, Fk 887:837: Kuusiku mõis (Saage), interjööri enne sõda. Rapla khk.

ERM, Fk 887:936: Kohala mõis (Tolks), saal enne sõda. Rakvere khk.

ERM, Fk 937:21: Raadi loss, kuppelsaali interjööri, 1936 (keskelt vaadatuna).

Eesti Ajaloomuuseumi fotokogu (AM)

AM, N 5634:21: Kukulinna mõisa härrastemaja interjööri.

Herder Institut (HI) digitaalne fotokogu

HI, 135169: Wohnraum, im Herrenhaus von Gut Alt-Anzen.

HI, 135261: Gutshaus Kaima.

HI, 220444: Ofen eines Wohnraums im Herrenhaus Ocht.

HI, 228052: Inneneinrichtung Gutshaus Pöddrang.

HI, 228173: Tür Herrenhaus Putkas.

HI, 228734: Interieur Tür Seydell.

HI, 277446: Interieur im Herrenhaus Löwenwolde.

Publikatsioonid

- Ahonen**, T., Põrandad ja nende viimistlus. Tallinn: Viplala, 1999.
- Arjakas**, K., Eesti raudtee 140. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikogu, 2010.
- Arman**, H., Eesti arhitektuuri ajalugu. Tallinn: Eesti Raamat, 1965
- Blakemore**, R., G., History of Interior Design. Furniture From Ancient Egypt to Nineteenth-Century Europe. Canada: Wiley, 1997.
- Brandi**, C., Theory of restoration. Firenze: Nardini, 2005.
- Earl**, J., Building Conservation Philosophy. Sparkford: J. H. Haynes & Co. Ltd, 2003.
- Eastlake**, C., L., Hints on household taste in furniture, upholstery, and other details. New York: Dover Publication, 1969.
- Eliseeva**, O., **Evseeva**, T., **Tihomirov**, S., Russian Country Estates. Moscow: Mir Entsiklopediy Avanta, 2008.
- Fawcett**, J., Historic Floors. Their Care and Conservation. Oxford: Butterworth Heinemann, 2001.
- Gurviš**, A., Laudsepatööd. Tallinn: Valgus, 1965.
- Hein**, A., Eesti mõisaarhitektuur: historitsismist juugendini. Tallinn: Hattorpe, 2003.
- Jokilehto**, J., Arhitektuuri konserveerimise ajalugu. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2010.
- Keppo**, J., Elamu puitkarkassitööd. Tallinn: „Ehitame“ kirjastus, 1993.
- Kodres**, K., Ilus maja, kaunis ruum. Tallinn: Prisma Prindi Kirjastus, 2001.
- Konsa**, K., Artefaktide säilitamine. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007.
- Lehari**, K., Loodus, keskkond või maastik. – Maastik: loodus ja kultuur. Maastikukäsitlusi Eestis. Toim H. Palang, H. Sooväli. Tartu: Tartu Ülikooli Geograafia Instituut, 2001.
- Maiste**, M., Eestimaa mõisad. Tallinn: Kunst, 1996.
- Miller**, J., The Style Sourcebook. London: Octopus Publishing Group, 2003.
- Raal**, M., Mõisate kadunud hiilgus. Eestimaa mõisainterjööride lugu. Tallinn: Eesti Raamatutrükikoda, 2016.
- Ruskin**, J., Arhitektuuri seitse lampi. Tartu: Ilmamaa, 2013.
- Soodla**, R., **Männik**, K., Puitpõrand. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik, 2011.
- Sudell**, H., Puutöö: illustreeritud käsiraamat. Tallinn: Sinisukk, 2009.
- Veski**, A., Ehitustööd. Tallinn: Valgus, 1975.
- Veski**, A., Kolhoosihoonete ehitamine. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1950.
- Veski**, A., Puitehituse käsiraamat. Tartu: Tartu Eesti Kirjastus, 1943.

Киселев, И., Архитектурные детали в Русском содчестве XVIII-XIX веков. Москва: Издательство Academia, 2005.

Соловьев, К., А., Русский художественный паркет. Москва: Государственное изд.-во литературы по строительству и архитектуре, 1953.

Lõputööd

Kallaste, K., Preservation of wallpapers as a parts of interiors. Doktoritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2013.

Põlgast, E., Väana mõisa saali parketi restaureerimine ja eksponeerimine. Lõputöö. Tartu: Tartu Kõrgem Kunstikool. Mööbli ja restaureerimise osakond, 2015.

Vabamäe, E., K., Eesti mõisainterjöörid 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2011.

Interneti allikad

A Short History of Floors, <http://janeaustenworld.wordpress.com/2011/12/05/a-short-history-of-floors/>, (vaadatud 09.06.2014).

Adelizzi, D., Parquet: yesterday, today, tomorrow.

http://www.parquetinternational.net/file2009/1212f_wood_floors_history.asp, (vaadatud 09.06.2014).

History of Parquetry, <http://www.rusartnet.com/russia/history/romanov/history-of-parquetry>, (vaadatud 22.10.2015).

Kiltsi lossi põrandaparketi alt paljastusid ajaloolised kaardid. – Virumaa Teataja 24.02.2010, <http://www.virumaateataja.ee/228426/kiltsi-lossi-porandaparketi-alt-paljastusid-ajaloolised-kaardid> (vaadatud 17.09.2015).

Pirgu mõisa ajaloost, <http://www.pirgu.eu/pirgu-moisa-ajaloost/>, (vaadatud 19.02.2016).

Põhjaka mõisa algupära jääb. – Järva Teataja, 23.12.2006, <http://www.jt.ee/2068263/pohjaka-moisa-algupara-jaab>, (vaadatud 25.11.2015).

Põrandamaalingud on unustatud klassika. – Äripäev, 1.09.2008, <http://www.ehitus.ee/et/article/169/>, (vaadatud 25.11.2015).

Style Glossary: Parquet Floors, <http://www.apartmenttherapy.com/style-glossary-parquet-de-vers-152962>, (vaadatud 22.10.2015).

Weldon, J., Parquetry floors, 2009. – The Building Conservation.

<http://www.buildingconservation.com/articles/parquetry/parquetry.htm>, (vaadatud 22.10.2015).

Weldon, J., Timber Floors.

<http://www.buildingconservation.com/articles/timberfloor/timberfloor.htm>, (*vaadatud 22.10.2015*).

Woodflooring Q&A, <http://www.oldhousejournal.com/magazine/2005/jan/wood.shtml>, (*vaadatud 22.10.2015*).

Esna mõisa interjööri vaade,

http://www.palverand.ee/katusekohvik/failid/galerii_pildid/DSC00934_Esna%20mõisa%20interjoor_teksti-2.jpg, (*vaatatud 19.02.2016*).

Kumna mõisa interjööri vaade,

http://www.estonianlocations.com/sites/default/files/styles/medium/public/pildid/_mg_7771.jpg, (*vaadatud 19.02.2016*).

Kärstna mõisahoonde saali vaade,

<https://register.muinas.ee/content/monument/regular/1166.jpg>, (*vaadatud 19.02.2016*).

Mihkelmaa, O., Vihterpalu mõisa interjööri vaade,

http://www.olev.ee/uploads/RTEmagicC_Harjumaa_moisad_018.JPG.jpg, (*vaadatud 19.02.2016*).

Mäetaguse mõisahoonde kaminasaali vaade,

[http://www.puhkuseestis.ee/bw_client_files/puhkus_eestis/public/ss_sightseeing_img/magick.php/1618_7080_kaminasaad.jpg?resize\(800x600\)](http://www.puhkuseestis.ee/bw_client_files/puhkus_eestis/public/ss_sightseeing_img/magick.php/1618_7080_kaminasaad.jpg?resize(800x600)), (*vaadatud 19.02.2016*).

Mäetaguse mõisahoonde saali vaade, <http://fenixevent.ee/wp-content/uploads/2014/12/maetaguse.jpg>,

(*vaadatud 19.02.2016*).

Padise mõisahoonde saali vaade, http://www.olev.ee/uploads/pics/Harjumaa_moisad_003.JPG, (*vaadatud 19.02.2016*).

Padise mõisahoonde saali vaade,

http://www.padisemois.ee/public/galleries/restaurant/.thumbnails/_TTT0933_470x303.jpg, (*vaadatud 19.02.2016*).

Palmse mõisahoonde saali vaade,

<http://ic.pics.livejournal.com/313th/49613976/321/original.jpg>, (*vaadatud 19.02.2016*).

Pürksi mõisahoonde saali vaade,

<http://www.riigigymnaasiumid.ee/files/gallery/album18/wp20150113125717pro.jpg>, (*vaadatud 19.02.2016*).

Saku mõisahoonde saali vaade,

http://www.estonianlocations.com/sites/default/files/styles/medium/public/pildid/_mg_1171.jpg, (*vaadatud 19.02.2016*).

Saue mõisahoone saali vaade,

<https://d3otexg1kysjv4.cloudfront.net/images/236130/ballisaal%202006.JPG>, (*vaadatud 19.02.2016*).

Vasalemma mõisa saali vaade, http://static1.nagi.ee/i/p/534/95/13373949cfabd6_m.jpg/1, (*vaadatud 19.02.2016*).

Käsikirjad

Kõrbe, V., Laudpõranda restaureerimine. 2012. Käsikiri. Koopia magistritöö autori valduses.

Intervjuud

Arike, U., intervjuu. Küsitles autor, 30.11.2015. Transkriptsioon ja helisalvestis magistritöö lisades.

Berting, Ü., intervjuu. Küsitles autor, 6.10.2015. Transkriptsioon ja helisalvestis magistritöö lisades.

Vali, J., intervjuu. Küsitles autor, 1.10.2015. Transkriptsioon ja helisalvestis magistritöö lisades.

Vestlused

Kekorainen, L., suuline vestlus autoriga, 20.04.2015. Märkmed autori valduses.

Kõrbe, V., suuline vestlus autoriga, 15.09.2015. Märkmed autori valduses.

Must, K., suuline vestlus töö autoriga, 22.04.2015. Märkmed autori valduses.

Schvede, T., suuline vestlus autoriga, 06.05.2015. Märkmed autori valduses.

Rohtla, N., suuline vestlus autoriga, 1.09.2015. Märkmed autori valduses.

Kasemets, S., suuline vestlus autoriga, 11.03.2016. Märkmed autori valduses.

E-kirjad

Orro, O., e-kiri autorile, 28.01.2016.

Muinsuskaitse normdokumendid

Burra harta, 1979, http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/Burra-Charter_1979.pdf, (*vaadatud 10.03.2016*).

Veneetsia harta, 1964, <http://www.hot.ee/oho/Veneetsia%20Harta.htm>, (*vaadatud 10.03.2016*).

Illustratsioonide nimekiri

1. Krohvlae laudisega põranda aluskonstruksioon. – A. Veski, Kolhoosihoonete ehitamine. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1950, lk 185.
2. Muldlae kilbiga põranda aluskonstruksioon. – Samas, lk 185.
3. Taladele asetatud laagide ja täiendava isoleerkihiga põranda aluskonstruksioon. – J. Keppo, Elamu puitkarkassitööd. Tallinn: „Ehitame“ kirjastus, 1993, lk 132.
4. Krohvlae laudisel paikneva isoleerkihiga põranda aluskonstruksioon. – A. Veski, Kolhoosihoonete ehitamine, lk 186.
5. Sileserv-, tüübel-, poolpunn-, täispunn- ja veederseotisega põrandalauad. – Autori joonis.
6. Sulundparkett. – <http://vse-delaem-pravilno.ru/wp-content/uploads/2012/12/kak-pravilno-vybrat-parketnuju-dosku-e1355589945570.png>, (vaadatud 06.02.2016).
7. Veederliistudega parketilipid Uue-Põltsamaa mõisas. – Autori foto.
8. Nõukogudeaegne parketikilp. – http://cache.osta.ee/iv2/auctions/1_1_6483978.jpg, (vaadatud 06.02.2016).
9. Vaheliistu ja bordüüri parkettpõrandad. – Autori joonis.
10. *Parquet de Versailles* parketimuster. – <http://www.antiqueparquet.com/Parquet%20Panels/Parquet%20de%20Versailles.html>, (vaadatud 06.02.2016).
11. Versailles lossi peeglisaal. – <https://500px.com/photo/8821237/hall-of-mirrors-at-versailles-by-scott-kelby>, (vaadatud 06.02.2016).
12. Soubise. – <http://www.apartmenttherapy.com/style-glossary-parquet-de-vers-152962>, (vaadatud 06.02.2016).
13. Aremberg. – Samas.
14. Chantilly. – Samas.
15. Chartreuse. – Samas.
16. Chalosse. – Samas.
17. Fontainebleau. – Samas.
18. Näiteid parkettpõrandate mustritest B. Langeley raamatust „*Builder`s and Workman`s Treasury of Designs*“. – <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/236x/69/20/17/6920173cc4bb2dfc8e3aec103e984397.jpg>, (vaadatud 06.02.2016).
19. Tundmatu autori 1820. aastatest pärinev interjöörivaade. – https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zimmerbild_82.jpg, (vaadatud 06.02.2016).

20. Tundmatu auroti interjööriivaade. 19. sajandi esimene pool. – <http://tweedlandthegentlemansclub.blogspot.com/2011/07/discreet-charm-of-neoclassical.html>, (vaadatud 06.02.2016).
21. A. Tõranov. Interjööriivaade, 19. sajandi keskpaik. – <http://decopost.net/Zili/664-ocharovanie-russkoy-usadby-v-proizvedeniyah-hudozhnikov-19-nachala-20-veka.html>, (vaadatud 06.02.2016).
22. G. V. Soroka. Külalistetuba, 19. sajandi keskpaik. – <http://vsdn.ru/museum/catalogue/exhibit9013.htm>, (vaadatud 06.02.2016).
23. 1820. aastad. – И. Киселев. Архитектурные детали в Русском содчестве XVIII-XIX веков. Москва: Издательство Academia, 2005, lk 152.
24. 1820. aastad. – Samas, lk 154.
25. 1820. aastad. – Samas, lk 160.
26. 1800.–1840. aastad. – Samas, lk 468.
27. 19. sajandi esimene pool. – Samas, lk 156.
28. 1830.aastad. – Samas, lk 160.
29. 19. sajandi esimene kolmandik. – Samas, lk 160.
30. F. Tolstoi. Interjööriivaade, 1830. aasta. Ruumi põrandat katab Parquet de Versailles mustri parkett. – <http://vsdn.ru/museum/catalogue/exhibit9013.htm>, (vaadatud 06.02.2016).
31. Eerungisse lõigatud laudfriis. – И. Киселев. Архитектурные детали в Русском содчестве XVIII-XIX веков, lk 168.
32. 1840. aastad. – Samas, lk 156.
33. 1840. aastad. – Samas, lk 159.
34. 19. sajandi keskpaik. – Samas, lk 160.
35. 19. sajandi keskpaik. – Samas, lk 160.
36. 19. sajandi keskpaik. – Samas, lk 162.
37. 19. sajandi keskpaik. – Samas, lk 162.
38. 19. sajandi keskpaik. – Samas, lk 161.
39. 19. sajandi keskpaik. – Samas, lk 164.
40. 19. sajandi keskpaik. – Samas, lk 164.
41. Ruudustikmustriga bordüür. – Samas, lk 169.
42. Ruudustikmustri ja vaheliistudega bordüür. – Samas, lk 170.
43. Tumedamate vaheliistudega bordüür. – Samas, lk 168.
44. 1860. aastad. – Samas, lk 164.
45. 1870. aastad. – Samas, lk 164.

46. 1890. aastad. – Samas, lk 155.
47. 1890. aastad. – Samas, lk 155.
48. 1850.–1875. aastad. – Samas, lk 158.
49. 1870. aastad. – Samas, lk 157.
50. 1880. aastad. – Samas, lk 153.
51. 1875.–1900. aastad. – Samas, lk 158.
52. 1830.–1860.aastad. – Samas, lk 159.
53. 1850. aastad. – Samas, lk 158.
54. 19. sajandi teine pool. – Samas, lk 165.
55. 1890. aastad. – Samas, lk 158.
56. 19. sajandi teisele poolele omased vaheliistudega eerungnurkadega friisid. – Samas, lk 169.
57. 19. sajandi teisele poolele omased vaheliistudega eerungnurkadega friisid. – Samas, lk 169.
58. Täisnurkse seotisega ja vaheliistudega friisid. – Samas, lk 169.
59. Muustrilised parketiväljad ukseorvades. – Samas, lk 171.
60. Vaheliistudega parkett ukseorvades. – Samas, lk 171.
61. 1860. aastad. – Samas, lk 153.
62. 1870. aastad. – Samas, lk 154.
63. 1870.–1880. aastad. – Samas, lk 153.
64. 1870.–1880. aastad. – Samas, lk 153.
65. 1870.–1880. aastad. – Samas, lk 153.
66. 19. sajandi teine pool. – Samas, lk 153.
67. 19. sajandi teine pool. – Samas, lk 166.
68. 1880. aastad. – Samas, lk 166.
69. 19. sajandi teine pool. – Samas, lk 166.
70. 19. sajandi teine pool. – Samas, lk 166.
71. 1870.–1890. aastad. – Samas, lk 166.
72. 1860. aastad. – Samas, lk 166.
73. 19. sajandil lõpule omased kalasabamustrid. – Samas, lk 163.
74. Laudliistud. – Samas, lk 172.
75. Sokliliistud. – Samas, lk 172.
76. Parketikiilbi tagantvaade ja ülesehitus. – Samas, lk 149.
77. Üheksa- ja kuueteistosalised parketikiilbi alusraamid. – Samas, lk 149.

78. Erikujuliste lippide paiknemine parketikilpide alusraamil. – К. А. Соловьев, Русский художественный паркет. Москва: Государственное изд.-во литературы по строительству и архитектуре, 1953; lk 15.
79. Liistu paiknemine parketikilpide vahel. – И. Киселев. Архитектурные детали в Русском содчестве XVIII-XIX веков, lk 469.
80. Laudkilppõrandad.. – Samas, lk 466.
81. Õhutusvõred. – Samas, lk 171–172.
82. Sagadi mõisahoone 400 mm laiustest laudadest põrand. – Autori foto.
83. Laudpõrand Vääna mõisahoone rotundis. – Autori foto.
84. Laudpõrand Vääna mõisahoone peasaalis. – Autori foto.
85. Laudpõrand Roosna-Alliku mõisahoone I korrusel. – Autori foto.
86. Laudpõrand Roosna-Alliku mõisahoone I korrusel. – Autori foto.
87. Detailvaade Kolga mõisahoones paiknevale laudpõrandale. – Autori foto.
88. Põrandalaudade paiknemise skeem. – Autori joonis.
89. Detailvaade Härgla mõisahoones paiknevale laudpõrandale. – Autori foto.
90. Põrandalaudade paiknemise skeem. – Autori joonis.
91. Kolga mõisahoones paikneva laudpõranda detailvaade. – Autori foto.
92. Põrandalaudade paiknemise skeem. – Autori joonis.
93. Kolga mõisahoones paiknev maalinguga laudpõrand. – Autori foto.
94. Põrandalaudade maalingumuster. – Autori joonis.
95. Härgla mõisahoones paiknev maalinguga laudpõrand. – Autori foto.
96. Põrandalaudade maalingumuster. – Autori joonis.
97. Detailvaade Vääna mõisahoone peasaali parkettpõrandast. – http://www.harku.ee/uudised-ja-teated1/-/asset_publisher/1EOBqHKcYNrk/content/moisa-porandate-avamine-paljastab-ajalugu;jsessionid=972D97EF64289CFE7243F6ADA3CFBD54.jvm2, (07.02.2016).
98. Detailvaade Vääna mõisahoone peasaali parkettpõrandast. – http://www.harku.ee/uudised-ja-teated1/-/asset_publisher/1EOBqHKcYNrk/content/moisa-porandate-avamine-paljastab-ajalugu;jsessionid=972D97EF64289CFE7243F6ADA3CFBD54.jvm2, (07.02.2016).
99. Vääna mõisahoone peasaali parketi joonis. N. Rohtla . – E. Põlgast, Vääna mõisa saali parketi restaureerimine ja eksponeerimine. Lõputöö. Tartu: Tartu Kõrgem Kunstikool. Mööbli ja restaureerimise osakond, 2015, lk 31.
100. Aluslaudise konstruktsioon. – Samas, lk 33.
101. Sanssouc`i lossi põranda aluslaudise joonis. – Samas, lk 17.
102. Kolga mõisahoones paiknev *Parquet de Versailles* mustri parkett. – Autori foto.

103. Kiltsi mõisahoones paiknev *Parquet de Versailles* mustriuga parkett. – Autori foto.
104. Piira mõisahoonel interjööriavaade. – ERM, Fk 887:774: Piira mõis (Piera), interjööri skulptuuridega. Rakvere khk. <http://muis.ee/museaalview/667866>, (vaadatud 07.02.2016).
105. Aaspere mõisahoonel interjööriavaade. – EAA, f 1423, n 1, s 201: Seltskond Aaspere mõisa pildigaleriis. <http://www.ra.ee/fotis/index.php?type=2&id=201791>, (vaadatud 07.02.2016).
106. Palmse mõisahoonel interjööriavaade. – HI, 227907: Ofen im Herrenhaus Palms. http://www.herder-institut.de/bildkatalog/bilder/herder_bilder/bilder_wolff/227907.jpg, (vaadatud 07.02.2016).
107. Kolga mõisahoones Euroopas levinud Chartreuse'i parketimustriga sarnanev parkettpõrand. – Autori foto.
108. Kukruse mõisahoones originaalparketi eeskujul rekonstrueeritud parkett. – Autori foto.
109. Suuremõisa mõisahoones paiknev põimikustris parkett. – Autori foto.
110. Härgla mõisahoones paiknev põimikustris parkett. – Autori foto.
111. Suuremõisa parketikilbile löödud tähis "PO". – Foto: D. Lukas.
112. Valtu mõisahoonel interjööriavaade. – ERM, Fk 887:362: Valtu mõis (Waldau), saal 1900. Rapla khk. <http://muis.ee/museaalview/665729>, (vaadatud 07.02.2016).
113. Hõreda mõisahoonel interjööriavaade. – ERM, Fk 887:209: Hõreda mõis (Hördel), vaade ümarasse saali, enne sõda. Juuru khk. <http://muis.ee/museaalview/665959>, (vaadatud 07.02.2016).
114. Pirgu mõisahoonel interjööriavaade. – ERM, Fk 887:323: Pirgu mõis (Pirk), saal. Juuru khk. <http://muis.ee/museaalview/668876>, (vaadatud 07.02.2016).
115. Detailvaade Riisipere mõisahoones paiknevast originaalparketist. – Autori foto.
116. Riisipere mõisahoonel interjööriavaade. – ERM, Fk 887:350: Riisipere mõis (Neu - Riesenbergr), esivanemate saal 1915. Nissi khk. <http://muis.ee/museaalview/669660>, (vaadatud 07.02.2016).
117. Udriku mõisahoones säilinud parkettpõrand. – Autori foto.
118. Detailvaade Udriku mõisahoonel parketist. – Autori foto.
119. Vatla mõisahoones säilinud parkettpõrand. – Autori foto.
120. Detailvaade Vatla mõisahoones säilinud parketist. – Autori foto.
121. Kolga mõisahoones paikneva laudpõranda detailvaade. – Autori foto.
122. Põrandalaudade paiknemise skeem. – Autori joonis.
123. Detailvaade Vääna mõisahoones säilinud aaderdatud laudpõrandast. – Autori foto.
124. Detailvaade Vääna mõisahoones säilinud parkettpõrandast. – Autori foto.

125. Detailvaade Suure-Kõpu mõisahoones säilinud parkettpõrandast. – Autori foto.
126. Lihula mõisahoone saali parkettpõrand. – Autori foto.
127. Lihula mõisahoone saali parkettpõrand. – Autori foto.
128. Vääna mõisahoones originaalparketi eeskujul rekonstrueeritud parkettpõrand. – Autori foto.
129. Vääna mõisahoones originaalparketi eeskujul rekonstrueeritud parkettpõrand. – Autori foto.
130. Põimikmustris parkett Vääna mõisahoones. – Autori foto.
131. Põimikmustris parkett Saku mõisahoones. – Autori foto.
132. Põimikmustris parkett Ruila mõisahoones. – Foto: A. L. Sikk.
133. Ruudustikmustris parkett Lihula mõisahoones. – Autori foto.
134. Kalasabamustris parkett Saku mõisahoones. – Autori foto.
135. Kalasabamustris parkett Kehtna mõisahoones. – Autori foto.
136. Ruudustikmustris parkett Lustivere mõisahoones. – Autori foto.
137. Ruudustikmustris parkett Suuremõisa mõisahoones. – Autori foto.
138. Ruudustikmustris parkett Härgla mõisahoones. – Autori foto.
139. Ruudustikmustris parkett Olustvere mõisahoones. – Autori foto.
140. Põimikmustris parkett Kehtna mõisahoones. – Autori foto.
141. Põimikmustris parkett Kalvi mõisahoones. – Autori foto.
142. Põimikmustris parkett Uderna mõisahoones. – Autori foto.
143. Põimikmustris parkett Olustvere mõisahoones. – Autori foto.
144. Ruudustikmustris parketiga kaetud ukseorv Suuremõisa mõisahoones. – Autori foto.
145. Ruudustikmustris parketiga kaetud ukseorv Olustvere mõisahoones. – Autori foto.
146. Tähemotiiviga ukseorv Uderna mõisahoones. – Autori foto.
147. Põimikmustris ukseorv Uderna mõisahoones. – Autori foto.
148. Ruudustikmustriga bordüür Uderna mõisahoones. – Autori foto.
149. Ruudustikmustriga bordüür Puurmani mõisahoones. – Autori foto.
150. Ruudustikmustriga bordüür Aaspere mõisahoones. – A. Kukkur, 1968. Aaspere mõis. Ajalooline õiend. MKA, s P-917, lk 67.
151. Eerungnurkse seotisega friis Kehtna mõisahoones. – Autori foto.
152. Täisnurkse seotisega friis Alu mõisahoones. – Autori foto.
153. Ainuke säilinud detail Kolga mõisahoone peasaali intarsiaparketist. – Autori foto.

154. Kolga mõisahoonde peasaali intarsiaparketi ülesmõõdistusjoonis. – A. Kukkur, 1972.
Kolga mõisa peahoone. Tööjoonised teostatavate restaureerimistööde kohta. MKA, s P-1445, lk 2.
155. Kalvi mõisahoonde peasaali originaalparketi eeskujul taastatud parkettpõrand. – Autori foto.
156. Aaspere mõisahoonde peasaali tähtmotiividega intarsiaparkett. – A. Kukkur, 1968.
Aaspere mõis. Ajalooline õiend. MKA, s P-917, lk 52.
157. Intarsiamotiividega ukseorv Uderna mõisahoonde saalis. – Autori foto.
158. Intarsiamotiividega ukseorv Uderna mõisahoonde saalis. – Autori foto.
159. Tuulteroo Kõltsu mõisahoonde saalis.
<http://www.artaku.ee/upload/thumbs/p15t5gkl331ltut4k11strsom269-479x320.jpg>, (vaadatud 07.02.2016).
160. Sangaste mõisa peahoone saali vaade. VaM, F. 1615:14: Sangaste loss, saal.
<http://muis.ee/museaalview/2585926>, (vaadatud 07.02.2016).
161. Vihula mõisa peahoone saali parkett. – Autori foto.
162. Suuremõisa mõisa peahoone ruudustikmustris parkett. – Autori foto.
163. Kehtna mõisa peahoone põimikmustris parkett. – Autori foto.
164. Puurmani mõisahoonde peasaali parkett. – Autori foto.
165. Puurmani mõisahoonde salongi parkett. – Autori foto.
166. Puurmani mõisahoonde buduaari parkett. – Autori foto.
167. Puurmani mõisahoonde magamistoa parkett. – Autori foto.
168. Kehtna mõisahoonde trepipodestil säilinud parkett. – Autori foto.
169. Mäetaguse mõisahoonde trepipodestil säilinud parkett. – Autori foto.
170. Inju mõisahoonde peatreppi kattev parkett. – M. Rähni, Inju mõisa peahoone. Muinsuskaitse eritingimused remondiks ja restaureerimiseks. MKA, s A-5830, lk 36.
171. Laudpõrand Kehtna mõisa peahoones. – Autori foto.
172. Laudpõrand Arkna mõisa peahoones. – Autori foto.
173. Plankudest põrand Arkna mõisahoonde. – Autori foto.
174. Detailvaade. – Autori foto.
175. Detailvaade Sangaste mõisahoonde paiknevast laudpõrandast. – Autori foto.
176. Eerungnurksetest laudadest kalasabamustris põrand Alatskivi mõisa peahoones. – Autori foto.
177. Poolpunnlaudadest kalasabamustris põrand Alatskivi mõisa peahoones. – Autori foto.
178. Detailvaade mustrisse laotud laudpõrandast Alatskivi mõisa peahoones. – Autori foto.

179. Põrandalaudade paiknemise skeem. – Autori joonis.
180. Uue-Põltsamaa mõisa peahoones säilinud diagonaalruudustikmustris parkettpõrand. – Autori foto.
181. Uue-Põltsamaa mõisa peahoones säilinud ruudustikmustris parkettpõrand. – Autori foto.
182. Uue-Põltsamaa mõisa peahoones säilinud kalasabamustris parkettpõrand. – Autori foto.
183. Suure-Kõpu mõisa peahoones säilinud ruudustikmustris parkettpõrand. – Autori foto.
184. Õisu mõisa peahoones säilinud laudpõrand. – Autori foto.
185. Põrandalaudade paiknemise skeem. – Autori joonis.
186. Koordi mõisahoones peasaalis paiknev laudpõrand. – Autori foto.
187. Koordi mõisahoones säilinud eerungnurksetest laudadest kalasabamustris põrand. – Autori foto.
188. Anija mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
189. Arkna mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
190. Arkna mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
191. Lihula mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
192. Lustivere mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
193. Lustivere mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
194. Lustivere mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
195. Õisu mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
196. Ümara lõpmikuga rihvliist Arkna mõisahoones. – Autori foto.
197. Ümara lõpmikuga rihvliist Õisu mõisahoones. – Autori foto.
198. Kehtna mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
199. Kehtna mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
200. Õisu mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
201. Uderna mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
202. Puurmani mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
203. Alatskivi mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
204. Anija mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
205. Lihula mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
206. Suuremõisa mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
207. Suuremõisa mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
208. Udriku mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
209. Uue-Põltsamaa mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
210. Vatla mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.

211. Härgla mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
212. Lustivere mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
213. Olustvere mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
214. Uderna mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
215. Lustivere mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
216. Vatla mõisahoones säilinud põrandaliist. – Autori joonis.
217. Kaardunud parketidetailid Anija mõisa härrastemajas. – Autori foto.
218. Kõmmeldunud põrandalauad Alu mõisa härrastemajas. – Autori foto.
219. Murdunud parketidetailid Härgla mõisa härrastemajas. – Autori foto.
220. Pragunenud friislipid Lustivere mõisa härrastemajas. – Autori foto.
221. Aluspõrandalt eraldunud parketi puitdetailid Uue-Põltsamaa mõisa härrastemajas. – Autori foto.
222. Liigniiskuse mõjul parketi kilbi alusraamilt eraldunud puitdetailid. Kolga mõisa peahoone. – Autori foto.
223. Käigurajad Anija mõisahoone laudpõrandas. – Autori foto.
224. Paari millimeetri paksuseks kulunud spoonlehtedega parketikiilbid Hiiu Suuremõisa mõisahoones. – Autori foto.
225. Klaveri liigutamisest tekkinud vaod Alatskivi mõisahoone saali laudpõrandal. – Autori foto.
226. Sõetunud põrandalauad Alatskivi mõisahoones. – Autori foto.
227. Sõestunud ja määrdunud parkett Vatla mõisahoones. – Autori foto.
228. Plommitud laudpõrand Koordi mõisahoones. – Autori foto.
229. Proteesitud laudpõrand Alatskivi mõisahoones. – Autori foto.
230. Õpetajate toa restaureeritud laudpõrand Suure-Kõpu mõisahoones. – Autori foto.
231. Laudpõrand Suure-Kõpu mõisahoone teisel korrusel. – Autori foto.
232. Laudpõrand Aruküla mõisahoones. – Autori foto.
233. Restaureeritud parkettpõrand Olustvere mõisahoones. – Autori foto.
234. Parkettpõranda restaureerimine Hiiu Suuremõisa mõisahoones. Foto: T. Tiidor.
235. Plommitud bordüüriga parkettpõrand Puurmani mõisahoones. – Autori foto.
236. Restaureeritud parkettpõrand Sagadi mõisahoones. – Autori foto.
237. Restaureeritud parkettpõrand Kõltsu mõisahoones. – Foto: T. Veermäe, <http://koltsumois.ee/wp-content/uploads/2015/02/saal.Veermae-900x600.jpg>, (vaadatud 26.04.2016).

238. Vääna mõisahoonne peasaali parkett. – http://www.harku.ee/uudised-ja-teated1/-/asset_publisher/1EOBqHKcYNrk/content/moisa-porandate-avamine-paljastab-ajalugu;jsessionid=972D97EF64289CFE7243F6ADA3CFBD54.jvm2, (vaadatud 26.04.2016).
239. Vääna mõisahoonne peasaali parkett, mis on restaureeritud raamalusel moodulina. – Foto: E. Põlgast.
240. Vaade Vasalemma mõisa söögisaalile. – <http://pildistoop.trsm.eu/displayimage.php?album=39&pid=4056>, (vaadatud 26.04.2016).
241. Ruum Hiiu Suuremõisa mõisahoones. – Foto: G.Ots.
242. Vaade Vasalemma mõisa söögisaalile. – Autori foto.
243. Klassiruumina kasutatav ruum Koigi mõisahoones. – Autori foto.
244. Rekonstrueeritud parkett Albu mõisahoones. – Autori foto.
245. Rekonstrueeritud parkett Kalvi mõisahoones. – Autori foto.
246. Rekonstrueeritud parkett Kukruse mõisahoones. – Autori foto.
247. Rekonstrueeritud parkett Roosna-Alliku mõisahoones. – Autori foto.
248. Originaalparkett Kostivere mõisahoonne saalis. – M. Pärtel, Kostivere mõisa peahoone, MKA, s A-10951, lk 7.
249. Originaalparketi mustriõik Puurmani mõisahoonne peasaalis. – Autori foto.
250. Originaalparketi mustriõik Taagepera mõisahoonne peasaalis. – Autori foto.
251. Originaalparketi mustriõik Puurmani mõisahoonne peasaalis. – Autori foto.
252. Rekonstrueeritud parkett Alatskivi mõisahoones. – Autori foto.
253. Rekonstrueeritud parkett Muuga mõisahoonne saalis. – <http://ajapaik.ee/photo-thumb/28789/800/saal-muuga-moisas/>, (vaadatud 26.04.2016).
254. Rekonstrueeritud parkett Pirgu mõisahoonne saalis. – <http://g4.nh.ee/images/pix/900x675/HRcmHNILLd4/pirgu-mois-pirgu-moisahaarber-pirgu-moisapark-haarberi-saalid-haarberi-72949769.jpg>, (vaadatud 26.04.2016).
255. Rekonstrueeritud parkett Keila-Joa mõisahoonne saalis. – http://www.puhkuseestis.ee/ettevotted?sightseeing_id=3613, (vaadatud 26.04.2016).
256. Põimikustris parkett Koigi mõisahoonne saalis. – Autori foto.
257. Punutismustris parkett Vasalemma mõisahoonne saalis. – Foto: P. Nork, <https://register.muinas.ee/content/monument/regular/14419.jpg>, (vaadatud 26.04.2016).
258. Põimikustris parkett Väätsa mõisahoonne saalis. – http://mois.vaatsa.ee/wp-content/gallery/kontserdid/copy_0_mg_8260.jpg, (vaadatud 26.04.2016).
259. Ruudustikustris parkett Mäetaguse mõisahoonne saalis. – Autori foto.

260. Parkett Kiltsi mõisahoone saalis. – Autori foto.
261. Parkett Alu mõisahoone saalis. – Autori foto.
262. Parkett Mäetaguse mõisahoone kaminasaalis. – Autori foto.
263. Parkett Padise mõisahoone saalis. – Foto: O. Mihkelmaa,
http://www.olev.ee/uploads/pics/Harjumaa_moised_003.JPG, (vaadatud 26.04.2016).
264. Inju mõisahoone parketi mustrijoonis. – M. Rähni, Inju mõisa peahoone. I korruse interjööride 2013. a restaureerimistöõde aruanne, MKA, s A-11918, lk 25.
265. Inju mõisahoone parketi mustrijoonis. – Samas, lk 23
266. Inju mõisahoone parketi mustrijoonis. – Samas, lk 27.
267. Parkettpõrand Kiltsi mõisa Pompeji maalingutega ruumis. – Autori foto.
268. Mäetaguse mõisahoone saali parketi keskne motiiv, mille eeskujuks on olnud ruumis säilinud maalingud.
269. Suure-Kõpu mõisahoone peasaal. – http://www.seezon.com/wp-content/uploads/2013/11/700_700_true_false_e510d2e68f40b4ef7ebeedfdf56679d1.jpg, (vaadatud 26.04.2016).
270. Saue mõisahoone ballisaal. – <https://d3otexg1kysjv4.cloudfront.net/images/236130/ballisaal%202006.JPG>, (vaadatud 26.04.2016).
271. Pürksi mõisahoone saal. – <http://www.riigigymnaasiumid.ee/files/gallery/album18/wp20150113125717pro.jpg>, (vaadatud 26.04.2016).
272. Tähemotiiv Kärstna mõisahoone saali parketil. – <https://register.muinas.ee/content/monument/regular/1166.jpg>, (vaadatud 26.04.2016).
273. Tähemotiiv Mäetaguse mõisahoone saali parketil. – Autori foto.
274. Tähemotiiv Palmse mõisahoone saali parketil. – <http://ic.pics.livejournal.com/313th/49613976/321/original.jpg>, (vaadatud 26.04.2016).
275. Tähemotiiv Padise mõisahoone saali parketil. – http://www.pulmad.ee/sites/pulmad.ee/files/styles/kataloog_original/public/130921_img_3775.jpg?itok=bwbY2qs6, (vaadatud 26.04.2016).
276. Tähemotiiv Saku mõisahoone saali parketil. – Autori foto.
277. Heimtali mõisa saali maalinguga laudpõrand. – <https://www.facebook.com/229896660355491/photos/pb.229896660355491.-2207520000.1461653196./746286068716545/?type=3&theater>, (vaadatud 26.04.2016).

278. Keila-Joa mõisahoone trepiruumi parketi muster. – K. Laos, Allan Strus, Keila-Joa mõisa peahoone. Sisearhitektuurne projekt, MKA, s P-16536/I, lk 9.
279. Keila-Joa külaliste saali parketi muster. – Samas, lk 9.
280. Keila-Joa mõisahoone söögisaali parketi muster. – Samas, lk 9.
281. Keila-Joa mõisahoone kabineti parketi muster. – Samas, lk 9.

Lisade loetelu

LISA 1: Eesti mõisahoonete uitpõrandate ja põrandaliistude inventeerimisankeedid (eraldi köites).

LISA 2: Eesti mõisahoonete puitpõrandate tüpoloogilised tabelid (eraldi köites).

LISA 3: Puitpõrandate dokumenteerimise juhendmaterjal.

LISA 4: Intervjuu J. Valiga. (Transkriptsioon ja helisalvestis CD-l).

LISA 5: Intervjuu Ü. Bertinguga. (Transkriptsioon ja helisalvestis CD-l).

LISA 6: Intervjuu U. Arikesega. (Transkriptsioon ja helisalvestis CD-l).

LISA 3: Puitpõrandate dokumenteerimise juhendmaterjal

Sissejuhatus

Uurides Eesti mõisahoonete muinsuskaitse eritingimusi, uuringute ja restaureerimistöode aruandeid jääb silma, et need pakuvad ajalooliste puitpõrandate kohta väga erineva kvaliteedi ja põhjalikkusega materjali.

Teavet ajalooliste puitpõrandate kohta leiab peamiselt muinsuskaitse eritingimustest, mille koostamise raames inventeeritakse tavaliselt ka mõisahoonete ajalooliselt väärtuslikud detailid. Puitpõrandate kohta käiv teave on üldjuhtudel koondatud tabelitesse, kuhu on märgitud millistes ruumides on säilinud ajaloolised laud- ja parkettpõrandad. Tabelid ei anna siiski infot mõisahoonete puitpõrandate kujundusliku ülesehituse ning konstruktsiooni eripärade kohta.

Üksikutel juhtudel leiab muinsuskaitse eritingimustes inventeeritud detailide fotode hulgast pilte ka ajaloolistest puitpõrandatest. Fotosid on senini tehtud peamiselt parkettpõrandatest mis annavad ülevaate parkettpõrandate mustriisearasustest. Kahjuks ei anna leitavad fotod sageli täielikku ülevaadet parkettpõrandate kujundusliku ülesehituse eripäradest. Fotod on üldjuhul tehtud ainult parkettpõrandate kesketest mustriväljadest. Täielikult puuduvad fotod parkettpõrandate mustrivälju ääristavatest vaheliistude või bordüüridega friisidest. Ometi on friisid olulisteks parkettpõrandate kujundusliku ülesehitise komponentideks, mille jäädvustamine omab olulist tähtsust ajalooliste parkettpõrandate dokumenteerimisel.

Laudpõrandate kohta võib illustreerivat materjali leida vaid üksikutest Eesti mõisahoonete muinsuskaitse eritingimustest.

Lisaks muinsuskaitse eritingimustele võib leida teavet Eesti mõisahoonete puitpõrandate kohta ka mõne siseviimistlusuuringu aruande koosseisust, mille eesmärgiks on olnud lisaks ruumide siseviimistluskihtide dokumenteerimisele ka põrandate uuringute tegemine. Kuna põrandate viimistluskihte on süstemaatiliselt uuritud ning dokumenteeritud üpris vähestes mõisahoonetes kahtlustab töö autor, et teave paljude ebatavalise viimistlusega laudpõrandate kohta võib olla selle tõttu kaduma läinud.

Kuigi paljudel juhtudel avastatakse ajalooliseid põrandaid mõisahoonete restaureerimistöode käigus, ei anna mõisahoonete restaureerimistöode aruandeid sageli ammendavat teavet restaureerimistöode käigus leitud ajalooliste puitpõrandate kujunduslikust ülesehitusest ja konstruktsiooni eripäradest.

Töö autor peab Eesti mõisahoonete puitpõrandaid kajastava dokumentaalse materjali kvalitatiivse erinevuse üheks põhjuseks ajalooliste puitpõrandate dokumenteerimisjuhendi puudumist. Alljärgnevalt on toodud välja erinevad aspektid, millele võiks põrandate

dokumenteerimisel muinsuskaitse eritingimuste ja uuringute ning restaureerimisaruannete koostamisel edaspidi rohkem tähelepanu pöörata.

Ajalooliste puitpõrandate dokumenteerimine

1	ÜLDANDMED	
	Objekt	<i>Hoone nimi</i>
	Aadress	<i>Maakond, linn, vald, küla</i>
	Rajamisaeg	<i>Hoone ehitusaeg.</i> <i>Lisada allikas (ehitusprojekt, ajaleheartikkel, suuline allikas, märke ehitisregistris jne).</i> <i>Kui on teada konkreetse põranda tegemise aeg, mis on hoone ehitusajast erinev, siis see näidata eraldi (käesolevas ankeet-tabelis nt allpool, põranda dateeringut puudutavas lahtris).</i>
	Ümberehitusetapid	<i>Tuua välja hilisematel perioodidel hoone interjööri muutnud nii suuremad ümberehitused kui ka restaureerimistööd.</i> <i>Lisada allikas (ehitusprojekt, ajaleheartikkel, suuline allikas, märke ehitisregistris jne)</i>
	Muu ajalooline teave	<i>Kirjeldada, milline on olnud hoone saatus 20. sajandil (nt hoones eri aegadel olnud erinevad funktsioonid, tühjal seismise perioodid, tulekahjud, jne).</i>
	Hoone praegune funktsioon	<i>Kas hoone on dokumenteerimise koostamise ajal kasutusel või kasutuseta.</i> <i>Kui hoone on hetkel kasutusel, siis märkida hoone praegune kasutusfunktsioon.</i>
	Ruumi praegune funktsioon	<i>Ajaloolise puitpõrandaga säilinud ruumi kasutusfunktsioon.</i>
2	PUITPÕRANDA PAIKNEMINE	
	<i>Tähistada dokumenteeritava puitpõranda paiknemine hoone plaanil.</i>	
3	PÕRANDA TÜÜP	
	<i>Märkida kas tegemist on parkett- või laudpõrandaga.</i>	
4	PUITPÕRANDA KUJUNDUSLIK ÜLESEHITUS	
	Puitmaterjal	<i>Määrata võimalusel põranda valmistamisel kasutatud puidu liigid.</i>
	Kujundusliku ülesehituse kirjeldus	<i>Kirjeldada puitpõranda kujunduslikku ülesehitust.</i> <i>Laudpõrandate kirjeldamisel anda infot põrandalaudade paiknemisest ruumis (nt kas põrandalauad jooksevad paralleelselt ruumi lühema või pikema küljega). Ühtlasi tuleks ajalooliste laudpõrandate kirjeldamisel pöörata tähelepanu ka muudele laudpõrandatele iseloomulikele detailidele: nt kas laudpõrandat ääristavad friislaudad; kas põrandalaudades on vaadeldavad naelad.</i> <i>Laudpõrandate kujundusliku ülesehituse kirjelduses tuleks anda ka põrandalaudade pikkuse ja laiuse (võimalusel ka paksuse) mõõdud.</i> <i>Laudade laius anda millimeetrites (erineva laiusega laudade puhul näidisedena mitu mõõtu, kuid ei pea mõõtma üksikhaaval kõiki laudu).</i> <i>Ühtlasi tuleks mainida kas põrand on valmistatud jätkatud või jätkamata laudadest, ühelaistest või erineva laiusega laudadest.</i>

		<p><i>Juhul kui dokumenteeritakse mustrisse laotud laudpõrandat, tuleb laudpõranda kujundusliku ülesehituse kirjelduse juurde lisada skemaatiline joonis laudpõranda mustrist, kuhu tuleb märkida laudpõranda kujunduslike detailide mõõdud.</i></p> <p><i>Parkettpõrandate kirjeldamisel tuleb tähelepanu pöörata kõigile parkettpõranda kujunduslikele detailidele. Kirjeldusest peaks ilmnema milline on parkettpõranda muster ning kas parkettpõranda kujunduslike detailide hulka kuuluvad ka nt friisid, vaheliistud ja bordüürid.</i></p> <p><i>Parkettpõrandate kirjeldustes tuleks anda parketidetailide mõõdud.</i></p> <p><i>Juhul kui tegemist on keerukama mustriiga parkettpõrandaga tuleb parkettpõranda kujundusliku ülesehituse kirjelduse juurde lisada joonis parkettpõranda mustrist, kuhu tuleb märkida parketi puitdetailide mõõdud.</i></p> <p><i>Kujundusliku ülesehituse kirjeldusele lisada illustreeriv fotomaterjal, millel on näha puitpõrandate kõik iseloomulikud kujunduslikud detailid. Soovitav on lisada nii kaug- kui detailvaateid.</i></p> <p><i>Keerukamate mustritega parkettpõrandate puhul tuleks kujundusliku kirjelduse koosseisus esitada ka põranda ülesmõõdistusjoonis.</i></p>
	Dateering	<p><i>Märkida puitpõranda umbkaudne dateering põhinedes hoone ehitusajaloolistele andmetele. Ehitusajalooliste andmete puudumisel paigutada puitpõrand võimalusel stiiliperioodi nt barokk, klassitsism, historitsism.</i></p>
	Põrandaliistud	<p><i>Märkida, kas dokumenteeritava puitpõranda juures on säilinud ajalooliseid põrandaliiste. Põrandaliistude dokumenteerimiseks võtta piirdeliistult profiil. Juhul kui põrandaliistud on vaid osaliselt säilinud tuleb hoone plaanile märkida originaalliistude paiknemine.</i></p> <p><i>Põrandaliistude profiilijoonised lisada täiendavate illustratsioonidena puitpõrandate kujundusliku ülesehituse kirjelduse juurde.</i></p>
5	PUITPÕRANDA VIIMISTLUSKIHID	
	<p><i>Uurida puitpõrandate, eriti laudpõrandaid katvaid viimistluskihte. Värvisondaažid vormistada eelkõige põrandate seinäärsetesse piirkondadesse, kus on tavalislt säilinud kõige rohkem viimistluskihte. Tähelepanu pöörata tavapärasest erineva viimistluse võimalikkusele (maaling, aaderdus). Põrandate värvisondaažide tulemused tuleb vormistada sondaažikaartidena.</i></p>	
6	PUITPÕRANDA KONSTRUKTSIOONILINE ÜLESEHITUS	
	Detailide ühendusviis	<p><i>Selgitada välja põrandate puitdetailide omavaheline ühendusviis: kas dokumenteeritav laudpõrand koosneb sileserv, tüüblitega sileserv, poolpunn-, täispunn- või veederseotisega põrandaladadest; kas dokumenteeritav parkettpõranda puhul on tegemist tükk- või kilpparketiga. Juhul kui tegemist on tükkparketiga tuleb täiendavalt märkida kas tegemist on veeder-, sulund-, nael- või liimparketiga (selgitusi vt käesoleva töö 1.3 peatükist).</i></p>
	Aluskonstruktsiooni kirjeldus	<p><i>Põranda avamisel tuleb kirjeldada puitpõranda ülesehitust: nt kas põrandalauad on kinnitatud vahetult taladele või paikneb laudade ja talade vahel täiendav laagidest sõrestik. Kas parkettpõrandad kinnituvad laudadest aluspõrandale või kilpidele. Juhul kui parkettpõrandad on kinnitatud laudadest aluspõrandale tuleks kirjelduses esitada aluspõranda laudade mõõdud ning kirjeldada põrandaladade ühendusviisi. Juhul kui dokumenteeritav parkettpõrand koosneb kilpidest ja puitdetailid kinnituvad kilpide alusraamidele tuleks aluskonstruktsiooni kirjelduses esitada</i></p>

		<p><i>skemaatilised joonised ka parketikilpide alusraamide ülesehitusest, millele on märgitud alusraamide puitdetailide mõõdud.</i></p> <p><i>Puitpõranda kapitaalsemal avamisel tuleb dokumenteerida puitpõranda aluskonstruksiooni ülesehituse eripärad (nt talade samm ning mõõtmed, täitematerjal jne). Sellisel juhul tuleb aluskonstruksiooni kirjeldusse lisada mõõtudega joonis põranda ristlõikest.</i></p> <p><i>Põrandalaudade ülesvõtmisel pöörata tähelepanu ka naelutusviisile ja kasutatud naelte iseloomule.</i></p> <p><i>Põrandate üles võtmisel kontrollida, ega parketilippidel või laudadel ei ole alumisel küljel säilinud loetavaid pealiskirju (vahel uuristati sinna või kirjutati sõega või pliiatsiga põranda ehitamise aeg või põrandameistri nimi, ka tehti paigaldamist hõlbustavaid märke).</i></p> <p><i>Erilise hoolega tuleks dokumenteerida põrandad, mida nende seisundi või hoone ja ruumi kavandatava tulevase kasutusfunktsiooni tõttu ei saa säilitada.</i></p> <p><i>Aluskonstruksiooni ülesehituse kirjeldusele lisada illustreeriv fotomaterjal, millel on näha puitpõranda aluskonstruksiooni ehituslikud detailid. Soovitav on lisada nii kaug- kui detailvaateid.</i></p>
7	PUITPÕRANDA SEISUKORD	
	<p><i>Kirjeldada dokumenteeritava puitpõranda peamiseid kahjustusi (füüsikalised, keemilised, bioloogilised ja mehhanilised kahjustused). Juhul kui puitpõranda seisukord on ühe ruumi piires selgelt erinev tuleks ruumi plaanile märkida kõige rohkem kahjustunud piirkonnad. Sekundaarsete kattekihtide (nt papp, linoleum) olemasolul tuleb ka need enne eemaldamist dokumenteerida (üldjuhul piisab mõnelauselisest kirjeldusest ja mõnest fotost, rohkem tähelepanu väärivad sellised sekundaarsed kattekihid, mida ei saa või ei kavatseta säilitada, kuid mida ajastu sisekujunduse näitena võib pidada väärtuslikuks).</i></p> <p><i>Võimalusel vestelda hoone kasutajatega, kogudes suulist infot selle kohta, mis on põhjustanud põranda kahjustusi ning kuidas põrandat on hooldatud (esmapilgul seletamatud sügavad kriimustused võivad saada selgituse kui klaveri liigutamise jäljed, oluline võib olla info, et hooldekodu või kooli eelmine direktor laskis saali parketti igal aastal poonida jne).</i></p>	